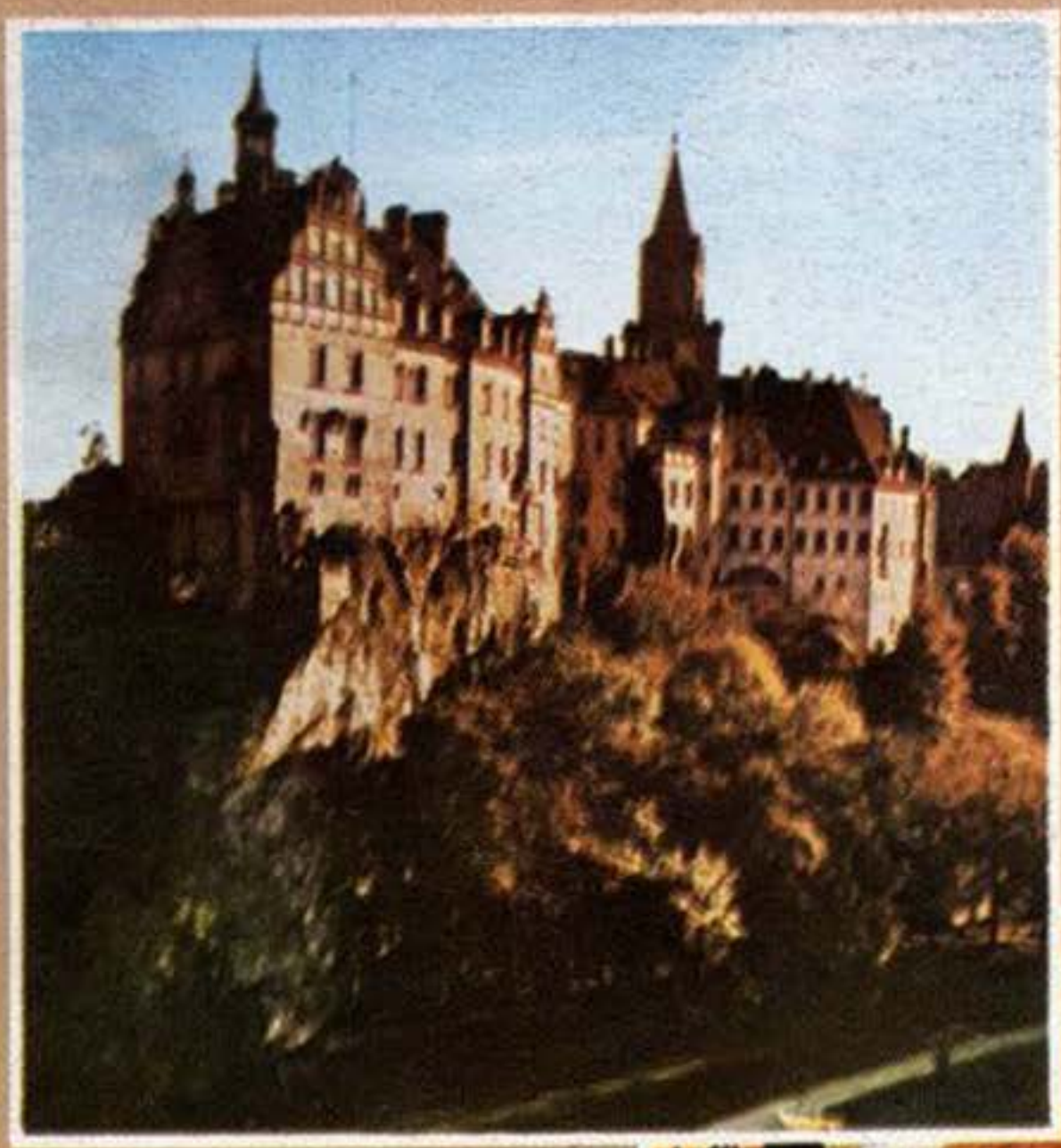

magazin istoric

SERIE NOUĂ – AUGUST 1996

- **Guvernul din subsolul Băncii Naționale**
- **Întâlnire de taină la Sigmaringen**
- **Generalul Aldea întemnițat**
- **Imre Nagy despre revoluția ungară din 1956**

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Director – redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Revistă de cultură istorică
Anul XXX – nr. 8 (353)
august 1996

București, strada Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, etaj III, camerele 281, 285, 287 – Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70711, Telefon: 615.09.91.

ECHIPA REDACȚIONALĂ

Secretar general de redacție: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă (responsabil de număr), Dorin Matei, Doina Pascu, Marian Ștefan
Secretar de redacție: Theodor Lianos
Macheta artistică: arh. Marian Oproiu
Corectura: Georgeta Apreotesei, Constanța Avram, Mădălina Albu
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Consilier onorific: Radu Ion Popescu
Editor: Fundația Culturală Magazin Istoric. Revistă tipărită la R.A.I. – IMPRIMERIA „CORESI" – București, director general Dumitru Constantinescu; director economic M. Vlădeanu; director M. Soare

SUMAR

Tezaur istoric: Al. Papiu-Ilarian 2
August 1916. Misiune specială la Sigmaringen: Dan Berindei 3
Ecouri franceze la intrarea României în război: Rodica Sfințescu 5
1916. Război pe Dunăre: N. Mărăcineanu 9
Voluntari sârbi pe frontul din Dobrogea: Miodrag Milin 13
Drama generalilor români – Aurel Aldea: Al. Duțu, Fl. Dobre 16
1944-1945. La Roma, în vreme de război: Emil Panaitescu 23
La Paris, în zilele eliberării: M.D. Yarrow 28
August 1944. Guvernul din subsol: C. Păunescu, M. Ștefan 33
În București, acum 50 ani: Ioan Lăcustă 36
Ansamblul de la Târgu Jiu – bun de utilitate publică 40
Nicolae Suțu: Georgeta Penelea Filitti 41
Din torsul zilelor: Al. Davila 45
Tragica greșeală a lui Lucrețiu Pătrășcanu: Tatiana A. Pokivailova, Cristian Popișteanu 48
Războiul rece a început în România: E. Hazard 53
Documente necunoscute. Revoluția din Ungaria: Valeri L. Musatov, Dumitru Tănăsescu, Mihai Retegan 60
Colocviu internațional la Centrul Cultural Român din Paris: Cristian Popișteanu, Răzvan Theodorescu 72
Români și ruși. Politică și încuscriri: Paul Cernovodeanu 73
SIS – vedere din interior: Cristian Popișteanu, Dorin Matei, Florentina Dolghin 77
Primul muzeu al știrilor de actualitate: Eugen Preda 85
Iubiri celebre: Florentina Dolghin 87
S-a discutat la Montréal: Cristian Popișteanu, Dorin Matei 91
● **Cărți sosite la redacție** ... 15 ● **Concursul lunii aprilie: Câștigătorii** ... 32 ● **Rebus istoric** ... 93 ● **Dialog** ... 94

Cartea dumneavoastră de istorie în fiecare lună

AL. PAPIU-ILARIAN

Tezaur istoric

Străbunii noştri totdeauna se distinseseră prin fapte mari şi strălucite, spre a ne lăsa de ereditate o patrie română. Se vede însă „mai mult a le fi stat la inimă a face decât a scrie". Împrejurările timpurilor erau pra puţin favorabile literaturii istorice. Aşa se întâmplă că istoria noastră, cea scrisă, se mărgineşte până astăzi la câteva cronici destul de sărace. Câţi eroi şi câte fapte de memoria posterităţii sunt date uitării, „carent quia vate sacro" [pentru că nu au avut parte de un poet sacru – Horaţiu], altele sunt însemnate [notate] de străini după interesele şi vederile lor; multe, şi chiar cele mai importante, sunt acoperite încă de pulberea bibliotecilor şi învelite întru întunericul arhivelor.

Istoria, în înţelesul adevărat, lipseşte încă românilor. Lipseşte naţiunii noastre cartea vieţii ce petrecu în cursul secolelor, cartea la al cărui studiu să se lumineze mintea legislatorului şi a politicului, la ale cărei exemple să se înalţe inima cetăţeanului spre a imita faptele măreţe ale strămbunilor şi a înconjura scăderile lor, spre a ferici astfel prezintele şi a pregăti şi a asigura viitorul.

Unei naţiuni, mare la număr, ca a noastră, asemenea carte, fără pericol, nu putea să-i lipsească îndelung. O naţiune ce nu-şi cunoaşte istoria se aseamănă fiinţelor lipsite de memoria celor trecute; ea nu cunoaşte legătura logică şi necesară între trecutul, prezintele şi viitorul său; ea nu se cunoaşte pre sine însăşi; nu ştie de unde şi cum rezultă starea de faţă în care se află, nici şi-o poate îndrepta; nu-şi poate invidia cea viitoare, nici a o prepara, ci oarbecă fără îndreptariu şi rătăceşte în toate părţile, până ce cade în cursa inamicului.

Şi cu toate acestea, astăzi, o istorie română nici cel mai mare ingeniu nu mi-o ar putea înfăţişa.

Cauza este simplă şi evidentă. Spre a putea scrie istoria românilor s-ar cere, înainte de toate, deplina cunoaştere a elementelor din care se compune acea istorie. Aceste elemente sunt *faptele istorice*. Întru adevăr, fără a cunoaşte faptele nici pre jumătate, cum vei judeca asupra lor, cum vei afla legătura ce există între ele? Şi cum le vei cunoaşte, dacă îţi sunt necunoscute fântânile de unde să le culegi?

Nici să cugete dar românii a-şi putea scrie istoria, până ce mai întâi nu vor avea adunate la un loc faptele istorice, îngropate în monumente fără număr, străine şi chiar indigene, atât tipărite şi totuşi necunoscute, cât şi manuscripte, şi unele şi altele ascunse în biblioteci şi arhive, latine şi greceşti, turceşti şi nemţeşti, ungureşti, polone şi ruseşti, sârbeşti, bulgăreşti etc. etc.

A aduna aceste monumente rătăcitoare ale istoriei noastre însemnează a pregăti şi uşura lucrarea cea mare, astăzi cu neputinţă, a scriitorului fericit care, perlustrându-se [examinându-le cu exactitate], ne va prezenta apoi adevărata istorie a românilor...

Niciodată nu am fost mai liber ca în aceste de faţă împrejurări, spre a-mi putea consacra literaturii istorice toate puterile. Fie-mi întreprinderea cât de grea, ea îmi aduce şi mie o nespusă mulţumire internă. Studiile noastre mângâie şi întăresc inima omului în toate împrejurările. Apoi, încredinţat că asemenea lucrare n-ar putea să nu aducă vreun folos şi patriei, îndemnat şi încurajat de amicii mei, mă simţeam şi îndatorat a aduce şi eu astă mică pietricică la marele edificiu al naţionalităţii române.

Pre aiurea, publicaţiuni de asemenea natură se fac cu ajutoare şi societăţi, care la noi lipsesc, cu ajutoare de la principi şi regi. Eu însă, neajutat de cineva, adunai materialul, tot aşa îl scot şi la lumină, ferm încredinţat că înţelepciunea şi patriotismul publicului român va face să nu cadă o întreprindere începută cu cuget curat de a înainta adevăratul studiu al istoriei noastre naţionale.

(Prefaţă la *Tezaur de monumente istorice...*, tom. I, 1862; fragmente)

August 1916

SECRETARUL PARTICULAR AL REGELUI FERDINAND ÎN MISIUNE SPECIALĂ LA SIGMARINGEN

DAN BERINDEI

În 1916, elveţianul Louis Basset avea 70 ani şi servea de aproape o jumătate de veac familia de Hohenzollern-Sigmaringen. Secretar particular al regelui Carol I, după moartea monarhului, trecuse în serviciul nepotului şi moştenitorului acestuia. Era devotat dinastiei şi Germaniei şi la Curtea regală din Bucureşti era departe de a reprezenta curentul favorabil Antantei!

Zilele verii anului 1916 au fost hotărâtoare pentru România, dar şi pentru destinele regelui şi ale dinastiei. La 4/17 august au fost semnate tratatul de alianţă şi convenţia militară a României cu Franţa, Marea Britanie, Rusia şi Italia, iar zece zile mai târziu România intra în război împotriva Puterilor Centrale. Pentru regele Ferdinand au fost zile de grele frământări. El a trebuit să aleagă între patria sa de origine şi patria de adopţiune. A fost atunci vorba de un mare sacrificiu pentru cel ce-şi unise destinele cu cele ale României. „Vedeam de mult că ceasul se apropia – **nota regina Maria în memoriile sale** – şi că Nando **[regele Ferdinand I** – D.B.] nu putea fi scùtit de îngrozitoarea jertfă ce trebuia neapărat s-o facă. Încercai, cu toată dragostea mea, să-l ajut să primească în faţă cea mai mare durere a vieţii lui: lupta împotriva ţării lui natale, împotriva fraţilor lui, a prietenilor lui, a tot ce iubise şi crezuse, a tot ce fusese tinereţea lui, amintirile lui, dragostea lui. În adevăr, a fost o jertfă covârşitoare; dar a făcut-o pentru că înainte de orice el era regele ţării, un bun român şi ajunsese să creadă şi el că aşa e mai bine. Zi cu zi l-am văzut cum suferea, cum lupta şi cum spera, dar a trebuit să golească paharul până la fund, a trebuit să bea ultima picătură; de nimic n-a fost scutit, nici de ameninţări, nici de rugăminţi, nici de apelul la onoarea lui de Hohenzollern şi de ofiţer german; i se reaminteau vechile tratate, moştenirea bătrânului unchi şi toată politica noastră de până acum. Chiar cei din tabăra cealaltă îl priveau cu bănuială, ca pe un duşman; chiar unii din ţara lui se îndoiau de el, îl numeau trădător, fricos, era insultat în ziare; de nici o jignire nu era scutit. Şi prea puţini credeau ceea ce le spuneam: că în ceasul de cumpănă el va face jertfa, dar că nu voia s-o facă prea devreme, ci numai în ultimul moment, ca să înlăture grozăviile războiului cât se putea de mult“ **(Maria, regina României,** Povestea vieţii mele, **Bucureşti, Editura Eminescu, 1991, vol. III, p. 65).**

Louis Basset

Cum am mai afirmat, Basset era devotat dinastiei, dar legăturile sale cu Germania erau prea strânse, ba chiar, potrivit lui Alexandru Marghiloman (Note politice, 1897-1924, **Bucureşti, 1927, vol. II, p. 156), soţia sa făcea spionaj în folosul Berlinului, lucru de care-şi dăduse seama chiar regele Ferdinand! De aceea, în ajunul decisivului Consiliu**

de Coroană din 14/27 august 1916, Basset a fost îndepărtat de la București, încredințându-i-se o misiune specială la Sigmaringen.

Așa s-a făcut că, în ziua în care la București avea loc Consiliul de Coroană, căruia avea să i se comunice intrarea țării în război, seara, Basset sosea la reședința prințului Wilhelm de Hohenzollern-Sigmaringen, fratele mai mare al regelui Ferdinand. Era purtătorul unui mesaj, dar prințul Wilhelm și-a dat seama că sensul vizitei era mai profund și că era vorba de pregătirea trecerii definitive a României de partea Antantei. Meticulos, el a descris în detaliu, într-un „protocol", întrevederea sa cu Basset și cu Beldiman, ministrul plenipotențiar al României în Germania.

„Protocolul" descrie vizita și întrevederea celor trei, cu numeroase amănunte, pe care Basset le-a furnizat interlocutorilor săi privind creșterea curentului „antantist" la Curtea regală din București, învinuind mai ales pe regina Maria de „schimbarea la față" a României și, evident, pe Brătianu. Nu au fost uitate nici starea de spirit din armată și pregătirile militare.

Merită a fi înregistrate și „visurile" într-o schimbare de guvern într-un sens favorabil Puterilor Centrale, prezidat de Maiorescu și mai apoi înlocuit cu un guvern Carp. Cu toate acestea, „tonul" documentului este mai degrabă pesimist – și realist! – în privința perspectivelor rămânerii României în orbita Berlinului și a Vienei.

Despărțirea lui Basset de regele Ferdinand, dezvăluie, neîndoielnic, frământările sufletești ale suveranului. Încercarea de ultimă oră a prințului Wilhelm de a opri pe fratele său să treacă „de partea cealaltă" și textul telegramei pe care o întocmise în această privință merită de asemenea a fi reținute. Ca și amănuntul extrem de semnificativ: Beldiman, copleșit la vestea intrării României în război, a izbucnit în plâns!

Interesant este și detaliul furnizat de Basset privind intenția regelui Carol de a abdica în vara 1914 și de a se retrage în Elveția, ca și un alt amănunt, confirmat și de alte izvoare, referitor la rolul pe care l-a avut hotărârea Italiei de a rămâne neutră, pentru jocul politic al lui Brătianu din cadrul Consiliului de Coroană din 1914.

„Protocolul" prințului Wilhelm reprezintă, așadar, un foarte interesant document adăugat la „contenciosul" intrării României în cel dintâi război mondial.

Întrevedere cu secretarul de cabinet român, domnul Basset

În ziua de 27 august 1916, seara, secretarul tainic de cabinet Basset a ajuns la Sigmaringen ca trimis al Maiestăţii Sale Regelui României. Sosirea sa îmi fusese comunicată printr-o telegramă a subsecretarului de stat al Ministerului de externe, Zimmermann. După cât se pare, urmând un îndemn de la Berlin, la 27 august, la prânz, s-a găsit la Sigmaringen şi dr. Beldiman, ministru plenipotenţiar regal român la Berlin. Deoarece sosirea domnului Basset a avut loc abia seara, am avut astfel prilejul să vorbesc în liniște cu domnul Beldiman despre situaţia din România; nici el şi nici eu nu ştiam în ce putea consta misiunea domnului Basset. Amândoi credeam că, poate, regele mă va ruga să intervin pentru el pe lângă împărat, ca să găsească la împăratul lui un reazem mai puternic şi un punct de sprijin, în cazul când el ar trebui să acţioneze pentru păstrarea neutralităţii împotriva voinţei guvernului român. Dr. Beldiman n-a adus cu sine nici o ştire alarmantă. Declaraţia de război a Italiei adresată Germaniei [la 26 august 1916], făcută cunoscută către orele prânzului, el n-o considera ca vreun temei pentru vreo complicaţie cu România, deoarece această declaraţie n-a fost decât o urmare firească a evenimentelor desfăşurate în Peninsula Balcanică, fără a aduce vreo mutaţie privind forţele militare. De altfel, dr. Beldiman şi cu mine suntem pe deplin de aceeaşi părere în aprecierea politicii lui Brătianu şi a urmărilor probabile pentru dinastie şi stat. Aceasta reiese suficient din corespondenţa mea cu regele Ferdinand şi cu ministrul plenipotenţiar dr. Alexandru Beldiman.

Domnul Basset avea misiunea foarte mărginită de a-mi reaminti o scrisoare a regelui Ferdinand şi de a mă informa exact asupra situaţiei, deoarece regele credea că nu mai putea s-o facă fără rezerve în scris. Poate că regele dorea, de asemenea, să mă pregătească pentru eventualităţi fatale.

Descrierea situaţiei, a comportării lui Brătianu şi a presiunilor Quadruplei Înţelegeri nu m-a surprins, deoarece ea corespundea pe deplin informărilor

pe care le cunoşteam prin intermediul presei. Cu mult mai de preţ era pentru mine relatarea lui Basset asupra stării sufleteşti şi a comportării regelui. Numaidecât după moartea regelui Carol I, regele s-a considerat legat de tratatele existente şi el a arătat în mod repetat – şi domnului Basset – intenţia şi dorinţa sa hotărâtă de a se ţine de ele cu fermitate. Defecţiunea trădătoare a Italiei de Tripla Alianţă el a blamat-o şi a condamnat-o cu expresiile cele mai aspre. Înţelegerile lui Brătianu angajante cu Rusia, manevrele Quadruplei Înţelegeri la Bucureşti, opiniile societăţii n-au rămas în cursul timpului, din păcate, fără a înrâuri poziţia regelui, care a devenit treptat mai şovăitor şi mai lipsit de energie. Şi acţiunea reginei, care gândeşte cu totul englezeşte şi ruseşte, se pare că a influenţat hotărârile regelui. La Curtea din Bucureşti s-au depus toate străduinţele pentru a înlătura influenţa tuturor elementelor progermane. Aşa s-a întâmplat cu regina Elisabeta şi domnul Basset avea imaginea exactă a misiunii sale, atunci când vedea în ea o formă politicoasă de a se scăpa de el pe o cale elegantă. Domnul Basset n-a încetat niciodată să prevină pe rege asupra urmărilor unui război cu Puterile Centrale. El îi arăta primejdiile pentru dinastie şi pentru ţară, fatala ruptură cu familia sa şi cu vechea sa patrie şi îl implora să-şi găsească sfat şi putere şi curaj la mormântul regelui Carol. Nu ştia dacă în cazul unui război nefericit regele ar fi avut posibilitatea să trebuiască a părăsi ţara, în orice caz răspunsul său la reţinerile lui Basset pare a o indica. El i-a răspuns: „Atunci ar mai exista Anglia ori Rusia, unde ne-am putea fixa domiciliul". Acest răspuns sună de parcă ar fi fost dictat regelui de regină [motivat de] sentimentele anglo-ruse ale acesteia.

În ultima vreme, Basset, avea impresia întristătoare că purtarea regelui slăbise mult în fermitate. Curtea regală în ansamblul ei era un instrument în mâinile reginei; în afară de contraamiralul Gracoski, care s-a bucurat de o deosebită preţuire şi de întreaga încredere a regelui Carol, toţi membrii acesteia sunt proantantişti şi în primul rând rusofili. O atmosferă de acest fel trebuia să lase urme şi să devină determinantă asupra unui caracter slab şi nedecis ca acela al regelui Ferdinand şi mai ales când, ca în cazul dat, regina este personalitatea preponderentă. Se spune că ea, cu Filipescu şi cu Take Ionescu, a constituit o puternică guvernare paralelă,

1916. Ecouri franceze la intrarea României în război

La 16/29 august 1916, ziarul *Le Petit parisien* – care se declara ca având cel mai mare tiraj din lume – şi-a consacrat numărul României care, cu o zi înainte, intrase în război împotriva Puterilor Centrale, eveniment pe care gazeta parizianã declara că l-a prevăzut.

Să răsfoim şi noi acest număr al ziarului din urmă cu opt decenii.

Un mare articol, nesemnat, de pe prima pagină prezintă confruntările dintre oamenii politici români francofili şi cei filogermani. Este scoasă în evidenţă prudenţa şi dibăcia lui Brătianu în a alege un moment care părea atunci cel mai propice din punct de vedere strategic (sosirea prin Arhanghelsk, cu tranzitarea Rusiei, a armamentului promis de aliaţi, şi concentrările de trupe ruseşti la graniţă, gata de a interveni în Bulgaria, îmbinate cu acordarea din partea Antantei a garanţiilor teritoriale necesare întregirii ţării în zona Transilvaniei). Consecinţele probabile ale intrării României în război erau, după ziarul francez, zdrobirea rapidă a Bulgariei, izolarea Turciei de Puterile Centrale şi căderea rezistenţei maghiare.

Se aduc mulţumiri altor oameni de stat români, principali luptători pentru pregătirea acestei decizii: Take Ionescu, N. Filipescu, în ţară, şi Diamandy, Lahovary, prinţul Ghica, Mişu – miniştri în străinătate.

Alte articole de pe prima pagină se referă la declaraţia de război ulterioară a Germaniei contra României, semnalând că în ziua precedentă ministrul Germaniei la Bucureşti l-a „implorat" pe suveranul român să menţină neutralitatea României, pentru ca un Hohenzollern să nu intre în război contra altui Hohenzollern. Regele Ferdinand i-a răspuns că el este înainte de toate suveranul României şi nu se poate inspira decât din voinţa naţională exprimată prin decizia Consiliului de Coroană *(Magazin istoric,* nr. 6/ 1973). Un articol, semnat de lt. col Rousset, priveşte aspectele militare rezultate din declaraţiile de război concomitente ale României şi Italiei contra Germaniei.

favorabilă intenţiilor lui Brătianu. Generalul adjutant în activitate Mavrocordat a spus unui aghiotant că situaţia din România se explică prin faptul că dinastia este străină şi nu pământeană. O personalitate într-adevăr primejdioasă este aghiotantul Angelescu, un făţiş duşman al germanilor, care, ca profesor la Academia de Război, prin premeditate corespondenţe de război denaturate ori falsificate, a otrăvit opiniile în armată. Ceilalţi membri ai Curţii îşi exprimă părerile într-o formă mai puţin arogantă.

Armata este contaminată de influenţe dăunătoare şi s-a transformat într-un instrument politic, pe care regele se poate bizui doar într-o măsură limitată. Mă îndoiesc dacă regele a fost informat asupra tuturor împrejurărilor. Brătianu, ca ministru de război, avea cea mai bună ocazie şi de asemenea toate motivele să i le tăinuiască. Generalul comandant al celui de al III-lea Corp de armată, generalul Aslan, şi-a pus ofiţerii să-şi dea cuvântul de onoare că niciodată nu vor lupta contra ruşilor. Corpul său a preluat paza graniţelor în Moldova după episodul de la Mamornița[1]. Această măsură a fost deci o farsă a lui Brătianu, pentru a înşela ţara asupra simţămintelor sale adevărate. Armata română n-are adevăraţi comandanţi. Lipseşte numărul necesar de puşti şi mai ales muniţia nu este în suficientă cantitate. Basset se îndoieşte dacă sistemele de circulaţie şi aprovizionare etc. vor funcţiona corespunzător. Peste tot se lucrează cu febrilitate şi, prin concentrarea trupelor, armata – fără a fi mobilizată – este pusă aproape pe picior de mobilizare. Soldatul român este bun, răbdător şi fără pretenţii. Entuziasm războinic nu fiinţează însă decât în societatea proantantistă din Bucureşti. Poporul vrea pace, politic nu se implică chiar deloc şi dacă ici şi colo sunt exprimate opinii [războinice], acestea sunt provocate artificial şi nu corespund simţămintelor populare.

[1] Pe atunci, Târguşor în judeţul Dorohoi. La sfârşitul lunii mai 1916, în cadrul aşa-numitei „ofensive Brussilov", localitatea a fost ocupată de trupele ruse care, fără a avea acordul guvernului român, au traversat colţul de nord-vest al judeţului Dorohoi, pătrunzând în Bucovina. Guvernul din Bucureşti a reacţionat prompt, considerând acest act o încălcare a suveranităţii statului român. Incidentul s-a încheiat peste câteva zile printr-o declaraţie a guvernului rus care aprecia evenimentul ca o eroare regretabilă a comandamentului trupelor din zonă şi se obliga să plătească părţii române despăgubiri materiale pentru daunele provocate. În cercurile politico-diplomatice româneşti şi în cele austro-germane, actul a fost interpretat însă ca o încercare a Rusiei de a scoate România din neutralitate. (Vezi şi relatarea cazului făcută de I.G. Duca, în *Magazin istoric*, nr. 9/1976, p. 50) – *n.r.*

Pe pagina a doua întâlnim alte articole. Unul dintre ele se referă la oamenii politici ai României, cu o biografie mai amplă a lui Ionel Brătianu, pomenind apoi pe prietenii cunoscuţi ai Franţei, Victor Antonescu, dr. C. Angelescu, alţi membri importanţi ai partidului liberal. Şeful conservatorilor, N. Filipescu, este prezentat ca francofil convins, dar alţi lideri conservatori (Petre Carp, Titu Maiorescu şi Virgil Arion) sunt germanofili prin educaţia şi convingerile lor. Alexandru Marghiloman, în ciuda relaţiilor sale cu avocaţi şi jurişti francezi, foşti colegi la Paris, a trecut de la începutul războiului de partea Puterilor Centrale. Şeful Partidului Conservator-Democrat, Take Ionescu, căsătorit cu o englezoaică, şi colegii săi C. Istrati, C. Disescu, N. Xenopol (fratele istoricului) sunt francofili ardenţi.

Tot pe pagina a doua este relatată o înflăcărată manifestare a studenţilor români de la Paris care, aflându-se în zona Cartierului Latin, au fost anunţaţi de ziar despre vestea pe care, de altfel, o aşteptau de mult. La aflarea intrării în război au izbucnit strigăte de „Trăiască România şi Franţa!". Seara s-a organizat un banchet, s-a improvizat rapid un steag românesc şi s-au rostit numeroase toasturi însoţite de urale. La sosirea în sală a d-lui Perroy (reprezentând probabil autorităţile Parisului) a luat cuvântul secretarul general al comitetului franco-român, Aznavorian care a spus: „Franţa este aceea căreia îi datorăm dezvoltarea noastră intelectuală şi evoluţia noastră politică prin care am ajuns la actul istoric pe care îl celebrăm: război celor care ne dominau prin violenţă, prin ameninţare şi prin intrigă. Dacă în zilele noastre noţiunea de libertate este o realitate, ea se datorează gândirii şi geniului francez".

S-au intonat imnurile celor două ţări, s-a strigat „Trăiască regele" iar lt. col. Rousset, întâmpinat cu ovaţii, a adus salutul prietenesc al soldaţilor francezi.

La orele 10, consemnează o altă relatare – s-a serbat la biserica din strada Jean-de-Beauvais, ziua reginei Maria (sărbătorită după stilul vechi aplicat la noi). La sfârşitul ceremoniei, ministrul Ion Lahovary, puţin palid de emoţie, a citit cu o voce gravă şi vibrantă vestea intrării în război.

O altă notă vorbeşte de misiunea română condusă de colonelul Rudeanu, care se ocupă de un an de zile cu trimiterea de materiale de război în România. *(Magazin istoric,* nr. 8,9/1983).

În fine, un alt articol este destinat audienţei pe care regina Maria a acordat-o unui ziarist

Un nou guvern ar putea aşeza în ape mai liniştite situaţia politică a României aflată astăzi sub presiunea luării unei decizii zorite. Maiorescu s-a declarat dispus să preia formarea unui nou cabinet, alcătuit exclusiv din oameni neutralişti, cu care vrea doar să liniştească opinia publică, pentru ca apoi să ducă politica României înapoi pe căi reale. Şi în ceea ce priveşte armata, ar trebui avută în vedere o nouă repartizare a posturilor înalte. Aceasta ar trebui s-o realizeze generalul Culcer – un om liniştit, cinstit şi energic – ca ministru de război. După ce acest guvern îşi va fi îndeplinit misiunea sa preliminară, se nădăjduieşte să fie aşezat în locul său un guvern Carp. Carp ca preşedinte al Consiliului ar însemna război împotriva Rusiei. Basset este de părere că regele nu mai vrea să se [despartă] de Brătianu şi chiar dacă ar avea voinţa pentru aceasta nu mai are curajul şi puterea de a se elibera din încătuşarea lui Brătianu.

Prinţul moştenitor Carol este foarte reţinut în exprimarea opiniilor sale, dar se pare că este cu totul partizanul vederilor mamei sale.

În general, Basset a apreciat cu puţină încredere viitorul şi a opinat că s-a dorit îndepărtarea lui ca fiind un supărător prevestitor înaintea decisivului Consiliu de Coroană; el i-a fost de multă vreme incomod lui Brătianu. Deşi Basset nu şi-a pierdut ultimele speranţe, după părerea sa, despărţirea sa de rege i se părea o despărţire pentru o viaţă. Regele Ferdinand era adânc mişcat şi l-a îmbrăţişat lăcrimând. Basset, care şi-a dus credinţa în străinătate cu întunecată presimţire, l-a întrebat pe rege: „Maiestate, o să mai am prilejul şi timpul să mă reîntorc la Bucureşti, după ce îmi voi fi îndeplinit misiunea?“ La aceasta regele a răspuns: „Nu vă faceţi griji nejustificate. În lipsa dvs. nu se va întâmpla nimic, care v-ar putea nelinişti în vreo privinţă“.

Asupra despărţirii sale de regină, Basset n-a spus aproape nimic. Ea s-a arătat mai drăguţă cu el ca de obicei. Cuvintelor regelui, Basset nu le acordă deplină încredere. Oricum, el şi-a exprimat părerea că o telegramă a mea ar mai putea exercita o puternică influenţă asupra regelui. În noaptea care a urmat, am redactat următoarea telegramă cifrată pentru regele Ferdinand:

Maiestăţii Sale Regelui
Bucureşti

Relatarea lui Basset şi conţinutul scrisorii Tale m-au liniştit neîndestulător; văd în amândouă pregătiri pentru deplin irepa-

american. Cu acel prilej suverana mărturisea că în luarea deciziei privind intrarea României în război nu vor prevala relaţiile sale de familie: una din surorile ei era mare ducesă în Rusia şi îngrijea pe front pe soldaţii ruşi, iar cealaltă, era mare ducesă de Hohenlohe, împreună cu mama ei, care înainte de căsătorie fusese şi ea mare ducesă rusă, era în Germania. Cu toate acestea regele şi regina nu vor ţine seama decât de interesele şi dorinţele românilor.

Câteva cuvinte şi despre secretarul general al comitetului franco-român, amintit de publicaţia pariziană.

Hurmuz Aznavorian, avocatul de mai târziu (aşa cum se semnalează în *Fresca justiţiei contemporane române,* întocmită de Fr. Stanetti în deceniul al patrulea) după luarea licenţei la Bucureşti în 1913 a participat ca voluntar, fiind cetăţean străin, la războiul balcanic şi apoi a plecat la Paris pentru doctorat. Acolo a militat pentru intrarea României în război, în calitate de corespondent al ziarului *Viitorul,* şi a determinat mişcarea pentru întoarcerea în ţară a studenţilor români şi înrolarea lor în armata română şi nu în cea franceză.

Întors în ţară, împreună cu ceilalţi prin Anglia, Suedia şi Rusia în septembrie 1916 a luat parte la luptele din Dobrogea şi a căzut prizonier la Neajlov (noiembrie 1916), rămânând în lagărul de la Haskovo (Bulgaria) până în toamna lui 1918. După încheierea războiului, a plecat din nou la Paris pentru teza de doctorat, funcţionând şi ca secretar al delegaţiei române la conferinţa de pace de la Versailles, condusă de Eftimie Antonescu. În această calitate a redactat rapoarte despre ocupaţia germană din ţară, a identificat cimitirele soldaţilor români duşi de germani în Alsacia şi Lorena şi a fost trimis la Fiume şi în Dalmaţia pentru a relata despre situaţia locală în urma conflictului italo-iugoslav din 1919.

Întors în ţară – după un stagiu la unul din marii avocaţi ai vremii, Nicolae A. Papadat (soţul Hortensiei Papadat-Bengescu – şi-a deschis un birou de avocatură propriu, publicând şi numeroase articole de specialitate juridică în *Pandectele Române,* în ziarul *Argus* etc. Intrând în rândurile Partidului Naţional Liberal a fost remarcat de I.G. Duca, care, se spune, i-ar fi oferit un post în conducerea Ministerului de justiţie, pe care l-a refuzat declarând că sunt destui români

rabilul pas al loviturii de despărţire. Aş vrea să Te previn pentru ultima oară pentru toleranţă şi slăbiciune fatală; rămâi nestrămutat şi tare cu încrederea în Dumnezeu şi în puterea Sa. Mai bine trage ultima consecinţă a convingerii Tale şi abdică, decât să sari mână în mână cu Brătianu în întunecatul abis şi să abandonezi Casa Ta şi Ţara Ta pierzaniei şi dispreţului.

Gândeşte-Te în această grea clipă că unchiul săvârşit din viaţă şi înaintaşii, bunic şi tată, credincioşi convingerilor lor te privesc de sus. Mă întemeiez pe înţelegerea şi lealitatea Ta. Dumnezeu să fie cu tine!

semnat Wilhelm.

Deoarece în dimineaţa următoare, încă foarte devreme, a fost cunoscută declaraţia de război făcută de România Austriei, această telegramă n-a mai fost expediată. Impresia declaraţiei de război româneşti asupra celor doi domni români [Beldiman şi Basset] a fost ca a unui trăznet. Domnul Beldiman plângea amar în odaia mea de lucru Toată munca lor de sacrificiu, toate speranţele lor, ţelul lor de viaţă, încoronarea operei regelui Carol, ei le apreciază nimicite. Domnul Basset mi-a mai povestit că regele Carol a fost foarte deprimat după Consiliul de Coroană din august 1914 şi a avut intenţia să abdice, în cazul unui război al României contra aliaţilor ei, Germania şi Austria. Pentru acest caz se pregătise găzduirea la hotelul Dolder de la Zürich. Basset şi contraamiralul Gracoski urmau să-l însoţească pe rege.

În Consilul de Coroană din august 1914, regele ar fi păstrat poate întâietatea în intenţia sa de a îndeplini numaidecât obligaţiile sale de alianţă dacă Brătianu n-ar fi căutat să amâne hotărârea finală. El aştepta cu nerăbdare o telegramă, care urma să fie decisivă pentru hotărârile Consiliului. În ultimul moment, această telegramă a sosit: „declaraţia de neutralitate a Italiei!“ Brătianu pare să fi tratat încă de atunci, în spatele regelui, nu numai cu Rusia, ci şi cu Italia.

Din însărcinarea regelui Ferdinand, Basset mi-a adus un cifru pentru a putea întreţine nestânjenit legătura telegrafică cu el. Dar era aceeaşi carte [de cifru] pe care o foloseşte guvernul român pentru legăturile sale cifrate.

Ministrul plenipotenţiar dr. Al. Beldiman a plecat la Berlin încă la 28 august, la prânz. Domnul Basset a părăsit Sigmaringen la 29 august după-amiaza, pentru a se duce la Geneva, oraşul său natal. ■

capabili să ocupe acest post, ca să nu fie nevoie să se apeleze la un armean. A făcut parte, împreună cu Aurelian Bentoiu, Georgel Gheorghiu şi alţii, din gruparea „Păreri Libere“ care continua linia ducistă, fiind ales deputat de Ilfov. În această calitate a rostit, din partea P.N.L., răspunsul la Mesajul Tronului la 13 decembrie 1935.

În afară de nenumăratele procese pe care le-a susţinut, a fost ales ca împreună cu Vintilă Dongoroz şi alţii să redacteze *Codul Penal* începând de prin 1934. Având o contribuţie deosebită a fost propus să-l prezinte şi să-l susţină în Parlament, în 1937. După 1938 a încetat activitatea politică, rămânând însă acelaşi democrat convins care, în numele justiţiei, a apărat şi în procese comuniste (Cruceanu, Totosian) şi în timpul lui Antonescu procese de „românizare“. De asemenea, a publicat în timpul războiului articole profranceze, care uneori duceau la cenzurarea ziarului în care apăreau.

Acelaşi simţ al dreptăţii şi acelaşi curaj l-a dovedit în 1946 când a intrat să pledeze în „procesul miniştrilor antonescieni vinovaţi de dezastrul ţării“, să pledeze în favoarea profesorului Sfinţescu. Apoi când printr-o manevră tipic comunistă o serie de avocaţi au fost împiedicaţi să intre în Tribunal, pe motiv că nu-şi plătiseră cotizaţia la Barou (care în acele zile fusese închis pentru „curăţenie“), a preluat „din mers“ apărarea lui Mircea Cancicov, Mircea Vulcănescu, Alexandru Marcu şi a altora rămaşi fără apărători. A plătit aceasta cu epurarea din Barou, ca „nedemocrat“, în 1948, şi cu deţinerea la Canal din 1950 şi domiciliu obligator din 1953 la Vama-Bucovina.

După 1955, când conferinţa de la Geneva a celor patru mari puteri părea să fie o încercare de destindere, a avut întâlniri amicale cu foştii colegi de la „Păreri Libere“ şi cu mai tineri liberali (Zurescu, Dan Amedeo Lăzărescu) pretext al înscenării din 1958 a unui proces de „uneltire împotriva ordinii sociale“, prin care, conform unui adaos ad-hoc la articolul incriminatoriu, a fost condamnat, ca şi ceilalţi „bătrâni“ (Bentoiu, Gheorghiu, Strat), la 25 de ani temniţă grea, ceilalţi căpătând şi ei pedepse foarte grele. După trecerea prin temniţele de la Văcăreşti, Jilava şi Galaţi, a murit în 1961 la Botoşani, în vârstă de 73 de ani.

Nu i se cunoaşte mormântul. ■

Rodica SFINŢESCU

14 august. Duminică. Ne aşteptăm la mobilizare de la o zi la alta. Căpitănia primeşte ordin de la Marele Stat Major ca la ora „0“ să se pună stăpânire pe şlepurile austriace din port, iar noi plecăm la locurile noastre de mobilizare.

Seara ne ducem cu toţii în oraş foarte bine dispuşi. Toată lumea din Zimnicea se află în grădiniţă nebănuind încă nimic.

La 10 ore seara soseşte vestea mobilizării. Se sting şi cele două lămpi cu incandescenţă şi se închid prăvăliile.

La 1 noaptea ne-am apucat să ne facem bagajele şi cu noi toţi locuitorii portului.

La 4.30 dimineaţa eram cu toţii gata şi am expediat bagajele în oraş.

Se dă alarma că trec vase austriace de război la deal. Trec, în adevăr, trei vedete, două monitoare, remorcherul cuirasat „Samson“, vasul spital „Kulpe“, un vas de

Autorul însemnărilor (în mijloc); pod de pontoane grele construit de inamic la Şiştov-Zimnicea (dreapta sus) şi distrugeri provocate la Hârşova de trupele germano-bulgare în toamna lui 1916

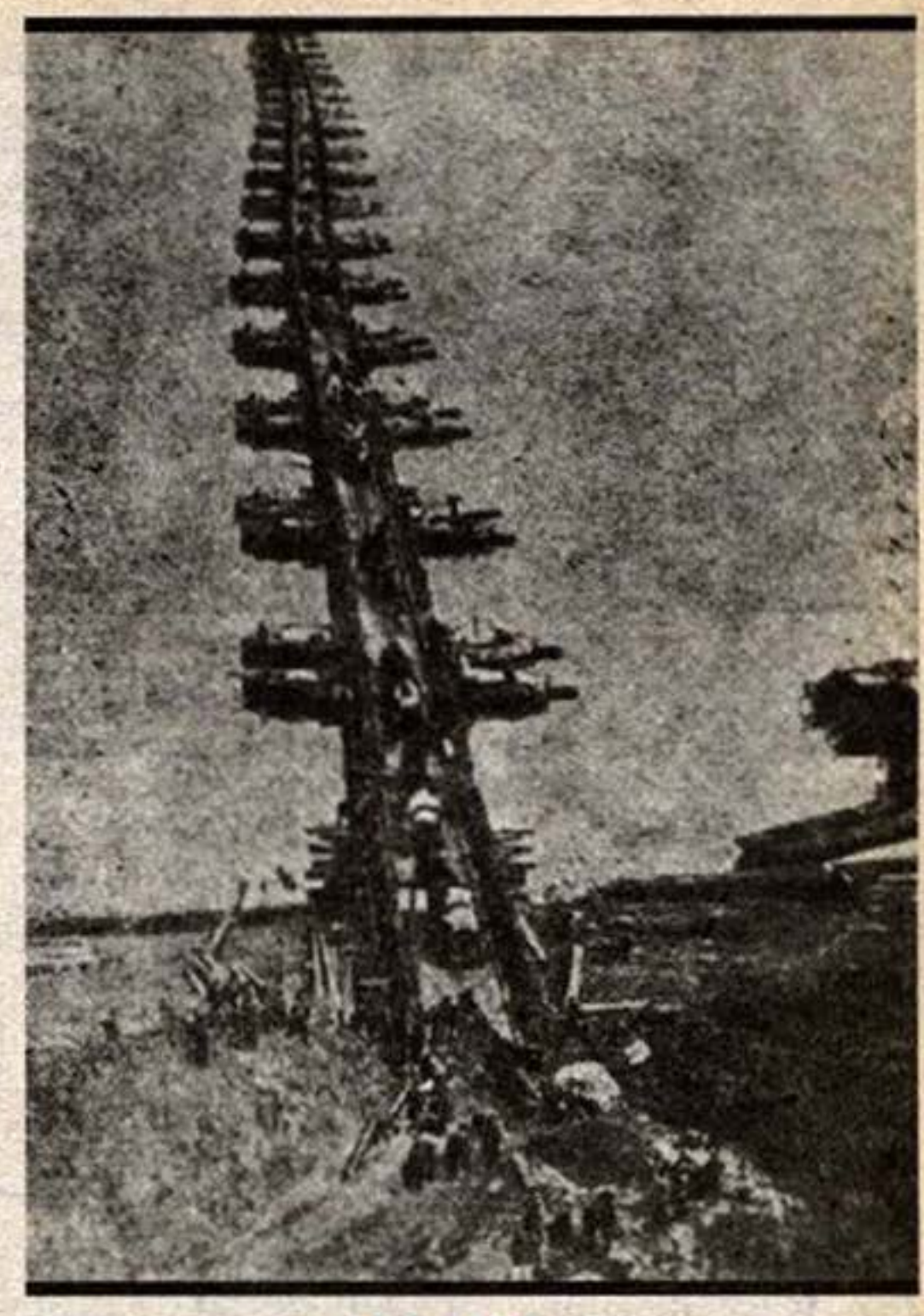

1916.

RĂZBOI PE DUNĂRE

N. MĂRĂCINEANU

Autorul acestor însemnări, comandantul Nicolae Mărăcineanu, **s-a născut la Turnu Severin, la 4 decembrie 1887. După absolvirea liceului, în 1907, ajutat băneşte de părinţi şi de mătuşa sa, ce locuia în S.U.A., a plecat la Livorno (Italia) – unde a urmat cursurile Institutului Regal de Marină Comercială „Amerigo Vespucci“, pe care l-a abvsolvit în primăvara lui 1912, obţinând licenţa de Căpitan de lungă cursă. În aprilie 1914 a fost concentrat, ca sublocotenent, în marina regală, ofiţer 1 pe vaporul „Dacia“.**

Intrarea României în război, la 15 august 1916, l-a găsit pe Dunăre, la Zimnicea, la o unitate specializată în arme sub apă (minări, dragaj, estacade etc.), având ca navă comandant yachtul regal „Ştefan cel Mare“. Cu această unitate a participat la toate operaţiile navale de pe Dunăre, de la pierderea Turtucaei, până la retragerea trupelor noastre din Dobrogea – decembrie 1916. Evenimentele la care a participat sunt consemnate într-un jurnal inedit, **din care am transcris spre publicare în** Magazin istoric **câteva pagini.**

La începutul anului 1917, navele româneşti fiind evacuate la Odessa şi Sevastopol, Nicolae Mărăcineanu, ca şi alţi ofiţeri de marină, a fost detaşat la un regiment de artilerie cu care a luat parte la luptele de la Mărăşeşti. A primit, în 1918, „Crucea comemorativă a războiului 1916-1918 – Bareta Dobrogea“.

După război a fost demobilizat şi a reluat serviciul pe navele de pasageri şi comerciale ale S.M.R. În aprilie 1921 a fost avansat căpitan şi a preluat comanda vaporului de pasageri „Dacia“, fiind apoi transferat comandant pe pasagerul „Principesa Maria“ (1922) cu care va naviga, cu mici intermitenţe, până în anul 1938. A mai avut comanda navei de pasageri „România“ (1924, 1930, 1936, 1938) şi a cargourilor „Durostor“ (1922), „Turnu Severin“ (1923), „Oituz“ (1926). În 1932, a adus în ţară de la Hamburg vaporul mixt „Ardeal“, cumpărat de S.M.R. iar în septembrie 1938, tot de la Hamburg, a preluat comanda motonavei „Transilvania“, pe care a adus-o la Constanţa, navă cu care va efectua curse

pasageri şi două remorchere germane. Noi am crezut că vor trage în noi, dar au trecut înainte, fără a se opri la Siştov.

15 august. La 9.40 plecăm, nu fără părere de rău, din Zimnicea. Pe la staţii e plin de lume, ţărance care îşi conduceau soţii, copiii la gară. Femeile plângeau, altele priveau mute cum pleacă trenul cu ai lor.

La Bucureşti, pe cer se văd deja proiectoarele. Ajungem în Gara de Nord, foarte slab luminată.

16 august. Toată ziua şi noaptea următoare le-am petrecut în Bucureşti. Primul comunicat oficial anunţă că, peste tot, trupele noastre au trecut graniţa. Seara întuneric beznă în Capitală; ici, colo un felinar slab albăstrui. Se dă alarma de aeroplane, dar nu a venit nici unul.

18 august, Oltenița. Seara, tot cerul spre Bulgaria luminat de incendii, semn că bulgarii au atacat grănicerii noştri, care au dat alarma aprinzând şire de paie şi dând foc satelor de la frontieră, care fuseseră deja evacuate.

19 august. De dimineaţă începe bubuitul tunurîlor. Bulgarii trag cu tunuri de calibru mare pe dealul de la Stărşelu, unde sunt instalate bateriile noastre şi tranşee cu infanterie.

20-21 august. Nu se aude decât bubuitul tunurilor din dosul Turtucaiei, unde nu ştim ce se petrece. Trebuie să fie lupte înverşunate de infanterie. Bulgarii şi germanii îşi mută bateriile. Tunurile acelea grele nu au mai tras. Noi le vedeam cum le trăgeau cu bivolii la deal.

Ne-a venit veste: vin 16 trenuri cu artilerie grea ca să întărească bateriile din Turtucaia. Ar fi timpul, dacă nu e deja prea târziu. Cu unul din trenuri vine şi regele azi aici.

În Bucureşti, azi noapte, un Zepelin a bombardat partea oraşului între Cotroceni, Dudeşti şi Gara de Nord până la 5 dimineaţa. Cu toate că s-a tras, el s-a plimbat liniştit deasupra Capitalei.

23 august. Cea mai tristă zi de război la Turtucaia. Noi suntem martorii acestei lupte şi vedem bine desfăşurarea ei prin lunete.

Trupele din Ostrov încarcă muniţiile, armamentul şi proviziile cu două şlepuri,

având ordin de retragere. Se părăsesc astfel lucrări făcute timp de doi ani, se părăsesc turele cu tunuri de 53, cărora li se iau numai închizătoarele.

Ajunşi la Oltenița, aflăm că peste tot merge rău, că Divizia de Dunăre a dat ordin de retragere. Se trece însă necontenit dincolo, şlepuri cu trupe, cărora spectacolul debandadei ce se observa numai curaj nu le făcea.

Am văzut şi o mulțime de răniți, iar de pe coasta Turtucaiei scobora la vale un batalion de infanterişti în completă debandadă. Rău am ajuns!

24 august, Silistra. Aici se văd numai şlepuri încărcate cu trupe, care debarcă pe malul drept. Şi podul de vase e plin de trupe ce trec spre front. Sunt regimentele 38 şi 78 din Brăila.

La ora 2 p.m. se dă alarma: vedem fugind pe pod spre malul stâng al Dunării, în completă debandadă, trupe amestecate cu cai, căruțe şi strigând că vin bulgarii.

Abia acum vin la deal trei canoniere mari ruseşti. Prea târziu, fiindcă primisem vestea că Turtucaia căzuse şi am pierdut toată armata împreună cu armament, provizii, muniții. Trupele au rămas în Turtucaia şi au fost măcelărite, fiindcă la bulgari nu mai încape mila. Au tras în grămadă cu mitraliere şi tunuri.

26 august. Am aflat ieri o mulțime de scene petrecute în lupta de la Turtucaia. Toată panica produsă în soldații noştri şi fuga a fost urmarea ordinelor stupide date de comandament.

Ofițerii se spune că s-au purtat mai bine; în ultimul moment, văzând că nu mai este scăpare, s-au împuşcat. Sublocotenentul Feraru, din Regimentul 5 (sau 3) artilerie din Brăila, a tras cu tunul până când au ajuns bulgarii în gura tunului; când primul bulgar a pus mâna pe tun, s-a împuşcat.

Mi se bate inima aşteptând să se ridice podul de vase – ultima legătură peste Dunăre cu Cadrilaterul. Deja sunt înhămate 5 remorchere care să-l tragă în jos şi se aud loviturile securilor care încep să taie legăturile.

regulate de pasageri pe linia maritimă Constanța – Istanbul – Pireu – Alexandria – Yaffa – Beyrouth – Pireu – Constantinopol – Constanța.

La declanşarea războiului cu U.R.S.S., motonavele „Transilvania" şi „Basarabia" au fost dirijate la Constantinopol – port neutru – unde au staționat, la adăpost, până în 1944 (Magazin istoric, **nr. 1/1996). Nicolae Mărăcineanu a rămas acolo până în 1943 când, rechemat în țară, a fost scos la pensie la începutul anului 1944.**

Anii 1944-1951 reprezintă o perioadă foarte grea pentru el şi familia sa. Într-o scrisoare din 15 aprilie 1946, către sora lui, mărturisește: „Prost este în viața asta că, după ce munceşti ca un câine toată viața numai ca să trăieşti, într-o zi gata: se termină totul! Am apucat cu toții şi timpurile astea nenorocite. Mă gândesc şi la mine, dacă nu era războiul ăsta, mai navigam şi acum; nu mă scotea la pensie aşa devreme şi era altceva, nu era nevoie, ca acum, să mănânc tot ce am agonisit în 30 de ani". Iar în altă scrisoare, din aprilie 1947: „Cu pensia ce o iau, ne ajunge trei, patru zile pe lună. Noroc că am vândut un covor la misiunea americană şi ne ajutăm cu banii ce am luat pe el.

Nu mi-aş fi închipuit când am cumpărat covoarele, că o să ne ajute acum să trăim. Păcat că nu se găseşte nimic de cumpărat. Umblă Irimița [soția] câteva ceasuri prin târg şi se întoarce cu o traistă de ştevie; dacă găseşte o bucățică de brânză pe undeva zice că a făcut lucru mare".

În 1951, când a început redresarea flotei maritime, a fost solicitat ca profesor de navigație la Şcoala Medie Tehnică de Marină Comercială din Constanța, iar în martie 1952 a primit comanda navei şcoală „Neptun" (fost yachtul „Carolus Primus" al Comisiei Europene a Dunării). În 1956, Nicolae Mărăcineanu a fost debarcat, nava şcoală fiind transferată la Compania de Navigație „Navrom". Anul următor, s-a stins din viață, la 27 decembrie. Avea 70 de ani şi peste 32 de ani de navigație, în majoritate comandant de navă.

Ing. Romeo HAGIAC căpitan (r) de marină, veteran de război

La ora 4.30 p.m. podul este complet desfăcut. În Silistra se mai văd încă, ici-colo, câte un steag tricolor, un steag cu crucea roşie pe şcoală.

27 august. La 12 ore, ziua, am ancorat la Cernavodă, mai sus de pod. Sperăm să nu ne mai retragem mai jos de pod niciodată.

Pe pod, trec fără încetare, spre Dobrogea, trenuri lungi cu trupe de infanterie, luate de pe Frontul de Nord. Moralul îl au ridicat. Au brazi pe vagoane şi chiuiesc de răsună valea Dunării, parcă se duc la nuntă.

Aflăm că pe Frontul de Sud, comanda a luat-o generalul Averescu.

29 august. Azi, pentru prima dată, un aeroplan german a atacat podul de la Cernavodă, pe la 10 dimineaţa. A aruncat două bombe, care au căzut foarte aproape de pod. A fost fugărit şi se zice că a fost doborât de focurile noastre.

Aeroplanul a lansat manifeste tipărite în româneşte prin care se adresa soldaţilor români spunându-le să nu tragă în ei, fiindcă armatele bulgare le aduc eliberarea de sub ciocoi şi că prizonierii români de la Turtucaia sunt bine trataţi şi mulţumiţi. Au început germanii să se adreseze românilor pe tema socialismului, atât numai că nu se prinde.

Au început să vină şi cadavre pe Dunăre. Ieri am găsit în plasa care ne apără de mine de curent trei cadavre de soldaţi români, goale, aveau cruciuliţe de recunoaştere la gât.

Aici, în Cernavodă, toată ziua aud goarnele cântând ultimul drum soldaţilor, dat unor necunoscuţi de către alţi necunoscuţi, fraţi însă de arme. Şi, departe, undeva în vreun bordei din mijlocul munţilor sau în vreun palat cineva se roagă pentru dânşii şi, poate, într-un moment de superluciditate, văd pe scumpul lor mort sau presimt moartea lui.

30 august. Pe Dunăre. Toată ziua trec Dunărea locuitori care au evacuat satele Albina, Nădeanu şi altele în interior. Au luat cu ei ce au putut şi acum pleacă în pribegie, în interiorul ţării. Firi tari, nu se plâng, ci sunt mulţumiţi că sunt sănătoşi.

3 septembrie. La 12 primim ordin de la amiral că, nemaiavând nevoie de serviciile noastre, ne trimite înapoi la unitate.

Iată-ne iarăşi la Cernavodă, la vreo trei km mai jos de pod. Am aflat că ruşii învăluiesc flancul drept al bulgaro-germanilor; că a început ofensiva lui Sarail.

Însă aici, în careu la noi, nu se ascunde posibilitatea căderii oraşului Constanţa, care a început să fie evacuat.

4 octombrie. Sunt învoit de amiral 24 ore la Bucureşti. Sunt încântat cu totul şi, ca să scap mai din vreme, sperând că voi găsi un tren care să ajungă mai devreme la Bucureşti, spre a sta astfel două nopţi acolo, am plecat cu trăsura prin Baltă direct la Feteşti. Am ajuns la 3 p.m. Nu era decât trenul M.S. Reginei, venită să viziteze spitalele şi care a plecat imediat.

21 octombrie. Brăila [unde se afla în retragere]. Din cauza ruşilor, nebuni după alcool, nu se mai vinde nici vin, nici altă băutură. Ruşii par a fi oameni de treabă când sunt treji, dar cu totul de neînţeles când dau peste băuturi. Oraşul a început să se mai golească de ei, fiindcă toată ziua îi trec peste podul de la Ghecet în Dobrogea, retrăgând trupele noastre.

1 noiembrie. Oraşul Hârşova, în centru, distrus complet de incendii. Case cu două rânduri şi magazine mari – nu au rămas decât ziduri. Au lăsat însă biserica întreagă.

Hârşova a fost luată de bulgari pe ziua de 13 octombrie, iar la 26 octombrie i-au dat foc, au prădat tot din case şi s-au retras. Ce-a mai rămas prin case au prădat ruşii când au intrat în Hârşova.

Escadra noastră a ajuns la Seimeni, bombardând flancul stâng al inamicului.

9 noiembrie. Situaţia pe Jiu e rea. Trupele noastre s-au retras la Est de Craiova.

Bulgarii au încercat să arunce în aer podul de la Cernavodă, însă nu se pot apropia de pod din cauza focului de mitraliere şi artilerie al ruşilor în Baltă.

12 noiembrie. Trupe germano-bulgare au debarcat pe teritoriul nostru la Zimnicea şi la Islaz, Oltenia este prin urmare pierdută. Germanii iau 50 000 vagoane grâu numai din Craiova, apoi vite din belşug şi nutreţ. ■

Voluntari sârbi pe frontul din Dobrogea în 1916

MIODRAG MILIN

Iarna 1915/1916. Atacată simultan de forţe copleşitoare germano-austro-ungare şi bulgare, armata sârbă, luptând cu disperare, îşi caută izbăvirea retrăgându-se spre sud; traversând, cu imense sacrificii, munţii Albaniei, rămăşiţele epuizate ale unităţilor militare sârbe au fost, în cele din urmă, recuperate de flota franceză şi transportate pe insula Corfu.

Aici a început şi procesul de regenerare militară şi politică a Serbiei. Comandamentul armatei a decis refacerea potenţialului de luptă şi prin constituirea unor unităţi de voluntari recrutaţi din numărul imens de prizonieri iugoslavi foşti combatanţi în armata austro-ungară şi ajunşi în Rusia ca prizonieri. Iniţiativa s-a bucurat de însufleţitor ecou, în câteva luni concentrându-se la Odessa peste 18 000 soldaţi, din care a luat fiinţă Divizia 1 de voluntari sârbi, ce a acţionat în Dobrogea.

Animaţi de sentimente patriotice, voluntarii sârbi au dat frumoase probe de vitejie ostăşească în toamna anului 1916, pe frontul din Dobrogea. Mărturii probatoare pentru faptele lor de arme sunt şi documentele păstrate la Arhivele Statului din Bucureşti (Fondul Consiliului de Miniştri, dosar 13/1917)[1].

Aflăm, bunăoară, că, prin decret regal, încă din zilele dramatice ale retragerii în Moldova, au fost distinşi cu ordine şi medalii de război româneşti circa 900 militari sârbi, „pentru bravura şi devotamentul ce au arătat pe câmpul de luptă, în 1916".

Colonelul Jivan Mitrovitch, comandantul Brigăzii 2 voluntari sârbi, „s-a distins prin hotărârea şi energia cu care la 25 august 1916 a respins atacul trupelor bulgare în bătălia de la Dobrici şi cu care a luptat la Amzacea, la 19-24 septembrie. Şi-a păstrat poziţiunile de la Indje-Mahale sub focul ucigător al artileriei grele inamice şi a respins cu vitejie şi iscusinţă atacul forţelor inamice cu mult superioare numericeşte. Deşi grav contuzionat, a rămas la postul său de comandă".

Colonelul Velibor Trebinate, comandantul Regimentului 4 voluntari sârbi, „a condus cu vitejie şi avânt regimentul în luptele de la 25 august, în Dobrogea. În cursul operaţiunilor de la 19 septembrie-8 octombrie, a dat probe de aceleaşi frumoase calităţi militare, respingând cu energie atacurile inamicului. Deşi rănit, a rămas în capul regimentului şi l-a condus în toate luptele ce au urmat".

Locotenent-colonelul Radosav Jivkovitch, din Regimentul 3 voluntari sârbi, „s-a distins în mod special în luptele de la 25 august şi de la 5 şi 6 octombrie, când a înaintat cu batalionul său cântând la atac. A fost rănit pe câmpul de onoare".

Locotenent-colonelul Aleksander Stankovitch, din Regimentul 4 voluntari sârbi, s-a evidenţiat prin „vitejia şi îndârjirea cu care a luptat la 25 august 1916, lângă Koru-Nasradin. După ce a respins un puternic atac al inamicului, l-a contraatacat, i-a ocupat poziţiunile şi în aceeaşi zi a respins mai multe atacuri date de forţe inamice superioare numericeşte. A fost grav rănit pe câmpul de onoare".

Maiorul Jovan Kostitch, din Regimentul 3 voluntari, s-a remarcat prin „vitejia şi îndârjirea cu care a comandat batalionul în aprigele lupte de la 5 şi 6 octombrie 1916, când, după ce a respins toate atacurile inamicului, a contraatacat şi i-a ocupat poziţiunile. A rezistat apoi cu tenacitate de la 19 septembrie la 8 octombrie, împotriva tuturor atacurilor date de forţe inamice superioare numericeşte".

Maiorul Vojin Maksimovitch, şeful de stat major al Diviziei 1 voluntari sârbi, „l-a secondat cu destoinicie şi curaj pe comandantul diviziei în conducerea operaţiunilor din Dobrogea, în 1916. La 5 septembrie a luat dispoziţiuni atât de bune încât a doua zi divizia a întreprins un contraatac care s-a terminat la 7 septembrie prin victorie, respingând lângă Kokardgea forţele inamice. În timpul luptelor de lângă Amzacea (19-24 septembrie şi 6-14 octombrie) a dat probe de energie şi de hotărâre, colaborând de aproape la conducerea luptelor".

Maiorul Bochke Toskitch, din Regimentul 1 voluntari, „la 6 septembrie 1916, a atacat cu batalionul său poziţiile de la nord de Kokardgea cu un curaj şi o destoinicie remarcabile. Fiind rănit la braţul drept şi în piept, i se pansează rănile, apoi reia comanda batalionului, atacă din nou poziţiile inamice, le ocupă şi le organizează pentru apărare. În seara de 19 septembrie răzbate în mod vitejesc în satul Amzacea şi dă din nou dovadă de frumoase calităţi militare".

La fel de lăudabile au fost vitejia şi energia cu care a luptat sublocotenentul Franja Balatcha, din Regimentul 2 voluntari, „distingându-se în mod special la 5 septembrie, când a salvat o baterie română, ameninţată de capturare, şi la 6 octombrie, în cursul aprigelor lupte de la Amzacea".

Pentru „curajul şi destoinicia ce au arătat în timpul operaţiunilor din Dobrogea", unui număr de 141 ofiţeri sârbi le-au fost conferite decoraţii de război româneşti, după cum urmează: Ordinul „Coroana României" cu spade, în grad de comandor, unui număr de trei ofiţeri superiori; Ordinul „Coroana României" cu spade, în grad de ofiţer, unui număr de 10 ofiţeri; alţi 61 ofiţeri au primit Ordinul „Coroana României" cu spade, în grad de cavaler; Ordinul „Steaua României" cu spade, în grad de ofiţer, a fost acordat unui număr de şase ofiţeri, iar alţi 33 ofiţeri au primit Ordinul „Steaua României" cu spade, în grad de cavaler. Pentru actele lor de bravură, alţi şapte ofiţeri sârbi şi un sublocotenent au fost decoraţi cu Ordinul „Mihai Viteazul" clasa a III-a. În jur de 760 subofiţeri, graduaţi şi soldaţi, au fost distinşi cu medaliile „Virtutea Militară" de război (clasele I şi II) şi cu medalia „Bărbăţie şi credinţă" cu spade (clasele II şi III). ■

---

[1] Documentele ne-au fost semnalate de către domnul Vasile Dudaş, căruia îi aducem şi pe această cale sincerele noastre mulţumiri.

LA POARTA ARBITRARIULUI

Excesele manifestate în uitarea voită a unor aspecte întunecate din istoria unui popor nu sunt mai puţin periculoase decât... excesele Inchiziţiei, afirmă categoric unii publicişti istorici francezi.

În anii primei conflagraţii mondiale, de pildă, infanteriştii francezi i-au acuzat pe artilerişti că au tras asupra lor. Dar nu au existat niciodată probe ale existenţei unor victime franceze, căzute sub obuze franceze, pentru că... acest adevăr a fost ascuns. Arhivele păstrează totuşi unele date. În timpul celei de a doua bătălii de pe Marna, din 15 iulie-7 august 1918, pe rutele Saint-Soupplets şi Monthyon, se ştie că cinci jandarmi călare au fost ucişi în timpul luptelor, dintr-o gafă enormă: pentru a fi mai bine protejaţi li s-au distribuit caschete speciale, pe care infanteriştii francezi le-au luat drept caschete... bavareze. Aşa că primii au trebuit să suporte focul intens al propriei infanterii.

Sau, un alt exemplu: jafurile comise de trupele franceze cantonate în localităţi... franceze. Deci germanii nu au fost singurii care au luat prăzi şi au comis atrocităţi. De asemenea, francezii au luat şi ei ostateci germani, pe care i-au ataşat – total în afara legilor războiului – coloanelor de prizonieri germani. Tot francezii au arestat fermieri şi ţărani care ascunseseră dezertori francezi.

După prima bătălie de pe Marna, din 5-12 septembrie 1914, generalul Gallieni a cerut întăriri de la serviciile de jandarmerie, pentru a împiedica jafurile pe câmpurile de luptă. Se spune că de la Paris în „echipe“ numeroase, veneau civili, pentru a prăda cadavrele şi a jefui casele abandonate. 130 comune din zona frontului au trebuit protejate cu jandarmi, care, uneori, erau chiar prea indulgenţi: trăgătorul marocan Mohammed ben Amar, de pildă, nu a fost condamnat decât la 8 zile de închisoare pentru un „furt banal“, în schimb dezertorii germani surprinşi în flagrant delict au încasat cinci ani de muncă forţată pentru „jaf în bandă“. Un oarecare Hans Jansen a fost condamnat la moarte, pedeapsa fiindu-i apoi comutată în muncă silnică pe viaţă. Trei copii, de 11, 14 şi 15 ani, prinşi asupra faptului, au fost arestaţi pentru jaf şi duşi la casa de corecţie.

Jandarmii au avut chiar sarcina de a filtra şi interoga populaţia din satele franceze ocupate de inamic. Se spulberase încrederea în francezi. Dacă ei fuseseră contaminaţi de nemţi? Două sute de „suspecţi“ din oraşul Soissons au fost astfel evacuaţi spre Nantes. Familii întregi au fost deportate către spatele frontului, pe bază de... denunţuri. Erau acuzate de a fi furnizat, a fi informat şi a fi acordat ajutor inamicului. Au început anchetele în spatele frontului. În timpul retragerilor, ce au degenerat deseori în panică, la ordinul Statului major, jandarmii i-au judecat şi i-au executat pe spioni şi dezertori.

Nu existau curţi marţiale. La 3 septembrie 1914, primul ministru francez îi răspundea mareşalului Joffre: „Trebuie să studiez urgenţa unei reinstalări a curţilor marţiale. Dar fără să mai aşteptăm,

---

În imagine: execuţie pe front, în 1917.

vă autorizez ca, începând de azi, să luaţi toate măsurile necesare, în interesul disciplinei militare şi al menţinerii riguroase a ordinei publice. Susţin întru-totul aceste măsuri".

Jandarmii aveau deci în sarcină să restabilească ordinea şi să-i hărţuie pe cei „indisciplinaţi". „Trebuie să fim foarte severi, declara un jandarm, în apropierea oraşului Lille lui Luigi Barzini, corespondent la *Corriere della sera*. Suntem înconjuraţi de spioni. Ieri dimineaţă am împuşcat trei, între care o femeie. Eu sunt gâdele. Eu prezidez Consiliul de război. Lucrurile nu trenează deloc".

Erau împuşcaţi, într-un talmeş-balmeş, dezertori şi hoţi. Ofiţerul de jandarmi citat mai sus organiza în fiecare noapte patrule în pădure. În atmosfera de panică de atunci, aceste patrule nu-şi luau timpul necesar să se informeze despre delictele comise de „inculpaţi". Ele executau, după o apreciere fugară. Justiţia se făcea la botul... pădurii. Statul major a încurajat prin tăcere aceste execuţii

Dar zgomotul lor „a transpirat". A ajuns până la urechile ministrului Belgiei, care s-a neliniştit şi a cerut informaţii. Într-o telegramă, vroia să i se comunice „numărul exact al belgienilor executaţi de către trupele aliate în Belgia". În aceeaşi telegramă a insistat ca „întotdeauna inculpatul belgian să fie tradus în faţa unui Consiliu de război".

A acţionat deci în primul război mondial pe frontul aliat – îndeosebi la orele răvăşite ale retragerilor – o justiţie represivă, asupra căreia arhivele sunt destul de zgârcite. Şi totuşi, numai la 240 se estimează cifra militarilor francezi executaţi în trei ani de război, pe baza unor sentinţe neîntemeiate. Cum am văzut, dacă situaţia o cerea, sentinţa de condamnare la moarte era imediat îndeplinită. Cu rare, foarte rare excepţii, eventual, se putea propune preşedintelui Republicii comutarea pedepsei. La 11 octombrie 1914, Joffre scria: „Execuţia, fără nici o întârziere, este o regulă". Or, tocmai această regulă, în perioade de panică, a deschis poarta arbitrariului. ■

F.D.

CĂRŢI SOSITE LA REDACŢIE

• **Ben Waider & David Hapgood – ASASINAREA LUI NAPOLEON** (traducere de **Cristina Demetrescu.** Ediţie îngrijită de **Horia Salcă**).

Editura Invesco Press Braşov, 254 pp.: ipoteza bazată pe datele medicinei legiste, potrivit căreia Napoleon Bonaparte a fost asasinat. Cei care doresc să-şi procure acest volum, o pot face adresându-se librăriei Şt. O. Iosif, strada Mureşenilor, nr. 14, Braşov, tel./fax 068/144100 cu taxă ramburs plus cheltuielile de expediere.

• **Dinu C. Giurescu – GUVERNAREA NICOLAE RĂDESCU.**

Editura All, Bucureşti, 1996, 400 pp.: ediţia în limba română, mult îmbogăţită, a cărţii apărută în limba engleză în cadrul seriei „East European Monographs" şi din care revista *Magazin istoric* a prezentat câteva fragmente (nr. 3/1995), constituie prima monografie completă consacrată ultimei guvernări de dinainte de instaurarea guvernului dr. Petru Groza.

• **Onisifor Ghibu – UNITATEA ROMÂNEASCĂ ŞI CHESTIUNEA BASARABIEI** (ediţie îngrijită de **Dumitru Preda;** consultant ştiinţific: **Octavian O. Ghibu, Mihai Milca).**

Editura „Fiat Lux", Departamentul informaţiilor publice al Guvernului României, Bucureşti, 1995, 256 pp.: studii şi eseuri prezentate cu prilejul „Zilelor Onisifor Ghibu", la Chişinău, în perioada anilor 1992-1995.

• **DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA ROMÂNIEI. A. MOLDOVA. VEACURILE XIV-XVII (1384-1625). INDICELE NUMELOR DE PERSOANE** (întocmit de **Alexandru I. Gonţa,** ediţie îngrijită şi Cuvânt înainte de **I. Caproşu).**

Editura Academiei Române, Bucureşti, 1995, 800 pp., 10 000 lei: un foarte util şi de mult aşteptat instrument de lucru, apărut după moartea celui care l-a alcătuit.

• **Nicolae Edroiu, Vasile Puşcaş – MAGHIARII DIN ROMÂNIA.**

Fundaţia Culturală Română, Centrul de studii transilvane, Cluj-Napoca, 1995, 110 pp., 4 900 lei: lucrarea îşi propune să ofere reperele existenţei în România contemporană a minorităţii maghiare.

• **MEMORANDUL ROMÂNILOR. CENTENAR (1892, 1894-1992, 1994). CONTRIBUŢII LA CUNOAŞTEREA MIŞCĂRII MEMORANDISTE.**

Baia Mare, 1994, 275 pp.: volumul cuprinde 15 studii şi comunicări consacrate mişcării naţionale a românilor transilvăneni de la sfârşitul secolului trecut.

• **Gh. Buzatu – DIN ISTORIA SECRETĂ A CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL, VOL. II.**

Editura enciclopedică, Bucureşti, 1995, 478 pp.: fapte de pe frontul secret, din care semnalăm mai ales bogatul inventar al documentelor S.S.I. aflate în arhivele de la Moscova.

• **Anghel Popa – RENAŞTEREA ARMATEI PĂMÂNTENE ÎN MOLDOVA. 1829-1859.**

Biblioteca municipală, Câmpulung Moldovenesc, 1995; 142 pp.: un moment important al istoriei militare româneşti, înfăţişat pe baza izvoarelor arhivistice.

• **Gelcu Sefedin Maksutovici – DESPRE ALBANIA ŞI ALBANEZI.**

Bucureşti, 1995, 288 pp.: despre istoria Albaniei şi cea a albanezilor din România.

• **Acad. C.I. Gulian – NIETZSCHE. VOL. II.**

Editura Academiei Române, Bucureşti, 1994, 203 pp., 3 500 lei: la 150 ani de la naşterea lui Friedrich Nietzsche apare primul volum al celei de a treia cărţi consacrate marelui gânditor german în literatura de specialitate.

• **Felicia Mohr – ENERGII AUTOBIOGRAFICE.**

Editura Destine, Bucureşti, 1995, 64 pp., 600 lei: poezii ce împletesc melancolia cu reflecţia asupra condiţiei umane.

GENERALUL AUREL ALDEA:

„ÎNTRE CĂMAȘA VERDE, STEAGUL ROȘU ȘI CEL ROMÂNESC, AM PREFERAT TRICOLORUL“.

Col. dr. ALESANDRU DUȚU,
FLORICA DOBRE

În ciuda aparențelor, generalul de corp de armată Aurel Aldea este o personalitate la fel de puțin cunoscută generațiilor de azi ca și mulți alți oameni politici din deceniile patru-cinci asupra cărora s-a abătut urgia persecuțiilor comuniste. S-a născut la 28 martie 1887 și a murit la 17 octombrie 1949 în penitenciarul Aiud. Iată principalele etape ale carierei sale militare: sublocotenent (1908), locotenent (1911), căpitan (1916), maior (1917), locotenent-colonel (1923), colonel (1928), general de brigadă (1936), general de divizie (1940) și general de corp de armată (1944).

La 18 noiembrie 1946, adresându-se președintelui Curții Militare de Casare și Justiție, instanță care avea să pronunțe în acea zi o gravă sentință împotriva sa, generalul Aldea spunea: „Domnule președinte, am toată încrederea unui complet de judecată format din camarazi și vă încredințez cinstea și numele meu. Mai fac o ultimă mărturisire, că nu am nici un fel de vină, că între cămașa verde, steagul roșu și cel românesc, am preferat tricolorul și, consecvent cu ceea ce afirm, dați-mi voie să afirm că-mi iubesc țara, neamul și doresc să înflorească și să capete aureola la care are dreptul în viitor“.

Nu ești cu ei, te paște închisoarea

Generalul Aurel Aldea a fost arestat la 27 mai 1946 şi învinuit prin Ordonanța definitivă nr. 6 125 din 7 noiembrie 1946, semnată de general Ion Codreanu, judecător instructor militar special de pe lângă Curtea Militară de Casare şi Justiție, pentru „complotare întru distrugerea unității statului român“, deoarece, începând cu vara anului 1945, „a luat inițiativa polarizării organizațiunilor subversive şi constituind o conducere centrală sub şefia sa a împărțit țara în zone de acțiune, organizând la teren lovitura de stat în legătură cu partizanii săi, tinzând a distruge unitatea statului prin învrăjbirea naționalităților conlocuitoare, prin instigarea unora contra altora, prin intriga între diferitele personalități politice şi prin crearea unui climat defavorabil intereselor naționale, intensificând mijloacele de acțiune tocmai în perioada când la Paris se negocia soarta statului român“.

Era acuzat, de asemenea, de „răzvrătire“, „insurecție armată“, „procurare de documente publice interesând ordinea de stat“, „complicitate la păstrarea de arma-

ment, muniţiuni şi explozivi fără autorizaţie", de faptul că, în calitate de conducător al Mişcării Naţionale de Rezistenţă[1], a organizat şi determinat constituirea de trupe înarmate, de echipe de partizani pe care le-a înarmat şi pregătit în vederea declanşării războiului civil într-un moment ce urma să fie decis de conducerea centrală.

Analizând toate aceste acuzaţii aduse în cadrul procesului celor 90 de persoane implicate în Mişcarea Naţională de Rezistenţă, proces judecat în perioada 11-18 noiembrie 1946 de către Curtea Militară de Casare şi Justiţie prezidată de generalul Vasile Atanasiu şi compusă din generalii Mihail Lascăr, Constantin Argeşanu, Radu Niculescu-Cociu, Ilie Creţulescu, Grigore Nicolau şi colonelul Alexandru Burada, generalul Aurel Aldea a fost declarat culpabil de învinuirile menţionate anterior, mai puţin vina de „insurecţie armată şi complicitate la păstrarea de armament, muniţii şi exploziv fără autorizaţie". Condamnarea primită prin Decizia nr. 2 din 18 noiembrie 1946 era „muncă silnică pe viaţă pentru crima de complotare întru distrugerea unităţii statului", „3 ani închisoare corecţională şi 200 000 lei amendă corecţională pentru faptul de procurare de documente publice interesând ordinea de stat", „10 ani detenţie riguroasă, 5 ani degradare civică şi 50 000 lei cheltuieli de judecată pentru răzvrătire", urmând să execute pedeapsa cea mai grea, cu comutarea detenţiei preventive de la 27 mai 1946.

Urmărise oare generalul Aldea distrugerea unităţii statului român? Personal, a negat permanent acest lucru. Chiar înainte de a afla sentinţa, dându-i-se „ultimul cuvânt", el se adresase astfel celor care îl judecaseră: „Nu am nimic de învăţat ca patriotism din partea nimănui. Mulţi, fără să merite, au lăsat să acrediteze zvonul că au contribuit la ridicarea ţării. Eu, modest am fost o viaţă întreagă şi dacă aş fi trăit în altă ţară aş fi fost pus la adăpost, dar în ţara românească, pentru că nu te integrezi în noul regim, care n-a prins rădăcini în ţară, locul ce mi se rezervă este închisoarea. Am regretat aseară, când am auzit invectivele pe care nu le merit, cu atât mai mult din partea domnului procuror general pe care îl cunosc de ani de zile. O viaţă întreagă am trăit modest. N-am umblat după reclamă şi n-am fost ambiţios, cum am fost descris în rechizitoriu, că aveam ambiţia de a avea alt titlu în stat, când eu n-am căutat decât să-mi servesc ţara şi neamul, cum nici astăzi nu râvnesc, printr-o sentinţă condamnatoare pe care n-o merit, să fiu ridicat la rangul de martir al neamului. Chiar dacă distrugerea mea fizică ar urma, memoria mea o încredinţez tinerilor de astăzi, care trebuie să mă reabiliteze, care ştiu în ce a constat procesul, vina mea şi locul care mi se cuvine în faţa memoriei celor ce vor veni".

Dezamăgit de „lupte sterile și orientări greșite"

Cine era, totuşi, generalul Aldea? Absolvent al Şcolii de artilerie din Iaşi, la scurt timp a fost trimis pentru perfecţionare în Germania, unde a urmat cursurile Şcolii militare din Hanovra şi apoi pe acelea ale Academiei militare tehnice din Charlottenburg, făcând stagiu în Regimentul 23 artilerie din Koblenz. A călătorit în Franţa şi Anglia, unde, în afara cunoştinţelor de specialitate, a luat adevărate „lecţii de democraţie şi civilizaţie", după cum singur declara mai apoi.

Întors în ţară în 1912, a participat la cel de-al doilea război balcanic, în 1913, reuşind, apoi, cu „mare succes", la Şcoala Superioară de Război. A participat la primul război mondial, în calitate de comandant de baterie, în timpul luptelor din Dobrogea şi de la Bucureşti, fiind decorat şi citat prin ordin de zi.

Cariera sa şi-a urmat cursul firesc în perioada interbelică, îndeplinind funcţii corespunzătoare gradului şi pregătirii sale, în Marele Stat Major (Secţia transporturi şi serviciul istoric), şef de stat major al Diviziei 11 infanterie şi apoi al Corpului 1 armată, comandant al Regimentului 23 artilerie. Din toamna anului 1935 până în mai 1938 a comandat Brigada 3 artilerie, după care a fost secretar general al Ministerului înzestrării armatei, comandant al diviziilor 11 infanterie (din toamna lui 1938) şi 4 infanterie (din aprilie 1939).

A rămas departe de activitatea partidelor politice, deşi, aprecia el, „participarea mea la activitatea vreunuia din ele ar fi fost foarte agreată şi bine venită". A detestat „felul cum se face la noi în ţară politică, plină de ură, cu presa care este plină de invective la adresa adversarilor, inexactităţi, calomnii". „Dacă mai adăugăm lupta de clasă, bătăile, omorurile, lipsa unei libertăţi de exprimare, scriere, asociaţie şi în special a formării unui nou partid de care se simte atâta nevoie la noi, am făcut aproape tabloul complet al cauzelor care mă împiedică să fac politică şi deci legături politice".

Relaţiile cu şefii partidelor politice, cu care colaborase în primul guvern de după 23 august 1944, le-a apreciat ca fiind „corecte, dar foarte slabe", cu excepţia lui C. Titel-Petrescu, preşedintele P.S.D., pentru care avea „o simpatie deosebită, având idei politico-sociale foarte apropiate" cu ale sale. După propriile-i declaraţii, din martie 1945 până în iunie 1946 nu se întâlnise decât o dată, cel mult de două ori, cu Iuliu Maniu, Bebe Brătianu şi Gheorghe Tătărescu.

---

[1] Mişcarea Naţională de Rezistenţă a fost o acţiune declanşată încă în toamna anului 1944, ca o formă de împotrivire faţă de noile realităţi sociale, politice, militare şi naţionale din România. Iniţial, grupurile şi organizaţiile constituite au acţionat independent, mai importante fiind: organizaţia „Haiducii lui Avram Inacu", constituită la 1 decembrie 1944 (la 1 iunie 1945, aceasta a creat, la rândul său, „Divizia sumanelor negre" ca structură de luptă) de către Gavrilă Olteanu, Nicolae Paliacu şi Dumitru Ştefanţă; „Grupul înarmat Sinaia", înfiinţat în toamna anului 1944 de căpitanul (r) Dumitru Popa şi „Graiul Sângelui", înfiinţată la începutul anului 1945 de Ion Vulcănescu.

În toamna anului 1945, în contextul apariţiei conflictului dintre regele Mihai I şi guvernul dr. Petru Groza, generalul (r) Aurel Aldea a luat iniţiativa constituirii unui comandament central al Mişcării Naţionale de Rezistenţă, în vederea coordonării activităţii organizaţiilor menţionate.

Considerate de către autorităţi „organizaţii subversive, cu o multiplă şi variată activitate criminală", având ca scop „zdruncinarea unităţii statului, pregătirea războiului civil şi insurecţiei armate, sabotarea mobilizării şi îngreunarea operaţiilor militare în eventualitatea unui conflict armat, sperat de ei", aceste organizaţii au fost continuu urmărite, iar conducătorii şi colaboratorii apropiaţi ai acestora arestaţi în 1946, judecaţi şi condamnaţi la grele pedepse prin Decizia nr. 2 din 18 noiembrie 1946 a Curţii Militare de Casare şi Justiţie.

„Cu restul persoanelor politice cu care întâmplător m-am văzut, n-am avut decât conversaţii din care să mă documentez asupra orientării partidelor politice şi a disensiunilor care ştiam că există în cele două vechi partide ale domnilor Maniu şi Brătianu". Indiferent de aceasta, el aprecia că „simpla dorinţă de a învinge cu orice preţ, manifestată de partidele politice, nu va aduce linişte. De 15 ani ţara este frământată continuu de lupte sterile şi orientări greşite; se vede unde au dus toate acestea. Guvernanţii noştri sunt responsabili de tensiunea prezentă şi viitoare".

S-a interesat mai mult de soarta tineretului, considerând că dictaturile succesive din ultimii ani îl împiedicaseră să se manifeste pe plan politic. „Ca în orice dictatură – aprecia general Aldea – tineretul nostru a trebuit să se strecoare prin evenimentele care s-au scurs, să se ferească sau să greşească lucrând cu mişcarea legionară". Viaţa politică românească influenţase evoluţia politică a tineretului, acesta devenind apatic, ezitant în a-şi asuma „răspunderea unei acţiuni", deşi dispunea de mare energie, ca un „cazan sub presiune" şi tocmai pentru acest lucru el trebuia să fie bine îndrumat, să nu fie abandonat tendinţelor „extremiste".

Deşi nu l-a pasionat politica, viaţa i-a oferit generalului Aldea câteva ocazii care l-au scos în prim-planul evenimentelor politice şi militare.

În 1940, după cotropirea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord de către armata roşie, în urma ultimatumului sovietic, generalul Aurel Aldea a fost numit şeful Comisiei române pentru reglementarea problemelor ce decurgeau din aplicarea ultimatumului. Ajunsă la Odessa în seara de 29 iunie 1940, Comisia a protestat faţă de nerespectarea termenelor, cerând oprirea înaintării trupelor roşii. După tratative „destul de spinoase", a obţinut prelungirea cu 24 de ore a termenului de evacuare şi definirea generală a cadrului unei convenţii pentru repatrierea familiilor ofiţerilor şi subofiţerilor activi, funcţionarilor de stat şi a familiilor acestora, a cetăţenilor români care doreau să se evacueze, precum şi pentru trecerea în Basarabia şi Bucovina de Nord a soldaţilor originari din aceste provincii. „Deşi ţinuta delegaţilor sovietici era foarte dârză, iar în ţara noastră exista temerea că Sovietele vor invada Moldova, profitând de moralul scăzut al trupelor noastre şi de izolarea noastră din punct de vedere internaţional – arăta gen. Aldea în toamna anului 1940 – totuşi, Comisia română nu s-a lăsat impresionată şi a susţinut cu tărie cererile sale".

Referindu-se la activitatea Comisiei române în perioada 28 iunie-31 octombrie 1940, Direcţia politică a Ministerului afacerilor străine aprecia că aceasta reuşise, ca realizări „mai importante": „1. Repatrierea a 13 750 de persoane, între care aproape totalitatea ofiţerilor şi obţinerea aprobării pentru repatrierea tuturor persoanelor cerute pe tabelele delegaţiei noastre; 2. Păstrarea în patrimoniul statului a unui material rulant în valoare de circa 1 miliard 250 de milioane lei; 3. Obţinerea şi aducerea în ţară a materialului şi depozitelor aparţinând armatei române, în valoare de 1 miliard 500 milioane lei".

În aprilie 1941 i s-a încredinţat sarcina de a cerceta pe foştii miniştri legionari. A finalizat foarte repede ancheta şi a întocmit un material de 320 pagini pe care l-a înaintat Ministerului de război în vederea trimiterii în judecată a celor vinovaţi. Concomitent, a redactat un raport confidenţial pentru ministrul de război, cu rugămintea de a fi predat generalului Ion Antonescu. „I-am arătat generalului Antonescu – declara el câţiva ani mai târziu – că, în primul rând, el este vinovat de rebeliunea legionară din cauza slăbiciunii cu care i-a condus. N-a controlat completarea cadrelor. N-a urmărit înarmarea lor. N-a pedepsit crimele lor. N-a putut înlocui pe prefectul Poliţiei Capitalei şi [pe] directorul general al Siguranţei. N-a controlat activitatea miniştrilor legionari. N-a înfrânt abuzurile. A avut slăbiciunea să se tocmească cu Sima şi să-i admită guvern legionar 100%, mai puţin Preşedinţia".

Evident, raportul n-a plăcut. La scurt timp, generalul Aldea a fost pensionat, ceea ce i-a sporit antipatia faţă de Antonescu.

Începând cu anul 1942, conform propriilor sale afirmaţii, a discutat cu generalii Mihail Racoviţă şi Constantin Niculescu „situaţia de pe front, perspectivele campaniei contra Sovietelor şi viitorul ţării noastre", concepând şi un plan pentru „răsturnarea regimului Antonescu şi alipirea la Naţiunile Unite". Prea multe amănunte nu a dat, dar e limpede că o astfel de acţiune nu putea avea loc decât după înfrângerile suferite în toamna şi iarna lui 1942. Ulterior discuţiilor cu cei doi generali, declara el, a abordat chestiunea „din punct de vedere politic" cu Constantin Vişoianu, „vechi prieten şi concetăţean", punându-se la curent şi „cu ce crede domnul Maniu şi Palatul", după care „am aranjat la mine o întrevedere între generalul [Gheorghe] Potopeanu, Constantin Vişoianu şi [Mocioni] Stârcea". Cu acel prilej, „Stârcea ne-a spus din partea Maiestăţii Sale că este de acord cu o mişcare care să se producă în ţară, armata fiind departe de frontieră, pentru ca Maiestarea Sa să arbitreze şi să schimbe guvernul". Executarea acestei acţiuni, recunoştea generalul Aldea, „era însă problematică, chiar imposibilă". După alte întâlniri avute cu alte personalităţi politice şi militare s-a şi „convenit că chestiunea încă nu e coaptă şi că trebuie amânată".

La o concluzie asemănătoare s-a ajuns şi în primăvara anului 1943, când colaboratorii citaţi mai sus, inclusiv generalul Gheorghe Mihail, au fost de acord că nu era momentul oportun pentru ca acţiunea de răsturnare a mareşalului Antonescu să aibă şanse de reuşită. „Examinându-se mai bine situaţia, s-a văzut că lovitura de stat încă nu era posibilă, armata germană nefiind bine angajată de Aliaţi".

23 august: alte necunoscute deslușite

În cursul lunii august 1943, după înlăturarea lui Mussolini în Italia, Aurel Aldea a fost vizitat, la Drăgăneşti-Olt , de către generalii Mihail Racoviţă şi Gheorghe Potopeanu, care i-au propus să joace rolul de „Badoglio al României", declarând că generalii comandanţi de mari unităţi urmau, „prin demisii colective, să oblige pe Antonescu să înceteze războiul". Generalul Aldea s-a dovedit din nou realist: „Jocul nu prindea. Am hotărât iarăşi amânarea".

Retras la țară, nu era la curent cu desfășurarea preliminariilor de armistițiu inițiate de opoziție și nici cu constituirea Blocului Național Democrat, în iunie 1944. La sfârșitul lunii iulie 1944, colonelul Emilian Ionescu, aghiotantul regelui s-a dus la Drăgănești-Olt să-l vadă. Cu acel prilej, i-a spus: „Domnule general, veniți la București, fiindcă lucrurile s-au încurcat de tot. S-a constituit un bloc politic în care șefii partidelor nu se înțeleg. Domnul general Sănătescu este plictisit. Toată nădejdea este în dumneavoastră".

plan a eșuat *(Magazin istoric,* nr. 8/1992). Iată ce avea să declare generalul Aldea în 1946 referitor la acest eșec: „Între timp au sosit în București, pe rând, generalul Potopeanu și generalul [Ilie] Crețulescu. Cel dintâi m-a asigurat că fiind front pur românesc, voi putea trece. Cel de-al doilea a avut scrupule și i-a fost teamă să mă treacă printre linii, motivând supravegherea germană. Răspunsul l-a amânat până după ce va lua contact cu generalul Sănătescu (ruda sa). Acest răspuns, a doua zi, a fost definitiv negativ. Aprecierea

spre a o preda comandamentului sovietic".

Nedumeririle generalului Aldea în legătură cu întârzierea răspunsului de la Moscova s-au clarificat în ziua de 20 august 1944, odată cu declanșarea ofensivei de pe frontul Iași-Chișinău. „Toate planurile noastre pentru încheierea armistițiului – comenta generalul Aldea – cădeau lamentabil... Trebuia să ne resemnăm și să începem serios pregătirile pentru ultima lovitură posibilă: răsturnarea guvernului prin arestarea Antoneștilor, încetarea ostilităților, imobilizarea germanilor

Guvernul condus de dr. Petru Groza pe treptele catedralei patriarhale. Fotografia exprimă limpede două din realitățile acelor ani: un guvern dominat de comuniști, manevrați, la rândul lor, de Comisia Aliată (Sovietică) de Control, ai cărei reprezentanți apar și în prim-planul acestei imagini

Venit la București, a luat legătura cu Grigore Niculescu-Buzești (directorul cifrului în Ministerul afacerilor externe), cu generalul Iosif Teodorescu, coloneii Dumitru Dămăceanu și Nicolae Cristea, cu maiorii Vițeleanu și Rasoviceanu de la Comandamentul Militar al Capitalei, și cu colonelul Gheorghe Zamfirescu de la Marele Stat Major, informându-se despre stadiul pregătirilor în vederea trecerii României de partea Națiunilor Unite. El s-a oferit să ia legătura cu sovieticii, urmând să treacă în dispozitivul inamic prin sectorul Armatei 4 române, comandată de generalul Mihail Racoviță. Acest

Maiestății Sale a fost că: generalul Crețulescu s-a derobat de la o datorie patriotică. Pentru avion, generalul Sănătescu s-a adresat generalului de aviație... [lipsă în text – *n.n.*]. A fost refuzat, sub pretextul că orice avion din aviația sa care se ridică [în aer] este urmărit de aviația germană și dacă schimbă de direcție spre nord va fi doborât. În felul acesta s-ar demasca totul. Până la urmă a rămas să întrebuințez avionul «Storck», de la comandamentul de armată Racoviță. Dar răspunsul de la Moscova nu mai sosea! Pregătisem harta cu situația trupelor noastre și germane, pe care o țineam la curent zilnic,

din Capitală și restul țării și cererea de armistițiu făcută de rege. Nu era timp de pierdut. Trebuia acționat energic, înainte ca frontul să ajungă în Muntenia, când cererea de armistițiu ar fi fost inutilă".

Generalul Aldea a participat la consfătuirea ce s-a desfășurat la Palatul Regal în seara zilei de 22 august 1944, în cadrul căreia s-a discutat situația politică și militară, hotărându-se arestarea mareșalului Antonescu, în cazul în care „guvernul se încăpățâna să rămână la putere și să continue lupta". În final, arăta el, „ne-am despărțit după ora 1 noaptea, fără a se fi precizat prea multe lucruri".

A doua zi, la ora 8, a fost foarte surprins şi intrigat când o doamnă i-a comunicat la telefon că generalul Nicolae Rădescu dorea să-l vadă. Întâlnirea a avut loc câteva ore mai târziu. „Dragă Aldea – i s-a adresat Rădescu –, să intrăm direct în materie. Este vorba să formez noul guvern şi aş dori să ştiu dacă vrei să mă ajuţi, primind fie Ministerul de interne, fie pe cel al agriculturii.

I-am răspuns:

– Domnule general, vă mulţumesc pentru încredere şi vă stau la dispoziţie, dar eu ştiu că dacă se face un nou guvern îl va prezida domnul Maniu.

– Nu, mi-a ripostat domnul general, Maniu nu vrea să formeze guvernul; au fost la mine azi dimineaţă oameni de-ai lui şi mi-au comunicat că el refuză să formeze guvernul.

– Da, am spus eu, dar guvernul se oferă de Maiestatea Sa; de unde ştiţi că o să vă încredinţeze pe dvs. cu formarea lui?

– Ştiu, mi-a replicat domnul general, că regele vrea să însărcineze pe Sănătescu, dar toată lumea spune că eu sunt cel mai indicat".

Mergând direct la Palat, generalul Aldea i-a relatat generalului Sănătescu cele întâmplate. Acesta din urmă a avut o scurtă întrevedere cu regele, după care l-a invitat pe Aldea să rămână la Palat, deoarece Ion şi Mihai Antonescu urmau să sosească ei înşişi la Palat. Sănătescu nu consemnează nimic în jurnalul său despre informaţiile primite de la generalul Aldea...

Rămas la Palat, împreună cu colaboratorii apropiaţi ai regelui, a participat la analiza situaţiei şi a variantelor de acţiune, pe care le sintetizează astfel: „Din consideraţiile făcute de noi rezultă că mareşalul [Ion Antonescu] putea: a) Să prezinte demisia guvernului; în acest caz se primea demisia, fără a se trece la arestare; b) Să comunice că s-a decis să lupte mai departe; consecinţa era arestarea imediată şi formarea unui nou guvern care să ceară armistiţiu; c) Să arate hotărârea de a încheia armistiţiu cu Aliaţii; pentru acest caz, mareşalul trebuia să arate ce pregătiri politice făcuse anterior pentru a avea siguranţa că armistiţiul se primeşte şi se încheie în bune condiţiuni...

O incompletă pregătire – preciza generalul Aldea – trebuia urmată de arestare. O ofertă pentru armistiţiu din partea regelui şi a noului guvern avea să fie altfel primită de Aliaţi. Se scontau condiţii mai avantajoase. În plus, autoritatea regelui de a ordona întoarcerea armelor contra germanilor nu putea fi egalată de autoritatea mareşalului, care n-ar fi putut da acest ordin. La toate acestea se mai adăuga entuziasmul întregii ţări care scăpa de un regim dictatorial. Dragostea de rege avea să iasă sporită, iar regalitatea întărită, după ce atâţia ani fusese înjosită şi nesocotită. Toţi cei ce aşteptam alături la rege eram de acord asupra consideraţiunilor şi hotărârilor luate, aşa cum am arătat mai sus".

Ion Antonescu a refuzat să încheie armistiţiul, iar generalul Aldea a fost, alături de Grigore Niculescu-Buzeşti şi Mocioni Stârcea, printre cei mai aprigi susţinători ai arestării mareşalului. Dar iată cum prezintă el acele momente de mare dramatism:

„Dar reuşeşte lovitura? la ora aceea colonelul Dămăceanu nu sosise. Era miercuri. Ofiţerii nu erau la serviciu. Comandanţii de unităţi nu erau nici măcar preveniţi. Dacă trupele nu pot intra în dispozitiv înainte de căderea serii şi înainte de a se produce o acţiune a trupelor germane prevenite deja prin Clodius? Dacă intervine vreo defecţiune la trupele noastre sau dacă devotaţii mareşalului, ministrul de război – generalul Pantazi, sau inspectorul Jandarmeriei – generalul Piki Vasiliu, opresc intervenţia trupelor noastre? O simplă alarmă la timp dată sau o greşeală din partea noastră nu năruieşte tot planul nostru? Care este situaţia regelui? Nu va fi cruţat de nemţii care sunt loviţi din spate. Va fi împuşcat împreună cu noi sau vom fi spânzuraţi în Piaţa Palatului ca orice trădători.

Toate chestiunile acestea îmi străbat mintea, dar cine nu riscă nu câştigă. Îmi iau curaj şi vorbesc Maiestăţii Sale. Insist pentru arestare:

– Măsurile militare vor fi luate la timp. Am trimis după colonelul Dămăceanu care trebuie să sosească. Nemţii vor fi imobilizaţi de jandarmii generalului Anton. Iau asupra mea răspunderea relativ la măsurile militare. Şi, apoi, trebuie să avem încredere în dreptatea cauzei şi steaua norocoasă a ţării şi a Maiestăţii Voastre.

Regele se lasă convins, dar este emoţionat, nu vrea să asiste la arestare. Este sfătuit ca după ce intră în salon să spună mareşalului că nu este de acord cu ceea ce intenţionează să facă. Va trece apoi în camera de alături, sufrageria, despărţită doar de o perdea, în vreme ce noi vom da drumul în salon gărzii pentru arestare.

Regele îşi face curaj şi intră în salon. După un minut, garda condusă de maiorul Dumitrescu Anton intră zgomotos. Acesta le spune formula: «În numele Maiestăţii Sale, sunteţi arestaţi!».

Antoneştii şi generalul Sănătescu se ridică în picioare. Mareşalul bagă mâna dreaptă în buzunarul pantalonilor, în vreme ce maiorul Dumitrescu îi imobilizează braţul. «Ce este asta, Sănătescule?», întreabă mareşalul, apoi se adresează maiorului: «Maiorule, eu nu port niciodată revolver».

Generalul Sănătescu este completamente surprins de arestare. El era de altă părere. Apostrofat de mareşal, generalul Sănătescu ţipă la maiorul Dumitrescu: «Maior Dumitrescu, ia mâna de pe domnul mareşal!».

Intervine un moment de criză. Toţi stau imobilizaţi şi nu ştiu ce să facă. Situaţia este salvată de colonelul Ionescu Emilian, care apare în pragul sufrageriei şi dă ordin scurt: «Maior Dumitrescu, executarea!».

Antoneştii sunt conduşi afară din salon şi îndreptaţi spre fundul sălii, care despărţea salonul de camera unde ne găseam noi şi unde venise şi regele. Uşa este întredeschisă. Auzim cum mareşalul spune maiorului Dumitrescu: «Nenorocitule, mâine veţi fi împuşcaţi!». Arestaţii sunt introduşi într-o cameră-seif, unde sunt încuiaţi.

Regele este foarte emoţionat. Deodată îşi face intrarea generalul Sănătescu. Părul vâlvoi, mâinile în buzunare. Este furios. Se adresează regelui: «Bine, Maiestate, pentru ce i-aţi arestat? Nu puteaţi să mă întrebaţi şi pe mine? De ce să nu-i lăsăm pe ei să încheie armistiţiul dacă s-au oferit singuri? Şi, după o mică pauză: eu mă duc să le dau drumul şi le spun că a fost un malentendu».

N-am mai răbdat. L-am apostrofat cu cuvintele: «Bine, Sănătescule, ce, nu-ţi dai socoteala?

Aici este vorba de tine şi de mine sau de rege şi ţară? Suntem obligaţi să mergem până la sfârşit, pentru a face să reuşească lovitura». Mi-a răspuns: «Faceţi ce ştiţi!», «Nu aşa!, am replicat, mergem dincolo la birou şi luăm toate măsurile ca să nu fim contracaraţi».

Dialogul s-a purtat în prezenţa tuturora ce se găseau în cameră şi într-o atmosferă penibilă, dar generalul Sănătescu şi-a revenit...

Şi-a făcut apariţia colonelul Dămăceanu. I-am spus scurt: «Am arestat pe mareşal», la care colonelul Dămăceanu, emoţionat şi surprins, mi-a spus: «Ce-aţi făcut, domnule general, ce aţi făcut?». I-am răspuns: «Ce-am făcut noi, am făcut bine. Dumneata fă-ţi datoria. Du-te la generalul Teodorescu Iosif, să convoace pe toţi comandanţii de unităţi şi să le dea ordin în numele Maiestăţii Sale regelui pentru a intra în dispozitiv». Încărcat de răspundere şi fără convingerea că se va executa totul la timp a plecat să-şi facă datoria".

În finalul relatării sale, generalul Aldea arăta: „Aşa s-a înfăptuit lovitura de stat de la 23 august: un rege hotărât, câţiva oameni de curaj şi o armată devotată. Restul oamenilor care astăzi îşi arogă merit n-au contat. Acesta este adevărul".

Chiar dacă generalul şi-a exagerat întrucâtva rolul pe care l-a avut în acele momente, relatarea sa reprezintă o sursă ce trebuie luată în seamă în analiza împrejurărilor în care s-a produs lovitura de stat de la 23 august 1944. Explicând mobilurile acţiunii sale, preciza: „N-am urmărit măriri, ascensiuni politice sau recompense naţionale, ci numai binele patriei şi al Coroanei. Dovada este că astăzi, în iunie 1946, nu posed o decoraţie, fotografii sau autograf din partea regelui Mihai pentru acţiunea de la 23 august 1944. Ca situaţie politică, sunt aruncat la coş, iar regimul de la 6 martie 1945 a găsit cu cale să mă scoată definitiv din cadrele active".

„Când «sus» când «jos»"

Nu dorea să primească funcţii sau să fie reîncadrat în armată, dar în urma refuzului generalului Ion Negulescu, a acceptat, la solicitarea regelui, funcţia de ministru de interne, deşi aprecia că „Blocul Democratic", pe care trebuia să-l ajute să se consolideze guvernul de generali, era o alcătuire şubredă, cu mari fisuri, cu ideologii diferite, un fel de hidră cu 4 capete, în care nemulţumirile, resentimentele şi chiar ura erau evidente. Ştiam mai dinainte că nu se vor înţelege cele 4 partide, care nu se înţeleseseră nici din aprilie până în august. Am pornit, totuşi, cu destul curaj la noua mea misiune, hotărât să nu mă amestec în politica partidelor, dar să păstrez intactă liniştea, ordinea şi autoritatea de stat".

A intrat însă imediat în conflict cu Partidul Comunist din România şi cu organizaţiile aflate sub influenţa acestuia, iar numele său a început să fie scris pe ziduri „precedat de cuvintele când *sus* când *jos*". În cadrul guvernului, unde „în special domnii Maniu şi Pătrăşcanu erau într-o veşnică polemică, câteodată pe un ton violent, care ne răpea zilnic timpul şi ne împiedica să lucrăm efectiv", s-a văzut tot mai izolat, chiar şi atunci când a prezentat Consiliului de Miniştri un apel către ţară prin care cerea tuturor să păstreze liniştea şi ordinea publică. Interesele divergente din cadrul guvernului şi indecizia primului ministru au făcut ca apelul să cadă „în desuetudine".

Cu prilejul constituirii noului guvern, la începutul lui noiembrie 1944, a fost înlocuit cu Nicolae Penescu. Puţin mai târziu, a primit funcţia de comandant al Comandamentului General al Teritoriului, în care calitate făcea parte şi din Consiliul Superior al Oştirii. Cu toate acestea după impunerea guvernului de la 6 martie 1945 a fost trecut în rezervă.

Câteva luni a dus o viaţă normală, liniştită, de pensionar, vizitându-şi prietenii, între care se afla şi Constantin Titel Petrescu, preşedintele Partidului Social-Democrat. La sfârşitul lunii august 1945, în contextul crizei provocată de încercarea regelui de a demite guvernul dr. Petru Groza şi al refuzului acestuia de a-şi prezenta demisia, generalul Aldea a apreciat, în urma consultărilor cu apropiaţi ai suveranului, că persoana acestuia nu era în siguranţă şi a luat în calcul „nevoia unor mişcări de rezistenţă în Bucureşti".

„În interesul existenţei neamului"

La început l-a contactat pe generalul Constantin Eftimiu, apoi pe contra-amiralul Horia Măcellariu (*Magazin istoric*, nr. 7/1996), pe generalul Ion Mihăiescu şi locotenent-colonelul Eugen Plesnilă, după care, în septembrie 1945, a fost primit de regele Mihai, căruia i-a vorbit despre „măsurile necesare pentru asigurarea securităţii sale". Regele i-a cerut să-l informeze despre „tot ce se petrece în oraş". Aşa a şi făcut, prin „note scurte informative – scrise sau verbale – cu privire la evenimentele interne cu caracter politic şi la armată (moral, organizare, E.C.P. [Educaţie, Cultură, Propagandă], sentimente monarhice etc.)", pe care generalul Aldea le trimitea apropiaţilor regelui.

La sfârşitul lunii septembrie 1945, luând legătura cu delegaţii organizaţiei „Haiducii lui Avram Iancu", s-a interesat de „posibilitatea găsirii unui adăpost pentru Maiestatea Sa regele, în cazul când situaţia internă ar cere aceasta". Măsurile luate le-a comunicat familiei regale în cursul audienţei pe care a avut-o la Palat în luna februarie 1946, spunându-i regelui că, în caz de nevoie, poate fi adăpostit „în nordul Transilvaniei". Planul concret în legătură cu acest adăpost i-a fost prezentat generalului Aldea de către reprezentanţii organizaţiei „Haiducii lui Avram Iancu" la începutul lunii martie 1946, cu care prilej generalul le-a şi înmânat acestora o sumă de 500 000 lei. În vederea amenajării unui alt adăpost mai aproape de castelele de la Sinaia sau Săvârşin, generalul Aldea s-a adresat lui Iuliu Maniu, cerându-i să-i recomande un om de încredere care putea indica un loc potrivit prin Munţii Sebeşului. Problema a discutat-o în luna aprilie cu Ionel Pop, recomandat de I. Maniu, dar nu a fost finalizată, deoarece la 27 mai generalul Aldea a fost arestat.

Înainte de arestare, generalul reuşise să mai aibă o întrevedere între patru ochi cu regele. Discuţia a avut loc în sâmbăta Floriilor şi a durat circa o oră. Regele i s-a părut îngrijorat de „eventualitatea apropiată a unui conflict între Aliaţi", manifestându-şi dorinţa „de

a păstra neutralitatea cu orice preţ". Cu acelaşi prilej, Aldea a prezentat schiţa adăpostului din munţi şi i-a vorbit pentru prima dată despre organizaţia „Haiducii lui Avram Inacu" ca despre „o organizaţie serioasă, pe care ne-am putea sprijini" şi i-a adus la cunoştinţă unele detalii de organizare, „planul rezistenţei în munţi".

După arestarea sa, în cursul anchetei, într-un memoriu întocmit în iunie 1946 doar pentru ministrul de interne, generalul Aldea afirma că regele îi ascultase cu interes expunerea. Referindu-se la mobilurile sale, argumenta că decizia de a crea o organizaţie de rezistenţă în Bucureşti o luase în contextul evenimentelor din luna august 1945, când regele Mihai i s-a părut izolat şi chiar ameninţat. „Din nețărmurită dragoste pentru rege şi ţară – afirma el – m-am hotărât să mişc în Capitală tot ce este regalist şi poate sări în ajutorul regelui în cazul când ar fi atacat. A încolţit ideea unei organizaţii de rezistenţă în Bucureşti în scopul exclusiv arătat mai sus".

În încercarea de a face cunoscut crezul său politic, el arăta în acelaşi memoriu: „N-am dorit şi nu doresc decât o Românie liberă şi independentă, sub un regim cu adevărat democratic în care libertăţile garantate de legi să poată fi exercitate nestânjenit. Urăsc dictatura ori de unde ar veni: fie de sus în jos sau de jos în sus, fie ea individuală sau colectivă. De atâţia ani ţara este frământată de curente şi lupte politice favorizate de dictaturi. În interesul existenţei neamului nostru, starea aceasta trebuie să înceteze. Adevăratul popor este cuminte şi cu un simţ politic dezvoltat. Să fie lăsat în pace, ca să-şi croiască singur soarta, fără lozinci şi fără îndemnuri la ură şi la lupte de clasă. Orice împiedicare a poporului de a-şi exercita în toată libertatea voinţa constituie un atentat la viaţa lui".

Deşi dispunea de o constituţie fizică solidă, în penitenciarul Văcăreşti starea sănătăţii generalului Aurel Aldea s-a înrăutăţit rapid. La 1 aprilie 1947 directorul spitalului central nr. 1 Văcăreşti emitea următorul certificat medical: „Deţinutul politic Aurel Aldea suferă de următoarele afecţiuni diagnosticate prin examene clinice, radiologice şi de laborator: scleroză cardio-renală, artrită cronică, hipertensiune arterială, diabet zaharat şi colicistită cronică. Mai prezintă în momentul examinării simptome de insuficienţă cardiacă incipientă". Se aprecia că deţinutul avea nevoie de „regim adecvat, tratament sub observaţie şi control medical, precum şi evitarea oricărui fel de efort".

În locul tuturor acestora, în aprilie 1947 a fost mutat la penitenciarul Aiud. Singura „înlesnire" ce i s-a făcut a constat în comutarea, la 23 iulie 1947, a pedepsei de muncă silnică pe viaţă în temniţă grea pe viaţă „cu aplicarea regimului corespunzător". Apreciind că penitenciarul Aiud era destinat deţinuţilor definitiv condamnaţi, el cerea, la 12 iunie 1947, printr-un memoriu adresat inspectorului general al Direcţiei Generale a Penitenciarelor, să i se aplice regimul de detenţie preventivă, întrucât recursul introdus împotriva deciziei de condamnare nu fusese încă judecat: „Să se ia măsuri, să se respecte gradul meu de general, pe care îl deţin conform legii poziţiei ofiţerilor, art. 1 şi care este în proprietatea mea până la moarte şi nu mi se poate lua decât prin înalt decret regal. O simplă dispoziţie a penitenciarului nu poate anula legile ţării şi cu atât mai mult nu poate da dreptul ca de pe umărul ofiţerilor activi, care poartă uniforma regelui, să se smulgă galoanele".

Regimul de detenţie a continuat să fie extrem de dur, „un regim sălbatic şi criminal – cum aprecia el într-un alt memoriu din 29 octombrie 1947 – care timp de 5 luni mi-a stors toată vlaga şi mi-a agravat boala pentru a-mi grăbi sfârşitul; numai în primele 4 luni am pierdut prin inaniţie şi suferinţă 30 kg în greutate". Reamintind faptul că în august 1947 serviciul sanitar al penitenciarului Aiud ceruse oficial internarea sa în spitalul penitenciarului Văcăreşti, generalul Aldea îşi exprima totala sa nedumerire: „Nu înţeleg de ce atâta pornire şi prigoană împotriva mea. Celui mai mare duşman nu i se poate refuza asistenţa medicală. Este o obligaţie umană şi nu numai o datorie creştină. Se uită că am depăşit vârsta de 60 de ani. Cine are interes să fiu suprimat aşa de repede? N-am făcut rău nici unei fiinţe, n-am persecutat, n-am arestat, nu am omorât pe nimeni, sunt doar un cetăţean cinstit şi conştient, care ca foarte puţini alţii şi-a afirmat dragostea de neam, ţară şi Coroană, cu credinţă şi spirit de sacrificiu. Am acumulat destule merite, dar nu am primit nici o recompensă. Nu am fost de acord cu procedeele guvernului în perioada de criză constituţională din septembrie 1945 şi nici cu participarea ţării prin surprindere la un nou război... Vina aceasta mare poate fi pedepsită cu moartea prin foame şi mizerie şi refuz de asistenţă medicală? De ce această pedeapsă? N-a fost inclusă în sentinţă? Procedeele acestea care se aplică şi criminalilor de război şi care au ajuns la cunoştinţa tuturora nu ating cu nimica conştiinţa responsabililor din guvern? Prin dvs. (memoriul era adresat secretarului general al Ministerului de interne, Avram Bunaciu) fac un ultim apel, rugându-vă să faceţi să se termine cu procedeele criminale, să se permită medicilor de penitenciare de a-şi face datoria, iar deciziunile lor să fie ţinute în seamă. Mie personal, ca fost militar, rog să mi se dea posibilitatea de a-mi căuta sănătatea în Spitalul militar «Regina Elisabeta» şi în cel mai rău caz în spitalul Văcăreşti, natural, după o nouă examinare medicală."

Cum era de aşteptat, recursul înaintat de generalul Aldea împotriva Deciziei nr. 2 din 18 noiembrie 1946 a fost respins de Curtea Supremă, Secţia penală, prin Decizia nr. 2 807 din 28 octombrie 1948. Fără rezolvare au rămas şi cererile repetate formulate de general şi soţia sa, Alexandra Aldea. În aceste condiţii, deţinutul K 8283, cum figura generalul Aldea în evidenţa penitenciarului Aiud, a încetat din viaţă la 17 octombrie 1949, medicii punând diagnosticul de miocardită cronică.

În finalul acestei evocări, cum s-ar putea răspunde la întrebarea: cine a fost generalul Aurel Aldea? Credem că nu exagerăm cu nimic dacă afirmăm că a fost un patriot, un militar destoinic ce şi-a respectat jurământul de credinţă faţă de rege şi ţară, un adversar al regimurilor totalitare, un democrat monarhist şi un anticomunist.■

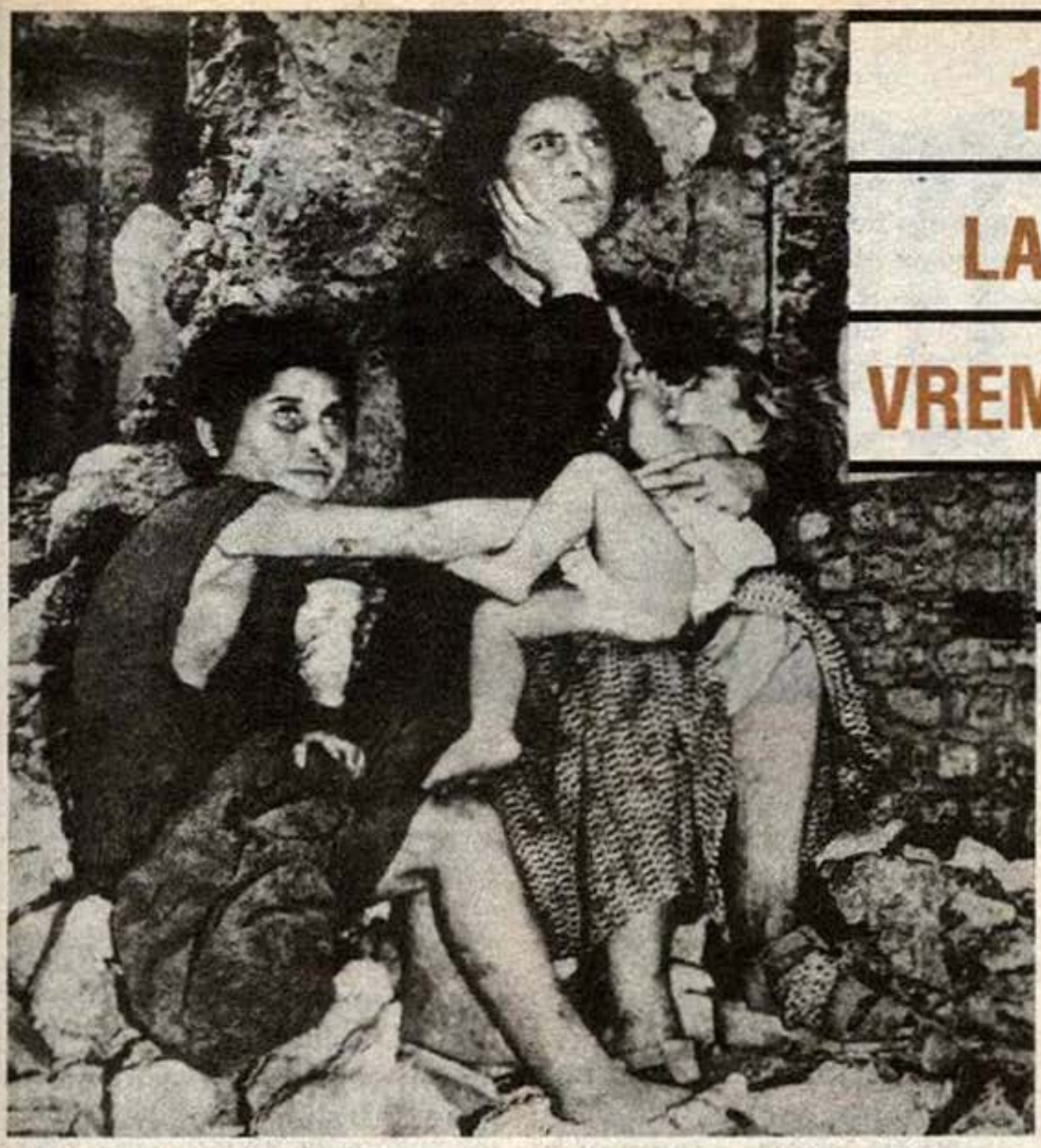

1944–1945. LA ROMA, ÎN VREME DE RĂZBOI

EMIL PANAITESCU

1944-1945, anii când războiul devenise altul, atât pe frontul din Răsărit, cât și pe cel din Sudul continentului, când armata roșie și trupele anglo-americane se îndreptau rapid spre victoria finală.

România, ca și alte state – unul dintre acestea fiind Italia – a trecut în acele ultime luni ale conflictului prin momente de maximă tensiune, cum au fost pentru țara noastră: bombardamentele aliate, întoarcerea armelor împotriva lui Hitler, ocupația sovietică, instaurarea guvernului Petru Groza etc., evenimente prezentate de Magazin istoric **– serie nouă – pe larg în anii 1990-1996, în lumina adevărului, odată cu accesul la documentele autentice ale perioadei și cu descătușarea istoricilor și a istoriografiei de dogmantismul totalitarist.**

Iată că un nou document de arhivă vine să completeze informațiile referitoare la acei ani din istoria românilor, cu amănunte provenite de la un martor din afara țării. Este vorba de însemnările inedite **ale lui Emil Panaitescu, aflat în acei ani la Roma, la Legația română pe lângă Sfântul Scaun.**

Notațiile sale consemnează atât cele întâmplate la Roma în vreme de război, cât și știri venite din România, pagini impregnate de dorul de țară și de îngrijorare pentru soarta ei.

Câteva cuvinte despre autorul acestor însemnări, istoricul și arheologul Emil Panaitescu (1885-1958). A făcut studii universitare și de specializare la București și apoi în Austria și Germania. A predat la Universitatea din Iași, la Seminarul pedagogic universitar din București și la Universitatea din Cluj. A fost director al Institutului de studii clasice din Cluj (1929-1932) și director al Școlii române din Roma (1929-1940). Deputat în 1920-1922 și 1927-1928. A fost membru al Institutului arheologic din Viena și membru corespondent al Academiei Pontificale din Roma.

Studiile sale au cuprins, cu precădere, antichitățile romane și, îndeosebi, cele din Provincia Dacia. Dintre lucrările sale amintim: Cronicarul Radu Popescu și Istoriile Domnilor Țării Românești **(1908),** Coloana lui Traian în lumina noilor cercetări **(1920),** Latinità e Cristianesimo nell'evoluzione storica del popolo romeno **(1923),** Protoistoria Daciei **(1928),** Castrul roman de la Cășei **(1930),** Vasile Pârvan **(1930) etc.**

În 1941 a fost numit consilier la Legația română pe lângă Sfântul Scaun. N-a mai revenit în țară, stingându-se din viață la Roma. Ultimii ani de viață și i-a închinat cercetării Columnei lui Traian, căreia intenționa să-i consacre o amplă monografie.

A fost căsătorit cu Maria Sofia Lahovary (fiica lui Alexandru și Anna Lahovary), având doi copii, Malila și Emil Alexandru.

La Arhivele Statului din București, în fondul Emil Panaitescu, se păstrează, între altele, și câteva caiete cu însemnări ale sale, rămase inedite, din care am selectat pentru cititorii noștri câteva fragmente care văd lumina tiparului acum pentru prima dată. Nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile de text. Intervențiile explicative în paranteze drepte și notele de subsol ne aparțin.

Ioan LĂCUSTĂ

● Aeroplane americane pe cerul Romei ● Lupta pentru apă ● Papa Pius XII oferă 50 000 mese gratuite celor urgisiți

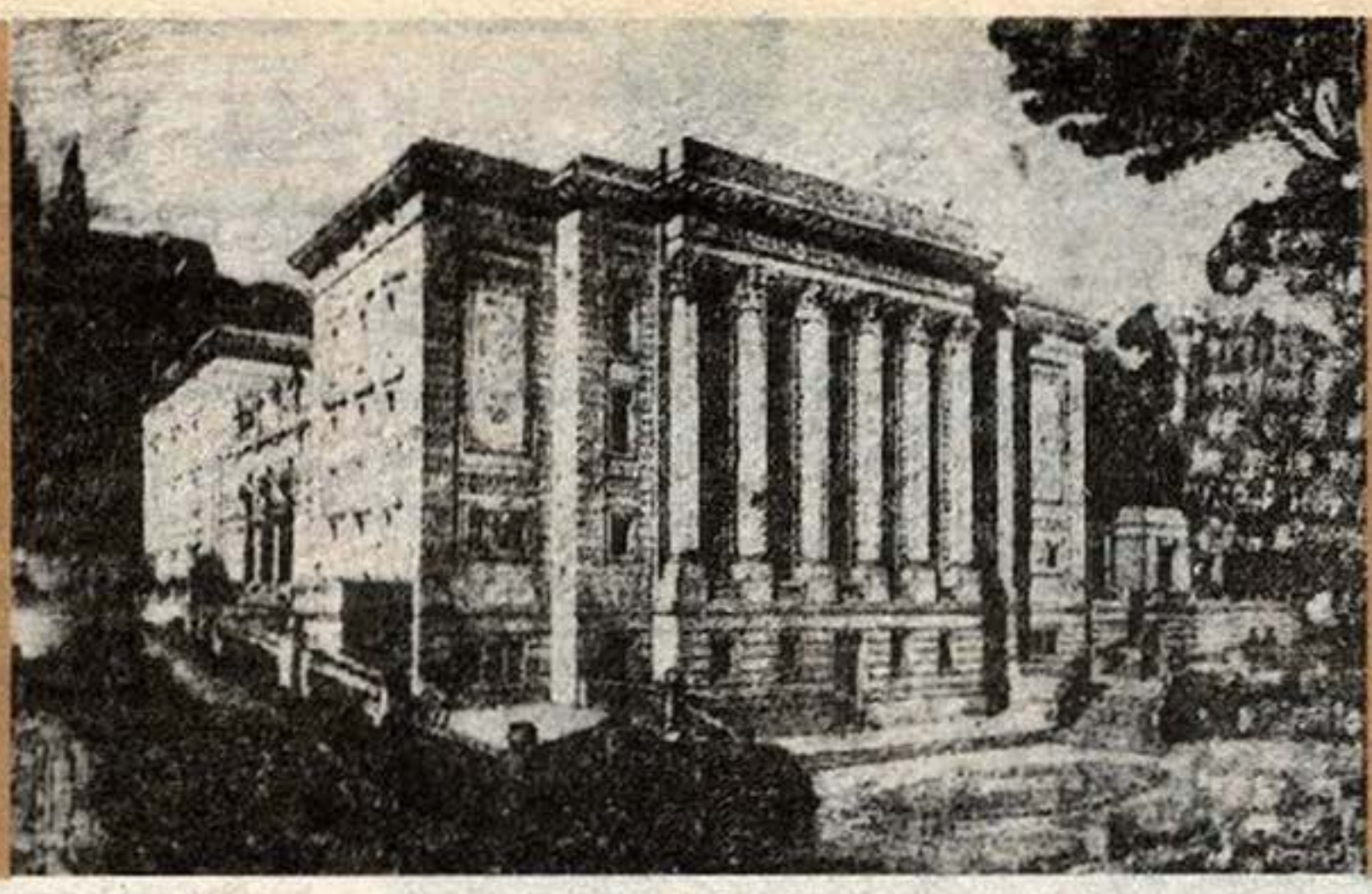

de război ● Rușii îl acceptă pe Maniu? ● Ce vor italienii de la România ● Stalin salvatorul Italiei?

1944

12 ianuarie. Ziarele de la amiazi şi de seară publică o amplă dare de seamă a procesului de la Verona[1].

Un singur condamnat la 30 ani reclusiune: Cianetti, ceilalţi 18 care au votat moţiunea Grandi condamnaţi la moarte.

Marţi dimineaţa (11 ianuarie) executaţi – împuşcaţi: Ciano, de Bono, Marinelli, Pareschi, Gottardi. Ceilalţi n-au fost arestaţi, condamnaţi în lipsă.

Ura populară continuă contra lui Ciano, dar M[ussolini] nu este în favoarea populară.

13 ianuarie. Ora 12, amiazi. Privesc pe fereastră. Pe cerul limpede forţele salvatoare americane se văd limpede; am numărat vreo 25, dar erau mai multe, urmărite de aeroplanele „da caccio" germane. Lupta în aer, ferestrele casei zguduite. Lume pe stradă: unii caută să se ascundă, alţii cască gura.

23 ianuarie. Duminică. La ora 8 jumătate, Autista Primo ne înştiinţează că n-am putea ieşi cu maşina, deoarece anglo-americanii au debarcat la Anzio[2].

Ne pregătim totuşi să ieşim. Din pricina vremii ploioase schimbăm numai programul: în loc să ne ducem pe Appia Antica mergem la San Giovanni Laterrano.

Facem drumul spre Via Veneto. O surprindere serioasă: în Corso d'Italia, unde este comando german, vedem multe care armate.

Pe Tritone-Corso Umberto-Colosseo, până la San Giovanni lume foarte puţină.

La San Giovanni multă lume în atrio şi prin toate navatele: copii, femei. Au şi mâncare cu ei. Se tem de bombardamente sau de invazie?

Lăsăm mulţimea tăcută, tristă, resemnată în San Giovanni. Ne întoarcem pe la Legaţie acasă, unde avem confirmarea debarcării. Seara deschidem radio, atât de rar în uz în casa noastră, şi aflăm precis că debarcarea a fost efectuată la sud şi la nord de Nettuno. Cunoaştem regiunea bine şi ne dăm seama că zile negre se apropie de Roma.

24 ianuarie. Agitaţie febrilă prin centrele unde sunt diferite comandamente germane. Lumea e tot mai îngrijorată.

Se va da lupta pentru Roma fără romani şi fără prezenţa Italiei. O luptă mare între germani şi anglo-americani pe trupul Italiei, decisivă poate pentru soarta Italiei. Unde sunt italienii cari acum mai puţin de un veac aveau lozinca existenţei: *Roma o morte!*

25 ianuarie. Abia înapoiat acasă, altă ştire nouă: [a căzut] Caprifuoco la ora 17 (5 după masă).

Vizită la tinerii De Michelis. D-na De Michelis curajoasă, dar astăzi mi s-a părut mai neliniştită, mai tristă. Tânărul De Michelis, foarte amabil. Îşi aminteşte de Clujul unde a fost consul tocmai în zilele când romanii au părăsit oraşul. Au trecut numai *şase* ore până la sosirea trupelor ungare, dar a fost teribil. Oraşul în mâinile ţiganilor. Va fi ceva asemănător la Roma, dar mult mai în mare şi mai groaznic. Plebea, tepiştii, veniţi din diferite regiuni – circa 60 000 – vor teroriza Roma.

Ştirile de pe front nu sunt sigure şi variază. Ce va fi cu Roma şi cine va apăra oraşul? Se spun multe, dar nimic precis. Un general, Cadorna (nepotul) ar fi

---

[1] La 25 iulie 1943 – după debarcarea anglo-americană din Sicilia – regimul lui Mussolini a fost răsturnat. În ultima şedinţă a Marelui Consiliu fascist din 24/25 iulie 1943, 19 miniştri au votat pentru înlăturarea lui Mussolini de la conducerea supremă a armatei, iar acesta a fost arestat. La 12 septembrie 1943, un detaşament de paraşutişti germani l-a eliberat, iar la 25 septembrie, la Salo, în nordul Italiei, a fost creată Republica Socială Italiană de sub conducerea lui Mussolini.

Între 8 şi 10 ianuarie, la Verona, s-a judecat procesul celor care au votat împotriva lui Mussolini (vezi şi *Magazin istoric,* nr.2/1980, 5/1991, 6/1992).

[2] *Magazin istoric,* nr.7/1970.

eventual comandantul poliției de tranziție.

10 martie. De aproape două luni, de când anglo-americanii au debarcat la Anzio-Nettuno, n-am mai ieșit din Roma. Pentru astăzi decidem să plecăm cu soția mea și d-ra Pàris, pe Via Appia Nova până la proprietatea atât de bine îngrijită a d-lui Pàris, la 20 km depărtare de front.

Șoferul ezită. Teama de bombardamente aeriene, dar la ora 2 1/2 plecăm.

Abia ieșiți pe la poarta San Giovanni, spectacolul mă tulbură profund. Șoseaua netedă și curată ca o panglică de altădată, acum plină de gropi. Firele telegrafice, telefonice, ale liniilor de tramvaie, aruncate în toate părțile. Vagoane sfărâmate. Impresia puternică: gropile produse de bombardamente.

Dl. Pàris, pasionat de munca lui, nu s-a îndurat să-și părăsească via și avutul. Îl găsesc cu casa plină de soldați germani, dar „di buon umore". Pe fața d-nei Pàris se vede suferința.

11 martie. Apă, gaz, electricitate.

Ziua întâia când pe străzile Romei toată lumea aleargă după apă.

După bombardamentele din ultimele zile, distrugerile de la Porta Oriente, de la San Paulo au atins uzina de gaz. Toată Roma fără gazul necesar la bucătării. Unele cartiere fără electricitate.

Dar marea lipsă: apa. Dimineața au funcționat fontanelele de pe străzi. Dar pe la ora două, bărbați, soții, copii, servitoare, cu damigene, cu fiaschi [ploști], cu oale, cu butoiașe *caută* apă. Tot felul de cărucioare improvizate: tricicluri, rucksacuri, roabe, cărucioare de copii – toate duc numai recipiente pentru apă.

Toți întreabă unde este apă? La Acqua acetosa, la Piazzale Flaminio, în Villa Borghese, și toți pleacă încotro cred că vor afla un fiasco de apă. Spre seară, o cisternă autocamion, Distribuzione d'acqua potabile, circulă pe străzi.

Au fost instalate și unele robinete de apă de râu (din Tibru?). Dar numai la unele ore. Coada la apă este mai impresionantă din toate câte am văzut în acest război.

12 martie. Ziua de încoronare a Papei Pius XII. Văd și acum basilica San Pietro. Un spectacol unic, de strălucire imperială.

Pentru ziua comemorativă Pius XII a hotărât 50 000 mese gratuite la Sfollati, la cei rămași fără case și rătăcitori îngroziți de război, care își găsesc refugii sub copacii grădinilor sau pe scările palatelor.

Carità Cristiana, comemorarea, dar și o imensă demonstrație pentru apărarea Romei. Pius al XII-lea înainte de război a întreprins acțiunea pentru apărarea Romei.

Astăzi momentul culminant. A anunțat că va da binecuvântarea din loggia S[an] P[ietro] și va vorbi.

Am fost cu Moțu [fiul său]; la ora 3.25 a început să bată clopotul. Moțul mișcat de începutul solemn și chiar mistic. Fața San Pietro mai măreață ca oricând, iar piața prezintă un spectacol unic. Clericii în negru pe scara de la intrare, în apropierea portalului, cântă imnul *Tu es Petrus*. Un șir bine distinct desparte printr-un cordon de „guardia Palatina" lumea clericilor de imensa mulțime adunată între cele două colonade ale lui Bernini. Spectacol unic.

La ora 3.30 apare Pius al XII-lea în „loggia". În picioare, numai cu demnitarii absolut necesari (unul la dreapta, unul la stânga). Fără fast începe să vorbească.

Vocea se aude limpede de toată mulțimea, sigur că poate fi socotită la mai mult de 100 000 de oameni.

Când condamnă bombardările Romei „ingloriosamente dal punto di vista militare" și „abominevóle-umanità"[1] mulțimea izbucnește în aplauze și noi cu ea.

Când începe rugăciunea, frumoasa rugăciune pentru pace, strigătele mulțimii se înalță pentru o clipă până la loggia Papei și mai departe, ca să le trimită cerului. Se potolesc curând. Strigătele disperate pentru pace sunt potolite de rugăciunea Papei, o invocare profund creștină, admirabil concepută și pronunțată, ca Domnul Christos să aducă pacea. A fost o clipă de neuitat.

Binecuvântarea. Aș fi dorit ca în acest moment să fi fost în mijlocul mulțimii tăcute și îngenunchiate, decât în loja diplomaților, totdeauna sceptici la marile mișcări ale sufletelor celor fără număr.

La sfârșit, am zărit în mijlocul pieței un energumen [stăpânit de diavol], un fel de comunist, care a încercat să vorbească. Nu era numai un sacrilegiu această urâțenie omenească, dar și o profanare a ceea ce fusese atât de frumos. De aceea repede

---

[1] Lipsite de glorie din punct de vedere militar și abominabile [pentru] umanitate.

Emil Panaitescu; În p. 24: *Școala (Academia) română din Roma în anii '40*

mulţimea a îndepărtat, prin lipsa ei de atenţie, zăpăceala rătăcitului.

Duminică 12 martie dimineaţa cu Moţu la Vatican. Am semnat în registru. Pe urmă am văzut loggile lui Rafael. Niciodată nu le-am simţit frumuseţea eternă ca în această dimineaţă, când amândoi, eu şi cu băiatul meu, ne-am uitat la fiecare tablou în parte.

17 martie. Alarma a început de dimineaţă; până la ora mesei au fost trei alarme şi bombardamentele s-au auzit puternic. Am deschis ferestrele.

Astăzi este o săptămână de când suntem fără apă şi fără gaz pentru bucătărie.

Gazul a fost repede înlocuit cu „fornelli [plite] electrici" şi cu bucătăria de cărbuni, dar lipsa de apă o simţim foarte serios.

După-amiază, contele Tosti di Valminnta cu d-na la noi. Aceleaşi poveşti. Coşciugurile cu puşti [arme] de la Napoli. Pregătirile de la Roma când vor pleca nemţii. Toţi de la Clubul Caccia contra nemţilor şi fasciştilor. Squadrillia Borghese ar fi trecut la cei din Sud. Armata republicană n-ar fi nici 30 000 de oameni. Toate poveşti.

18 martie. Aeroplanele americane zboară şi aruncă bombele într-un cuartier nu prea departe de noi. Aflăm spre seară: dezastru în Nomentuna, nu departe de Parioli.

20 martie. Bucurie în casă: avem apă! Şi astăzi au fost alarme. Se pare că n-a mai fost bombardat nici un cartier din Roma.

După-amiază Marini cu d-na la noi. Vizită lungă, până la ora 5. Puţin obositoare. Aceleaşi lucruri pe care le aud de câteva luni: antifascism şi odiu violent împotriva lui Mussolini. Nu crede că monarhia în Italia se va putea menţine.

La plecare, o singură istorie interesantă. În războiul trecut, ambasadorul Italiei la Viena, ducele d'Avarna, care făcuse politica Triplei, a fost obligat să prezinte declaraţia de război. A prezentat-o solemn, în redingotă. S-a întors la Roma şi a înaintat imediat demisia. „Gentiluomo" A. Beldiman[1], în 1916, a rămas în Germania.

21 martie. Astăzi numai două alarme, dar fără bombardament.

Ştiri. Germanii (comandamentul german) decişi să plece din Roma. Spre seară văd multe camioane în apropierea diferitelor secţii ale comandamentului german. În vecinătatea noastră, Via Angelo Secchi, un lung şir de camioane. În casa Ciano a fost până ieri un comandament german.

22 martie. Între orele 4-5.15 [după-amiază] văd pe E.S. cardinalul Marmaggi în casa sa, dincolo de Porta San Pancrazio. Când apare în salonul în care îl aştept, îl întâmpin cu omagii şi cu „auguri" pentru *prima zi* la Roma fără alarmă şi cu ştirea că pleacă comandamentele germane.

Vorbim situaţia generală din Europa. Germania învinsă va fi împărţită. Austria cu Ungaria. Polonia compensată cu Silezia şi Prusia Orientală. Ro[mânia] va pierde Basarabia şi Bucovina. Poate va avea ceva din Transilvania.

Italia va putea să rămână întreagă, dar monarhia nu se va putea susţine. Relaţiile Sovietelor cu Badoglio, spre a avea puncte sigure în Mediterana.

Douăzeci de ani de fascism sunt 20 de ani „di delitti!". Afirmaţie comună şi de aceea nu mă prea surprinde.

Vorbim despre diplomaţi. Ministrul Angliei, Osborne, rece, prea rezervat, nu se poate vorbi în confidenţă. Al Americii, Titmann, tânăr, nu se poate ajunge la rezultat. Bérard [Franţa], om de mare cultură, dar nu se poate conchide, căci reprezintă o ţară care a fost.

Cardinalul Marmaggi preocupat de progresele comunismului la Roma. Fasciştii republicani vor pleca cu armata germană. Cine rămâne ca forţă de poliţie?

23 martie. Întoarcerea de la Berna a curierului [Horia] Roman. Aşteptat de toţi cu nerăbdare. A fost vrednic. A adus poşta, leafa şi multe alte mărunţişuri A adus câteva ziare elveţiene şi cartea lui Gafencu *[Preliminaire de la guerre à l'Est,* Fribourg, 1944].

Am avut scrisori de la părinţi. Coana Anna a scris la toţi. M-a mişcat să găsesc câteva rânduri de la socrul meu. Le-am citit şi recitit, astă seară le vom reciti din nou.

Îl văd pe Roman, Via Aurelia 139. A fost la Geneva şi a văzut pe Gafencu, care este îngrijorat şi care nu crede că acum ar putea să aibă un rol.

De la Gafencu ştie: a) că [Barbu] Ştirbey ar fi fost la Ankara cu asentimentul mareşalului Antonescu; b) că nu crede că a fost bine să discute cu anglo-americanii; c) că ar fi trebuit să ne adresăm direct ruşilor; d) cu ruşii ar fi putut vorbi Maniu. Pentru acest din urmă punct, Gafencu ar avea informaţii că Maniu ar fi acceptat de ruşi; e) pentru moment, Gafencu crede că trebuie continuu susţinut mareşalul Antonescu.

13 aprilie. (Joia Paştelui ortodox). Dl. ministru Grigorcea îmi arată telegrama „sibilinică", astfel o caracterizează. Dl. vicepreşedinte al Consiliului [M. Antonescu] a expus d-lui mareşal Antonescu situaţia profesorilor din străinătate. D-l mareşal Antonescu a decis încetarea însărcinării mele la 1 iunie.

Dl. Grigorcea îmi stă la dispoziţie să telegrafieze ceea ce aş dori. Răspund: doresc să plec în ţară şi îl rog să telegrafieze ceea ce şi cum crede. Îmi spune că realmente nu vede cum pot pleca.

15 aprilie. Paştele nostru. La biserica românească. Slujba

[1] Alexandru A. Beldiman, diplomat, ministrul plenipotenţiar al României la Berlin în 1916.

frumoasă. Aproape toți românii prezenți. Nu este însă bucuria Învierii de altădată.

Gândurile sunt la țara noastră invadată.

Ministrul Grigorcea cu d-ra Anna-Inia primesc felicitările în biserică. Nici un fel de recepție. Își strâng mâinile românii, dar nu sunt veseli. La urmă merg în altar și îi spun părintelui Tăutu: Christos a înviat!

17 aprilie. Singuri dimineața. Căutăm să fim liniștiți, dacă nu putem fi veseli, ca de Paști. Ciocnim ouă roșii, ciocnim câte un pahar și ne gândim la țara noastră.

După-amiază la noi – părintele Cosma și cu părintele Sinistratu, de la Colegiul Pia-Romeno, vechii noștri oaspeți de Paști, soții Marin și Moscuna-Sion.

Preoții noștri greco-catolici se prezintă cuminte la port și la vorbă. Pare cult și la locul lui părintele Sinistratu.

21 aprilie. Ziua a fost anunțată ca primejdioasă pentru ordine. Lumea să nu iasă din casă, va fi grevă, vor fi tulburări.

A trecut neobservată. Aproape a fost uitată complet și „il natale din Roma" [aniversarea fondării Romei conform tradiției, la 21 aprilie 753 înainte de Christos]. Nici o comemorare și nici o tulburare.

A fost un „giorno laborativo" [zi de lucru] ca toate celelalte.

22 aprilie. Alt „Manifesto" pe ziduri. Fotografiate vasele italiene care vor fi cedate (1/3 din flota de război) U[niunii] S[ovietice]. Relatarea publicată și în ziare că o parte din flota italiană este cedată Rusiei.

Și totuși, mai mult ca în alte zile, se simte cea mai favorabilă atmosferă pentru Rusia și pentru sovietici.

Spun colegilor universitari, Cardinali, Lugli și Biagio Pace, la mine la o ceașcă de ceai, duminecă, *23 aprilie:* „Noi, românii, suntem în cea mai tragică situație, între Rusia și Germania. Foarte greu să părășești un tovarăș de luptă. De altfel, rezultatul ar fi că am avea *doi* dușmani în țară, iar noi nu am mai participa în nici o formă nici la pace și nici la război".

Mai deprins cu problemele politice, B. Pace nu ezită să afirme că aceasta este situația Italiei. B. Pace repetă ceea ce mi-a spus și altă dată: anglo-americanii închiodați [încleștați] la Casino și la Nettuno[1]. Imperiul Britanic – S.U.A. cu toate resursele mondiale nu reușesc să respingă pe germani din Italia și cer unei populații flămânde și fără arme să facă acte de sabotaj, să izgonească pe nemți din Roma!

Discuția devine aprinsă pe această temă. Lugli pare cel mai înverșunat, are însă cea mai puțină pricepere pentru chestiunile politice și un punct de vedere rezultat cu totul din interes imediat. Urăște pe nemți – ieri îi admira. Firește, împotriva fasciștilor. A fost totdeauna, dar evident că a fost „tollerato", cu toate consecințele.

Foarte delicat Cardinali. Totuși de la el înțeleg mai ușor ceea ce doresc în acest moment italienii de la România: să părăsească lupta, să treacă chiar în luptă împotriva germanilor. De aici o nemulțumire împotriva României, care dă petrol, cereale și soldați Germaniei.

Un alt profesor universitar, capabil om de știință, mi-a făcut propagandă și mai simplă. Dacă guvernul român nu poate să se decidă să schimbe politica în acest tragic moment al României, atunci soldații României să dezerteze, să facă ceea ce au făcut soldații italieni în Tunisia și în Sicilia.

Firește că vreau să spun că dezertarea nu este un act de inteligență, dar în treacăt întreb care a fost și care este rezultatul pentru Italia al acestei dezertări?

De altfel, nu numai de la Lugli, dar de la foarte mulți am auzit refrenul: italienii sunt mai inteligenți ca ceilalți, au văzut că războiul e pierdut și de aceea au ajuns atât de repede la armistițiul de la 10 septembrie. Aproape să cred că inteligența duce la nenorocire. Dar ce fals sens dat inteligenței.

Stau și mă gândesc serios. În țara celor mai meșteri prestigitatori: nu trebuie să mă mir că aceiași oameni care erau în admirație pentru Germania în 1940-41, au început să fie pentru Anglia în 1942, să creadă chiar că Anglia îi poate salva în 1943 pentru prețul minim de a fi aruncat pe Mussolini și fascismul, aceiași oameni, dezamăgiți de încetineala Angliei, și-au pus toate speranțele în America din octombrie-noiembrie 1943.

După nereușita acțiune de la Casino, o mare speranță și singură reușită au avut în debarcarea din ianuarie (22) de la Anzio. Acum, după trei luni, sunt dezamăgiți de puterea militară anglo-americană și toți sunt pentru Rusia și U.S.A.

Firește că reluarea relațiilor dintre guvernul Badoglio de la Bari și Rusia Sovietică contribuie la această schimbare de atitudine.

Însă atmosfera atât de persistentă în saloane, în prăvălii, în biblioteci pentru Rusia pare că devine o adevărată obsesie.

Acum câteva zile la ceai la principesa Bandini, puținele persoane (ambasadorul Portugaliei, contesa Maria-Gravino și alții) nu vorbeau decât de *evoluția* Rusiei sovietice.

Unii dintre italieni, profesori universitari și chiar preoți catolici, se declară pentru comunism. Am impresia că nu știu exact ce este comunismul.

Văd în Stalin salvatorul Italiei și al Europei, nu numai față de Germania, dar și față de Anglia. ■

(Va urma)

---

[1] În februarie-mai 1944 a avut loc bătălia de la Monte Cassino, încheiată la 17 mai, prin ocuparea localității de către trupele anglo-americane, ceea ce le-a permis înaintarea spre Roma. La 4 iunie, capitala Italiei a fost eliberată de către armatele aliate.

LA PARIS, ÎN ZILELE ELIBERĂRII

M.D. YARROW

„Națiunea franceză către poporul parizian. În Capitala eliberată de insurecția națională și-au făcut intrarea primele trupe franceze. A venit ziua pentru care zeci de mii de francezi și-au dat viața, zi de luptă și de victorie care a aruncat o lumină strălucită asupra baricadelor.

Să fim demni de morții noștri. Toată Franța este alături de Aliați, pentru a-i răzbuna pe acești morți".

Sunt ideile din proclamația prin care Comitetul Național al Rezistenței și Comitetul parizian de eliberare se adresau, la 25 august 1944, populației din capitala Franței. În aceeași zi, la orele 15.15, generalul german Dietrich von Choltitz, comandantul Parisului, refuzând să execute ordinul lui Hitler de a distruge orașul, se preda generalului Leclerc, comandantul Diviziei 2 blindate franceze, și colonelului Rol-Tanguy, din partea Forțelor franceze din interior din regiunea pariziană. Cele șapte zile de febră populară ale insurecției pariziene (19-25 august) luau sfârșit. La capătul lor, reprezentanții Comitetului Național al Rezistenței îl întâmpinau la Paris pe generalul de Gaulle (stabilit, după cei patru ani trăiți la Londra, la Alger, din luna iunie), care va merge în fruntea istoricei defilări de pe Champs Elysées a trupelor franceze și a detașamentelor Forțelor franceze din interior. Parisul era eliberat (Magazin istoric, **nr. 7-8/1969). Cu mult înaintea celor mai optimiste planuri ale Marelui cartier general aliat.**

În lucrarea sa Țința, pe care am prezentat-o cititorilor și în numărul trecut, corespondentul de război canadian Marshall D. Yarrow înregistrează, cu aceeași notă particulară de umor, intrarea trupelor aliate în Parisul eliberat.

Prozeliții lui Ulise

Într-o dimineață, pe la sfârșitul lunii august 1944, generalul Eisenhower ne-a prevenit că se duce să viziteze Cartierul General al generalului Omar Bradley, comandantul Grupului 12 armată și că, dacă ne interesează, îl putem însoți. Bradley se instalase doar la 100 kilometri de Paris, lângă Chartres, de unde ni se spusese că germanii s-au și retras. Am plecat deci la el. Când am sosit noi lipsea și nu se înapoia decât seara târziu.

Știrile erau bune. Parisul se elibera repede de dușman, care trecea Sena în grupuri mari. Generalul Eisenhower era într-o excelentă dispoziție. După ce i-am smuls promisiunea formală că n-o să intre în Paris fără escorta noastră fidelă, am gonit cu mașina spre Capitală. Generalul ne-a jurat că nu se va aventura în Paris înainte de duminică dimineața, 27 august 1944, dată prevăzută pentru întâlnirea lui cu generalul Charles de Gaulle și cu generalul Marie-Pierre Koenig, comandantul Forțelor franceze din interior. Ne-am înțeles să ne întâlnim cu el în dimineața aceea, la ora 10, încât să putem transmite informații complete despre ceremonia care trebuia să includă o scurtă, dar triumfală, defilare.

Eram deci în drum spre Paris! Nu fusesem încă niciodată acolo și eram nebun de bucurie și de nerăbdare. N-am să uit niciodată această călătorie, chiar dacă ar fi să ajung la adânci bătrânețe. Ziua era splendidă, soarele strălucea și, jur-împrejurul nostru, câmpiile și copacii Franței se împodobiseră cu fructe și flori, vrând parcă să sărbătorească și ei eliberarea Parisului. Necunoscând drumul, ne-am luat după mașinile militare care ne precedau, încrezându-ne în steaua noastră bună. Pe măsură ce ne apropiam de Paris, spectacolul era al unei bucurii din ce în ce mai debordante și din ce în ce mai frenetice. Mii de bărbați, femei și copii, masați de-a lungul șoselelor și străzilor, ne aclamau nebunește, făcându-ne mii de semne de bun venit, trimițându-ne sărutări. Urmam, fără să știm, somptuoasa mașină a lui Sir Arthur Tedder, adjunctul lui Eisenhower, și impozanta lui escortă de motocicliști, ceea ce ne dădea o importanță considerabilă în ochii spectatorilor. În viața mea n-am văzut atâtea fete frumoase ca pe șoselele care duceau spre Paris. Cum încetineam la un viraj, alergau spre noi, ne strângeau

mâinile, aruncau flori în jeepul nostru. Înţeleg acum de ce Ulise şi-a astupat urechile cu ceară ca să scape de sirene.

Lindbergh, Drake şi noi

Firește, nu eram primii care ajunseserăm la Paris. Câţiva corespondenţi care se alăturaseră Diviziei 2 blindate a generalului Leclerc şi unor divizii americane intraseră înaintea noastră, dar noi eram, în orice caz, primii care pătrunseserăm pe şoseaua aceea. Datorită nouă, locuitorii cartierelor pe care le străbăteam aflau că Aliaţii îşi făceau întrarea în Paris. Entuziasmul manifestat faţă de noi ni s-a suit repede la cap şi, în curând, am început şi noi să strigăm, să gesticulăm, să salutăm şi să râdem, ca şi cum doar noi singuri am fi distrus toată armata germană. Şi nu doar entuziasmul primirii mi s-a suit la cap. O tânără a cărei înflăcărare depăşise, desigur, cele mai elementare cunoştinţe de gravitaţie, ne-a azvârlit un măr mare roşu. În momentul acela, circulam cam cu 60 km pe oră şi mărul m-a lovit tocmai între ochi. Era cât pe-aci să leşin. Când mi-am revenit, m-am întors ca să văd dacă o parte din creierul meu nu s-a împrăştiat în maşină. Nu se întâmplase nimic. Din fericire, fusesem atins în locul cel mai puţin vulnerabil. Mi-am urat totuşi ca nici unei alte fete, oricât de fermecătoare ar fi ea, să nu-i treacă prin cap să-mi arunce o sticlă de vin în acelaşi fel.

Acest incident mi-a stricat, în mare parte, dispoziţia pe restul traseului. De fiecare dată când vedeam un braţ ridicându-se, mă trânteam instinctiv pe podeaua maşinii şi pierdeam astfel jumătate din spectacol.

Ce experienţă minunată! Acum ştiu ce trebuie să fi simţit Lindbergh[1] când, după traversarea Atlanticului, a fost primit pe Broadway în delir, sau amiralul Drake, când a anunţat-o calm pe regina Elisabeta I: „Maiestate, depun la picioarele dv. Invincibila Armada[2]!“ M-am străduit să iau aerul obosit şi lipsit de morgă al luptătorului, dar eram mult prea obosit ca să reuşesc. Mi-am scos ochelarii de praf şi i-am agăţat în jurul gâtului, aşa cum am văzut că făceau conductorii tancurilor, când voiau să respire puţin. Acest simplu gest a avut un rezultat extraordinar. Mulţimea nu se mai îndoia acum că noi eram adevăraţii eliberatori şi aclamaţiile au devenit frenetice. Am pierdut noţiunea realităţii timp de câteva zile. E un lucru tare frumos să ai o puşcă în mână, după ce lupta s-a terminat.

Ne-am purtat ca nişte adevăraţi escroci, ba mai rău, ca nişte profitori de război, trăgând foloase de pe urma unui entuziasm destinat adevăraţilor combatanţi. Singura noastră scuză a fost că mulţimea pariziană era la fel de fericită ca noi. Şi deodată, în faţa noastră, a apărut săgeata sveltă a turnului Eiffel. Intram în Paris!

Ne-am oprit jeepul în mijlocul pieţei Concorde şi am fost imediat copleşiţi de o masă de parizieni care se aruncau frenetic asupra noastră, ne strângeau mâinile, ne acopereau cu sărutări.

Parisul! Ce minunat oraş! Dar deodată mi-am dat seama că acest Paris nu era atât de fericit pe cât părea. Oraşului îi era foame. Pentru prima dată în scurta mea carieră militară, am văzut oameni devorând biscuiţii raţiei K, fără să schiţeze un rictus de dezgust sau să ameninţe că se duc să se plângă la intendenţă.

[1] Pilotul american Charles Lindbergh (1902-1974) a executat, în mai 1927, primul zbor fără escală New York-Paris (33 ore).

[2] Corsarul englez Sir Francis Drake (c. 1540-1596) a luptat cu succes împotriva spaniolilor. El a luat parte activă şi la distrugerea flotei spaniole „Invincibila Armada“ (1558), pentru care a fost înnobilat de regina Elisabeta.

Paris, 25 august 1944. Luptători din Rezistenţă pe străzile oraşului eliberat

Păreau chiar că le plac. O fată încântătoare a ieşit din mulţime şi ne-a întrebat dacă n-am putea să-i dăm puţină benzină. Dacă ar fi fost după mine, i-aş fi dat tot jeepul, chit că m-aş fi dus pe jos până la hotel, dar confraţii mei au întors capul într-altă parte, prefăcându-se că nu înţeleg. Ea ne-a explicat, de data asta în englezeşte, că n-are cu ce găti. Nu existau nici gaz, nici electricitate, nici cărbuni. Ea avea un reşou cu benzină, dar nu şi benzină. Nu voia decât câteva picături. Şi, în acelaşi timp, a scos din sacul ei un mic flacon de parfum, întinzându-ni-l, cu un aer rugător. Am hotărât că o să aibă benzină, cu riscul de a mă bate cu camarazii mei şi chiar cu întreaga armată americană. I-am umplut flaconul şi ea ne-a mulţumit călduros, ca şi cum i-am fi dăruit o canistră de 10 litri.

Dincolo de „Ritz“

De cum am intrat în Paris, ne-am lovit de două mari probleme ale momentului: hrana şi combustibilul. Aşa a fost apoi toată iarna. În pofida calmei lui frumuseţi exterioare şi a lipsei de cicatrici vizibile, Parisul a fost aspru lovit în timpul acelei lungi ierni 1944-1945. Doar acei dintre noi care s-au aventurat în afara hotelurilor rechiziţionate şi a popotelor au putut să-şi facă o idee despre suferinţele parizienilor în timpul interminabilelor săptămâni de aprovizionare inexistentă, de locuinţe îngheţate şi de îmbrăcăminte insuficientă. Trimişi speciali veniseră şi plecaseră, după două sau trei zile petrecute la Ritz. La întoarcere, scriseseră articole larg difuzate, în care afirmau că Parisul n-a suferit din cauza războiului. Vorbeau despre ciorapi de mătase, despre marile case de modă, despre luxul acestui oraş intact, în comparaţie cu Londra devastată.

Dar, în afară de „Ritz“ şi de alte hoteluri rechiziţionate, care erau încălzite şi aveau restaurantele bine aprovizionate, Parisul murise de frig. Parisul murea de foame şi-i pizmuia cu amărăciune pe oaspeţii lui. Propaganda aliată, radiodifuzată în special de la Londra, insistase timp de patru ani îndeosebi asupra faptului că alimentele vor sosi în acelaşi timp cu noi. Constituia principala ei temă. Bineînţeles că făgăduielile erau de bună credinţă. Nimeni nu-şi dădea atunci seama, din păcate, de dificultăţile pe care le vom avea de întâmpinat.

Invazia anglo-americană s-a transformat într-o urmărire fulger a armatei germane aflate în derută, ceea ce nu a permis Aliaţilor să se oprească spre a hrăni Parisul. Ei trebuiau să nu piardă nici o clipă şi să folosească toate mijloacele de transport motorizate pentru urmărirea şi zdrobirea naziştilor. Un prim obiectiv al Aliaţilor era sfârşitul cât mai grabnic al războiului. Or, Parisul, lipsit, în urma raidurilor aliate, de căile feroviare de comunicaţii, nu putea fi aprovizionat decât cu camioanele. Capitala trebuia deci să aştepte, necesităţile războiului primând asupra tuturor celorlalte. Când linia frontului s-a stabilizat în faţa germanilor, care s-au oprit în cele din urmă, itinerarele de comunicaţii aliate erau atât de lungi, încât camioanele erau silite să meargă 24 ore din 24, pentru a asigura aprovizionarea uriaşei armate a ofensivei, aflată la mai multe sute de kilometri de coaste.

Totuşi, un gest a fost făcut imediat după eliberare. S-au transportat alimente pe aerodromuri şi câteva sute de camioane au fost destinate nevoilor populaţiei civile. Dar nu era decât un gest. Parisul avea aproximativ patru milioane de locuitori, aşa că ceea ce i se dădea nu reprezenta decât o picătură într-un ocean. Reacţiile clasice ale străinilor care citeau, la ei acasă, la căldurică, reportajele despre viaţa luxoasă din Franţa, sunau cam aşa: „De ce nu se descurcă francezii singuri?“

Să se descurce? Cu ce?

Când un om cade pe stradă şi-şi rupe un picior, îl informezi cu amabilitate că există un spital prin apropiere şi că n-are decât să se ducă acolo, dacă vrea să i se dea îngrijirile necesare? Nu, îl ajuţi să se ducă acolo, deoarece n-o poate face singur. Parisul se afla în această situaţie. Nu mai existau căi ferate, mijloacele motorizate de transport fuseseră luate de germani sau scoase din uz, trei milioane de oameni, elita naţiunii, erau morţi, prizonieri sau deportaţi, iar oraşul n-avea nici un fel de rezerve alimentare. Când germanii au părăsit Parisul, în august, bufetele şi depozitele erau goale. Aliaţii, sosind la Paris, au avut, la rândul lor, probleme mult prea importante de rezolvat, ca să se mai ocupe de aprovizionarea şi alimentarea Parisului. E greu să le faci o vină pentru această atitudine. Viaţa soldaţilor aliaţi depindea de continuarea înverşunată a războiului.

Condiţiile de viaţă în oraş, grele încă din timpul lunilor de vară, deveniseră înspăi-

mântătoare iarna. Nici măcar rația redusă de cărbuni, care ajunsese numai cât să nu moară de frig populația, în anii precedenți, nu s-a mai distribuit și, culmea, iarna aceea a fost cea mai aspră din ultimii 50 ani.

Noi n-am avut niciodată noroc cu vremea în timpul acestui război!

Francezii dârdâiau în hainele lor prea subțiri, stând la cozi interminabile, ca să-și capete rațiile, în fața magazinelor care n-aveau nimic de distribuit, înapoindu-se seara în ghețăria apartamentelor lor. Puținele alimente care existau în oraș intrau, în cea mai mare parte, în mâinile speculanților de la bursa neagră. Existau, bineînțeles, cartele, dar cum să te hrănești cu o bucată de hârtie tipărită?... Cozi interminabile se întindeau în fața brutăriilor care, în cea mai mare parte a timpului, afișau: „N-avem făină. N-avem lemne. N-avem pâine".

Demnitate în sărăcie

Nodul problemei îl constituiau, desigur transporturile. Toate liniile ferate care plecau din Paris fuseseră distruse înainte de debarcare. Atât de bine, încât întăriturilor germane concentrate în Olanda le-au trebuit mai multe săptămâni (în loc de câteva zile) ca să ajungă în regiunea debarcării. Nimeni nu și-a dat seama de perfecțiunea acțiunii de distrugere, decât când transporturile au devenit o problemă acută nu numai pentru dușman, ci și pentru noi.

Prețurile produselor erau astronomice, iar rațiile de cartofi, dimpotrivă, minuscule. Cărbunii n-aveau preț. Nu exista, de altfel, nici o repartizare oficială a lor, doar în cazuri de boli grave sau de nașteri Atunci oamenii primeau 50 kg. La lipsa cărbunelui se adăuga înghețarea barajelor alimentând generatoarele hidraulice, de unde lipsa de electricitate. Multă vreme, parizienii au rămas fără lumină, tocmai când zilele se scurtează și sunt cele mai mohorâte din tot cursul anului.

Gazul și electricitatea nu funcționau decât o oră dimineața, cât să-ți poți prepara micul dejun (presupunând că aveau ceva să pună la fiert), iar seara, după ora 17.30. Între timp, apartamentele erau atât de înghețate, încât era inutil să pui în funcțiune un radiator. Tot ce aveai mai bun de făcut era să stai în pat, dârdâind și binecuvântând eliberarea.

Gazdele noastre pariziene erau încântătoare. Făceau tot ce le stătea în putință ca să ne simțim bine, scuzându-se tot timpul pentru sărăcia lor. Parizienii, prost îmbrăcați și prost încălțați, în condițiile zăpezii și poleiului de afară, continuau să se ducă zilnic la lucru, cu o demnitate calmă. Ofițerii americani însărcinați cu redresarea industriei franceze, spre a ajuta producția de război aliată, se minunau de puterea de îndurare a muncitorilor francezi. Soseau la lucru în uzinele înghețate, cu minusculele lor gamele în care își aduceau bruma de mâncare. Munceau până la epuizare, până ce mâinile lor înțepenite nu mai puteau manevra nimic, până ce se îmbolnăveau. N-aveau ore regulate de lucru. Munceau pur și simplu cât puteau, pentru a încerca să compenseze lipsa celor trei milioane de francezi.

De aceea, oricine s-ar fi indignat citind reportajele despre viața luxoasă a parizienilor, scrise de meteori veniți să petreacă trei zile la „Ritz". Ca să-și dea seama exact de starea lucrurilor, ar fi trebuit să trăiască lângă o familie franceză, care avea părintele mort, fratele într-un lagăr de concentrare din Germania și ceilalți membri ai ei adunați, dârdâind, în jurul unei mese pe care americanul sau englezul mijlociu n-ar fi acceptat-o nici pentru câinele lui.

La începutul toamnei anului 1944, asistasem la o ceremonie în cursul căreia generalul Eisenhower înmânase primăriei Parisului placa „SHAEF"[1], simbolizând admirația soldaților noștri pentru spiritul și curajul Capitalei. Era binemeritată. În timp ce generalul își rostea discursul, îi priveam pe francezii care îl înconjurau. În hainele și uniformele lor jerpelite păreau atât de săraci și nenorociți, încât am simțit cum mi se pune un nod în gât și m-am pomenit chiar că clipesc mai mult decât era normal.

Când s-a intonat imnul național, *Marseieza*, m-au trecut fiori pe șira spinării. Ochii francezilor străluceau ca diamantele. După ce muzica militară a încetat, ei au strigat într-un glas: „Trăiască Aliații!"... Simțeam gulerul parcă prea strâmt. Mi-am întins gâtul spre a mă elibera și am zărit nobila siluetă a Arcului de Triumf, conturându-se clar pe frumosul cer al Franței. ■

Prezentare și adaptare de
Paul B. MARIAN

---

[1] Supreme Headquarters Allied Expeditionnary Force – Comandamentul suprem al Forței expediționare aliate.

LA 29 ANI: CONCURSUL LUNII APRILIE

• **IULIAN NICOLAE GHINOIU:** *Sunt elev la Școala normală Spiru Haret din Târgu Jiu. Doresc să particip la concursul organizat de revista dv. pentru a-mi reactualiza unele cunoștințe și pentru a afla lucruri noi.* • **TIBERIU CIOATĂ,** din *Făurei: Vă felicit pentru conținutul și grafica tot mai atrăgătoare și să vă dea Dumnezeu sănătate și putere de muncă pe măsura intențiilor și realizărilor ce ni le oferiți lună de lună.* • *Mă numesc* **NICOLETA MIHALI** *și am 22 ani. Sunt o simplă vânzătoare și locuiesc într-un orășel liniștit și simpatic, Carei. Am să spun doar un singur lucru: toți tinerii ar trebui să citească, măcar o singură dată, din acest* Magazin istoric. *Ar fi suficient, pentru că... pofta vine mâncând.* • **IOAN MUREȘAN,** inginer silvic pensionar din *Codlea: Am rămas impresionat de inițiativa pe care ați luat-o, prezentând cititorilor revistei noul concurs, pe care majoritatea dintre noi îl așteptam.*

...Şi multe, multe asemenea rânduri au sosit de la statornicii noştri prieteni, cititorii, pasionaţi de concursurile *Magazin istoric.*

Tuturor le mulţumim. La această ediţie, organizată într-o nouă formulă de prezentare, am remarcat participarea preponderentă a tinerilor cititori: elevi, studenţi şi chiar... şomeri.

Este pentru noi un semn că *Magazin istoric,* acum când merge spre cel de-al 30-lea an al apariţiei sale, îşi menţine tinereţea şi, prin tinerii noştri prieteni, se bucură de noi şi noi generaţii de cititori.

Au sosit pe adresa concursului aproape 900 de scrisori, dintre care 547 au fost cu răspunsuri exacte.

În urma tragerii la sorţi, efectuate, ca şi la alte ediţii, în redacţie, în ziua de 25 iunie a.c., au ieşit câştigători următorii concurenţi:

MARELE PREMIU, ÎN VALOARE DE 150 000 lei, neimpozabil, oferit de publicaţia ANUNŢUL TELEFONIC, director domnul RADU ION POPESCU: **GHERGHINA MARILENA,** controlor, din *Craiova.*

Cele 5 MENŢIUNI, constând în 5 ABONAMENTE pe un an la MAGAZIN ISTORIC, începând cu luna ianuarie 1997, au fost câştigate de:

• **POPESCU NICOLETA-MIHAELA,** din *Bucureşti.*

• **MIHAI GIUREA,** colonel (r), din *Braşov.*

• **LADISLAU DESCHIDAR,** pensionar, din *com. Remetea Mare, jud. Timiş.*

• **LIVIU IONUŢ VOICU,** elev, *Clubul copiilor şi elevilor,* din *Găieşti.*

• **DAN COMA,** profesor de matematică, din *com. Vădăstriţa, jud. Olt.*

Îi felicităm atât pe câştigători, cât şi pe toţi participanţii la *Concursul lunii aprilie.*

COPERTELE

① Castelul Sigmaringen (sus) , reşedinţa prinţului Wilhelm de Hohenzollern-Sigmaringen, fratele mai mare al regelui Ferdinand al României, unde la 27 august 1916, seara, a ajuns „secretarul tainic de cabinet, Basset"; interioare din castel: sala armelor (mijloc) şi galeria cu portretele înaintaşilor **(Misiune specială la Sigmaringen,** p. 3)

② Memoria oamenilor şi faptelor a fost păstrată şi prin intermediul creaţiei artistice, evocatoare a vremurilor de demult; detaliu dintr-o icoană pe sticlă de pe valea Sebeşului de la mijlocul sec. XIX **(Tezaur istoric,** p. 2)

③ Serialul nostru consacrat unor iubiri celebre continuă. Într-un număr viitor veţi putea citi despre slujnica Ecaterina, marea iubire a ţarului Petru cel Mare, cel îndrăgostit deopotrivă şi de un oraş: Sankt-Peterburg.

Clasat în 1990 pe lista patrimoniului mondial UNESCO, Sankt-Peterburgul a fost ridicat, în urmă cu aproape trei secole, de Petru cel Mare. Este unul dintre cele mai nostalgice oraşe europene, unde întâlneşti încântătoare palate princiare, între care şi cel al prinţului Iusupov. În imagine, sala de operă în stil italian din incinta acestui edificiu şi debarcaderul cu sfincşi, de pe cheiul Nevei, aşa cum le-a surprins echipa de la **Le Figaro Magazine,** în excelentul supliment prin care recomandă această Veneţie a nordului publicului francez. **(Iubiri celebre,** p. 87)

④ În Evul Mediu meşterii din Limoges au pus monopol vreme de 300 ani pe arta decorativă a Franţei. Probă stă şi această somptuoasă şi rafinată anaforniţă, o „vedetă" a orfevrăriei emailate (o expoziţie cu cele mai reuşite piese din comorile executate de meşterii din Limoges a avut loc la Luvru, în primele luni ale acestui an – **Magazin istoric,** nr. 4/1996)

PLANŞELE

①②③④ **Album istoric** inedit – fotografii-document de pe frontul românesc din anii primului război mondial, aflate în colecţia generalului Arthur Văitoianu (1864-1957), atunci comandant de Corp de Armată şi păstrate în fondurile Arhivelor Statului din Bucureşti. **Planşa** ① Generalii A. Văitoianu (sus, în prim-plan) şi Alexandru Mărgineanu jos,(primul din dreapta), cel care a comandat atacul de la Mărăşti. **Planşa** ② Regele Ferdinand (x) şi principele Carol (xx), cu un grup de generali, primind defilarea trupelor (sus) şi un instantaneu... mondeno-cazon. **Planşa** ③ Regina Maria (în centru) la o slujbă de pomenire a celor căzuţi la datorie (sus) şi un tren cu soldaţi îndreptându-se spre front. **Planşa** ④ Între două bătălii: curăţatul armelor (sus) şi instalarea tunurilor grele pe poziţie de luptă. **(1916. Ecouri franceze la intrarea României în război,** p. 5.)

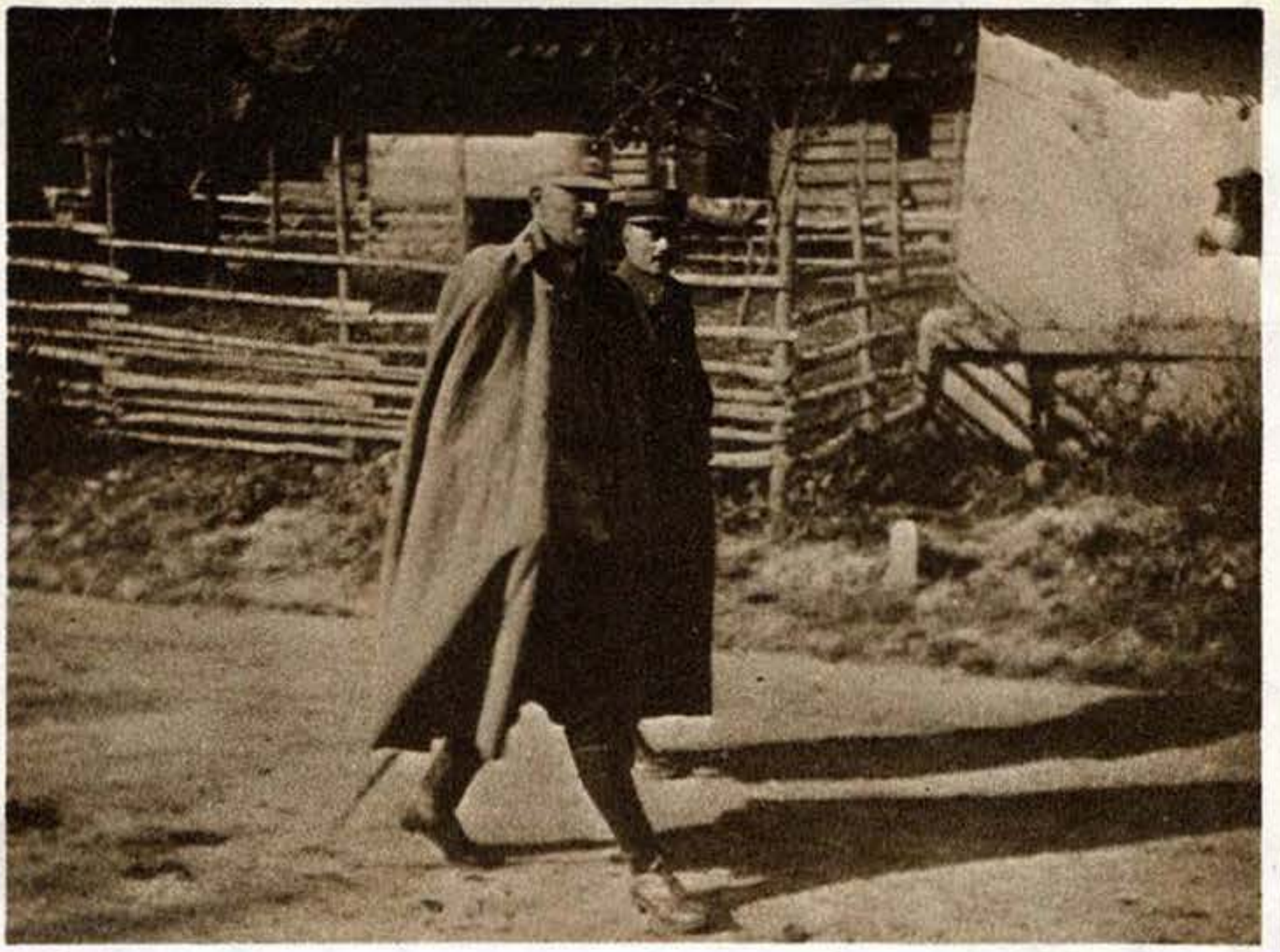

Album istoric

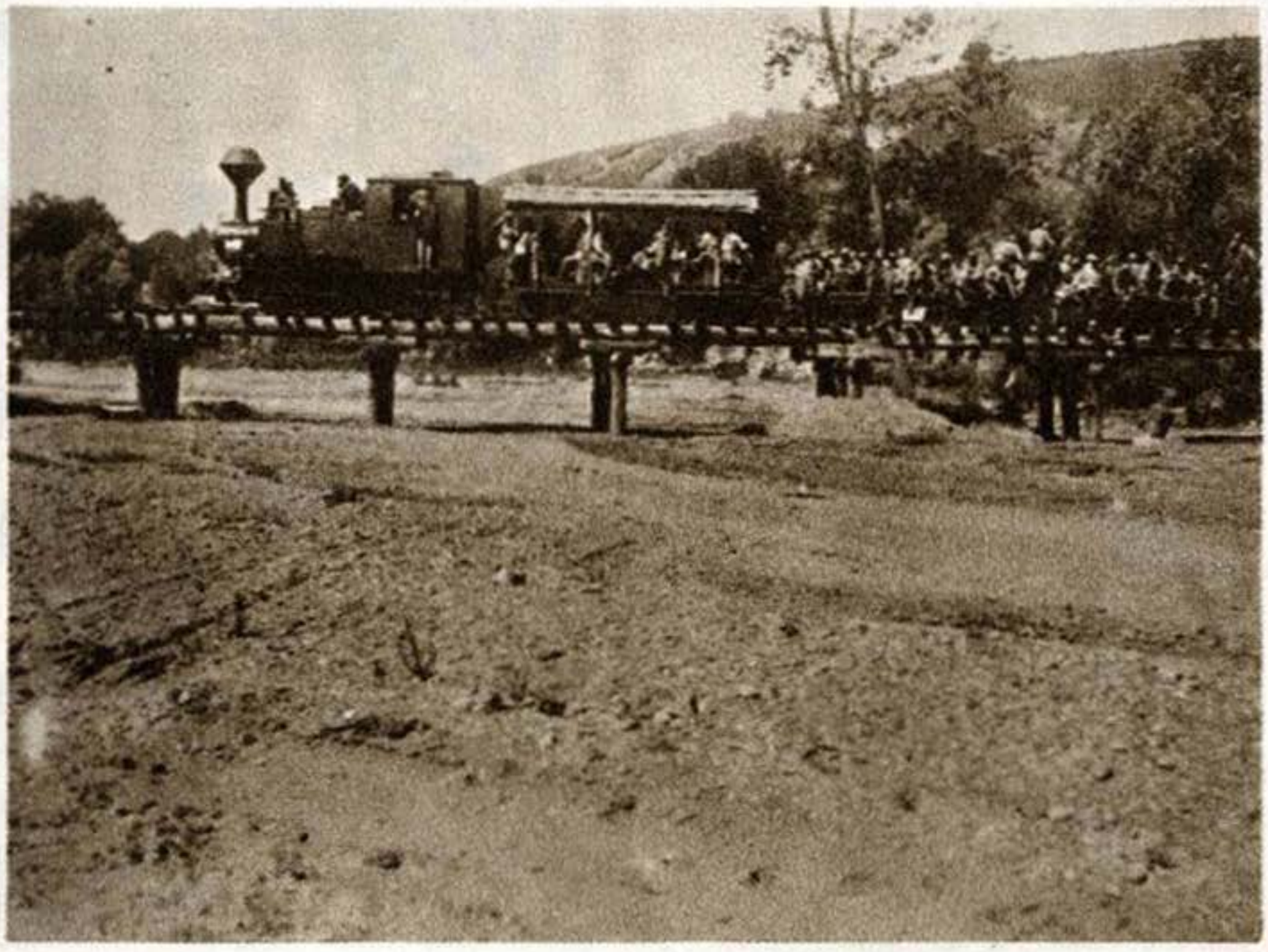

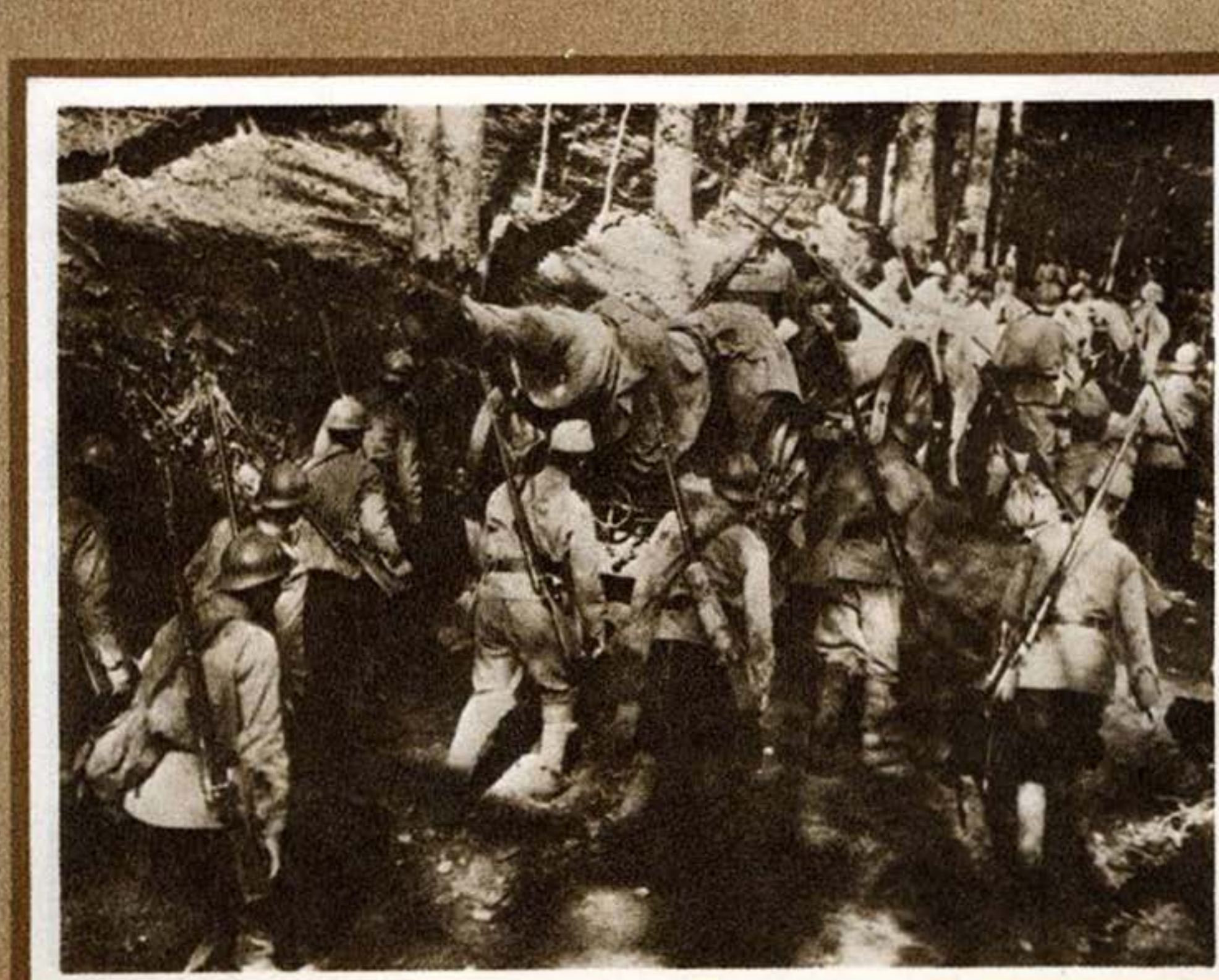

Istoria bancare

civilizației românești

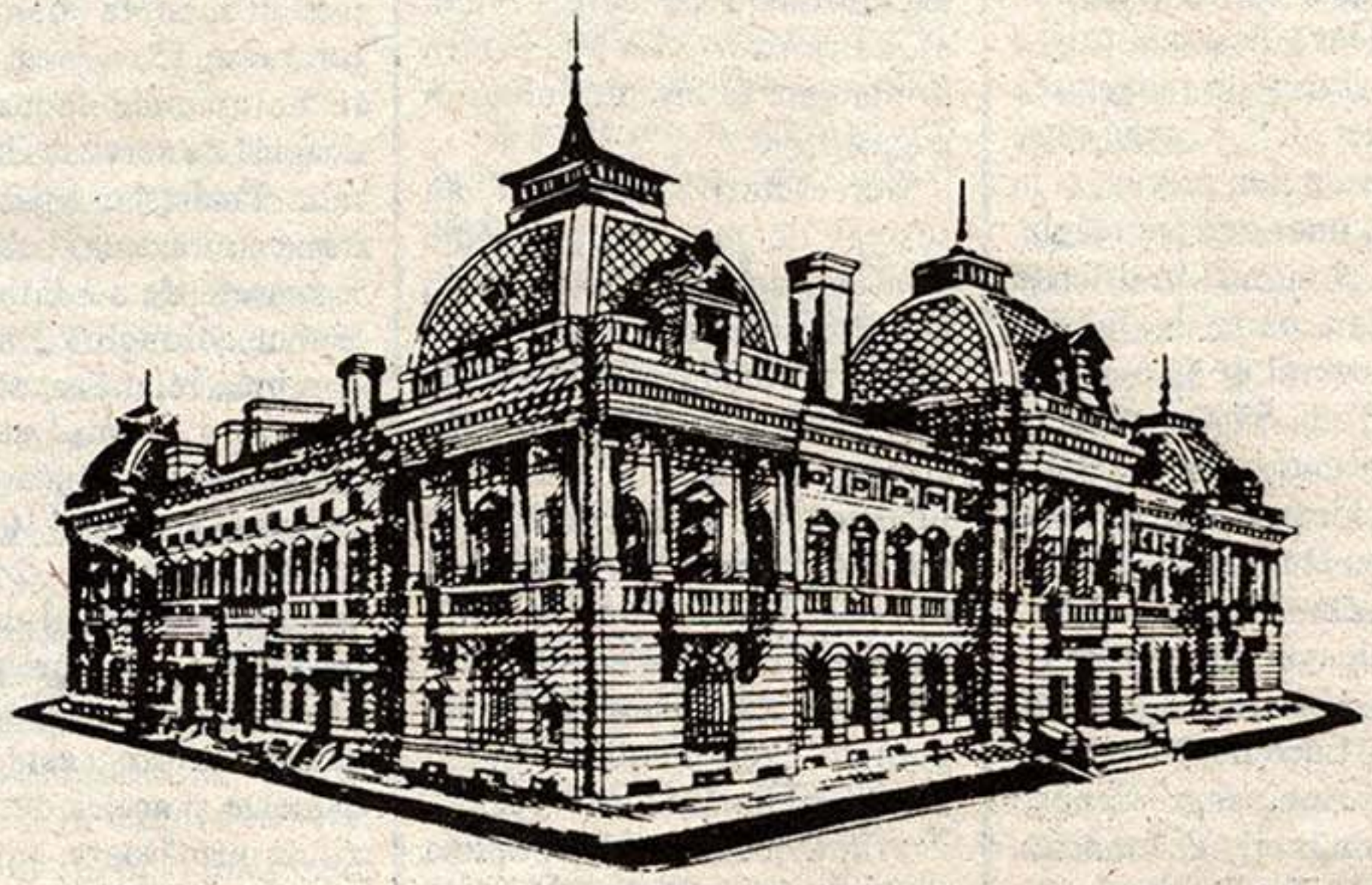

AUGUST 1944:

GUVERNUL DIN SUBSOL

„Viața Băncii Naționale a României în acei ani s-a confundat cu însăși viața țării..., istoria Bătrânei Doamne a fost însăși istoria țării, căreia i-a împărtășit și «bucuria și amarul»“.

Atunci când făceam această apreciere (Magazin istoric, **nr. 3/1996) aveam în vedere dramaticele evenimente ale războiului de reîntregire din 1916-1918, dar, cum s-a văzut și din ultimele episoade ale serialului nostru, ea rămâne valabilă și pentru perioada celui de-al doilea război mondial. Iar faptele pe care le vom povesti în continuare nu fac decât să confirme acest lucru.**

„Către orele 14, Palatul deveni pustiu“

„Miercuri, 23 august1944 [ora] 18-24. În acest timp – în birourile Casei Militare – în prezenţa Maiestăţii Sale Regelui, se procedează la constituirea noului guvern şi la redactarea Proclamaţiei M. S. Regelui către Ţară, a guvernului, precum şi la întocmirea unor decrete regale. Amnestie şi numiri în diferite posturi. Iau parte la lucrări domnii: general de C.A. [corp de armată] adj. Sănătescu Constantin, general Mihail Gh., general Aldea Aurel, general Liteanu, general Anton, general Dombrovschi, Mocsonyi Styrcea, Niculescu-Buzeşti, D.D. Negel, V. Vasiliu, col. Ulea, Bălăceanu, Lucreţiu Pătrăşcanu, Titel Petrescu, ing. Ceauşu [Emil Bodnăraş], V. Ionescu, dir[ectorul] Radiodifuziunii, Pogoneanu, lt. col. Răuţă, lt. col. Niculescu Ştefan, din M. St. Major, c-dor Udrischi, cpt. c-dor adj. Gherghel, Camil Dumitrescu şi alţi diferiţi funcţionari din Ministerul afacerilor externe, precum şi adjutantul regal de serviciu col. adj. Emilian Ionescu şi maiorul Anton Dumitrescu, ajut[orul] cd.[comandantului] Bat[alionului de gardă] regal...

Joi, 24 august. 3.30. M. S. Regele se deplasează cu maşina la Tg. Jiu (Pirotehnia armatei – Bumbeşti-Valea Sadului) pe itinerariul: Alexandria-Caracal-Craiova-Filiaşi, fiind însoţit de domnii: Ioaniţiu, căpitan Vergotti, sublt. rez. Negroponte, maior Dumitrescu, ajutorul de comandant al Batalionului de gardă regală, colonelul adjutant de serviciu Emilian Ionescu, consulul Bălăceanu şi cpt.c-dor adj. Gherghel“.

Cititorii îşi reamintesc probabil acest amplu pasaj extras din registrul de audienţe de la Palatul Regal, document de o importanţă excepţională pe care revista *Magazin istoric* l-a pus pentru prima dată în circuit public în august 1990.

Cercetătorii perioadei au sesizat de mai multă vreme caracterul contradictoriu al unora dintre sursele documentare referitoare la evenimentele din zilele de 23-24 august 1944, îndeosebi al relatărilor memorialistice[1]. Dat fiind faptul că sursele utilizate de noi sunt în mare parte de acest tip, pasajul citat aici capătă o valoare cu totul specială, indicându-ne atât o parte din protagoniştii evenimentelor, cât şi momentul intrării lor „în scenă“.

Prima mărturie (după opinia noastră cea mai exactă) poartă semnătura locotenent-colonelului *Octavian Răuţă,* şeful statului major al Comandamentului transmisiunilor, chemat la Palatul Regal la scurt timp după arestarea demnitarilor antonescieni, pentru a asigura legăturile telefonice ale noilor autorităţi cu toate zonele ţării. El a rămas în tot cursul nopţii de 23/24 august şi în dimineaţa zilei de 24 în incinta Palatului. Dar iată ce povesteşte el: „Când am ieşit din adăpost, Palatul devenise de nerecunoscut: Casa nouă şi o aripă a Palatului – distruse. În aripa Creţulescu, unde lucram, am găsit totul vraişte – geamurile sparte, mobilierul răsturnat, uşile căzute, covoarele smulse de la locul lor. Moloz, praf, fum. Morţi şi răniţi, mai cu seamă din rândul militarilor din batalionul de gardă. În funcţiune nu mai rămăsese decât un singur telefon...

Către ora 14, Palatul, care până în clipa bombardamentului era foarte animat, deveni pustiu. O parte din guvern se refugiase într-alt loc. Nu ştiam unde. În jurul orei 15, nu mai rămăsese în holul unde făcusem toată noaptea de serviciu decât generalul Sănătescu. Mi-a spus să-l însoţesc. Părăsea şi el Palatul...“

Înainte de a-l lăsa pe locotenent-colonelul Răuţă să-şi continue relatarea, să facem o precizare: primul atac aerian german asupra Bucureştilor s-a produs în intervalul 10.50-12.20, în dimineaţa de 24 august, continuat de un al doilea raid devastator, între orele 15.00 şi 15.45. (Vezi amănunte semnificative despre ceste bombardamente şi acelea din nopţile şi zilele următoare, în *Magazin istoric,* nr. 7/1974).

„Împreună cu generalul Sănătescu – reia firul povestirii O. Răuţă – am părăsit Palatul, strecurându-ne, nu fără pericol, pe Victoriei în jos, spre Prefectura Poliţiei Capitalei. Străzile răsunau de împuşcături. Un alt stol de avioane se năpustise asupra oraşului. Ne-a fost dat să ne trântim mereu la pământ şi să ne adăpostim. Un colonel însoţea un civil, dar nimeni nu bănuia că acel civil era primul ministru. Am ajuns la Prefectură [în Calea Victoriei, lângă actualul Magazin Victoria – *n.n.*]: nimeni nu ne-a oprit la intrare, nimeni nu ne-a întrebat cine suntem şi ce vrem. De altfel, nici nu era cine să ne întrebe. Clădirea era pustie. Generalul Sănătescu a intrat nestânjenit în cabinetul prefectului. M-a trimis apoi pe mine să cercetez subsolul, să văd cum e, dacă e cineva pe acolo. Am coborât la subsol – acolo aceeaşi

---

[1] O ultimă discuţie amplă şi argumentată pe această temă, vezi în Gheorghe Buzatu, *România în războiul mondial din 1939-1945,* Iaşi, 1995, pp. 155-171.

pustietate. M-am întors. L-am găsit pe generalul Sănătescu vorbind la telefon. Când a terminat, i-am raportat situaţia. *«Mergem, mi-a spus, în adăpostul de la Banca Naţională»*. Am ieşit şi, traversând pasajul Victoriei, am ajuns la Banca Naţională [subl. ns.]. Adăpostul unde am coborât era peste măsură de aglomerat de familiile care se refugiaseră aici. Tabloul era dezolant. Într-o altă latură a adăpostului, generalul Sănătescu s-a întâlnit cu Grigore Niculescu-Buzeşti, Mocioni-Stârcea şi generalul Aldea".

O primă remarcă: toate cele trei persoane întâlnite de primul ministru la Banca Naţională *figurează* în registrul de audienţe ca prezente la Palat între orele 18 şi 24, în seara de 23 august, ceea ce ar presupune că ele se întâlniseră în mod deliberat în subsolul B.N.R., adăpostul antiaerian de aici fiind avut în vedere ca un posibil sediu provizoriu al guvernului.

Din Jurnalul primului ministru

Cum avea să consemneze acele momente în *Jurnalul* său primul ministru de atunci? Să-i dăm cuvântul. Iată ce a reţinut cu privire la ziua de 24 august şi cele următoare: [Dimineaţa], „prăpădit de oboseală, abia am găsit timp două ore să mă odihnesc puţin, fiind trezit de zbârnâit de avioane. Erau avioane germane, care au început, de la ora 9 [corect, de la 10.50 – *n.n.*], să bombardeze centrul oraşului şi în special Palatul.

Nu mai era chip de lucrat din cauza alarmelor permanente, căci aviaţia germană bombarda neîntrerupt. Ne-am mutat din Palat în adăpostul Băncii Naţionale, care era mai sigur, dar nici aici nu puteam să lucrăm. Am luat legătura cu şeful Marelui Stat Major şi ministrul de război şi am decis să ieşim din oraş, pentru a avea liniştea necesară lucrului.

Cu parte din membrii guvernului, ne-am luat reşedinţa la Bolintin...

26 august 1944 (sâmbătă). Primul Consiliu de Miniştri ţinut la Bolintinul din Vale; ne ocupăm de chestiunile interne şi operative...

27 august 1944. Am revenit la Bucureşti, lucrând în subsolul Băncii Naţionale. Nu ne mai temem de trupele germane, care în cea mai mare parte au fost dezarmate...

28 august 1944. Am organizat comisia ce va merge la Moscova pentru semnarea armistiţiului...

29 august 1944. Comisia a plecat cu avionul la Moscova...

30 august 1944. Întrucât nici aviaţia germană nu ne mai deranjează, am părăsit subsolurile Băncii Naţionale pentru a ne instala la Ministerul economiei naţionale [în Calea Victoriei, colţ cu str. lt. Dumitru Lemnea – *n.n.*], unde hotărâm să ţinem zilnic Consiliu de Miniştri..."

Interesantă ni se pare şi relatarea generalului Aurel Aldea, noul ministru de interne în guvernul format la 23 august. Seara, după ora 24 – consemnează într-o relatare *inedită* –, a plecat de la Palat, iar dimineaţa, în 24 august, s-a prezentat la Ministerul de interne, pentru a-şi prelua postul. Micul ceremonial al prezentării subalternilor a fost întrerupt de primul bombardament german, deci totul a avut loc în jur de ora 11.00. „De la preşedintele de Consiliu [Sănătescu – *n.n.*] nici o dispoziţie", notează el. S-au dus la Comandamentul Militar al Capitalei, de unde, în jurul orei 16.00, a plecat în căutarea generalului Sănătescu. „Străzile şi Piaţa Palatului – pustii, Palatul grav avariat. Locuinţa regelui, unde fuseseră arestaţi Antoneştii, era complet distrusă...

Am găsit pe generalul Sănătescu în adăpostul Băncii Naţionale. Mai erau foarte multe persoane. Din guvern: g-ralul Potopeanu şi dl. Negel. Toată lumea era în panică. După multă insistenţă şi în mare discreţie am aflat că guvernul va pleca către seară în comuna Bolintinul. Era singurul drum liber spre vest...

Spre seară am plecat spre Bolintin, însoţit de câţiva ofiţeri pe care îi aveam în cabinet. Aproape de ieşirea din oraş, col. Dămăceanu aştepta în drum. M-a însoţit şi el la Bolintinu.

A doua zi de dimineaţă (25 VIII), primul Consiliu de Miniştri: gl. Sănătescu, gl. Aldea, gl. Potopeanu şi D. Negel. De soarta celorlalţi miniştri nu se ştia mare lucru. Nici o hotărâre importantă. După trei zile, pericolul pentru Bucureşti era îndepărtat. Guvernul şi-a luat sediul în Capitală. Lucra în subsolul Băncii Naţionale a României, pentru a nu fi stânjenit de alarmele aeriene.

Se ia în considerare formarea comisiei [delegaţiei – *n.n.*] care să plece la Moscova pentru încheierea armistiţiului. Preşedinte – L. Pătrăşcanu...

În câteva zile, adică la începutul lui septembrie, Consiliul [de Miniştri] începe să lucreze în palatul Ministerului economiei naţionale..."

(Va urma)

Cristian PĂUNESCU,
Marian ŞTEFAN

AUGUST 1946

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

• La posturile **române de radio, transmisiune directă, vineri 2 august, între orele 18.00-19.30 și 22.30-23.20, de la Metropolitan Opera din New York, a operei** Flautul fermecat, **de Mozart, cu soliștii Alexander Kipnis, Nicola Moscona, Nadino Conner, John Brownlee; conducerea muzicală Bruno Walter.**

• La 10 august, **filiala ARLUS din Constanța organizează pe bricul „Mircea" o excursie în largul Mării Negre și un mare bal la bordul vasului. Diferite atracții, bufet, muzică – anunță ziarele – „fac din acest bal cel mai frumos eveniment artistic al anului".**

• Delegația **permanentă a PNȚ-Maniu, anunță** Dreptatea, **întrunită în ședință în zilele de 7 și 8 august a.c., a ales pe Virgil Venianim, Corneliu Coposu și N. Pascu ca secretari generali adjuncți ai partidului, iar pe Emil Ghilezan în funcția de casier adjunct.**

• „M.S. regele Mihai I – **scrie același ziar – a primit în ziua de sâmbătă 17 august a.c. două brevete de pilot: turism clasa a II-a internațională și transport public, înregistrate în controalele aeronauticii noastre sub numerele 2121 și 64. Datorită posesiunii acestor brevete, M.S. regele poate pilota orice avion de turism sau avion multimotor pe orice rută aeriană, atât la noi în țară, cât și pe traseu internațional".**

• Ministerul **finanțelor întocmește un proiect de decret lege prin care Institutul general de**

Deschidem cronica lunii august 1946 cu câteva considerații ale lui Albert Einstein reproduse de *Timpul* din 4 august, în ajunul împlinirii unui an de la bombardamentul atomic american asupra Hiroșimei (6 august 1945).

„Pentru a întrona pacea durabilă în lume trebuie să fim generoși și să aducem la cunoștința lumii întregi cele ce știm despre forțele naturii, după ce vom fi luat măsuri efective împotriva abuzurilor de aceste forțe.

Trebuie să ne supunem unei autorități necesare pentru securitatea omenirii.

Trebuie să fim conștienți că nu putem activa simultan și pentru război și pentru pace".

Pentru organizarea păcii se „activează" intens la Paris, în cadrul Conferinței ce-și desfășoară lucrările în Palatul Luxemburg (vezi cronica noastră din numărul trecut al revistei).

Cum este și firesc, ziarele bucureștene acordă o atenție deosebită acestui important eveniment politico-diplomatic postbelic. Cu atât mai mult cu cât România este invitată să-și prezinte poziția în fața reprezentanților națiunilor întrunite în conferință.

În acest scop o delegație guvernamentală, condusă de Gh. Tătărescu, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministru de externe, pleacă la Paris duminică 11 august. Călătoria se face cu patru avioane. În primul, care decolează la ora 6.45 de pe aeroportul Băneasa, pilotat de Bâzu Cantacuzino, se află Gh. Tătărescu, Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul justiției, Gh. Gheorghiu-Dej, ministrul comunicațiilor, Ștefan Voitec, ministrul educației naționale, I. Gh. Maurer, subsecretarul de stat al comunicațiilor. Toți sunt însoțiți de soții. Delegația română, după cum notează *Dreptatea* din 14 august, este alcătuită din „52 persoane, dintre care 41 delegați și experți și 11 doamne".

Dar... avionul în care călătorește Gh. Tătărescu are ghinion. O pană de motor îl determină pe pilot să hotărască aterizarea la Sibiu. Un alt avion sosește de la București cu o echipă de mecanici care să repare avaria. Gh. Tătărescu nu mai așteaptă și pleacă cu al doilea avion.

Marți 13 august, la orele 16.07, șeful delegației române este invitat să ia cuvântul în plenul conferinței. Corespondentul Agerpres care transmite știrea, reluată între altele și de *Semnalul* din 15 august, subliniază că președintele ședinței, reprezentantul S.U.A., Byrnes, „a invitat imediat delegația română, contrariu cu ceea ce s-a întâmplat în cazul Italiei, care a fost lăsată să aștepte cincisprezece minute".

Grădiniță de copii a Apărării Patriotice

Să reținem din relatarea reporterului ziarului *Ultima oră* despre ședința Conferinței în care „România a apărut la «bara justiției mondiale»".

Este ora 16.12 minute, când Gh. Tătărescu urcă la tribună. „Vocea, puțin șovăitoare la început, devine repede hotărâtă, pentru ca la mijlocul cuvântării d. Tătărescu din fața Conferinței să nu mai rămână nimic dator oratorului de mare clasă pe care-l cunoaștem din Parlament.

Distincția personală a șefului delegației noastre, vocea fermă, plină, care umple sala Luxemburgului, Crucea «Legiunii de Onoare», care-i strălucește pe piept, rostirea impecabilă a francezei, autoritatea politică a vorbitorului, unul din rarii «supraviețuitori» ai vechilor regimuri, reprezentând tocmai efortul conștient al României de a se încadra în noile condiții de viață ale lumii, sunt factori care treptat întorc hotărât zarurile de partea României".

Pe lângă știri și relatări privind mersul lucrărilor, ziarele bucureștene prezintă Conferința și din laturile sale mondene. Astfel, *Liberalul* din 2 august își informează cititorii „că delegatul Chinei a adus cu sine un evantai de ivoriu cizelat care a stârnit admirația vecinilor săi". La o ședință, „d-na Bidault (soția premierului francez), în tribuna invitaților de marcă, purta un elegant taior albastru închis și era încadrată, din întâmplare, de alte două invitate de marcă, îmbrăcate una în alb și cealaltă în roșu, încât au format împreună un elegant tricolor francez".

În fine, la o altă ședință, V. M. Molotov este vedeta momentului: „sosind cel dintâi în hemiciclu, a fost imediat asaltat de fotografi, iar când s-a urcat la tribună să-și rostească cuvântarea i s-a făcut o manifestație de mare simpatie. Dintre toți oratorii, delegatul sovietic a vorbit în felul cel mai viu și mai convingător.

În timpul când interpreții s-au succedat la tribună pentru a traduce discursurile delegaților, d. Molotov făcea desene și acoperea foi de hârtie cu semnături ce reprezintă adevărate comori pentru colecționarii de autografe".

La împlinirea a doi ani de la actul de la 23 august, în Capitală are loc o demonstrație a populației, în Piața Victoriei. În tribuna oficială se află regele, primul-ministru, membri ai guvernului, reprezentanții Națiunilor Unite, patriarhul, corpul diplomatic ș.a.

Defilează armata, muncitorii, femeile, copiii, sportivii. „Un biciclist, avangarda unei delegații în marș ostășesc – notează reporterul *Scânteii,*

Cronică măruntă

asigurări al funcționarilor publici este autorizat să contracteze un împrumut de 10 miliarde lei la Casa de Depuneri. Împrumutul este destinat aprovizionării salariaților publici cu lemne de foc și va fi rambursabil în 8 rate lunare.

• Se înființează **prima Societate română de psihoterapie; prof. dr. C.I. Urechia – președinte de onoare, dr. C. Vlad – președinte, dr. I. Popescu-Sibiu, Justin Neuman, C. Retezeanu – vicepreședinți, L. Bergheff – secretar general.**

• Unități **de alimentație publică în București: 410 restaurante, 420 bodegi, 320 birturi, 500 măcelării, 240 mezelării, 160 pescării, 130 lăptării, 60 brânzării, 120 băcănii, 25 depozite ouă.**

• Pentru **orfanii de război din Giurgiu, Apărarea Patriotică inaugurează o cantină la care pot lua masa 25 de copii. De asemenea alți 40 copii primesc îmbrăcăminte.**

• Din **rubrica** Omul bine informat **știe că a ziarului** România liberă: **taxele comunale la bariere pentru produsele alimentare au fost suspendate; funcționarii publici și delegații sindicatelor se vor bucura de o reducere de 50 la sută pe liniile aeriene ale Societății TARS; taxele și amenzile la legea circulației s-au mărit de 50 de ori; azilul „Vatra luminoasă" a trecut în proprietatea statului; la 23 august se va da o amnistie penală; au fost sigilate de către poliția comunală a Capitalei câteva fabrici clandestine de covrigi.**

AUGUST 1946

Accident auto la Otopeni

Cronică măruntă

• Se stinge **din viață, la Sinaia, tânăra actriță Anișoara Ciuley-Buescu, despre care** Ultima oră **scrie: „Abia își terminase conservatorul cu excepțională calificare, abia începuse să-și lucreze mai temeinic rolul din** Visul unei nopți de vară, **premiera hotărâtă pentru Odeon, teatrul pe care însuși tatăl artistei – d. inginer Liviu Ciuley – îl înalță pe bulevardul Take Ionescu, și soarta a hotărât altfel.**

Pe cea mai elegantă scenă românească, părintele îndurerat nu va mai vede jucând decât pe cel de-al doilea al său copil, tânărul de mare talent Liviu Ciuley, iar la Sinaia tuturor frumuseților și tuturor durerilor, pe măsuța de noapte a celei care s-a dus va rămâne neterminat rolul din Visul unei nopți de vară.

• Cresc **depunerile la CEC. La 31 iulie 1946, totalul depunerilor era de 202,3 miliarde lei, din care 49,6 miliarde – economii pe librete și 152,7 miliarde – cecuri. La 31 decembrie 1945, depunerile erau de 91,2 miliarde lei.**

• F. Calafeteanu, **în** Ultima oră, **despre vitrinele Capitalei. „Vitrinele bucureștene, bogate în fantezia cifrelor și în lărgime, rămân totuși niște reproșuri permanente ce zâmbesc dureros de amar trecătorilor care cunosc un trecut mai fericit și care astăzi le sfidează sau se tem să se apropie de ele.**

Vitrinele, goale ca și sufletul trecătorului, așteaptă – aceasta se vede după chenarul lor aproape totdeauna roz – clipe în care muștele, nenumăratele muște ale din 26 august – furat de întâlnirea atâtor figuri scumpe (trecea prin fața tribunei oficiale – *n.I.L.),* prea atent asupra tribunei, a comis singura greșeală pe care nu trebuia s-o comită în momentul acela: a căzut de pe bicicletă".

O altă scenă, din tribuna oficială, surprinsă de același reporter: „Generalul-colonel Susaikov – locțiitorul președintelui Comisiei Aliate (sovietice) de Control – oferă un foc ostășesc țigării M. S. regelui; cu focul ascuns între palme de soldat obișnuit cu vânturile".

Exprimându-și – după cum scrie același ziar – „marea dragoste care există între guvern și popor", muncitorii de pe tot cuprinsul țării fac următoarele daruri, primite de primul-ministru, în Gara Filaret, la „23 august, pe-nserat": 19 cazane petrol, 1 automotor, 13 locomotive, 91 vagoane marfă, 15 vagoane călători, 1 pod metalic, 1 compresor, 1 tren atelier, 4 vagoane de grâu, 50 vagoane cu cărămidă, 11 vagoane cu cărbuni, 5 vagoane cu lemne.

Campania pentru apropiatele alegeri este în plină desfășurare. O campanie tensionată, semnalându-se incidente în felurite localități.

Astfel, la Turnu Severin, „un grup de circa 30 de agresori, însoțiți de 2 elemente înarmate" – consemnează *Liberalul* din 1 august – au devastat sediul PNL-Brătianu. Cele întâmplate la Turnu Severin, „alăturate celor ce se produc în fiecare zi în alte colțuri ale țării, nu vin decât să ilustreze, o dată mai mult, și tactica de luptă a fenedeului și rostul d-lui Teohari Georgescu la Ministerul de interne.

Aceasta este imaginea exactă a stărilor noastre interne – continuă *Liberalul;* în timp ce guvernul se străduie să acrediteze impresia că opoziţiunea pregăteşte teroare, elementele sale de încredere o exercită pe scară întinsă, sub oblăduirea celui ce ar fi sortit să apere ordinea și să asigure libertățile.

Acesta este climatul în care se pregătesc alegerile și acesta este felul în care guvernul își îndeplinește solemnele obligațiuni internaționale".

Se stinge din viață, la 22 august, Victor Antonescu (n. 1871), fruntaș liberal, om politic, diplomat, avocat, doctor în științe economice la Paris. În 1914-1916 și 1933-1935 a fost ministru de justiție, apoi ministru de finanțe (1916-1917, 1935-1936) și al afacerilor străine (1936-1937). Între 1917 și 1921 a fost ministru plenipotențiar al României la Paris.

La ceremonia funerară rostesc discursuri prof. Al. Lapedatu, Jean Paul Boncour, ambasadorul Franței, și Virgil Mănescu, din partea

Distracții bucureștene: la ștrand...

...și la Bariera Vergului

tineretului național liberal. „Marele dispărut – arată acesta – avea o singură pasiune: dragostea de țară, servirea ei cu toate forțele, fără precupețire și șovăire, fără compromisuri, într-o continuă încordare, care sparge biruitor orice greutate, fărâmând orice vrăjmășie, răstoarnă orice eveniment advers.

Minunate calități ale unui om, ale unei epoci, dominate de porunca demnității și libertății naționale".

Rămășițele pământești ale lui Victor Antonescu sunt înhumate în comuna Vitănești, jud. Teleorman, alături de soția sa, Eliza.

Un premiu semnificativ – scrie revista *Femeia și căminul* – este instituit de Asociația Presei Străine din Hollywood: „Premiul Păcii Mondiale". El este atribuit colonelului Jack L. Warner, șeful de producție al studiourilor „Warner Bros", pentru filmul *Hitler trăiește?*, realizat în Germania, unde s-a aflat la invitația generalului Eisenhower.

La ceremonia de premiere, desfășurată la Beverly Hills Hotel, colonelul J. L. Warner a mărturisit: „Când m-am întors, am vrut să spun fiecărui om care mi-a ieșit în cale:

Adu-ți aminte!

Adu-ți aminte mâine, anul viitor și peste 20 de ani.

Adu-ți aminte că acest război nu a adus nimic nou, decât cea mai cumplită urgie a tuturor timpurilor".

Să încheiem cronica noastră din această lună august din urmă cu cinci decenii cu câteva considerații despre... presa fenedistă, scrise cu amară ironie de *Liberalul* din 30 august.

„Fantezia și personalitatea ziaristului stipendiat se pot manifesta în voie, prin variațiuni de vocabular, floricele de stil și greșeli de ortografie. Fiecare este liber să pună majusculă după punct, sau să nu o pună, în funcție de orientarea lui politică, după cum fiecare ziar are dreptul să facă paginația bine sau prost, tot în funcțiune de partidul pe care îl reprezintă. Esențialul, cu alte cuvinte, se desfășoară sub semnul libertății. Impus este numai accesoriul și anume ideia, sau cum i se spune în termeni moderni – lozinca.

Astfel – continuă ziarul amintit – marți și joi este «zi de critică». În aceste zile presa fenedistă dojenește drăgălaș și amical guvernul, în numele opiniei publice, arătându-i că tot ce a făcut e sublim, perfect, incomparabil și colosal, dar că mai rămân de rezolvat mici probleme fără importanță, ca problema pâinii, a apei, a salubrității etc." ■

Rubrică de Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

Capitalei, nu-și vor mai așterne genialitatea grafică pe oglinzile lor.

Numai vitrinele giuvaergiilor, absolut inaccesibile mușteloor, păstrează bogăția bijuteriilor atât de mult râvnite de unii. Aceasta poate din cauză că aurul nici nu se mănâncă, nici nu se îmbracă, ci numai se vinde".

• Același ziar **semnalează și un debut de excepție: „Literatura dramatică autohtonă s-a îmbogățit cu o lucrare remarcabilă, opera unui debutant căruia specialiștii îi prevăd o excepțională carieră.**

Este vorba de comedia de moravuri Bal în Făgădău, **viitoarea premieră a Teatrului Comedia, care va alinia la rampă o distribuție care prin număr și valoarea componenților săi se anunță de-a dreptul senzațională.**

Numele tânărului autor este Aurel Baranga."

În distribuția piesei: Gr. Vasiliu-Birlic, C. Antoniu, Al. Giugaru, Ion Talianu, Niky Atanasiu, Niculescu-Buzău, Vasile Lăzărescu, Florica Demion, Dina Mihalcea, Lulu Savu.

• Joi 8 august, **orele 20.00, la restaurantul „Luzana", are loc masa comună a foștilor internați politici antifasciști din lagărul de la Caracal.**

• La 26 august **se împlinește un an de la încetarea din viață a popularului actor Constantin Tănase, marele animator al revistei românești.**

Prietenii, admiratorii și foștii angajați ai Teatrului „Cărăbuș" organizează un pelerinaj la mormântul din cimitirul Bellu al inegalabilului artist.

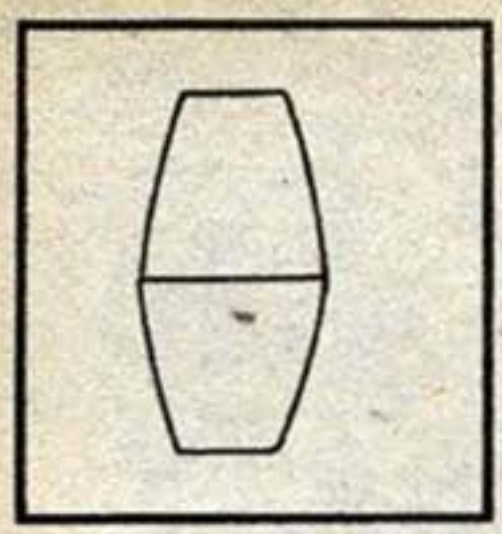

ANSAMBLUL DE LA TÂRGU JIU – BUN DE UTILITATE PUBLICĂ

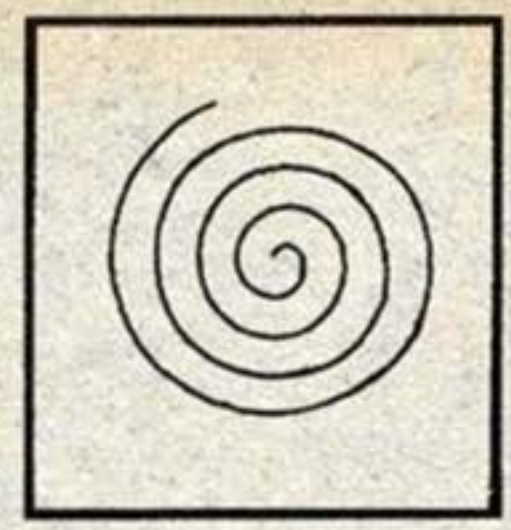

Am urmărit în numărul trecut al revistei, cum s-a încercat în urmă cu aproape cinci decenii distrugerea *Coloanei fără Sfârșit* de la Târgu Jiu, unul dintre elementele de bază – alături de *Masa Tăcerii, Poarta Sărutului* şi spaţiul interior – al ansamblului conceput de Constantin Brâncuşi pentru cinstirea memoriei eroilor gorjeni căzuţi pentru apărarea ţării în primul război mondial.

Tentativele de distrugere a acestui monument, comoară a artei moderne, au fost sortite eşecului. Dar ele n-au rămas fără consecinţe.

Deşi nu s-a reuşit dizlocarea *Coloanei,* în urma presiunilor la care a fost supusă, tija sa interioară s-a corodat. De asemenea, suprafaţa exterioară a fost deteriorată. În anii '60-'70 *Coloana* a fost remetalizată de două ori. Totuşi procesul degradării monumentului a continuat.

La fel şi degradarea celorlalte elemente componente ale Ansamblului, *Masa Tăcerii, Poarta Sărutului,* sau cele două parcuri. *Nimeni, în acei ani ai dictaturii comuniste, nu şi-a asumat grija restaurării acestui Ansamblu Monumental, intrat demult în tezaurul artistic al umanităţii.*

Abia după decembrie 1989, odată cu constituirea Fundaţiilor Internaţionale Constantin Brâncuşi, în 1991-1992, a demarat şi *Proiectul* de restaurare, amenajare, punere în valoare şi conservare a Ansamblului Monumental Brâncuşi de la Târgu Jiu.

Într-o expunere de motive a Guvernului României din 11 mai 1992 (semnată de preşedintele Academiei Române şi de miniştrii culturii, lucrărilor publice şi amenajării teritoriului, apărării naţionale, justiţiei, economiei şi finanţelor şi, respectiv, bugetului, veniturilor statului şi controlului financiar) se solicita Parlamentului României aprobarea bazei legale pentru protejarea monumentelor brâncuşiene de la Târgu Jiu, prin declararea Ansamblului drept „bun de utilitate publică, de interes naţional".

Axa constituită din *Masa Tăcerii, Poarta Sărutului* şi *Coloana fără Sfârşit* – se menţionează în document – reprezintă simbolul recunoştinţei naţiunii române faţă de jertfa eroilor căzuţi în Războiul de reîntregire a neamului, din anii 1916-1918.

Ansamblul, constituit din monumentele propriu-zise, parcursul care le leagă şi zona înconjurătoare, a fost depersonalizat progresiv prin menţinerea circulaţiei rutiere şi feroviare de tranzit care traversează axa, prin anularea scării ansamblului generată de realizarea unor blocuri de locuinţe şi dotări, în anii '80, şi prin ridicarea unui dig uriaş între *Masa Tăcerii* şi râul Jiu.

Monumentele propriu-zise erau în pericol agravat de degradare, în mod deosebit *Coloana fără Sfârşit,* din lipsa oricărei preocupări, a mijloacelor financiare şi a unei zone de protecţie înconjurătoare.

Constituite în 1991-1992, *Fundaţia Internaţională Constantin Brâncuşi,* cu sediul la Bucureşti, şi *The Constantin Brâncuşi International Fundation, Inc.,* cu sediul la New York (ca şi filiala ei română cu sediul la Bucureşti) au statutul de organizaţii neguvernamentale, apolitice, nonprofit şi scopul de a restaura, de a amenaja şi pune în valoare Ansamblul. Preşedintele şi fondatorul acestora este dr. Radu Varia, cunoscut critic şi istoric de artă, autorul unei lucrări fundamentale dedicate lui Constantin Brâncuşi, apărută la Rizzolli International, în Statele Unite, precum şi în Franţa şi Japonia. La 5 mai 1992, la invitaţia preşedintelui Academiei Române, autorul acestei lucrări a conferenţiat în aula înaltului for, expunând pentru prima oară stadiul în care se află ansamblul de la Târgu Jiu şi marile linii ale proiectului Fundaţiilor, expunere transmisă în direct de Radiodifuziunea naţională.

Fundaţiile elaborează studiile, cercetările necesare pentru realizarea acestui vast *Proiect* şi participă la restabilirea echilibrului întregului ansamblu din punct de vedere urbanistic, funcţional şi ideatic, aşa cum a fost conceput de marele artist. Lucrările de punerea în valoare a întregului Ansamblu sunt identificate prin documentaţii de urbanism şi amenajarea teritoriului, aprobate potrivit legii.

„În vederea trecerii la pregătirea documentaţiilor necesare – se arată în încheierea expunerii de motive – supunem spre aprobare proiectul de hotărâre pentru adoptarea proiectului de lege privind declararea drept cauză de utilitate publică, de interes naţional, punerea în valoare a Ansamblului Monumental, Calea Eroilor, realizat de Constantin Brâncuşi în municipiul Târgu Jiu, judeţul Gorj".

Vom putea vedea în numărul viitor al revistei cum au decurs dezbaterile din Senat şi Camera Deputaţilor pentru adoptarea legii privind protecţia ansamblului monumental de la Târgu Jiu. ■

NICOLAE SUȚU (1798-1871)

GEORGETA PENELEA FILITTI

În secolul al XVIII-lea și la începutul celui următor, în micile stațiuni care se înșiră pe malul Bosforului trăia o lume aparte, invidiată și vulnerabilă în același timp, de care țările române au fost legate mai bine de o sută de ani și care continuă și azi să suscite curiozitatea și interesul nostru. E vorba de lumea fanariotă, de acea pepinieră de unde s-au recrutat, între 1716 și 1821, administratorii, „arendașii" – cum au fost numiți de inamici – țărilor române din familiile Mavrocordat, Caradja, Moruzi, Callimaki sau Suțu. Cei din urmă erau originari din Epir și veniseră în secolul al XVII-lea la Constantinopol să facă avere. Au reușit atât de bine încât în ultima parte a secolului al XVIII-lea puteau concura la mult râvnitele tronuri ale Moldovei și Țării Românești.

Nicolae Suțu s-a născut la Arnăutchioi, în octombrie 1798, ca întâiul copil al lui Alexandru Suțu, cel din urmă domn fanariot al Valahiei (1818-1821). Alături de frații și verii săi din familia Aristarchi, tânăra beizadea își face complicata educație de viitor domn; pe lângă limbile occidentale și cele orientale, literatură, muzică, economie politică el deprinde și acel comportament disimulat, închis și ambiguu, indispensabil creștinilor pentru supraviețuirea în lumea otomană unde viața ghiaurilor depindea de bunul plac al celui mai neînsemnat slujbaș. Asistă cutremurat la decapitarea vărului său Vlahutzi care, întors dintr-o călătorie, nu aflase de interzicerea portului turbanului și se pregătea să intre în casă astfel împodobit. Altă dată, părintelui Grigore, care locuia în casa Suțu, i-a venit ideea să-l așeze pe fratele beizadelei la geam, la trecerea sultanului. Or, era cu strășnicie interzis creștinilor să privească fața acestuia. Din fericire, văzând temeneaua băiețelului de trei ani, sultanul a murmurat doar amuzat: „caraghioz!"

Refuzul de a ieși în față

Așteptând să ocupe unul din tronurile românești, Alexandru Suțu ducea, după legea nescrisă dar cu rigurozitate observată în lumea fanariotă, o viață sobră, retrasă, cu vizite doar la notabilitățile otomane ori răspunsuri la convocările Porții. Dușmani știuți și neștiuți mișunau pretutindeni; numai o întâmplare a făcut ca glontele destinat tatălui său și tras de pe un vas plutind sub ferestrele casei să nu-l atingă. În acea clipă Alexandru Suțu se plecase să ia o carte dintr-un coș... Cu spaima cuibărită în suflet, grijulii să aibă cât mai puțin de a face cu arțăgoșii slujbași otomani, copiii greci reușeau să împletească totuși învățătura cu poznele, ori să asculte uimiți povestirile tatălui lor despre tâlharii din Balcani. Comunicau de la o casă la alta folosind litere mari de o șchioapă pe care le ridicau cu repeziciune și plănuiau joaca de a doua zi, dădeau iama într-o vie pe jumătate părăginită ca să șterpelească un ciorchine uriaș, ori se pierdeau într-o văgăună unde găseau cadavrul unui necunoscut. Tatăl lor le povestea cum încercase, fără succes, să salveze de la moarte câțiva tineri hoțomani prinși de o pașa; crunt și neînduplecat acesta ordonase decapitarea lor, spunându-i sfătos: „Ei, principe, dacă n-aș proceda astfel, noi doi n-am sta aici să privim execuția, ci am fi în locul lor!"

Intrigând în tăcere, temător până în ultima clipă, Alexandru Suțu reușește, în 1818, să-și vadă împlinit visul oricărui fanariot: e numit domn al Țării Românești în locul lui Ion Gheorghe Caradja. Beizadeaua Nicolae participă plin de încântare la ceremonia de confirmare de la Constantinopol, pe care o descrie cu lux de amănunte în *Memoriile* sale. Declară însă că deține mărturia de la altcineva. E un prim semn al acelei disimulări, al refuzului de a ieși în față, al discreției care l-a caracterizat întreaga viață. După ce trimisul Porții i-a pus cuca pe cap, viitorul domn a coborât treptele tronului improvizat și s-a împiedicat de covor. Turcii aflați de față au strigat că e un semn de bun augur pentru o domnie îndelungată, dar apropiații lui vodă au rămas pe gânduri.

Odată însemnele domniei primite, Alexandru Suțu s-a grăbit spre Țara Românească, în ciuda iernii strașnice. Dacă ar fi întârziat, observă fiul său realist, risca să găsească locul ocupat. Despre cei trei ani petrecuți la București, în preajma

tatălui său, căruia i-a ţinut corespondenţa particulară pregătindu-se, neîndoios, să-i ia într-o zi locul, beizadeaua Nicolae n-a lăsat nici o mărturie. Că era la curent cu treburile domniei, că ştia destule despre conciliabulele eteriştilor şi încercările de atragere a tatălui său de partea lor, ori că toată corespondenţa cu ambasadorul rus de la Poartă, baronul Stroganov, trecea prin mâinile sale – pare indubitabil. Dar N. Suţu neagă cu încăpăţânare vreun amestec în treburile oficiale, mulţumindu-se doar să consemneze zvonul că tatăl său a fost ucis de eterişti. Şi totuşi miza era prea mare, ocuparea unuia din tronurile româneşti era visul de aur al oricărui fanariot; relaţiile pe care le cultiva, clientela ori spionii generos subvenţionaţi, căsătoriile pe care le contractau – totul se închega pentru transformarea acestui vis în realitate. Moartea lui Alexandru Suţu a fost ascunsă timp de patru zile ca să dea timp oamenilor de încredere ai familiei să obţină firmanul de numire pentru Nicolae. Dar tăvălugul revoluţionar a spulberat această nădejde. În proclamaţia din 16/28 martie 1821, Tudor Vladimirescu a cerut îndepărtarea familiei Suţu din ţară.

„Gol ca un nap“

Uitat de Poartă, ajuns peste noapte cap de familie (între timp se căsătorise cu Ecaterina Cantacuzino Paşcanu), N. Suţu urmează pilda multor altor membri ai protipendadei bucureştene: ia drumul bejeniei spre Transilvania. S-a vorbit mult de bogăţiile familiei Suţu. Fără a putea fi azi estimate, ele au constituit un patrimoniu însemnat din care s-au căpătuit toţi copiii Suţu. Oricum, în momentul când familia a venit în conflict cu reprezentantul Magistratului din Braşov, însuşi cancelarul austriac Metternich a intervenit în favoarea Eufrosinei Suţu, văduva fostului domnitor. Plecarea din Bucureşti s-a făcut în caravană şi N. Suţu aminteşte în *Memorii* că servitorii care i-au condus până la graniţa austriacă ar fi putut să-i jefuiască nestingheriţi. Nu numai că n-au făcut-o, dar au refuzat şi orice plată pentru însoţire. Din tot autoexilul singurul moment în adevăr neplăcut a fost aşteptarea de patru ore, în frig, în faţa funcţionarului de la vama Branului. La Braşov viaţa tinerei beizadele s-a orânduit plăcut şi repede: lungi partide de vânătoare în Ţara Bârsei, frecventarea unei trupe italiene de operă aflată în turneu acolo, continuarea studiilor şi mărunte altercaţii cu administraţia oraşului pentru refuzul, de pildă, de a-şi stinge pipa pe stradă ca să nu se aprindă paiele cu care erau acoperite casele... Diferite treburi, nu tocmai desluşite, îl fac să călătorească prin Transilvania şi Banat. Vizitează asiduu nobilimea maghiară găsind aceeaşi ardoare pentru eliberare ca la conaţionalii săi greci.

Odată cu revenirea în ţară a boierilor ce făcuseră opoziţie lui Ioniţă Sturdza în Moldova, N. Suţu se mută în acest principat pentru a administra moşiile soţiei sale. Trecerea de la viaţa agreabilă, amintind de personajele lui Boccaccio, la traiul aspru şi lipsit de fantezie în mijlocul boierimii moldovene a fost un şoc pentru rafinata beizadea. În acelaşi timp însă a dat un sens vieţii sale, căci din acel moment intră în administraţia Moldovei, unde va fi o figură de primă mărime mai bine de 40 de ani.

Adminstraţia militară rusă instalată în Principate după războiul ruso-turc din 1828-1829 a făcut apel cu precădere pentru întocmirea noii legislaţii – Regulamentul Organic – la grecii din cele două ţări: Nicolae Mavros, Apostol Arsaki (*Magazin istoric*, nr. 1/1996) şi Nicolae Suţu. Cei dintâi s-au ilustrat în Ţara Românească, în vreme ce Nicolae Suţu devine slujbaş moldovean. Constatând că noua lege fusese urmată de sumedenie de instrucţiuni, dispoziţii şi anexe complementare, i-a cerut generalului Kiselev, preşedintele plenipotenţiar al divanurilor celor două principate, să-i îngăduie a face o redistribuire şi reorganizare a întregii legi. Temător de eventuale schimbări neavenite, liberalul Kiselev s-a opus iniţiativei lui Suţu, încât Regulamentele celor două principate au rămas un produs hibrid, semănând, după spusa unor specialişti, mai mult cu un regulament de contabilitate.

În 1831, N. Suţu a fost trimis în mai multe judeţe ale Moldovei spre a culege reclamaţii provocate de aplicarea noii legi. A devenit apoi preşedintele nou-creatului Tribunal de comerţ din Iaşi, în 1832, postelnic.

Într-o lume în care totul era de făcut, de la crearea instituţiilor cerute de Regulamentul Organic, ţinerea corespondenţei oficiale, întocmirea statisticilor, arhivarea actelor de la diferitele departamente până la informarea consulilor ruşi despre pulsul societăţii moldovene, N. Suţu se simte în elementul lui. Elaborează, redactează, traduce, ţine evidenţe, într-un cuvânt devine indispensabil. Rămâne astfel şi sub cel dintâi domn regulamentar al Moldovei, Mihail Sturdza (1834-1849), pentru început în calitate de postelnic. Încrederea domnitorului se reconfirmă în 1840, când îl numeşte vistier şi în 1843 când îl aşază în fruntea Departamentului de interne. Numai că atunci aproape toţi boierii Moldovei s-au ridicat împotriva „fanariotului“, venit „gol ca un nap“ în ţară şi

îmbogăţit pe spinarea localnicilor. Mai era N. Suţu acuzat a fi omul ruşilor. Corespondenţa lui cu consulul general Rückmann, ca şi unele aluzii din *Memorii,* par a întări această învinuire. Oricum, patima boierilor intriganţi avea să biruie: după 18 zile, N. Suţu demisionează, rămânând doar membru într-o comisie de redactare a regulamentelor de funcţionare a Instrucţiunii publice şi la Epitropia şcolilor. Totuşi puterea de muncă, uşurinţa şi claritatea cu care redacta textele legislative îl determină în 1846 pe vodă să-l numească în fruntea altui departament, cel al justiţiei. Va fi simţit însă noul ministru că situaţia se complica în Moldova, căci în 1847 îşi ia un lung concediu şi pleacă în străinătate.

Din acte răzleţe, păstrate în diferite arhive, se vede că între M. Sturdza şi ministrul său au existat mai mult decât relaţii oficiale. Aşa, odată, pe când Suţu suferea de dureri de măsele, vodă îi scrie şăgalnic despre cel mai bun leac: mângâierea unei mâini calde de hetairă...

Judecata lui Suţu în schimb faţă de M. Sturdza a fost neîndurătoare. Apreciind vastele cunoştinţe ale acestuia, capacitatea de organizare, calităţile de excepţional administrator şi mai ales însuşirea indispensabilă unui conducător – aceea de a şti să asculte, – N. Suţu îi reproşa meschinăria şi setea nepotolită de îmbogăţire. Aceste defecte majore au contribuit din plin la proliferarea corupţiei şi prevaricaţiunilor în vremea sa.

Mediul din care provenea, structura sufletească, respectul fanatic pentru ordine şi repulsia faţă de orice schimbare violentă îl fac pe N. Suţu potrivnic paşoptiştilor. Balansat între nevoia de a-şi clama nemulţumirea şi spaima de revoluţie, el semnează un memoriu către domnitor în care se fac imputări pentru conducerea arbitrară a Moldovei. Furios, Mihai Sturdza l-a consemnat la moşia Pungeşti. Lua astfel sfârşit o colaborare de 15 ani. Caracterizarea ei, plină de vervă răutăcioasă, a devenit cunoscută abia în 1899, când s-au publicat *Memoriile* beizadelei.

Prima manifestare a gândirii economice

Spiritul fanariot, viu încă la Constantinopol, s-a manifestat atunci, în 1849, cu mare vigoare; prieteni, neamuri, îndatoraţi au început să se agite pentru a-l urca pe tronul Moldovei pe principele Nicolae Suţu. Dacă e să-i dăm crezare, a refuzat categoric, lucrând de la început în favoarea lui Grigore Ghica, cel numit de altfel în 1849. Colaborarea cu noul domn se anunţă sub aceleaşi bune auspicii care patronaseră relaţiile sale cu vodă Sturdza la început de domnie, în 1834. Ajunge secretarul particular al domnului, girează la un moment dat Departamentul finanţelor şi apoi e titular la cel al dreptăţii. În 1853, când Gr. Ghica face o depresiune nervoasă, retrăgându-se la ţară, N. Suţu devine preşedintele Sfatului Administrativ, cu alte cuvinte prim-ministru. Cum asupra ţării s-a abătut urgia războiului Crimeei, sub forma ocupaţiilor militare rusă, apoi austro-otomană, Gr. Ghica s-a refugiat la Viena, unde o vreme l-a însoţit şi N. Suţu. La întoarcerea în ţară, cei doi se despart destul de brutal: vodă Ghica îl preferă pe francezul Ed. Grénier în chip de secretar particular. Deznodământul acesta are o explicaţie: oricât de stăruitor s-ar fi dovedit N. Suţu în slujbă, oricâte servicii ar fi făcut ţării şi lui vodă în momente critice, pentru boierii moldoveni el rămânea „grecul", „fanariotul", omul bănuit a unelti din umbră. Şi detractorii nu greşeau prea mult. Cât a durat boala lui Grigore Ghica şi apoi exilul la Viena, Suţu a bombardat cabinetele austriac, rus şi otoman cu critici vitriolate la adresa conduitei acestuia, relevând primejdia ce pândea Moldova de a fi condusă de un nebun. Duplicitatea lui Suţu, pe de o parte slujbaş devotat lui vodă, pe de alta defăimător plin de patimă, i-au adus epitetul aspru de felon, dat de exegeţii domniei lui Ghica. *Memoriile* sale confirmă din păcate această atitudine. Acolo e judecată fiecare măsură întreprinsă de Grigore Ghica, fiecare gest e reprobat, răstălmăcit, ridiculizat. Ca să dea şi mai multă greutate spuselor sale, Suţu face o comparaţie între domniile lui M. Sturdza şi Gr. Ghica. Uitând parcă de veninul în care îşi muiase pana ca să-l înfăţişeze pe cel dintâi, el îl scoate pe Ghica, în antiteză, un idealist, un pripit, lipsit de energie – într-un cuvânt, total inapt a conduce o ţară.

După ce servise sub doi domni ai Moldovei, Suţu se bucura de prestigiul funcţionarului public prin excelenţă, al cărturarului respectat, al economistului de faimă ce depăşise hotarele ţării. Aceasta şi explică insistenţa cu care i s-a cerut să devină ministru al caimacamului Vogoride. Socotindu-l pe acesta un personaj „burlesc", Suţu a refuzat orice colaborare cu autorităţile, mărginindu-se a sta retras la moşia sa Făurei, din Putna. În 1858 a fost ales deputat în Adunarea Electivă a Moldovei, iar în 1860 intra în Comisia Centrală de la Focşani. Timp de doi ani s-a dăruit acestei munci interesante de elaborare a legilor – în special din sfera financiară. Când Comisia şi-a încetat activitatea, Suţu pare a nu-şi mai găsi locul în societatea românească, dinamică, dispusă a adopta într-un ritm greu de înţeles pentru el

suita de reforme bine cunoscute din domnia principelui Cuza. Stă retras la moşie şi îşi judecă contemporanii; oaia neagră e primul ministru Mihail Kogălniceanu, unul din iniţiatorii reformei agrare din 1864. Criticile aduse schimbărilor violente ce se operau în România sunt până la un punct justificate. Suţu însă nu mai putea înţelege că în acel moment ele erau indispensabile, în firea lucrurilor, devenind condiţia însăşi a progresului. El, care odinioară se străduise a face Regulamentul Organic cât mai eficient, care redactase sute de proiecte de lege, regulamente, ordonanţe, dispoziţii aflate în ciornă în arhiva sa de la Biblioteca Academiei, găsea acum cusur oricărei măsuri înnoitoare. Era semnul inexorabil al ieşirii din epocă, al perimării modului său de gândire. Aceasta explică de ce a rămas retras în continuare şi după venirea principelui Carol. Singura satisfacţie pare a-i fi rămas nesfârşita disecare a vieţii politice româneşti, cu accente de nedreaptă şi pătimaşă critică la adresa altui ctitor al României moderne, I.C. Brătianu. A făcut-o însă discret şi lucrurile s-au aflat abia în pragul secolului al XX-lea, când D.A. Sturdza – sub pseudonimul Panaiot Rizos – avea să-i publice *Memoriile* la Viena.

N. Suţu a fost şi unul din cei mai prolifici autori în domeniul economiei. Mărturie stau cele 300 de volume ale arhivei sale păstrate la Biblioteca Academiei. Dispunând practic de toate statisticile la zi, de situaţia producţiei, a veniturilor şi cheltuielilor, el scrie în 1838 *Aperçu sur les causes de la gêne et de la stagnation du commerce et sur les besoins industriels de la Moldavie* (Privire asupra cauzelor dificultăţii şi a stagnării comerţului şi asupra trebuinţelor industriale ale Moldovei). Considerată de specialişti ca „prima manifestare a gândirii economice în Principatele române“, lucrarea a devenit o dată în plus preţioasă, deoarece cu timpul multe date s-au pierdut încât a ajuns a fi izvor unic pentru unele compartimente ale istoriei economice a Moldovei. A doua lucrare de economie politică, *Notions statistiques sur la Moldavie* (Noţiuni statistice despre Moldova), apare în 1849 (cu traducerea românească în 1852). Şi aici face muncă de pionierat, căci de la Dimitrie Cantemir cu a sa *Descriere a Moldovei* nu mai fuseseră adunate atât de sistematic informaţii privind acest principat. Statistica naţională a fost constantă în preocupările sale; în 1867 publică, de data aceasta pentru România, *Quelques observation sur la statistique de la Roumanie* (Câteva observaţii despre statistica României). Restul producţiei sale ştiinţifice a fost publicat abia în 1941 de prof. Victor Slăvescu. E vorba de *Studii de statistică* (1837), lucrare teoretică inspirată din lecturile lui J.B. Say şi A. Smith, unde pune problema culegerii datelor şi a interpretării lor; un proiect pentru întemeierea unei bănci moldovene (1852), despre navigaţia pe Siret (1847-1851), construirea liniei ferate Galaţi-Ocna (1856), despre perceperea impozitului funciar (1856), necesitatea unei monede naţionale (1860), despre rezolvarea în sens conservator a problemei rurale (1861-1868).

Destinat a fi domn în ţările române, Nicolae Suţu a rămas doar un slujbaş de excepţie, identificându-se perfect cu idealurile noii sale patrii. Când s-a simţit copleşit de evenimente, s-a retras discret în viaţa particulară. Doar *Memoriile* atestă că a continuat să urmărească cu un ochi atent, uşor uimit, ce se întâmpla în jurul său. Tot ele dezvăluie neaşteptata gingăşie, împletită cu o remarcabilă forţă evocatoare, în descrierea unor tablouri cinegetice, căci Nicolae Suţu a fost unul din cei mai mari şi mai subtili vânători ai Moldovei.■

UN GÂND PE LUNĂ

„Se spune că pacea este indivizibilă; la fel este şi libertatea; la fel este prosperitatea, dar tot aşa este şi dezastrul în această Unică Lume care nu poate fi fragmentată“.

Jawaharlal Nehru

DIN TORSUL ZILELOR (II)

În anul 1929, când Al. Davila (n. 1862) se stingea din viață, după o lungă suferință, pe un pat al sanatoriului „Regina Elisabeta" din București, vedea lumina tiparului lucrarea sa memorialistică Din torsul zilelor.

În numărul trecut al revistei, am publicat, selectiv, câteva fragmente din această scriere, devenită astăzi raritate bibliografică. Prezentăm acum alte pagini de evocări ale unor întâmplări și personaje din înalta societate românească de la finele veacului trecut și începutul secolului nostru.

Bucureștii sfârșitului de veac XIX

AL. DAVILA

● Pasiunile filologice ale lui Carol I ● Take, plângi?! ● Formula de potolit un unchi ● Câți să moară? ● Marii duci îl fură pe țar

Regele Carol și dicționarul Damé

Regele Carol adunase, în bogata sa bibliotecă, o mulțime de cărți vechi, de ediții de lux și de volume rare. El știa foarte bine românește (deși nu se putea dezbăra de accentul său german); citea foarte mult scrierile autorilor români (chiar tipărite cu litere chirilice) și poseda o splendidă evanghelie a lui Dosoftei, legată frumos, cu balamale și paftale de argint. Mi-am permis, odată, să-l întreb de unde știa așa bine românește? Regele Carol, scoțând din raft minunata evanghelie, și întinzându-mi-o, îmi răspunse:

– De aci.

Răsfoirăm amândoi splendidul volum și observai că multe fraze și cuvinte neaoșe erau subliniate cu unghia sau cu creion albastru.

– Da, îngână regele. Multe întorsături frumoase am găsit aci, dar mi-ar trebui un glosar; căci nu știu totdeauna sensul cuvintelor românești.

Peste câteva zile, îi adusei, legate, și însemnate cu coroana și inițiala regelui, dic-

ționarul franco-român și cele două volume ale dicționarului româno-francez al lui Damé și îi zisei:

– Iată glosarul căutat. Nu e complet, dar cu timpul, aflând cuvintele care lipsesc din el, le voi adăoga, la locul lor; astfel, voi îmbogăți dicționarul, căci a-l completa e cu neputință.

– Foarte bine, zise regele Carol, mulțumindu-mi. Vom colabora: eu voi trece în exemplarul meu (al dicționarului Damé) cuvintele aflate de mine și de d-voastră; iar d-voastră veți trece în exemplarul d-voastră cuvintele aflate de d-voastră și de mine.

Așa și făcurăm. Posed un exemplar în care am trecut cuvintele lipsă aflate de regele Carol și de mine.

De pildă: burete (în sensul „gigot"); a deretica (în sensul de a aranja); duba (în sensul de luntre); preval; a face cu pricea; prigor, raşperă etc. Ce se va fi făcut exemplarul regelui Carol?

Într-o zi după colaborarea noastră, regele Carol îmi zise:

– Am greşit, comandând d-lui Hăşdeu *Magnum Etyimologicum*. D-sa era singurul om căruia il puteam cere: ce a făcut până acum e admirabil. Dar vârsta d-sale înaintată nu-i va permite să termine o așa de gigantică lucrare. Ar fi putut, însă, în câteva luni, să-mi compună un minunat glosar.

Nici nu încape vorbă.

O lacrimă

Într-o zi (conservatorii fiind la putere), Take Ionescu îmi porunci:

– Organizează, pentru astă seară, un prânz, la un restaurant, în sala mare; să nu avem aerul că ne ascundem. Numai Dissescu (acesta era leaderul majorității) și cu mine, să fim invitații tăi – mă înțelegi bine: ai tăi. Automobilul meu va merge la tine, la ora cuvenită, și vei veni să mă iei de la Consiliul de Miniștri.

Ce scop urmărea Take? Nu știu și nu mă privea. Executam. Nu discutam.

Pe vremea aceea lucram la un lung proiect de lege modificator al legii actuale a teatrelor: prezența mea pe lângă Take și d. Dissescu era, deci, explicabilă.

Zis și făcut. Organizai masa la Hotel Bulevard, mă pusei în comunicație telefonică cu d. Dissescu, îi făcui invitația (pe care o primi) și așteptai. Pe la ora 8, veni automobilul lui Take și mă dusei să-l iau de la Consiliul de Miniștri. Automobilul era un Landaulet cu lămpi electrice interioare, comandate de un mic comutator. Lumina era stinsă. Take sosi curând, sări în automobil și se aruncă pe perne, fără a-mi zice nici un cuvânt. El avea sub braț o servietă mare, umflată cu hârtii. Automobilul porni. Comutatorul îmi era sub mână: îl întorsei și, aprinzându-se lămpile, se făcu lumină. Take era palid și o lacrimă îi tremură pe geană.

– Take, plângi! exclamai.

Take răspunse, cu voce tremurândă:

– Cum să nu plâng? Consiliul avea de tratat chestiuni mari și și-a petrecut vremea cu numiri de prefecți! Stinge lumina!

Numai eu am văzut acea lacrimă.

Statul Major

Era pe la începutul verii din 1913. Se ordonase mobilizarea generală, armata română fiind chemată să treacă Dunărea. Mă grăbesc să proclam că avântul țării a fost mai presus de orice așteptare și că foarte puțini români nu au răspuns la chemarea Statului Major.

Războiul pornit peste Dunăre era popular. Pe acolo e drumul Ardealului, ziceau soldații. Și apoi simțământul datoriei e adânc săpat în sufletul românului.

Acest simțământ dăduse loc unui grav conflict sufletesc la medicii mobilizați: oare care să fie datoria lor? Să răspundă la chemarea Statului Major, lăsând bolnavii fără îngrijire; sau să scape de moarte, poate, mii de bolnavi, dând urmare ordinului de mobilizare?

Problema fu soluționată în modul următor de doctorul Leonte (tatăl), medic colonel de rezervă: medicii particulari să alerge sub drapele, căci poate armata să aibă nevoie de ei; medicii spitalelor, însă, având datoria să caute bolnavii săraci, zăcând prin spitale, să fie mobilizați pe loc.

Foarte frumos. Dar Statul Major nu se putea împăca cu asemenea soluție, deoarece dânsa nu numai că nu mărea corpul medical militar activ prin întreg corpul medical de rezervă, ba chiar îl micşora pe acesta, pe când armata ar fi fost cu mult mărită. Doctorul Leonte își susținea energic teza, iar generalul Averescu, şeful Statului Major General de pe atunci, susţinea teza contrarie. Evident că Statul Major putea să „tranşeze" diferendul printr-un scurt sic volo, sic jubeo, dar generalul Averescu, spirit din cele mai împăciuitoare, căuta un mijloc mai puțin drastic. Șeful Statului Major General avea, detaşat la cabinet, pe însuşi nepotul doctorului Leonte, pe maiorul Eracle Nicoleanu (actualul general Nicoleanu, prefectul poliției Capitalei) care, pus în curent cu situația, zise plictisitului Șef de Stat Major:

– Lăsați pe mine, că o să găsesc eu formula care să potolească pe unchiul.

Generalul Averescu prea era mulțumit să scape de această încurcătură, pentru a nu lăsa mână liberă subalternului său. Când a doua zi dimineața, ca în toate zilele, dr. Leonte veni la Statul Major pentru a-şi susține teza, maiorul Nicoleanu îi ieşi înainte, ascultă, cu mare grijă şi cu mare respect, argumentele d-lui medic colonel în rezervă dr. Leonte şi, în urmă, îl întreabă:

– Câți bolnavi să fie în spitale, unchiule dragă?

– Vre-o 3 000!? răspunse Leonte, cominatoriu.

Maiorul Nicoleanu îngâima, ca şi cum ar fi vorbit pentru sine:

– Presupunând că toți ar muri din lipsă de medici, ipoteza Statului Major, care pusese la socoteala morților, în acest război, 45 000, trebuie schimbată: o să punem 48 000.

Medic colonel de rezervă dr. Leonte, care, cu privire la sine, răspunse la ordinul de mobilizare generală, nu mai insista în susținerea tezei sale, ci adoptă, foarte întristat, pe aceea a Statului Major.

Un incendiu accidental

Scena se petrece la 1877. Țarul Alexandru II venise la București; el fusese găzduit, bineînțeles, la Palatul domnesc, de viitorul Rege Carol; de acolo țarul tuturor Rusiilor își comandă armatele contra Turciei.

Într-un hangar mare (astăzi garajul automobilelor sanitare militare) din colțul străzilor Francmasonă şi Belvedere (astăzi Plevnei) se depuseseră, de intendența militară rusească, mii şi mii de lăzi cu pesmeți pentru trupe. Generalul rus Kaulbars, comandantul garnizoanei București, luase în primire enormul depozit. Fiind nevoie de pesmeți pentru regimentele care trecuseră Dunărea, intendența ceru lui Kaulbars câteva sute de lăzi; Kaulbars dădu ordinele necesare, dar, ca un făcut, un formidabil incendiu mistui până în temelie hambarul şi colosalul depozit. Nici o ladă nu putu fi scăpată. A doua zi se şoptea, pretutindeni, că focul fusese pus. Nu se putu stabili adevărul. Se mai zise că lăzile cu pesmeți nu conțineau pesmeți. Iarăşi nu se putu stabili adevărul.

Adânc afectat, țarul Alexandru II întreabă pe domnitorul Carol dacă are la îndemână vre-un chimist savant şi discret, care, din analiza cenuşii, să poată stabili conținutul lăzilor. Domnitorul Carol I îl propuse pe tatăl meu. Țarul, după ce luă informații, primi propunerea şi, într-o convorbire la care nu erau de față decât țarul Alexandru, domnitorul Carol şi tatăl meu, îl însărcină pe acesta să facă analiza chimică. Peste vreo două săptămâni, tatăl meu dădu țarului Alexandru II, față fiind şi domnitorul Carol, rezultatul analizei: lăzile conțineau hârtie şi numai hârtie. Țarul citi şi reciti raportul; ochii i se umplură de lacrimi; el mulțumi tatălui meu, îl concedie şi, fără să aştepte ca tatăl meu să fi părăsit salonul, se întoarse către domnitorul Carol şi gemu:

– Adevărații vinovați sunt marii duci. Şi vina lor e cu atât mai absurdă cu cât ei se fură pe sine, Rusia fiind a lor.

Exclamația de mai sus explică (până la un punct) revoluția rusă şi creditul acordat sovietelor. Acestea calcă, însă, prin incendiile aprinse de ele, pe urmele țarismului.

Generalul Kaulbars, drept pedeapsă, fu... avansat guvernator al Kaukazului. ■

TRAGICA GREȘEALĂ A LUI LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU

Dr. TATIANA A. POKIVAILOVA,
cercetător principal la Institutul de slavistică și balcanistică
al Academiei de Științe Ruse

• Naivitate greu plătită • Popularitatea: un fenomen nesănătos • Tactici cominterniste: izolarea și hărțuiala • Viesparul din Biroul Politic • Acuzații din arsenalul stalinist: „naționalist", „antisemit", „regalist", „agent imperialist" • Kavtaradze nu păstrează confidențialitatea

După ce am primit de la colega noastră doamna Pokivailova textul ce urmează, am avut din nou confirmarea că viața, detenția și uciderea lui Lucrețiu Pătrășcanu reprezintă cu adevărat un caz forte al represiunii comuniste din România. **Acest document, neașteptat și necunoscut, până la această dată nepublicat și pe care revista noastră îl adaugă acum circuitului științific al amplului dosar Pătrășcanu – cel mai complet până la ora actuală din întreaga istoriografie – conduce analiza spre noi orizonturi.**

Așadar, atunci când Lucrețiu Pătrășcanu fusese eliminat din conducerea P.C.R. și din guvern, în februarie 1948, și arestat, în aprilie 1948, el se spovedise **deja. Iar cel ce-i primise spovedania nu fusese nimeni altcineva decât ambasadorul U.R.S.S. în România, Excelența Sa Serghei Ivanovici Kavtaradze, unul dintre responsabilii sovietizării României. Pătrășcanu (care nu poate și nu trebuie scutit de povara grelelor răspunderi pentru actele sale din primii ani ai regimului comunist, răspunderi care izvorăsc desigur din convingerile sale, clătinate însă tot mai mult, an după an, până la moartea sa tragică) s-a dus, în preajma congresului de unificare a comuniștilor cu gruparea social-democrată Ștefan Voitec, la ambasadorul sovietic să-i ceară sfatul. Să-i înfățișeze temerile sale față de comportarea tovarășilor din conducerea P.C.R., să-și condamne ceea ce credea el că-i sunt rătăcirile și să spere într-o intervenție salvatoare. Pentru că în aceasta stă** tragica greșeală a lui Lucrețiu Pătrășcanu **(cum își intitulează studiul dr. Pokivailova) în vizita sa la Kavtaradze, în speranța că de la Moscova îi vor veni iertarea și, eventual, salvarea.**

Militant comunist, om politic care avea în spate aproape patru decenii de activitate dificilă, inclusiv la Comintern, negociator din partea P.C. din România în pregătirea actului de la 23 august 1944, la semnarea armistițiului și a păcii, Lucrețiu Pătrășcanu a vădit aceeași iluzie a respectului persoanei, demnității și integrității corporale, a credinței în lupta de idei, în care au sperat toți fruntașii politici burghezi din țara noastră, ca și din celelalte țări trecute la regim comunist. Deși avusese tot timpul să vadă metodologia luptei politice comuniste după modelul din U.R.S.S., Pătrășcanu a fost frate bun în naivitatea sa cu toți liderii lichidați de comuniști. De curând, ultimul suveran al României, Mihai I, îl numea din nou pe Lucrețiu Pătrășcanu mai întâi patriot român și apoi comunist, iar liderul P.N.Ț.C.D., Corneliu Coposu, ținea și el să precizeze că Pătrășcanu „a contribuit în mod criminal la înfeudarea României sovieticilor, dar pot să confirm că Pătrășcanu avea o doză de sentiment patriotic și de onestitate față de ceilalți... Se număra printre foarte puținii intelectuali comuniști cu care se putea sta de vorbă". În spovedania sa de la Ambasada sovietică găsim un tablou pitoresc al luptei pentru putere din conducerea P.C.R., găsim explicații proprii la propriile greșeli, găsim o subtilă trimitere la ideea că nu i-ar fi displăcut ca în vara lui 1945 să devină el prim-ministru al României, precum și amănuntul revelator că nu a știut nimic despre momentul detronării regelui Mihai I.

Înregistrarea convorbirii cu Pătrășcanu și propriile aprecieri ale ambasadorului sovietic transmise lui Stalin și Biroului Politic al C.C. al P.C.U.S. nu au avut darul să-i ușureze acestuia situația la Moscova. Cred chiar că a întărit decizia conducerii sovietice de a recomanda eliminarea sa și apoi trecerea la aplicarea indicațiilor consilierilor sovietici care s-au ocupat de instrumentarea cazului Pătrășcanu. Recomandarea de la Moscova, anticipată în vizita pe care ambasadorul sovietic o face secretarului general al C.C. al P.C.R., cerându-i să soluționeze, înaintea congresului, situația oaspetelui său, nu venea decât să-i reconforteze pe toți dușmanii lui Pătrășcanu din Biroul Politic, de la Ana Pauker la Gheorghe Gheorghiu-Dej; cu toții au dat undă verde trecerii la lucrarea „Cazului Pătrășcanu".

Cristian POPIȘTEANU

În 1947, în conducerea Partidului Comunist Român se desfăşura o acerbă luptă pentru putere între gruparea Ana Pauker-Vasile Luca, sprijinită de locţiitorul preşedintelui Comisiei Aliate de Control, general-colonel I.Z. Susaikov, şi gruparea Gheorghe Gheorghiu-Dej, de partea căreia era, într-o oarecare măsură, ambasadorul sovietic S.I. Kavtaradze. Într-o discuţie cu Stalin, din februarie 1947, Gh. Gheorghiu-Dej i-a adresat rugămintea de a fi îndepărtaţi din conducerea partidului comunist A. Pauker şi V. Luca, dată fiind neapartenenţa lor la naţionalitatea română (A. Pauker era evreică, iar V. Luca – ungur), şi a rugat conducerea sovietică să o trimită pe Ana Pauker să lucreze la o ambasadă dintr-o ţară de prestigiu, de pildă în Franţa. Stalin a refuzat însă foarte tăios rugămintile lui Gh. Gheorghiu-Dej şi l-a acuzat de „naţionalism". Atunci a pronunţat el celebra propoziţie: „partidul comunist nu este de rasă, ci de clasă".

În tot acest timp, conform informaţiilor de care dispunem, Lucreţiu Pătrăşcanu a stat deoparte de lupta celor două grupări, neavând încredere nici în una, nici în alta. În calitatea lui de lider şi teoretician al P.C.R., el se bucura de autoritate în rândul membrilor P.C.R. şi în anumite cercuri ale societăţii româneşti, îndeosebi între intelectuali. În 1947-1948, Pătrăşcanu a rămas ministru al justiţiei şi, la congresul de unificare din februarie 1948, partidul comunist a avansat candidatura sa ca membru al C.C. al noului partid creat prin fuziune – Partidul Muncitoresc Român.

La 29 ianuarie 1948, L. Pătrăşcanu a vizitat ambasada sovietică şi s-a întâlnit cu ambasadorul U.R.S.S. în România, S.I. Kavtaradze. Discuţia lui Pătrăşcanu cu Kavtaradze a avut consecinţe tragice pentru Pătrăşcanu. După cum reiese din înregistrarea discuţiei ambasadorului sovietic cu L. Pătrăşcanu, ultimul a declarat că vrea să-i vorbească „ca unui tovarăş cu mai multă experienţă într-o foarte delicată problemă, legată de poziţia sa în partid".

După cum afirmă Kavtaradze, „Pătrăşcanu a început cu o scurtă referire la faptul că el se afla în rândurile partidului comunist de 29 de ani, fiind, împreună cu Ana Pauker, unul dintre întemeietorii acestuia". În calitate de membru al C.C. al Tineretului Comunist Român, făcuse parte din delegaţia română ce vizitase Moscova în 1922. Atunci îi cunoscuse pe Lenin, pe Stalin şi pe alţi lideri ai Partidului Comunist (b) al Uniunii Sovietice şi ai guvernului sovietic. „În ciuda faptului că în cursul acestor 29 de ani făcuse unele greşeli, cu caracter politic şi ideologic, care conduseseră uneori la excluderea lui din C.C. şi la trimiterea la munca de jos ş.a.m.d., totuşi el nu a demobilizat niciodată şi a rămas un membru disciplinat al partidului. Astfel, secretarul general al partidului, Foriş, care s-a dovedit ulterior un duşman al poporului [aşa îl considera în 1948 L. Pătrăşcanu – *T.P.*], l-a ţinut vreme de patru ani la munca de jos, după care, din ordinul lui Antonescu, s-a aflat doi ani şi jumătate sub arest la domiciliu. În treacăt fie spus, în tot acest timp, Foriş nu a încercat niciodată să stabilească vreo legătură cu el sau să-i furnizeze literatură de partid sau informaţii". În toată perioada sa de activitate – după cum a subliniat L. Pătrăşcanu, în discuţia cu ambasadorul sovietic – el s-a comportat ca un comunist legal [în sensul că a activat

În p. 48: *Lucreţiu Pătrăşcanu, Teohari Georgescu şi Gheorghe Gheorghiu-Dej. Deşi între ei se „sâpa" o prăpastie, fotografia îi înfăţişa pe cei trei alături, în prezidiul unei întruniri din 1945*

O parte din membrii delegaţiei române la Conferinţa de pace de la Paris. În rândul întâi, de la stânga la dreapta: Ion Gheorghe Maurer, Lucreţiu Pătrăşcanu, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Gheorghe Tătărescu, Ştefan Voitec şi Mihail Ralea

„Imparțialul" ambasador S.I. Kavtaradze (dreapta) i-a propus lui Gheorghiu-Dej să „rezolve problema Pătrășcanu"...

în legalitate – *n.r..].* „Această situație i-a creat – cum considera L. Pătrășcanu – o anumită popularitate în țară, care a sporit și mai mult după evenimentele de la 23 august 1944. Această popularitate a părut unor tovarăși din conducere un fenomen nesănătos, de aici, în jurul personalității sale, născându-se o serie de discuții, reticențe ș.a.m.d., ceea ce l-a obligat să se gândească la faptul că se apropia de sfârșit cariera sa politică. Atmosfera de neîncredere creată în jurul lui se explică prin învinuirile ce i s-au adus în diferite perioade de după 23 august 1944. Astfel, a fost acuzat că ar fi naționalist român. Această învinuire are la bază două fapte: discursul lui privind problema Transilvaniei, discurs rostit la Cluj în 1946, și poziția sa în problema evreiască după 23 august 1944".

După cum explica mai departe L. Pătrășcanu, „el socotea aceste acuze neîntemeiate. La Cluj s-a pronunțat nu împotriva poporului ungar, ci împotriva lui Nagy Ferenc, aflat la putere [acesta era prim-ministru al Ungariei – *T.P.*] și a lui Göngyös [ministrul de externe – *T.P.*], care duceau – cum a declarat Pătrășcanu –, la indicația cercurilor imperialiste occidentale, o politică șovină față de România în problema Transilvaniei". „Indiscutabil, socotea Pătrășcanu, în alocuțiune au existat și unele exagerări, dar conținutul ei predominant a fost latura politică a problemei și nu cea națională, și nu a avut caracter șovin. În ciuda faptului că această cuvântare a fost dezbătută apoi în C.C. și în ciuda vechimii ei, ea nu a fost uitată nici în ianuarie 1948. Dovadă este faptul că atunci când s-a discutat componența delegației guvernamentale române pentru a merge la Budapesta, unde urma să se semneze tratatul de prietenie, colaborare și ajutor reciproc, candidatura lui – a lui Pătrășcanu – a fost respinsă sub pretextul cuvântării sale antimaghiare. Până la urmă el a fost inclus în delegație, pentru că s-a avut în vedere faptul că Gere, membru în Biroul Politic al P.C. al Ungariei, care rostise și el cândva o cuvântare antiromânească, făcuse parte din delegația maghiară care vizitase România la sfârșitul anului trecut".

„După 23 august 1944 – a continuat Pătrășcanu – s-a tergiversat o vreme rezolvarea problemei returnării apartamentelor evreilor, din care aceștia fuseseră alungați printr-un decret al guvernului Antonescu. Această hotărâre a fost adoptată abia peste câteva luni și nu i-a putut satisface pe deplin pe evrei, așa încât el, Pătrășcanu, fiind ministru de justiție, este confruntat cu situația că majoritatea noilor locatari care ocupau fostele apartamente evreiești erau funcționari de stat.

Având în vedere că la vremea aceea guvernul Groza abia venise la putere și, pentru început, trebuia să se sprijine pe aparatul de stat existent, Pătrășcanu a făcut o clauză la legea publicată privind returnarea caselor către evrei, prin care se permitea funcționarilor de stat să rămână în apartamentele pe care le ocupaseră. Această lege a provocat nemulțumirea cercurilor evreiești și, în speță, a intelectualității evreiești, care îl mai acuză încă de antisemitism".

Pătrășcanu – după cum reiese din înregistrarea ambasadorului sovietic – a mai adus în discuție și un al treilea fapt pe care îl interpretează ca probă a atmosferei de neîncredere create artificial în jurul său și a tendinței de a-l izola politic.

„Încă înainte de 23 august 1944, el [Pătrășcanu – *T.P.*] a colaborat cu regele în problema pregătirii loviturii de stat de la 23 august. Mai mult, el a considerat și înainte și după 23 august 1944 că monarhia este un factor politic și comuniștii trebuie să-l folosească pe rege în scopurile lor și să nu admită ca el să devină o armă în mâinile reacțiunii interne sau externe. Totuși, acest punct de vedere, dictat de considerente exclusiv politice, nu poate sluji drept temei pentru ca el, Pătrășcanu, să fie socotit regalist. Cu toate acestea Pătrășcanu nu a fost chemat la București din provincie, unde se afla, cu știința

Secretariatului partidului, nici măcar după ce a avut loc abdicarea regelui. El a aflat despre acest act numai de la radio. Lipsa lui de la şedinţa solemnă a Parlamentului la depunerea jurământului de către guvern în faţa Prezidiului Provizoriu al Republicii a fost remarcată şi interpretată de opinia publică prin colaborarea sa trecută cu regele. Chemarea lui la Bucureşti nu presupunea atunci nici o dificultate, întrucât locul unde se afla era cunoscut şi în trei ore ar fi putut ajunge la Bucureşti".

Oaspetele român acuză direct.

„Atitudinea aceasta ostilă faţă de el – a spus mai departe Pătrăşcanu – a început încă din 1944, imediat după sosirea la Bucureşti a Anei Pauker şi a lui Luca de la Moscova. Atunci a început să se răspândească versiunea că el, Pătrăşcanu, nu joacă nici un rol în partid. Mai mult, în decembrie 1944 şi în ianuarie 1945, organul central de presă *Scânteia* a primit indicaţia să nu găzduiască nici un rând despre activitatea lui Pătrăşcanu, ca lider al partidului sau ca singurul ministru comunist din guvern, la vremea aceea. Evident că cercurile ostile au încercat să folosească această situaţie şi să creeze o sciziune în rândurile partidului. Pătrăşcanu a curmat aceste tentative ale cercurilor reacţionare de a-l influenţa nemijlocit pe el şi anturajul său, fapt despre care a şi comunicat C.C. al partidului, încă la sfârşitul anului 1944 şi în august 1945.

Totuşi, aceste tentative nu au încetat, ele au continuat să revină atât în discuţii cât şi în presa reacţionară, sub forma versiunilor privind divergenţele care ar exista, chipurile, între Pătrăşcanu şi C.C. În realitate, nu era nici o divergenţă".

Adresându-se ambasadorului, Pătrăşcanu a afirmat că ceea ce îl chinuieşte cel mai mult este că, în ciuda deselor sale cereri, care durează de mai bine de un an şi jumătate, nu i se încredinţează nici un fel de muncă de partid.

UN MARTOR UITAT

Articolul despre „spovedania" lui Lucreţiu Pătrăşcanu din ianuarie 1948 mi-a reamintit o discuţie avută cu doamna Eva Hirsch după comunicatul despre execuţia acestuia din mai 1954. Am căutat-o pe doamna Hirsch şi domnia-sa mi-a reactualizat ceea ce îmi spusese atunci.

Eva Hirsch a fost activistă a partidului comunist între 1944 şi 1952, după care a fost supusă la numeroase anchete şi vexaţiuni, fiind exclusă definitiv din P.C.R. după 1954, pentru repetate abateri de la linia partidului. Nu a făcut insistenţe pentru reabilitare sau reintegrare în partid, continuând să muncească până la pensionare la una dintre administraţiile financiare de sector din Capitală. Am cunoscut-o la Radiodifuziunea Română în 1951.

Iată ce-şi aminteşte Eva Hirsch: „L-am cunoscut pe Lucreţiu Pătrăşcanu încă din 1945. Era privit ca o vedetă comunistă şi detestat de mulţi tocmai din această pricină. Ceea ce te uimea şi te impresiona la el erau inteligenţa, cultura şi capacitatea de a judeca repede şi profund. Era un bărbat frumos, totdeauna elegant şi cu mult succes la femei, pe care le fermeca. L-am întâlnit în numeroase ocazii la partid, dar şi la Ministerul justiţiei sau la Universitatea Bucureşti. Cred că într-o măsură am devenit prieteni. Ultima oară am vorbit cu el în zilele congresului de unificare din februarie 1948, la care eram printre invitaţi. Îmi aduc aminte că m-au frapat două amănunte. Faţa lui era foarte răvăşită, se vedea pe ea că îl macină gândurile; era ocolit de multă lume care înainte se înghesuia să-l salute. Deşi în partid era pe atunci un viespar, între cei din conducere erau necontenite intrigi şi invidii pentru stăpânirea posturilor, în public se căuta să se ţină faţa curată, cum se spune. Lucreţiu Pătrăşcanu era aproape singur în acele zile; spun aproape pentru că mai avea încă mulţi simpatizanţi care nu erau la curent cu conflictele mocnite.

Într-una din pauze, când m-am apropiat de el, m-a luat mai de o parte, spunându-mi: «Eva, ceva nu e în regulă. Simt că vor să mă înlăture. Nu înţeleg ce au cu mine. Nu înţeleg de ce nu-mi vorbesc. Ai să vezi câte or să se întâmple».

Acestea au fost ultimele cuvinte spuse mie de Pătrăşcanu".

Am ţinut să transcriu mărturia doamnei Hirsch pentru că denotă aceeaşi stare de spirit pe care o surprinde şi înregistrarea de la Ambasada sovietică.

Cristian POPIŞTEANU

El este singurul membru al Biroului Politic care nu are nici o sarcină de partid. Chiar atunci când a propus personal să fie încadrat în activitatea de îndeplinire a unei măsuri sau alta de partid, propunerea sa a fost respinsă sub diferite pretexte.

Pătrăşcanu recunoaşte – continua ambasadorul sovietic – că poate nu a fost suficient de dur în reorganizarea ministerului pe care îl conduce. Totuşi el consideră necesar să menţioneze că, faţă de Ministerul de justiţie al Ungariei, situaţia în ministerul aflat sub conducerea sa este mult mai bună. În perioada actuală, în aparatul ministerului există aproximativ 1 000 de membri de partid şi funcţionari apropiaţi de el, care asigură adoptarea tuturor măsurilor importante.

De la 1 martie intră în vigoare legea de reorganizare a tribunalelor, ministerul dispunând deja de aproximativ 40 000 de asesori populari aleşi". În continuare, ambasadorul scrie că Pătrăşcanu i-a declarat că „în cei 29 ani de activitate politică în partid, el a făcut deseori atât munci de conducere cât şi de jos, pe care nu le-a refuzat niciodată. El insistă să fie păstrat în componenţa organelor conducătoare, nu se va agăţa de postul de ministru, dar cel mai greu va fi pentru el dacă linia izolării sale politice va continua, dacă şi în viitor va fi refuzat în muncile de partid. El a discutat deja unele probleme dintre cele expuse cu Ana Pauker şi cu Gheorghiu-Dej, dar discuţia cu Ana Pauker nu l-a satisfăcut. Ştie că principalul lui duşman în Biroul Politic este Ana Pauker, dar nu ştie cauza care a generat această atitudine, pentru că, până acum, nu i s-a adus nici o acuzaţie directă".

În căutare de sprijin la ambasadorul sovietic, L. Pătrăşcanu a declarat: „O asemenea atitudine faţă de el are caracter sistematic şi în ultima vreme acest lucru a fost confirmat şi de faptul că el, jurist, ministru al justiţiei şi membru al Biroului Politic, nu a fost inclus în componenţa comisiei care pregătea proiectul noii Constituţii.

Pătrăşcanu a mai declarat că el nu mai enumeră multe alte fapte ce dovedesc tendinţa de a se crea în jurul său o atmosferă de neîncredere politică, dar, ca exemplu, vrea să amintească doar că după întoarcerea sa din delegaţia guvernamentală de la Moscova, în septembrie 1944, E. Bodnăraş a pus să fie urmărit de către aparatul său de servicii secrete, operaţie care a durat câteva luni".

După cum a subliniat ambasadorul sovietic, „Pătrăşcanu a declarat deseori în timpul convorbirii că el îmi povesteşte toate acestea nu pentru ca eu să exercit vreo influenţă asupra membrilor Biroului Politic şi Secretariatului partidului, ci numai pentru a obţine de la mine un sfat ca de la un tovarăş cu multă experienţă. În plus, el a insistat asupra caracterului confidenţial al acestei convorbiri şi a rugat ca tot ce mi-a spus să rămână numai între noi. I-am răspuns că nu pot să-i dau decât un singur sfat, şi anume ca Biroul Politic să dezbată situaţia sa şi să ia o hotărâre. Cât priveşte afirmaţia despre cariera lui care se apropie de sfârşit, eu o socotesc nedemnă de un comunist". În concluzie, S.I. Kavtaradze observa că „Pătrăşcanu a fost de acord cu acest sfat". Şi-a cerut scuze pentru deranj, spunând că s-a simţit obligat să-şi descarce sufletul privind proasta sa dispoziţie.

Pe 19 februarie, ambasadorul sovietic scrie despre această convorbire:

„Sunt deja câţiva ani de când în jurul lui Pătrăşcanu s-a creat o atmosferă de încredere limitată şi de prudenţă. Lucrurile au mers până la bănuieli privind legăturile lui cu agentura anglo-americană. Dar date concrete, convingătoare nu s-au adus. «Prietenii» lui au tratat cu meschinărie această situaţie. Discuţia descrisă mai sus reprezintă un amestec de tendenţiozitate, minciuni şi ambiţii. Mie Pătrăşcanu mi-a lăsat impresia unui om care nu are conştiinţa prea curată. Recent MAI [Ministerul de interne – *T.P.*], respectiv Teohari Georgescu, mi-a transmis o informaţie secretă primită de el de la o sursă demnă de încredere. Ea este ucigătoare pentru Pătrăşcanu. Potrivit acestei informaţii, Pătrăşcanu se plasează pe o poziţie antipartinică şi antisovietică şi are legături cu cercurile reacţionare ale emigranţilor români, care i-au propus să intre în organizaţia lor.

În virtutea faptului că Pătrăşcanu ar putea deveni membru al Partidului Muncitoresc Român, iar congresul se deschide pe 21 februarie 1948, eu am pus imediat întrebarea privindu-l pe Pătrăşcanu în faţa Secretariatului C.C. (Dej, Pauker, Georgescu) şi am propus ca în sfârşit să se facă lumină în această «afacere sumbră» şi să se adopte o hotărâre. Secretariatul a fost întru totul de acord cu propunerea mea şi a hotărât ca până la începutul congresului să rezolve problema Pătrăşcanu.

Voi informa despre ce va urma".■

• Lunga așteptare a fericitei zile • Occidentul nu abandonează popoarele din regiune • O extraordinară șansă, insuficient folosită • Departamentul de stat cere mai multă unitate • România pe locul doi, după Albania

RĂZBOIUL RECE A ÎNCEPUT ÎN ROMÂNIA

ELIZABETH HAZARD

Lucrarea doamnei Elizabeth Hazard – Cold War Crucible United States Foreign Policy and the Conflict in Romania. 1943-1952 **(Creuzetul Războiului rece: Statele Unite și conflictul din România. 1943-1952) – ce urmează să apară la Editura Univers enciclopedic, este – așa cum cititorii revistei** Magazin istoric **s-au putut convinge deja – foarte bogată în aspecte noi, puțin cunoscute. Afirmația este cu atât mai valabilă pentru partea care se referă la perioada 1947-1956, atât de sumar tratată până acum la noi.**

Sigur, autoarea a avut avantajul de a putea lucra în fondurile arhivistice desecretizate ale O.S.S. Dar are și un alt mare avantaj: fiind un observator neutru își poate permite să spună la foarte multe lucruri pe nume. Prezentarea pe care o face emigrației române va putea fi acuzată doar cu foarte mare dificultate de părtinire.

Mai vrem să atragem atenția cititorilor asupra a două aspecte. Mai întâi, lucrarea doamnei Hazard prezintă în mod convingător **faptul că guvernele occidentale, în primul rând cel al Statelor Unite, nu au abandonat niciodată complet popoarele din estul Europei. La noi și în alte țări central și sud-est europene în care au venit la putere regimuri comuniste impuse de U.R.S.S. după 1945, se discută cu foarte multă patimă acest aspect, reducându-se în fond totul la schema unui conflict armat între puterile apusene, aliate strâns cu U.R.S.S. în cel de-al doilea război mondial, care dacă nu a fost declanșat a fost înlocuit cu trădarea, uitându-se lucruri esențiale. Guvernele occidentale erau alese să reprezinte** în primul rând interesele respectivelor popoare. **Ar fi fost foarte greu, chiar imposibil, ca guvernul american, de exemplu, să ceară mamelor americane să își trimită fiii, după patru ani de război crâncen în Asia, Africa și Europa, să mai lupte într-un nou conflict pentru, să zicem, România sau Ungaria, care fuseseră – cu voia sau fără voia lor, mai mult sau mai puțin timp – aliatele Germaniei. Ar trebui să înțelegem cu adevărat situația. După cum și Occidentul ar trebui să înțeleagă că la noi – la fel ca în tot restul Europei Centrale și de Est – comunismul nu s-a instaurat la dorința sau din vina respectivelor popoare. Lucrarea doamnei Hazard arată limpede că guvernul S.U.A. a folosit toate mijloacele posibile pentru a-și păstra un minim de influență în România, gândindu-se la viitor, urmând însă evitarea unei noi conflagrații cu fostul aliat și totodată apărând și consolidând propriile interese din lumea liberă. Faptul că a fost nevoie de 42 de ani pentru ca să se prăbușească din interior comunismul are consecințe tragice și pentru structurile țărilor respective și la scară individuală, dar se înscrie în limitele firescului la scara istoriei.**

A doua constatare ține de o afirmație a unui responsabil C.I.A. Mărturisim că am avut un mic șoc să aflăm că, din punct de vedere al numărului de agenți și al resurselor alocate, operațiunile desfășurate în Albania s-au aflat pe primul loc. Oare Albania să fi fost pântecul slab al comunismului? Oare revolta din Berlin din 1953, sau revoluția din Ungaria, din 1956, să nu fi determinat o redistribuire a forțelor? Oare care să fie răspunsul adevărat? Oare îl vom afla vreodată?

O extraordinară șansă

În ianuarie 1948, România a devenit *primul* dintre statele-satelit care au semnat un Tratat bilateral de prietenie, cooperare şi asistenţă mutuală cu Uniunea Sovietică. Ungaria şi Bulgaria i-au urmat curând exemplul.

În 1947, mareşalul Tito a repus în discuţie un plan pe care îl conturase prima oară în 1945, pentru înfiinţarea unei Federaţii balcanice şi a unei uniuni vamale cu Bulgaria. În vara lui 1947, Tito a vizitat Sofia şi a semnat un tratat de prietenie cu primul ministru bulgar, Gheorghi Dimitrov. La început, Stalin a sprijinit planul şi a sperat că el va include şi Albania. În decembrie 1947, Tito a călătorit la Bucureşti pentru a semna un tratat de prietenie româno-iugoslav. L-au întâmpinat o mulţime de oameni, iar Pătrăşcanu i-a oferit o primire oficială caldă. Dimitrov a sosit în România câteva zile mai târziu, a semnat cu românii un tratat similar şi a vorbit în faţa unei mulţimi entuziaste despre o strânsă colaborare a popoarelor balcano-danubiene şi despre o federaţie care urma să includă şi Grecia. Atunci când a fost întrebat la o conferinţă de presă despre natura exactă a federaţiei balcanice, Dimitrov a răspuns că acea hotărâre trebuia luată doar de statele sud-est europene.

Iniţiativa a înfuriat conducerea de la Kremlin, iar Stalin a hotărât să îi aducă la ordine pe încăpăţânaţii săi subordonaţi. *Pravda* a publicat un articol incriminator la adresa planului. Stalin a cerut ca Dimitrov şi Tito să vină la Moscova pentru consultări. Tito a refuzat şi l-a trimis în locul lui pe Milovan Djilas.

În România, reacţia regimului a fost rapidă şi decisivă. Complicitatea lui Pătrăşcanu la Planul balcanic a oferit conducerii scuza pe care o căuta de mult pentru a-l îndepărta pe acest delicat moderat de la putere şi, în final, pentru a-l distruge. Când conflictul dintre Stalin şi Tito a devenit public şi Iugoslavia a fost exclusă din Cominform, Gheorghiu-Dej i-a avertizat pe „duşmanii de clasă" din interiorul partidului şi din afara lui, vinovaţi de „naţionalism burghez", că zilele lor erau numărate. Rudolph Schoenfield, înlocuitorul lui Burton Berry şi şef al Legaţiei S.U.A., informase în legătură cu un efort neîntrerupt al guvernului de a suprima „fără milă" pe oricine care, în trecut, fusese anticomunist sau asociat în vreun fel cu ideile sau interesele occidentale. În raportul său, Schoenfield a inclus o analiză asupra „stării de spirit din România", în care conchidea că românii „aşteaptă cu mult dor fericita zi în care vor afla că ruşii au plecat şi-i vor găsi pe actualii conducători români atârnând la capătul câte unei frânghii".

În ciuda unor asemenea rapoarte primite de la trimişii americani şi a campaniilor de propagandă tot mai agresive şi ostile contra Statelor Unite şi a Marii Britanii, Departamentul de stat a respins ideea de a-şi retrage misiunile din Europa de Est. O asemenea măsură, a argumentat secretarul de stat Marshall, constituia o „cale negativă, ce avea să blocheze accesul Statelor Unite la informaţii din regiune şi avea să însemne că Occidentul abandonase popoarele din regiune". El a reafirmat obiectivul Statelor Unite „de a restabili Iugoslavia, Albania, Bulgaria, România şi Ungaria ca state democratice independente, membre ale familiei naţiunilor unite, în condiţii care să garanteze popoarelor că vor beneficia efectiv de drepturile omului cât şi nediscriminarea contra intereselor Statelor Unite şi a intereselor altor state iubitoare de pace".

Pentru a beneficia de efectele conflictului dintre Tito şi Stalin şi a promova noi dezintegrări în blocul est-european, Kennan a susţinut crearea unor agenţii care să pună la punct metode pentru „a încuraja şi promova, prin orice alt mijloc, afară de război", erodarea puterii sovietice în Europa de Est. Kennan credea că folosirea judicioasă a operaţiunilor acoperite, a spionajului, subversiunii şi propagandei aveau să „încurajeze pe orice cale spiritul de independenţă şi libertate în rândul popoarelor est-europene" şi aveau să aducă eliberarea blocului comunist prin alte mijloace decât războiul.

În următoarele luni, s-au purtat numeroase discuţii legate de departamentul care trebuia să îşi asume responsabilitatea pentru dirijarea operaţiunilor acoperite. Kennan dorea un control direct al Departamentului de stat. Secretarul de stat Marshall se opunea, temându-se că deconspirarea acţiunilor avea să afecteze credibilitatea şi eficienţa diplomaţiei sale.

În final, a fost creată o nouă agenţie, Oficiul pentru proiecte speciale, curând rebotezat Oficiul pentru coordonare politică (O.P.C.). Directorul ei era numit de secretarul de stat şi răspundea în faţa acestuia şi a celui al apărării. Finanţarea era asigurată de C.I.A. La 1 septembrie 1948, director al O.P.C. a fost numit Frank Wisner, cel care condusese prima misiune O.S.S. în România. După cum subliniază şi doamna Elizabeth Hazard, emigraţia română a considerat numirea lui Wisner, care cunoştea atât de bine problemele României, ca o extraordinară şansă. Wisner urma să colaboreze cu generalul Schuyler, numit adjunct al şefului statului major

al armatei S.U.A. în pregătirea celor ce urmau să fie trimiși în spatele „Cortinei de fier". În aprilie 1948, senatorul republican Henry Cabot Lodge a înaintat o lege prin care se permitea unui număr de 50 000 tineri din Europa să intre în armata americană.

Ianuarie 1948. Președintele Consiliului de Miniștri al R.P. Bulgaria, Gheorghi Dimitrov, prins în „tradiționala" horă din Piața Victoriei, în timpul vizitei la București

În p. 53: *participanți la Congresul de creare a Partidului Muncitoresc Român, din februarie 1948 (de la stânga la dreapta, primul rând: Gheorghe Gheorghiu-Dej, Gheorghe Apostol, Chivu Stoica)*

Cearta românilor în jurul banilor

Generalul Rădescu a devenit unul dintre primii lideri est-europeni care au încercat să folosească legea lui Lodge pentru cauza sa. În mai 1948, Rădescu l-a căutat pe Walworth Barbour, din divizia Europa de Est a Departamentului de stat, cu o propunere detaliată de realizare a planului. Existau, spunea el, 20 000 refugiați români ce aveau vârsta înrolării și care trăiau în zonele controlate de Aliați din Germania și Austria, în Italia și Franța. Rădescu cerea să fie adunați în tabere controlate de americani și organizați în batalioane de muncă și de instruire militară, care să îi pregătească pentru acțiuni de guerilă.

Și alți români care stabiliseră legătura cu serviciile de informații americane imediat după război au oferit idei și sugestii. În martie 1948, căpitanul Ghica Cantacuzino, pilot și membru de frunte al comunității românești din Turcia, a contactat Ambasada S.U.A. din Ankara pentru a propune un plan de evacuare a celor ce doreau să plece din România și de introducere a unor transmițătoare radio pentru grupurile de rezistență din interior.

Totuși, Kennan era perfect conștient de pericolele pe care le implicau operațiuni prea ambițioase, prost planificate. El dorea să evite repetarea unui fiasco în genul celui de la Tămădău.

În 1948, existau aproximativ 70 000 refugiați români, care trăiau în comunități răspândite în Europa, Statele Unite, America Latină și Orientul Mijlociu. Cei care părăsiseră de curând România constituiau un grup omogen de elită, bărbați și femei instruiți, hotărâți să distrugă guvernul comunist și să restaureze monarhia și regimul parlamentar, în care partidele istorice să dețină iar puterea de decizie. În mod evident, ei reprezentau o resursă vitală pentru americani. Regele Mihai era, desigur, românul de frunte aflat în exil și continua să se bucure de o popularitate deosebită atât în interiorul țării, cât și printre cei dinafară.

Autoarea acestei importante teze de doctorat consacrată României menționează apoi o serie de alte personalități românești cunoscute în Occident: generalul Rădescu, Grigore Niculescu-Buzești, Constantin Vișoianu, Alexandru Cretzianu, Max Ausnit, Nicolae Malaxa, Davila și Tilea.

În ciuda importantelor averi și a prezenței unui număr de lideri distinși și cu experiență, emigrația română era, spre deosebire de alte grupuri est-europene, sfâșiată de facțiuni, disensiuni și intrigi. Pe de altă parte, membrii P.N.Ț., partid interzis, din jurul lui Buzești, susțineau că, în calitatea lor de reprezentanți ai lui Maniu și lideri ai celui mai mare partid necomunist din România, ei trebuiau să hotărască linia politică a emigrației. Generalul Rădescu și susținătorii săi afirmau că nici unul dintre partidele tradiționale nu puteau unifica toate grupurile disparate din exil și că doar un lider care nu era afiliat vreunui partid era în stare să organizeze o rezistență antico-

munistă cu o bază largă. P.N.Ţ., spunea el, nu mai beneficia de un sprijin masiv în România. Membrii săi erau împrăştiaţi şi demoralizaţi, iar el , Rădescu, se găsea într-o poziţie cu mult mai bună pentru a vorbi în numele românilor.

O importantă sursă de fricţiuni între cele două grupuri o constituia fondul de şase milioane dolari pe care Vişoianu îl scosese din ţară în vremea războiului pentru a susţine activitatea emisarilor lui Maniu care încercau să desprindă România din alianţa cu Germania. Vişoianu depusese banii într-un cont la o bancă elveţiană şi în 1948, împreună cu Cretzianu, au susţinut că din moment ce fondul fusese creat de ei pentru activităţile lui Maniu, doar ei şi Buzeşti aveau autoritatea să îl folosească pentru sprijinirea refugiaţilor. Rădescu a denunţat această pretenţie şi a afirmat că fondul aparţinea tuturor românilor şi trebuia să fie accesibil unei grupări cu o bază mai largă.

Conducta de aprovizionare

În vreme ce conflictul lua amploare, grupurile rivale – mereu în lipsă de bani – au făcut apel la românii cu stare care-şi transferaseră banii la băncile occidentale. Rivalitatea acerbă dintre Max Auşnit şi Nicolae Malaxa a fost exploatată de grupările din emigraţie aflate în conflict. Max Auşnit, care în trecut subvenţionase P.N.Ţ., şi-a declarat sprijinul pentru proiectul lui Buzeşti şi Vişoianu, de creare a unor centre pentru refugiaţi, servicii de sănătate şi publicaţii. În schimb, Auşnit spera să se folosească de influenţa lor şi a sponsorilor lor din Washington pentru a-l împiedica pe Malaxa să intre în S.U.A. La rândul său, Malaxa şi-a oferit sprijinul pentru grupul lui Rădescu şi i-a promis un milion de dolari pentru finanţarea mişcării de rezistenţă, dacă reuşea să obţină viză de intrare permanentă în Statele Unite. Rădescu a încercat să obţină viza pentru Malaxa. El a relatat F.B.I.-ului despre sprijinul pe care Malaxa i l-a acordat atunci când a fost blocat, în 1945, în Legaţia britanică din Bucureşti şi despre sprijinul financiar acordat de acesta activităţilor de rezistenţă organizate de Maniu în 1946 şi 1947. El a sugerat ca C.I.A. să-i sprijine eforturile şi să îl ajute pe Malaxa să obţină viza. Fără folos, însă. C.I.A. a refuzat orice implicare în controversă şi s-a alăturat recomandării Departamentului de stat de a se refuza viza lui Malaxa. Atât Frank Wisner, cât şi Burton Berry, ajuns asistent adjunct al secretarului de stat pentru problemele Orientului Apropiat, au depus mărturie contra lui Malaxa. Ei erau preocupaţi în mod evident de faptul că Malaxa avea să îşi folosească puterea financiară pentru a manipula politic emigraţia română.

Nemulţumit de gâlcevele interne şi diatribele personale, Departamentul de stat a cerut grupurilor rivale să-şi rezolve divergenţele şi să creeze un comitet unificat al României libere, care să câştige sprijinul internaţional pentru cauza lor şi să ofere românilor din ţară şi de peste hotare o mişcare puternică în jurul căreia să se poată strânge. În luna mai 1949, regele Mihai, care se abţinuse să sprijine vreuna dintre facţiuni, s-a alăturat în sfârşit unui comitet format din zece persoane, reprezentanţi ai P.N.Ţ., P.N.L. şi P.S.D., coordonat de generalul Rădescu. Şi noul grup a căzut pradă aceloraşi dispute între persoane şi facţiuni, destrămându-se în decembrie 1950 în două organizaţii ostile. Comitetul naţional român, condus de Vişoianu, Cretzianu şi Augustin Popa, era sprijinit de rege şi a început să primească fonduri de la O.P.C. pentru activităţile sale. Organizaţia refugiaţilor români, condusă de generalul Rădescu, şi-a stabilit sediul la Paris.

Dinamica politică a emigraţiei române era complicată şi de numărul mare de membri ai Gărzii de fier – dintre care unii petrecuseră mai mulţi ani în Germania după tentativa nereuşită de a-l răsturna pe mareşalul Antonescu în 1941. Un alt grup rămăsese în ţară, dar fugise în Germania după 23 august 1944, când conducătorul lor, Horia Sima, primise din partea nemţilor însărcinarea de a conduce guvernul-marionetă din exil favorabil Germaniei. Un purtător de cuvânt, care se numea el însuşi „legionar", Mihai Fotia Enescu, a contactat Ambasada americană din Madrid, în septembrie 1948. A cerut sprijinul Statelor Unite pentru o mişcare de rezistenţă anticomunistă, formată din militari care erau gata, spunea el, să se întoarcă în România, şi să ia armele contra regimului comunist. Când a fost întrebat de oficialul de la Ambasada S.U.A. despre afinităţile naziste ale Gărzii de fier, Enescu a răspuns că tovarăşii săi formau un grup profund creştin, de promonarhişti convinşi, uniţi împreună cu alţi patrioţi într-o cruciadă naţională contra comunismului. I-a reamintit celui din faţa lui coaliţia legionarilor cu P.N.Ţ. în alegerile din 1937 şi a spus că ei erau gata acum să îşi unească forţele cu organizaţia generalului Rădescu. La 4 ianuarie 1949, legionarii i-au adresat un apel similar regelui Mihai, cerându-i sprijinul în eforturile lor.

Generalul Rădescu a crezut că gruparea sa putea folosi tinereţea şi energia legionarilor şi a încurajat participarea lor. În 1949, el a formulat planul unei „Armate române de eliberare" şi a calculat că putea conta pe un număr de 30 000 oameni. Dintre aceştia 6 000 urmau să provină dintre membrii Gărzii de fier şi 22 000 dintre membrii grupului etnic german (Volksdeutsche) care tră-

iau în exil în Germania şi Austria. Trebuie subliniat că Rădescu nu era singurul care dorea să se folosească de acest grup. Agenţiile de informaţii occidentale îi priveau, de asemenea, cu simpatie.

Totuşi, Vişoianu, Buzeşti şi Cretzianu împărtăşeau o profundă îngrijorare faţă de includerea grupurilor fasciste în planurile lui Rădescu şi de sprijinul S.U.A. acordat lor. Preocuparea lui Vişoianu era alimentată, în parte, de membrii comunităţii evreieşti care părăsiseră România în timpul războiului şi după cu speranţa de a emigra în Palestina. Personalitatea cea mai importantă a comunităţii evreieşti ce părăsise România era dr. William Filderman, un sionist şi fervent anticomunist, ce avea propriile legături cu serviciile de informaţii occidentale şi agenţiile evreieşti din Statele Unite. El şi apropiaţii săi erau înfricoşaţi de apropierea dintre generalul Rădescu şi Garda de fier şi s-au simţit de două ori insultaţi când primul Comitet Naţional Român, de sub conducerea lui Rădescu, i-a cerut lui Filderman să îi devină membru, dar ca român, nu ca reprezentant al comunităţii evreieşti. Filderman s-a plâns Ambasadei S.U.A. din Paris şi a afirmat că natura exclusivistă şi evident rasistă a Comitetului avea să afecteze reputaţia organizaţiei şi să-i mineze credibilitatea de ambele părţi ale Cortinei de fier.

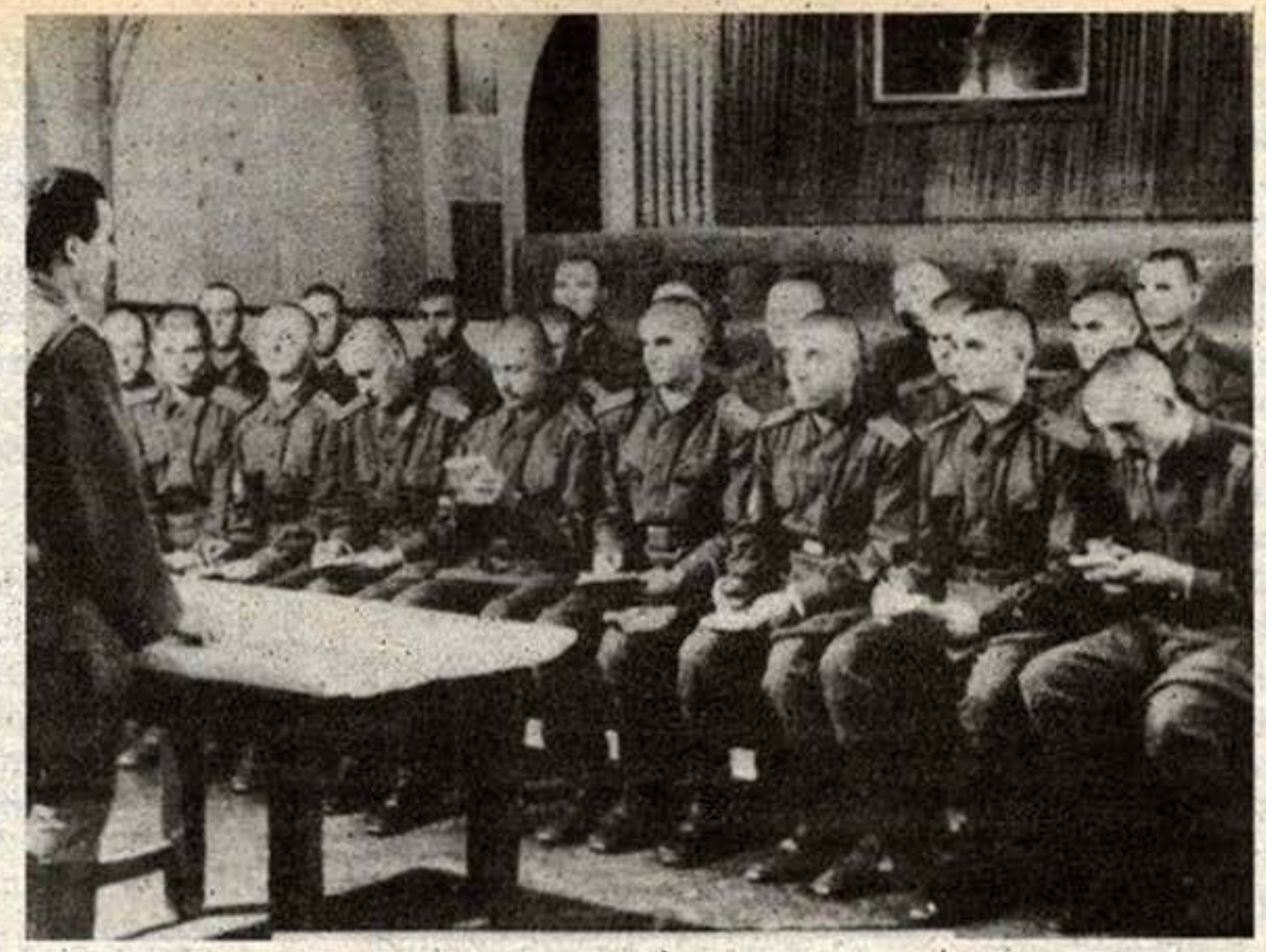

Ora de educaţie politică în armată. Prilej de îndoctrinare de către ofiţerul politic dar şi de somn pentru unii recruţi

Organizaţiile evreieşti au protestat şi contra includerii unor membri ai Gărzii de fier în Comitetul Naţional Român şi a numărului mare de legionari care primiseră viza de intrare în S.U.A. Unul dintre cazurile celebre – şi pe care Elizabeth Hazard îl prezintă – îl constituie cel al lui Valerian Trifa. Acesta a devenit, în 1952, arhiepiscopul Episcopatului ortodox român din Cleveland. Cu toate eforturile organizaţiilor evreieşti, Trifa nu a fost expulzat decât în 1984. Dar, după cum arată şi doamna Hazard, certurile şi conflictele din cadrul emigraţiei române nu erau singulare. Ele puteau fi întâlnite, într-o anume măsură, şi în cadrul celorlalte emigraţii din ţările est-europene. Din dorinţa de a contribui la instaurarea unui spirit de colaborare, Kennan, Wisner şi Allen Dulles au cerut ajutorul colegilor lor din Consiliul pentru relaţii externe, prestigiosul consorţiu de diplomaţi, avocaţi şi oameni de finanţe. În primăvara anului 1949, Consiliul a creat organizaţia, particulară în aparenţă, cunoscută sub numele de Comitetul naţional pentru Europa liberă (N.C.F.E.). Scopul acesteia era să realizeze unitatea în cadrul grupurilor de emigranţi şi să le sprijine în lupta lor pentru restaurarea democraţiei. Generalul Dwight Eisenhower, pe atunci preşedinte al lui Columbia University, a fost numit în fruntea comitetului pentru strângerea de fonduri. N.C.F.E., care a recunoscut Comitetul România Liberă a lui Vişoianu ca membru în 1950, sub acoperirea de organizaţie caritabilă particulară, a servit drept „conductă de aprovizionare" a activităţilor emigraţiei din fondurile O.P.C.

11 grupuri de rezistenţă

Cel mai important şi mai reuşit proiect al N.C.F.E. a fost Radio Europa Liberă, creat pentru a transmite în ţările satelite Moscovei realizările politice şi culturale ale Occidentului şi pentru a penetra Cortina de fier cu un flux continuu de propagandă anticomunistă. Având cartierul general la München şi staţii de emisie în sudul Germaniei, Austria şi Portugalia, Radio Europa Liberă a devenit o puternică unealtă în războiul psihologic dus „pentru a câştiga minţile şi voinţa oamenilor". Biroul român era condus de Mircea Carp, membru al P.N.Ţ., care părăsise România în 1947. El şi

restul personalului urmăreau îndeaproape transmisiile şi publicaţiile româneşti, încercând să găsească orice semn al vreunei scindări în guvernul român, folosind informaţiile pentru a croi programe de ştiri ce prezentau măsurile guvernamentale în cea mai neagră lumină. Dificultăţile economice erau anunţate cu mult tam-tam, decretele care limitau libertăţile individuale erau denunţate şi epurările din partidul comunist erau prezentate ca dovezi ale corupţiei perverse şi ţipătoare ce domnea la vârful puterii. Regele Mihai se adresa anual „supuşilor săi loiali", iar Vişoianu, Cretzianu şi episcopul Valerian Trifa prezentau ştiri despre activitatea românilor care trăiau în exil şi asigurări despre solidaritatea „lumii libere" faţă de starea grea a „poporului captiv" din România.

Susţinerea moralului mişcărilor de rezistenţă din Europa de Est şi încurajarea ori de câte ori era posibil a celor ce treceau dincolo erau obiective esenţiale ale operaţiunilor acoperite de O.P.C. În mai 1949, reprezentanţii Foreign Office-ului şi ai Departamentului de stat la Bucureşti au raportat o creştere semnificativă a activităţii mişcării de rezistenţă din ţară. Un raport al Foreign Office-ului estima că 20 000 partizani acţionau în Transilvania, dispunând de „suficiente arme mici şi muniţie pentru acţiunile lor defensive actuale". Acţionând sub conducerea generalului Corneliu Dragalina, acei bărbaţi şi femei atacau depozite de aprovizionare şi camioane ale armatei, reuşind să captureze numeroase arme. „Partizanii beneficiază de sprijinul ţăranilor, fără de care, desigur, nu ar putea rezista multă vreme", continua raportul. În iulie 1950, Legaţia Statelor Unite informa că în Carpaţii centrali şi în ţinuturile joase ale râului Prut şi ale Dunării, sub comanda generalilor Aldea şi Dragalina, acţionau 11 grupuri organizate de rezistenţă. Altele erau active în Bucovina şi în nordul Moldovei. Potrivit estimărilor raportului, numărul total de membri se ridica la 30 000, deşi liderii rezistenţei pretindeau că erau 60 000. Un raport ulterior arăta că, deşi exista tendinţa de a exagera activităţile grupurilor subversive, existau dovezi despre mai multe grupuri care operau de-a lungul frontierei iugoslave, dintre care unul atacase un convoi sovietic şi omorâse 42 soldaţi ruşi.

Informaţii despre activitatea de rezistenţă proveneau şi de la refugiaţii care treceau frontiera în Iugoslavia. Cei ce scăpau astfel în Occident relatau frecvent oficialităţilor americane, britanice şi iugoslave despre sprijinul pe care îl primiseră de la grupurile clandestine ce operau în apropierea graniţei, la Oraviţa, Timişoara, în Banat. Asemenea dovezi au convins O.P.C. despre supravieţuirea unei rezistenţe active, care era capabilă să utilizeze în mod eficient sprijinul material primit din Occident.

La începutul anului 1949, agenţi ai O.P.C. au început să recruteze refugiaţi români şi din alte ţări est-europene în lagărele aflate în sudul Germaniei, Austria şi Iugoslavia. Erau aleşi în special oameni tineri, care cunoşteau zonele în care fuseseră semnalate acţiuni de rezistenţă. Erau apoi antrenaţi şi pregătiţi pentru o întoarcere clandestină în ţară. Gordon Mason, şeful staţiei C.I.A. la Bucureşti între 1949-1951, spunea că agenţii erau instruiţi să contacteze grupurile de rezistenţă, să le informeze despre interesul Vestului faţă de activităţile lor şi să le aprovizioneze cu fonduri, arme uşoare de foc, muniţie şi medicamente. Aveau asupra lor staţii radio pe care să le distribuie luptătorilor din rezistenţă pentru a le permite să ia legătura cu agenţii din exterior. Se urmăreau, potrivit lui Mason, trei obiective. Mai întâi, dacă mişcarea de rezistenţă putea lua suficientă amploare, exista speranţa că ea putea declanşa o insurecţie pe scară largă. În acest sens, agenţii erau instruiţi să încurajeze actele de sabotaj, pentru a afecta economia română şi pentru a oferi dovezi tangibile că rezistenţa exista şi era activă. În al doilea rând, agenţii trebuiau să furnizeze orice informaţii despre mişcările de trupe ale armatei române sau ale celei sovietice, care ar fi putut indica pregătiri de atac împotriva Iugoslaviei sau a Europei occidentale. În sfârşit, ei trebuiau să îi încurajeze pe luptătorii din rezistenţă să hărţuiască trupele sovietice în eventualitatea unui război.

Eforturi inutile

O.P.C. a înfiinţat şcoli şi centre de antrenament în Franţa, Italia şi Grecia, unde ofiţerii săi îi instruiau pe noii recruţi. Robert Bishop, fostul şef al contraspionajului misiunii O.S.S. la Bucureşti, în anii 1944-1945, fusese pus să supravegheze operaţiunile O.P.C. la Roma. Deşi abia scăpase de curtea marţială, la care îl trimisese generalul Schuyler în 1945, şi în ciuda preocupărilor anterioare privind sănătatea lui mintală, Bishop primise sarcina delicată de a recruta refugiaţi din Europa de Est pentru operaţiuni paramilitare. Dosarele contrainformaţiilor militare dovedesc faptul că Bishop a furnizat „un mare număr de luptători, furnituri militare, evacuări pe mare şi pe calea aerului pentru activităţile clandestine". Gratien Yatsevich, care a dirijat operaţiunile acoperite ale C.I.A. în Balcani, în anii '50, spune că în privinţa numărului de agenţi şi a resurselor alocate, operaţiunile desfăşurate în România s-au aflat pe locul doi, după cele din Albania. Nici unul dintre dosarele C.I.A. privind aceste operaţiuni nu a fost desecretizat.

La începutul anului 1950, unul dintre agenţii lui Bishop l-a re-

crutat pe Ray Bicaku, un refugiat albanez, fiul unui bogat proprietar de pământ, care petrecuse, la sfârşitul războiului, un an într-o mişcare ilegală anticomunistă, înainte de a fugi în Italia. Bicaku vorbea românește şi avea experiență ca operator radio. Sarcina lui la Roma era să antreneze tineri recruți români să trimită şi să primească mesaje radio şi să sară cu paraşuta. Între cei pe care i-a antrenat se aflau doi români, Wilhelm Spindler şi Constantin Saplacan, recrutați la începutul anului 1951 dintr-un lagăr de refugiați din Italia. În octombrie, centrul radio din Atena a raportat că Spindler şi Saplacan au fost arestați în România. Potrivit raportului şi notelor de protest trimise de guvernul român Statelor Unite, cei doi au recunoscut că misiunea lor era „să pregătească acte de diversiune şi terorism... şi să culeagă date de spionaj, mai ales despre armata română, dotarea ei, aerodromuri, uzine militare, poduri de cale ferată, baraje petroliere etc." Statele Unite au negat orice legătură cu evenimentul, dar foşti ofițeri C.I.A. recunosc acum că ei erau în mod sigur agenți americani. Peter Karomilas, un oficial C.I.A. azi la pensie, care a lucrat la Atena la pregătirea agenților bulgari la începutul anilor '50, pentru acelaşi gen de operațiuni, subliniază că toți agenții înțelegeau că în cazul în care erau prinşi, Statele Unite aveau să nege orice asociere cu eforturile lor.

Operațiunile erau periculoase şi presupuneau numeroase riscuri. Forțele de securitate sovietice şi est-europene erau extraordinar de eficace şi aveau rețele vaste în cele mai îndepărtate zone. În 1950, Direcția Generală a Securității Poporului organizase 13 centre regionale, folosea 2822 ofițeri şi dispunea de o rețea de informatori în întreaga țară.

Gordon Mason şi Peter Karomilas, ca şi alți colegi ai lor, au ajuns în final la concluzia că eforturile C.I.A. de a infiltra agenți în spatele Cortinei de fier erau fără rost şi în final neproductive. Nu numai că puneau viețile tinerilor recruți într-un pericol teribil, adesea cu consecințe tragice, dar sporeau şi suspiciunile regimurilor comuniste şi le provocau să impună măsuri şi mai aspre de securitate.

Relațiile Statelor Unite cu țările est-europene au implicat o abordare pe două paliere, operațiile acoperite coexistând, deşi nu tocmai confortabil, cu munca misiunilor diplomatice de acolo. Departamentul de stat şi-a folosit sediul Legației din Bucureşti drept post de ascultare şi canal pentru comunicații oficiale. Diplomații americani au folosit accesul pe care îl oferea Legația la oficialitățile române pentru a obține informații despre evoluțiile politice, culturale, economice şi militare ale țării. Sediul Legației oferea adăpost şi funcționarilor C.I.A. şi celor de la informații militare, agențiilor de ştiri din Statele Unite şi Serviciului pentru informații al Statelor Unite (U.S.I.S.). Acesta dispunea de o bibliotecă cu drept de împrumut şi un centru cultural pentru vizionarea noilor filme americane.

Reprezentanții Departamentului de stat şi ai C.I.A. la București erau interesați mai ales în detectarea conflictelor dintre membrii guvernului şi a diviziunilor din cadrul partidului comunist, care puteau fi exploatate. În 1950 şi 1951 au urmărit zvonurile legate de o luptă pentru putere dusă în cadrul Comitetului Central, ce a culminat cu îndepărtarea, de către Gheorghiu-Dej, în mai 1952, a Anei Pauker, împreună cu Vasile Luca şi Teohari Georgescu. Gordon Mason a ținut să sublinieze cu multă grijă că, totuşi, sursele pe care el le cultiva erau funcționari de rang mediu din Ministerul de externe şi oameni cu acces special la conducere, inclusiv artişti şi ziarişti care doreau să divulge informații în schimbul unor sume modeste de bani. ■

Traducere: Alina PETRICEL
Introducere şi adaptare:
Dorin MATEI

IMPORTANT

În anul 1997, an în care Magazin istoric **împlineşte 30 ani de apariție neîntreruptă, intenționăm organizarea unui concurs jubiliar.**

Vă rugăm să ne trimiteți, stimați cititori, propunerile dvs. privind prezentarea acestui concurs.

Aşteptăm, de asemenea, OFERTE DE SPONSORIZARE, în bani sau obiecte.

Documente necunoscute REVOLUȚIA DIN UNGARIA

Încă din primul deceniu de existență, dominația sovietică asupra Europei de Est s-a confruntat cu o rezistență din ce în ce mai puternică. Dacă marile mișcări – 1956 în Ungaria, 1968 în Cehoslovacia, 1980-1981 în Polonia – au stârnit ecouri ample și în celelalte țări-satelit, în ciuda măsurilor de cenzură luate de autorități, detaliile mișcării de rezistență încep să fie cunoscute abia acum.

Prima tulburare majoră s-a produs, după cum se știe, în Germania de Est, în vara lui 1953, la scurt timp după moartea lui Stalin. Dar primul moment când, într-adevăr, foarte mulți oameni – inclusiv cei mai sceptici sovietologi americani – au sperat în prăbușirea comunismului a survenit în octombrie-noiembrie 1956. Revoluția ungară a fost și a rămas un simbol al luptei antitotalitariste, împotriva dominației sovietice, un stindard al luptei anticomuniste pentru renașterea națională, libertate și democrație, acel punct către care s-au îndreptat atunci privirile tuturor. Apariția unor idei și sloganuri revizioniste în timpul evenimentelor din Ungaria, inclusiv în legătură cu Transilvania, nu a căpătat nici consistență și nici rezonanță în cronica revoluției ungare.

Personajul central al evenimentelor din Ungaria rămâne Imre Nagy. Personalitatea sa a fost și este un subiect istoric contradictoriu, interpretată diferit de analiști și comentatori. În iunie 1989, el era reînhumat cu onoruri de stat. Stânga și dreapta politică din Ungaria și-l revendicau cu egală hotărâre. În 1993 Karoly Grosz – ultimul prim - secretar al P.M.S.U., partidul apărut pe ruinele revoluției maghiare și după falimentul Partidului celor ce muncesc din Ungaria, ambele reprezentând denumiri ale partidului comunist ce a exercitat, cu multe nuanțe specifice, dominația totalitară în viața societății ungare între 1945-1990 – afirma într-un interviu acordat ziarului Népszabadság că Imre Nagy a fost agent al NKVD-ului și ar avea pe conștiință cel puțin 100 de comuniști, aflați în exil în U.R.S.S. și executați. În acest an, în fața clădirii Parlamentului din Budapesta i s-a ridicat o statuie. Dar clasa politică din Ungaria manifestă o atitudine diferită față de personalitatea lui Imre Nagy, în comparație cu anii 1989-1990. După cum aflăm din Magyar Hirlap, socialiștii, dintre care mulți provin din foștii comuniști, au intenția să propună să se voteze o lege pentru comemorarea sa, în vreme ce aliații lor liberali se opun. Opoziția conservatoare reamintește, la rândul ei, că Imre Nagy n-a fost singurul martir al represiunii din 1956.

Rostul istoricului este să se țină cât mai departe de asemenea dispute politice și mai ales de substratul lor. Așa cum am precizat, revoluția ungară din 1956 rămâne și acum, după 40 de ani, incontestabil, un eveniment de marcă al sec. XX. Iată de ce redacția revistei Magazin istoric și-a propus ca, începând cu numărul trecut, să înfățișeze cititorilor săi o serie de noi date și analize ale evenimentelor petrecute atunci în Ungaria și ecourile lor în România. Sigur, pornind de la cele mai importante documente accesibile în acest moment.

Prezentăm în numărul de față un articol semnat de un diplomat rus, Valeri Leonidovici Musatov, care a lucrat două decenii la Ambasada U.R.S.S. de la Budapesta (1964-1984). După prăbușirea regimurilor comuniste, revistele Novoe vremea și Novaia i noveișaia istoriia (din al cărei număr 1/1994 am adaptat, cu subtitlurile noastre, și textul care urmează) i-au găzduit frecvent studii de istorie contemporană a Ungariei și Europei centrale și răsăritene, Valeri Musatov fiind și un cunoscut comentator de politică externă. Deci cine a fost Imre Nagy? – iată întrebarea la care încearcă să răspundă Musatov. Îi urmează un prim text realizat pe baza mărturiilor lăsate posterității chiar de Imre Nagy. În sfârșit, domnul conf. dr. Mihai Retegan (care s-a ocupat în mod special de acest subiect, atât în numeroasele articole de presă, cât și prin pregătirea a două volume ce vor apare curând) continuă prezentarea documentelor din arhive americane despre evenimentele petrecute în acel an în țările blocului sovietic.

IMRE NAGY –

O VIAȚĂ TRAGICĂ

VALERI L. MUSATOV

Numele lui Imre Nagy (1896-1958), prim-ministru al guvernului ungar în timpul revoluției din 1956, este unul dintre simbolurile mișcării de eliberare a popoarelor din Europa Centrală și de Est împotriva sistemului totalitar al lui Stalin. Nagy a fost un comunist de școală cominternistă; până și ultimele sale însemnări, scrise în timpul internării în România, în anii 1956-1957, însemnări privind rolul său în timpul evenimentelor din Ungaria, din 1956, când presimțea apropierea judecății, dovedesc – oricât de paradoxal ar părea – căutarea unor răspunsuri privind evenimentele din țările socialiste, în spiritul marxism-leninismului.

Una dintre tezele volumului său neîncheiat Reflecții, amintiri **este „îmbogățirea marxism-leninismului cu o nouă experiență de luptă, pe baza evenimentelor din Ungaria", cum se specifică într-o lucrare consacrată anului 1956, apărută la Budapesta, în 1992. Astăzi personalitatea lui Nagy ca luptător pentru independență este omagiată și de curentul de dreapta din cercurile guvernamentale din Ungaria, care dorește însă să minimalizeze rolul adepților socialismului în evenimentele din 1956. Mormântul lui Nagy din cimitirul orașului Budapesta a devenit loc de pelerinaj.**

Omul lui Beria

Pe măsură ce se publică noi documente din arhivele organelor de stat şi de partid ale U.R.S.S. (este vorba despre colecţia remisă guvernului Ungariei de preşedintele B.N. Elţîn), se pot lămuri cu obiectivitate cauzele şi forţele motrice ale revoluţiei ungare din 1956, precum şi rolul lui Nagy în aceste evenimente. Nagy a fost o personalitate contradictorie, complicată, după cum şi vremea în care a trăit el a fost apocaliptică.

De numele lui sunt legate multe enigme. De pildă, în Rusia s-a încercat să i se atribuie participarea la împuşcarea familiei ţariste în iulie 1918, la Ekaterinburg. Între cei care l-au împuşcat pe ţar şi familia sa au fost într-adevăr câţiva unguri, mai precis prizonieri de război în armata austro-ungară. Generalul Diterihs, din armata lui Kolceak, menţionează cinci, iar preceptorul ţareviciului Aleksei, P. Jilliard, şapte.

Numele Nagy este foarte răspândit între unguri. Iar dacă Imre Nagy ar fi participat la execuţia ţarului, n-ar fi menţionat el oare în nici o autobiografie scrisă pentru secţia cadre a Cominternului? Execuţia ţarului era considerată atunci un act eroic.

A doua enigmă sau element de senzaţie privind numele lui Nagy este colaborarea sa secretă cu organele de represiune din U.R.S.S., în anii 1933-1941.

În septembrie 1985, în timpul discuţiei dintre J. Kádár şi M.S. Gorbaciov, autorul acestui articol l-a auzit pe liderul ungar spunând că Nagy a fost „omul lui Beria". Se ştie că mulţi activişti ai Cominternului au avut relaţii strânse cu NKVD sau GRU. Nimic anormal, dat fiind că U.R.S.S. era considerată patria comuniştilor din întreaga lume, patria sovietelor, împresurată de forţe capitaliste şi de un duşman comun. Cu timpul, NKVD a început să controleze serios aparatul Cominternului.

Nagy a primit cetăţenia sovietică în 1936 şi nu s-au găsit dovezi privind anularea ei, deşi este evident că mai târziu Nagy nu putuse să nu fie cetăţean al Ungariei. El ieşise formal din P.C.U.S. în 1954. În autobiografia întocmită pentru secţia cadre a Cominternului menţiona că în 1920-1921 lucrase în Secţia Specială a Armatei 5, apoi fusese trimis într-o activitate ilegală de partid în Ungaria.

Circula o poveste ciudată privind excluderea lui Nagy din P.C. din Rusia (b) în 1935, pe motiv de „inconsecvenţă", de fapt, însă, pentru că soţia lui plecase la tatăl ei în Ungaria, iar Nagy nu anunţase P.C. din Ungaria şi Cominternul. În 1939, însă, Colegiul de partid al Comisiei Controlului de Partid de pe lângă C.C. al P.C. din Rusia (b) l-a reprimit în partid, limitându-se la o mustrare pentru călătoria soţiei.

Nagy nu a fost socotit niciodată un dogmatic, deşi în 1948 ambasadorul U.R.S.S. în Ungaria, G.M. Puşkîn, informa că, la o şedinţă a Biroului politic, Nagy s-a pronunţat împotriva unificării comuniştilor şi social-democraţilor.

M. Rákosi a avut relaţii deloc simple, uneori chiar tensionate, cu Nagy. „O bucăţică spartă din granitul nostru moscovit", aşa îl caracteriza Rákosi pe Nagy. Mai târziu, Rákosi avea să îl numească „oportunist", dar de fapt el îi era rival în lupta pentru putere.

Kriucikov raportează lui Gorbaciov

În cursul consultărilor interpartide din vara lui 1989, reprezentanţii P.C.U.S. au prezentat aprecierea specialiştilor sovietici despre evenimentele din 1956. Când s-au adus în discuţie presupusele legături ale lui Nagy cu NKVD, reprezentantul P.M.S.U. a afirmat că această temă în general nu trebuie abordată.

Dar în arhivele KGB se descoperise că în anii '30 Nagy era agent-informator secret al NKVD.

Preşedintele KGB al U.R.S.S., V.A. Kriucikov, i-a raportat acest lucru lui M.S. Gorbaciov şi a trimis o notă la Biroul politic. Motivaţia ei: campania în curs legată de participarea fostului lider al guvernului ungar la evenimentele din 1956, campanie declanşată în scopul discreditării P.M.S.U., lezării autorităţii partidului şi conducerii ei actuale, sădirii unor sentimente de duşmănie faţă de Uniunea Sovietică *(Aghent „Volodea". Neizvestnie faktî iz biografii Imre Nagy,* în *Istocinik,* 1993, nr.1).

Personal, Grosz socotea şi socoteşte că nu există motive de îndoială cu privire la: autenticitatea documentelor de arhivă; colaborarea secretă a lui Nagy cu NKVD-ul anilor '30; delaţiunile făcute de el despre tovarăşii săi. De aceeaşi părere este şi preşedintele Partidului Muncitoresc al Ungariei, D. Türmer, care presupune că guvernul Ungariei, dacă vrea, poate organiza cercetarea cazului. Vicepreşedintele Adunării Naţionale a Ungariei, socialistul M. Süres, a afirmat însă că n-are sens să se ocupe acum de aceste treburi, chiar dacă se confirmă contactele lui Nagy cu NKVD-ul.

În aprilie 1993, într-un interviu în ziarul *Népszabadság,* Kriucikov a afirmat că materialele despre Nagy au fost descoperite în arhivele KGB la sfârşitul anului 1988. Specialiştii le-au verificat şi au confirmat că sunt autentice. KGB a căutat martori oculari ai acelor ani, dar n-a găsit.

Volodea, „fostul nostru rezident"

Autorul acestui articol ar vrea să-şi exprime propriul punct de vedere asupra problemei. Până la un moment dat, eu nu am dat crezare afirmaţiilor privind munca de informator pentru KGB a lui Nagy. Se ştie că emigranţii din anii '30 au fost puşi în situaţii grele. Dar stu-

dierea biografiei lui Nagy a relevat împrejurări ciudate. În 1937-1939 un comunist-străin, ca să poată supravieţui la Moscova trebuia să fie ori stalinist-dogmatic, ori să tacă ori... să-şi vândă sufletul diavolului.

Eu am văzut în 1989 copiile documentelor din arhiva KGB despre Nagy, după ce, cu permisiunea lui Gorbaciov, ele au fost remise Budapestei. Mi s-au spulberat toate îndoielile privind veridicitatea documentelor.

Despre ce materiale era deci vorba? În primul rând, despre documente dovedind legăturile lui Nagy cu OGPU, începând din 1930 sau puţin mai devreme – un funcţionar al acestui organ pusese o apostilă pe unul dintre ele: „Este fostul nostru rezident". În al doilea rând, despre chestionare din dosarul personal al lui Nagy la OGPU, din care reiese că la 17 ianuarie 1933, Imre (Vladimir) Iosifovici Nagy (născut la Kaposvar) a fost recrutat ca agent-informator. Nu spion pentru un serviciu străin. Acolo este menţionată porecla agentului – „Volodea"; există şi semnătura agentului sub textul: „legăturile mele cu OGPU şi misiunile pe care le voi îndeplini vor fi păstrate în total secret. Voi purta răspunderea în faţa Comisiei OGPU, pentru colportare" (copia documentului se află în arhiva personală a autorului). Sunt înşirate apoi numele celui care l-a racolat pe agent, celui care i-a dirijat activitatea şi celui ce stabilea legătura cu el.

S-au găsit şi câteva caracterizări ale lui Nagy, în care şefii lui din OGPU/NKVD îi remarcau spiritul de iniţiativă în activitate şi priceperea de a aborda oamenii. Într-un act se specifica faptul că „Volodea" lucra dezinteresat, fără a primi o recompensă materială.

Unul dintre şefii lui Nagy la NKVD a fost fiul lui I.M. Sverdlov (şeful statului sovietic între 1917 şi 1919), A.I. Sverdlov, în 1940 locotenent major de securitate. Există rapoarte scrise chiar cu mâna lui „Volodea": de pildă, liste cu persoane despre care agentul putea da informaţii. Într-una 38 persoane, în alta – 150, şi nu numai unguri, ci şi austrieci, nemţi, polonezi, bulgari şi ruşi. Erau şi înşiruiri de oameni arestaţi, despre care dăduse informaţii agentul „Volodea". Toţi au fost apoi reabilitaţi. În 1989 Arhiva centrală a KGB a oferit informaţii despre cei împuşcaţi sau care au murit în lagăre, în urma denunţurilor lui Nagy. Erau 15 persoane.

La 20 martie 1940, într-o autobiografie scrisă de mână Nagy afirma: „Cu NKVD-ul am colaborat din 1930. Primind sarcină am luat legătura şi m-am ocupat de mulţi duşmani ai poporului" (copia documentului se află în arhiva personală a autorului).

În acest document, Nagy scria, mult mai amănunţit decât în cele

„Provocarea a ieşit prost"

DUMITRU TĂNĂSESCU

Imre Nagy a fost un marxist şi un comunist convins. A fost şi agent sovietic. Moscova a furnizat Budapestei un dosar substanţial pe această temă, în cadrul politicii de glasnost. Informaţia este confirmată şi de Sudoplatov, adjunctul şefului Directoratului I din NKVD, omul care a supravegheat personal instalarea comunismului în Ungaria (*Magazin istoric*, nr. 2/1995). Dacă în cazul dosarului alcătuit de Moscova scepticii pot să-şi pună problema veridicităţii, la Sudoplatov – un om zdrobit de aparatul pe care l-a slujit atâţia ani şi faţă de care pare a nu mai avea vreo obligaţie – este mai greu să găseşti vreun motiv de îndoială. Oricum, nu cunoaştem o demonstraţie convingătoare care să ateste contrariul.

Sigur, întrebarea pe care ţi-o pui ştiind acest lucru este: de ce a acţionat Imre Nagy în octombrie-noiembrie 1956 cu atâta hotărâre contra Moscovei? Gândul te duce imediat la mai multe scenarii, un reflex firesc în fond, în epoca dezinformării pe care o trăim.

Au fost evenimentele din Ungaria o provocare pusă la cale de Moscova pentru a-şi demonstra voinţa de a impune ordinea în sfera de influenţă agitată de tulburări după moartea lui Stalin, profitând şi de contextul favorabil al crizei Suezului? Însuşi Imre Nagy, aşa cum vom vedea, nu excludea această posibilitate. Sau a devenit Imre Nagy un fost agent scăpat – ca şi alţii – de sub controlul Moscovei?

S-ar putea ca lucrurile să fi fost mult mai simple. În fond, şi alţi lideri comunişti, în ciuda idealurilor internaţionaliste, care i-au animat o perioadă mai lungă sau mai scurtă, s-au orientat spre o politică naţională, ce a intrat în coliziune cu cursul politicii propovăduite de Moscova. A fost cazul lui Gheorghi Dimitrov (în Bulgaria), Iosif Broz Tito (în Iugoslavia), Wladislaw Gomulka (în Polonia), Gh. Gheorghiu-Dej (în România). Este greu de dat un răspuns convingător la întrebarea de mai sus în stadiul actual, când arhive importante rămân încă închise

cominterniste, că din martie 1918 a intrat în armata roşie, unde a fost mitralior. În mai detaşamentul lui a participat la înăbuşirea mişcării, până la mijlocul lui iulie a luptat contra cazacilor albi. Apoi detaşamentul a fost mobilizat pe frontul din Baikal, împotriva cehoslovacilor, eserilor şi alb-gardiştilor.

Nu este clară cauza scurtei arestări a lui Nagy, din martie 1938, când, după numai patru zile de detenţie, el a fost eliberat. Iată cum este ilustrat în documente acest episod. Din raportul căpitanului de securitate Altman către comisarul de securitate de rangul 3, Karuţkoi, locţiitor al şefului secţiei 4 a Direcţiei principale de securitate (GUGB) a NKVD a U.R.S.S.

„Raportez că în noaptea de 4 spre 5 martie a.c. a fost arestat de Secţia II a UNKVD a Regiunii Moscova agentul Secţiei 2 «Volodea» – Nagy Vladimir Iosifovici.

«Volodea» a fost recrutat la 17 ianuarie 1933 şi în tot acest timp a oferit material preţios privind activitatea antisovietică a unor serii de persoane din rândul emigraţiei politice ungare.

În ultima vreme «Volodea» a elaborat obiectivele de bază ale afacerii de agentură «Incorigibilii».

«Volodea» a fost arestat fără o verificare prealabilă la Secţia 8 GUGB şi a rămas sub arest patru zile. Când am întrebat pe baza căror materiale a fost arestat «Volodea», el a fost eliberat pe 8 III a.c.

Pun această relatare la dispoziţia dumneavoastră".

Documentul este datat 10 martie 1938. Este anexat şi un document privind eliberarea lui Nagy de sub pază din considerente operative.

Dar Nagy nu a fost lăsat în pace după această istorie. O vreme a fost urmărit, de aceea în iunie 1938 el s-a adresat printr-un raport la NKVD, cu rugămintea de a se ridica bănuielile care planau asupra lui: „Tovarăşi! Timp îndelungat am colaborat cinstit şi devotat cu NKVD-ul în lupta împotriva duşmanilor poporului de toate felurile şi pentru stârpirea lor.

Sunt pe deplin conştient de responsabilitatea acestei munci". (Copia documentului se află în arhiva personală a autorului.)

„Azi spune una, mâine – alta"

După declanşarea Marelui război pentru apărarea patriei, Nagy a fost mobilizat în august 1941 în armata roşie, apoi; la recomandarea Comitetului Executiv al Cominternului a fost pus la dispoziţia Direcţiei informaţii a armatei roşii. În 1943, la cererea lui Rákosi, el lucra la Comitetul unional de Radio. Apoi a fost colaborator al

cercetătorilor, iar despre multe acţiuni şi evenimente din lumea comunistă nici nu ştim cu siguranţă dacă mai există documente.

Putem însă încerca să prezentăm cauzele revoluţiei ungare aşa cum le vedea chiar Imre Nagy. În timpul şederii sale la Snagov, în România, el a făcut o serie de însemnări despre evenimentele petrecute, care au intrat în circuitul istoriografic sub numele de *Analiza evenimentelor din Ungaria*. Imre Nagy încerca să-şi justifice acţiunile, insistând mai ales asupra faptului că nu el era cel care se abătuse de la linia marxism-leninismului. Ca să fim foarte sinceri, lectura acestui text după şase ani în care nu am mai avut învăţământ politico-ideologic a reprezentat o adevărată probă de rezistenţă, care ne-a redeşteptat amintiri deloc plăcute. Cu tot naţionalismul lui Imre Nagy, cu tot radicalismul său antisovietic, cu toate eforturile lui de a căuta o cale de dezvoltare proprie, dar socialistă, pentru Ungaria (inclusiv un sistem pluripartit), textul mustește de formulări şi ideologie marxist-leninistă. Oricât i-am acorda circumstanţele atenuante ale unui material redactat în condiţii de captivitate, sub teroarea soartei sale viitoare şi a judecăţii la care începuse să se aştepte, Imre Nagy nu poate fi plasat decât în categoria acelor comunişti „luminaţi" – gen Lucreţiu Pătrăşcanu –, total diferită însă de cea a reformatorilor care au rupt-o cu comunismul în adevăratul sens al cuvântului. El nu poate fi asimilat nici acelor conducători comunişti din ţările intrate în sfera de influenţă sovietică, de felul lui Troicio Kostev în Bulgaria, Rudolf Slansky în Cehoslovacia, Laszlo Rajk în Ungaria, Koçi Xoxe în Albania,care au fost aleşi să fie executaţi pentru a ilustra teza stalinistă a duşmanului din interiorul partidului.

Dar să vedem – în viziunea lui Imre Nagy – cum s-au acumulat tensiunile care au dus la evenimentele din octombrie-noiembrie 1956 din Ungaria.

Principalii vinovaţi erau Mátyás Rákosi şi Ernö Gerö, cei care conduseseră Partidul celor ce muncesc din Ungaria (ultimul îl înlocuise pe Rákosi ca prim secretar la 18 iulie 1956). Ei instauraseră o atmosferă de teroare, cu sprijinul aparatului de securitate şi, mai ales, la ordinele Moscovei. Imre Nagy acuza prezidiul P.C.U.S. pentru faptul că „a sprijinit cu toate mijloacele clica Rákosi–Gerö şi pătura conducătoare stalinistă ce s-a format în jurul acestei clici împotriva comuniştilor şi împotriva poporului maghiar". În acest context, el ţinea să sublinieze

Institutului nr. 205, formaţiune care a existat după dizolvarea Cominternului. În 1944, împreună cu un grup de lideri ai partidului comunist ungar, Nagy s-a aflat în teritoriul Ungariei, eliberat de armata roşie. Documentele privind misiunea sa au fost semnate de V.M. Molotov.

Evident, cariera moscovită l-a ajutat pe Nagy să ocupe posturi importante în guvernul democratic al Ungariei. El a jucat un rol însemnat în reforma agrară, a fost preşedintele Parlamentului. Fără sprijin sovietic, n-ar fi devenit ministru de interne şi şef al secţiei administrative a C.C. Dar, în aceste posturi, socotea Rákosi, Nagy a fost un molâu. În momentul morţii lui Stalin, era locţiitorul primului ministru al Ungariei. La Moscova părerea sa conta. Când a venit timpul să fie „măturat" Rákosi şi gruparea sa, să se aducă corective politicii – ori toate erau hotărâte la Moscova –, atunci, la convorbirile de la Kremlin, din iunie 1953, cu partea sovietică, Nagy a fost numit candidat la postul de prim-ministru. Candidatura lui a fost susţinută de Beria, Malenkov şi Molotov.

În iulie 1953, Nagy conducea guvernul Ungariei. Opiniile sale privind dezvoltarea ţării şi-au găsit reflectarea în programul guvernamental din anii 1953-1954. La vremea aceea, Nagy devenise teoretician-specialist în probleme agrare. De asemenea, a fost ales membru al Academiei de ştiinţe a Ungariei. În politică, Nagy s-a lovit de linia dură Rákosi-Gerö-Révai. În 1949 a trebuit să-şi facă autocritica, altfel nu ar mai fi rămas în C.C. A fost exclus pentru o vreme din Biroul politic, dar eticheta de „buharinist" le-a reuşit. În Cehoslovacia, muncitorimea din uzine a luat armele în mână. «Contrarevoluţie» – astfel au încercat s-o justifice. În Ungaria au fost răscoale la sate mai ales dincolo de Dunăre, iar în rândul muncitorilor din Csepel şi Ozd a început o mişcare grevistă".

Liderul sovietic Hruşciov (împreună cu premierul Bulganin – în centru), în celebra vizită de împăcare la Tito, în 1955, cu doar un an înaintea înţelegerii lor privindu-l pe Imre Nagy.

În p. 61: *Imre Nagy în mijlocul cetăţenilor Budapestei*

meritele acelor comunişti care, fără să se teamă, s-au opus metodelor staliniste ale conducerii partidului. „Luarea de poziţie împotriva unei asemenea conduceri de partid nu este anarhism micburghez, nu este crimă, ci o virtute. Aceasta este o dovadă a principialităţii comuniştilor unguri, a fermităţii lor politice, a combativităţii lor, a devotamentului lor faţă de popor şi a patriotismului lor şi în acelaşi timp aceasta constituie o dovadă strălucită a internaţionalismului lor proletar, o dovadă că această masă nu se lasă abătută de la drumul socialismului şi democraţiei, nu se lasă eliminată din familia mare a popoarelor şi naţiunilor".

După moartea lui Stalin, Moscova a fost confruntată cu rebeliunea din Germania de Est, în iunie 1953 (*Magazin istoric,* nr. 3/1995). „În Germania de Est s-a răsculat muncitorimea – considera Imre Nagy– şi au trimis trupe sovietice împotriva lor. Au încercat să înfăţişeze lupta muncitorilor ca «contrarevoluţie», ca muncă de subminare a imperialiştilor şi fasciştilor – dar nu

Pe moment, sub impactul acestor mişcări, Moscova a hotărât să acorde o mai mare libertate de mişcare conducerilor partidelor satelit. În Ungaria, la plenara Comitetului Central al Partidului celor ce muncesc, din 27-28 iunie, „s-a stabilit că politica partidului şi guvernului duce ţara spre catastrofă, este o politică aventuristă care nu ţine cont de interesele poporului... Pe baza hotărârii C.C., la data de 4 iulie 1953 s-a convocat noua Adunare Naţională, Rákosi a trebuit să abdice şi noul program al guvernului a fost depus de către mine". Imre Nagy ţinea să adauge că „în iunie 1953 prezidiul partidului comunist al Uniunii Sovietice ne-a atras atenţia asupra faptului că, în cazul în care se mai continua cu politica clicii Rákosi-Gerö, poporul maghiar ne

s-a păstrat. Pentru a se salva a trebuit să facă din nou compromisuri. În 1951, fiind şef de secţie la C.C. al Partidului Muncitoresc Ungar (PUM), a semnat împreună cu alţi colegi ai săi o notă cu propunerea de arestare a lui Kádár.

În atmosfera sufocantă a cultului personalităţii lui Rákosi, a arbitrariului, a dogmatismului, programul lui Nagy, care prevedea construcţia democrat-populară a Ungariei, suna ca un început foarte promiţător pentru reforme. În societate, simpatiile erau de partea lui. Dar, în confruntarea cu un adversar atât de rafinat ca Rákosi, Nagy a pierdut: raportul de forţe în partid nu înclina spre el. Iar la Moscova se desfăşura atunci lupta dintre Malenkov şi Hruşciov. În final, şi Nagy, şi Malenkov au pierdut postul de şef al guvernului.

În 1955, Nagy a fost exclus din partid. Moscova nu a aprobat aceste acţiuni ale lui Rákosi. Probabil de aceea Nagy a fost apoi lăsat în pace. Atunci a scris el multe cărţi despre evoluţia mişcării de independenţă a Ungariei.

În octombrie 1956, pe valul mişcărilor revoluţionare ale tineretului şi muncitorilor, Nagy, devenit cel mai popular om politic din ţară, se afla la conducerea guvernului. Împreună cu adepţii săi din partid şi cu cei din rândul intelectualităţii, contribuise hotărâtor la modificările din societate, dar, primind puterea, se găsea într-o situaţie foarte grea. Guvernul lui Nagy nu se afla la înălţimea situaţiei. Din inerţie, Nagy a încercat să realizeze programul din 1953, dar evenimentele s-au derulat după un alt scenariu. Un membru al guvernului lui Nagy, filosoful de talie europeană Georg Lukács, remarca în 1971 că Nagy „nu a avut program. Azi spunea una, mâine – alta".

Înţelegere Hruşciov-Tito

În timpul convorbirilor sale din insula Brioni cu Tito, de la începutul lui noiembrie, Hruşciov l-a rugat pe liderul iugoslav să-şi exercite influenţa asupra lui Nagy. Moscova a crezut tot timpul că mişcările lui Nagy erau dirijate de iugoslavi.

Independent de faptul că iugoslavii, conform înţelegerii, l-au ademenit pe Nagy şi pe adepţii lui la ambasada lor, comandamentul militar sovietic avea ordin să-l aresteze pe Nagy şi pe membrii guvernului său. Nici până azi nu se ştie de ce a acceptat Nagy să se ascundă în Ambasada Iugoslaviei, adică pe teritoriu străin, pentru că astfel a pus cruce carierei sale politice. Ce spera el? La 22 noiembrie 1956, când a fost scos din Ambasada Iugoslaviei şi pus la

va goni cu coasele. Prezidiul partidului Uniunii Sovietice ne-a făcut atunci atenţi şi asupra faptului că o politică care nu se bizuie pe masele populare, ci pe arme sovietice, duce la catastrofă. Ei au afirmat că trupele sovietice nu vor rămâne permanent în Ungaria".

Dezgheţul a fost de scurtă durată. „În iarna 1954-1955 însă a triumfat din nou politica de aventură stalinistă asupra politicii reale leniniste... la noi prin metode deosebit de brutale".

Prin hotărârea din martie 1955, s-a revenit deci la linia politică anterioară plenarei din iunie 1953. Atunci, considera Imre Nagy, a pierdut partidul încrederea maselor, autoritatea lui s-a micşorat tot mai mult şi partidul s-a limitat la o „clică antipopulară formată dintr-un grup restrâns împotriva căruia chiar şi comuniştii s-au ridicat tot mai vehement".

Criza s-a agravat în Ungaria în primăvara anului 1956, după Congresul XX al P.C.U.S. şi celebrul discurs ţinut de Hruşciov, prin care acesta demasca abuzurile stalinismului. Agitaţia chiar din rândul membrilor de partid ar fi trebuit să avertizeze conducerea ungară asupra tensiunilor care se acumulau. Dar, arăta Imre Nagy, bazându-se pe sprijinul Moscovei, aceasta a continuat să ignore pericolul. Atunci a devenit evident pentru membrii de partid că „transformarea conducerii şi politicii partidului pe calea luptei teoretico-politice prin mijloacele democraţiei de partid în cadrul organizaţiilor de partid este imposibilă. Pe de altă parte, interesele ţării, interesele poporului au impus ca o necesitate urgentă şi inevitabilă înlăturarea acestei conduceri, evitarea catastrofei şi au obligat pe comunişti să lupte cu orice mijloace în vederea curăţirii partidului de această conducere şi politică".

Imre Nagy recunoştea influenţa schimbărilor petrecute în Polonia (vezi cronologia publicată în nr. 7/1996) asupra evoluţiei situaţiei din Ungaria. „Evenimentele din Ungaria au izbucnit sub influenţa evenimentelor din Polonia, dintr-un sentiment de adâncă simpatie faţă de atitudinea partidului polonez şi faţă de tendinţa de independenţă poloneză". Mai ales acţiunea muncitorilor din Poznan a avut un ecou deosebit. „Nici o forţare n-a reuşit să dovedească, prin nici o propagandă, că au fost diversionişti imperialişti şi «contrarevoluţionari polonezi» care au organizat şi au luat parte la răscoala din Poznan". Spre deosebire de Ungaria, „în Polonia, unde evenimentele s-au desfăşurat în condiţii mult mai grave, totuşi n-au avut loc lupte sângeroase, deoarece conducătorilor partidului şi guvernului polonez le-a reuşit în ultimul moment să împiedice intervenţia armatei sovietice".

dispoziția trupelor sovietice, a avut loc un târg. În schimbul libertății și chiar a fotoliului lui ministerial, Nagy trebuia să se retragă din postul de premier și să declare că îl sprijină pe Kádár. La început, aflat încă în Ambasada Iugoslaviei și împins la acest pas de iugoslavi, a fost gata să cedeze. Apoi a refuzat categoric.

Soarta lui fusese hotărâtă. Restul reprezintă amănuntele tragediei sale: exilul în România, deportarea în patrie, ancheta, amânările începutului procesului, judecarea și execuția, la 16 iunie 1958.

Din primele zile ale sosirii sale la Snagov, Nagy a încercat să-și aprecieze acțiunile, în postul de premier, să analizeze caracterul și dezvoltarea mișcării de eliberare națională din Ungaria, din octombrie-noiembrie 1956. Vroia, desigur, să se exprime și în problemele teoretice ale socialismului. Dar, pe măsură ce cunoștea mai bine evoluția situației de acasă și din străinătate – primea uneori ziarele *Népszabadság, Pravda* și *L'humanité* –, își întărea convingerea că poziția sa este justă și își critica oponenții și adversarii politici. Era vorba, evident, înainte de toate, despre greșeli, crime și răspunderi pentru criza ungară, greșeli ce reveneau lui Rákosi, dar și despre acțiunile lui Kádár, pe care Nagy îl considera un trădător. Aflat în exil, Nagy a purtat istorica sa controversă cu staliniștii și neostaliniștii. Dacă înainte articolele sale se distingeau prin academism, raționalism arid, ultimele sale însemnări sunt scrise emoțional și polemic. Survenise în mod clar structura psihică a lui Nagy, „sindromul 4 noiembrie" – cum i-a spus un istoric ungar, J.M. Rainer –, când a fost îndepărtat cu forța de la putere.

De la stânga la dreapta: Laszlo Rajk, Ernõ Gerõ, István Kossa, István Kovács, János Kádár, Mátyás Rákosi, Jozsef Révai și Imre Nagy în 1948, pe vremea când, umăr lângă umăr, introduceau comunismul în Ungaria

La plenara din 18 iulie 1956, Mátyás Rákosi a fost înlocuit cu Ernö Gerö. Practic, aprecia Imre Nagy, nimic nu s-a schimbat în politica dusă de conducerea partidului. „Dacă opoziția nu ar fi dus lupta mai departe și dacă nu s-ar fi adresat maselor populare, foarte curând ar fi ieșit la suprafață și ar fi subjugat poporul un regim de teroare mai îngrozitor ca în trecut".

Imre Nagy ținea să precizeze foarte clar că „lupta opoziției nu a fost îndreptată împotriva partidului și datorită faptului că opoziția nu a adoptat o atitudine care ar fi avut ca scop desființarea, dizolvarea etc. a partidului. Opoziția a avut revendicări în ceea ce privește schimbările radicale (persoane) în conducerea partidului, în ceea ce privește schimbarea fundamentală a politicii partidului, a democratizării vieții interne de partid, a stabilirii noului rol și a funcționării partidului. Acestea au fost preconizate potrivit condițiilor etapei de trecere și conform dezvoltării drumului maghiar".

Imre Nagy sublinia că „entuziasmul" cu care masele au salutat, de-a lungul timpului, diversele măsuri adoptate, dar și schimbările petrecute, se datora fricii. Numărul voturilor de încredere față de partid și guvern, numărul entuziaștilor pentru politica lor a fost apropiat totdeauna de 100%, lipsind doar 1-2% sau chiar mai puțin... Masele, chiar secret fiind votul, nu au «îndrăznit» în fața urnelor să-și exprime nemulțumirile prin voturile date". Până la urmă însă „în octombrie 1956 au avut curajul să iasă în stradă și chiar cu sacrificiul vieții au avut curajul să-și manifeste nemulțumirile".

Așa cum am precizat, Imre Nagy nu ignora eventualitatea unor manipulări sovietice în declanșarea crizei ungare. Lui nu-i scăpa conexiunea dintre intervenția militară sovietică în Ungaria și criza Suezului (vezi cronologia din nr. 7/1996). „Uniunea Sovietică, cu scopul de a se afirma ca mare putere, ca să oprească presiunea anglo-franceză împotriva Egiptului și prin aceasta să-și apere interesele sale, în același timp să câștige simpatia lumii arabe, s-a decis la intervenție militară în Europa, la punctul vulnerabil cel mai apropiat al Angliei și Franței. Ungaria în acest plan sovietic constituie un teren de prima importanță pentru armata sovietică".

O victimă a rușilor

După plenara C.C. al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar din februarie 1957, la care a fost învinuit de trădarea intereselor clasei muncitoare şi ale ţării, Nagy nu putea să nu ştie că, mai devreme sau mai târziu, va trebui să compară în faţa tribunalului. Brusc, a încetinit ritmul scrierii însemnărilor cu caracter politic, s-a concentrat pe amintiri personale, din copilărie. Cu o săptămână înainte de arestarea sa, în aprilie 1957, a trimis o scrisoare unui membru al conducerii superioare a Partidului Comunist Român, V. Roman, care îl cunoştea din activitatea de la Comintern, în care ruga mişcarea comunistă internaţională să cerceteze „cazul" său şi, în general, problema ungară în mod obiectiv, de pe poziţiile Congresului XX al P.C.U.S.

Istoricii maghiari contemporani, de pildă directorul Institutului revoluţiei ungare din 1956, György Litván, nu neagă existenţa unor elemente de extremă dreaptă, chiar profasciste, între forţele politice din Ungaria din toamna lui 1956, dar ele nu au jucat un rol decisiv. Reprezentanţii lor bravează acum ca anticomunişti şi nu ascund că în 1956 au încercat să destabilizeze situaţia guvernului lui Nagy şi să îi alunge pe „comuniştii-reformatori". Rol hotărâtor în revoluţia din 1956 îşi arogă acum şi reprezentanţii partidelor conservatoare – de centru dreapta, care au intrat în actualul guvern al Ungariei.

Ca luptător pentru independenţa naţională şi ca reformator comunist, Imre Nagy trebuie aşezat pe piedestalul istoriei. Portretul său comportă deopotrivă componenta de om politic şi de om.

Oamenii politici nu pot fi sanctificaţi, ceea ce este valabil şi în cazul Nagy. Dar nici demonizaţi. Este la fel de greşit. Nagy a fost un erou al luptei pentru libertate şi o „victimă a ruşilor", cum scrie *La Stampa,* dar şi un călău al tovarăşilor săi şi un complice al stalinismului.

Puţini sunt cei care, înţelegând mecanismul regimului stalinist, au rămas curaţi şi au supravieţuit. Nagy a fost victima acestui regim de două ori: vânzându-şi sufletul diavolului, în anii '30, apoi optând pentru calea reformării „socialismului" la mijlocul anilor '50. A murit lovit de maşina represivă în care el însuşi crezuse cândva şi pe care o slujise. Misiunea istoricilor este să stabilească plinurile şi golurile unor personalităţi ca Nagy, Kádár, Hruşciov, Gomulka, Tito. Dar în mod obiectiv, pornind de la înţelegerea condiţiilor concret istorice în care au acţionat ei. ■

Adaptare şi traducere de
Florentina DOLGHIN

Dar Imre Nagy mergea şi mai departe cu analiza. Astfel, referindu-se la acuzaţia adusă revoluţiei că s-ar fi desfăşurat cu un important aport al fasciştilor reîntorşi în ţară, replica: „Guvernul Hegedüs, împreună cu conducerea de partid Rákosi-Gerö, cu 6-8 luni înainte de evenimentele din octombrie, au făcut o uriaşă propagandă prin radio «Budapesta», prin Ministerul de externe, precum şi prin intermediul legaţiilor maghiare din străinătate, la această campanie au luat parte multe sute de agenţi ai securităţii statului aflaţi în străinătate, pentru a determina pe fasciştii, reacţionarii, hortiştii, ofiţerii şi civilii, marii moşieri şi capitalişti să se reîntoarcă în ţară într-un număr cât mai mare, fără să fie deloc sancţionaţi şi chiar să li se acorde satisfacţii materiale şi despăgubiri. În decursul timpului, s-a raportat cu mare satisfacţie despre multe sute de repatriaţi. Deci nu au fost trimişi de imperialiştii din Occident, ci guvernul maghiar i-a momit să vină acasă". Şi adăuga: „Multe şi importante circumstanţe par a dovedi – aceasta trebuie din nou şi din nou examinat şi controlat – că răscoala armată din Ungaria, respectiv izbucnirea sa, a fost provocată de agenţi provocatori stalinişti cu scopul să înăbuşe în sânge mişcarea de masă, să lichideze cu «liberalismul» şi cu «democratismul» care îi ameninţau şi pe care nu le-au mai putut stăpâni prin metode de convingere şi mijloace politice. Eşuarea planului lui Rákosi cu privire la arestări, declaraţiile lui Révai în legătură cu înăbuşirea în sânge a răscoalei, ameninţările lui Hegedüs cu închisoarea, discursurile lui Pinos la activul securităţii statului şi îndrumările lui, articolul ziarului *Pravda* înainte de plenara din iulie despre problema ungară, activitatea provocatoare a brigăzilor de securitate în toată ţara în septembrie şi octombrie, măcelul sângeros al formaţiilor de securitate şi al unor grupuri la 23 şi 24 octombrie la radio, în faţa Parlamentului etc., rolul şi comportarea consilierilor sovietici de la securitatea statului – aceste fapte împreună, cunoscând substratul lor, indică provocarea stalinistă".

Un alt argument invocat de Imre Nagy îl constituia sosirea la Budapesta, în ajunul evenimentelor din octombrie 1956, a unui grup de turişti sovietici, aproximativ 60-70 tineri, cărora li s-au descoperit în bagaje arme.

Dar, spunea Imre Nagy, „provocarea a ieşit prost. Au nesocotit puterea maselor, amărăciunea, indignarea şi curajul lor". ■

(Va urma)

1956. SERVICIILE SECRETE AMERICANE

ȘI REVOLUȚIA UNGARĂ

MIHAI RETEGAN

Înainte de Budapesta au fost Moscova, Poznan și Varșovia. Moscova, pentru că de acolo începuse, după moartea lui Stalin, „dezghețul", pentru că de acolo Hrușciov declanșase campania împotriva stalinismului și cultului personalității, inclusiv în țările satelite. Conducerile acestor state erau puse să aleagă între curentul de independență națională, ce se manifesta la nivelul societății, și să adopte o serie de reforme (între care îndepărtarea forțelor militare sovietice) și, pe de altă parte, menținerea metodelor de conducere de tip stalinist. Dar prima variantă putea afecta serios stabilitatea regimului comunist, în timp ce a doua, care îl menținea la conducere, nu era posibilă fără suportul Moscovei.

De la Kremlin altele erau însă semnalele și ele nu erau favorabile acestei ultime variante: realizând slăbiciunea U.R.S.S. după moartea „generalissimului" și temându-se că Occidentul o va folosi, Hrușciov va vorbi de „destindere", de „încredere reciprocă". Iar pentru aceasta era nevoie de „oameni noi", de o nouă organizare a regimului, care să confere mai multă credibilitate și suplețe sistemului (cât de departe se putea merge în această reformare era, de asemenea, o problemă ce frământa conducerile partidelor „frățești").

Pe acest fond, la sfârșitul lunii iunie 1956, s-a declanșat la Poznan, în Polonia, o puternică revoltă muncitorească, în cadrul căreia revendicările economice s-au împletit cu cele politice (vezi cronologia anului 1956 din numărul anterior). Obiectivele au fost îmbrățișate și de muncitorii din Varșovia, Cracovia și alte centre industriale, iar ca expresie a nevoii de reformă, plenarele C.C. al P.M.U.P. din 28 iulie și 19-21 octombrie au anulat acuzațiile formulate câțiva ani mai înainte împotriva lui Wladislaw Gomulka, Marian Spychalski, Zenon Kliszko și l-au ales pe Gomulka prim-secretar al C.C. al P.M.U.P.

Programul reformiștilor polonezi viza stabilirea unor relații de egalitate între statele din „lagărul socialist", indiferent de potențialul

lor economic sau militar. Revendicări de genul retragerii armatei sovietice din Polonia sau îndepărtarea oamenilor Moscovei din posturile pe care le ocupau aveau să rămână însă pentru viitor.

În linii mari, Kremlinul a găsit justificată dorința de tratament egal pe care o afirma conducerea poloneză și, ca semn al aprobării ei, Gomulka a fost recunoscut în funcție. Desigur, „mișcarea" se înscria în noua abordare sovietică a relațiilor intrabloc, dar acceptarea schimbărilor în Polonia se datora faptului că ele nu afectau securitatea strategică a Uniunii Sovietice și se circumscriau sistemului comunist.

Cu totul altfel stăteau lucrurile în Ungaria, unde nevoia de reformare a regimului – urmărită de Imre Nagy, Geza Losonczy, Ferenc Donáth și alții – s-a împletit cu o cerință devenită curând unanimă, de abandonare a principiilor socialismului. Iar pentru aceasta, trupele sovietice trebuiau să părăsească Ungaria, care, și ea, trebuia să părăsească Pactul de la Varșovia.

Or, așa ceva nu putea fi acceptat de Moscova! Reformă! Da, dar breșă în lagărul socialist (exemplu molipsitor!) era o erezie ce trebuia stârpită. Între 1 300 și 2 500 tancuri (cifrele diferă de la autor la autor) au fost folosite de Moscova pentru înăbușirea revoluției. În aproximativ o săptămână Ungaria a fost „pacificată"; prețul – mii de morți, mii de răniți, zeci de mii de emigrați, mari daune materiale.

Cele două crize majore ale sistemului, produse într-un moment în care însuși centrul nervos vădea unele slăbiciuni, au fost atent monitorizate de serviciile speciale de peste ocean. Acum nu mai era vorba despre o anume agenție care studia crize „potențiale", ci de totalitatea agențiilor de informații (militare și civile) ale Statelor Unite care cercetau fapte.

Rapoartele operative, analizele și aprecierile au ajuns pe mesele directorilor respectivelor servicii, aceștia le-au dezbătut și le-au înaintat șefului Administrației, sub titlul *Special National Intelligence Estimate, 12-2-56* (din 30 octombrie 1956) și *Special National Intelligence Estimate, 12-3-56* (din 27 noiembrie 1956).

Înainte de a le prezenta cititorilor, dorim să remarcăm următoarea coincidență: primul SNIE a fost distribuit forului decizional american în aceeași zi în care mass-media a dat publicității declarația guvernului U.R.S.S. privind necesitatea așezării la baza

relațiilor cu celelalte țări socialiste a principiului deplinei egalități în drepturi. Ce se urmărea în realitate se vede din protocolul ședinței Prezidiului C.C. al P.C.U.S. din 31 octombrie1956: „Ținând cont de schimbul de păreri din cadrul ședinței Prezidiului C.C. al P.C.U.S., *se însărcinează tov. Jukov să elaboreze un plan corespunzător de măsuri în legătură cu evenimentele din Ungaria* și să raporteze C.C. al P.C.U.S. Se însărcinează tov. Șepilov, Brejnev, Furțeva și Pospelov, în baza schimbului de păreri avut în cadrul ședinței Prezidiului C.C., să pregătească documentele necesare și să le prezinte spre examinare C.C. al P.C.U.S.".

Probabil că nu mai este nevoie să precizăm ce fel de plan de măsuri elabora mareșalul G. K. Jukov, ministrul apărării U.R.S.S. și unul dintre reprezentanții liniei dure!

O altă coincidență este că documentul SNIE a început să circule între persoanele îndreptățite a-l citi aproape concomitent cu izbucnirea războiului arabo-israelian (declanșat la 29 octombrie; la 31 octombrie un corp expediționar anglo-francez a debarcat în câteva orașe din Egipt). Această suprapunere de crize internaționale avea să fie și ea nefastă pentru revoluția ungară.

Documentul american din 30 octombrie conține două părți: *Evoluția probabilă a evenimentelor în țările satelite* și *Implicații pentru politica Uniunii Sovietice.* Nota caracteristică este reținerea, explicabilă dacă ne gândim că situația în Polonia și, mai ales, în Ungaria erau departe de a se fi stabilizat, că nu se manifestaseră celelalte state comuniste și că Statele Unite traversau un moment electoral. Sunt, oricum, unele estimări care *„se potrivesc":* evenimentele din Polonia și Ungaria au pus în evidență dimensiunea reală a sentimentelor antisovietice din cele două societăți; conducerea sovietică trebuie să accepte „ca pe un compromis" presiunea crescândă a manifestărilor naționale în țările satelite, fără însă a pierde un control minim, „dar esențial", asupra acestora.

În rândul *evaluărilor care,* considerăm, *nu au fost confirmate* se înscriu slăbirea poziției strategice a U.R.S.S. în estul Europei și dificultatea de a înăbuși revoluția „națională și anticomunistă" din Ungaria prin forța armelor. În contextul politico-strategic de la începutul lunii noiembrie 1956, singurul obstacol pe care eventual îl lua în calcul Hrușciov era președintele Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia – Iosip Broz Tito. Dar așa cum scrie Veljko Mićunović, ambasadorul iugoslav la Moscova, prezent la întâlnirea celor doi lideri din noaptea de 2/3 noiembrie, desfășurată la reședința lui Tito de pe insula Brioni, „rușii nu sunt aici pentru că ar avea nevoie de acordul nostru. Ei vor face în Ungaria ceea ce au decis să facă, indiferent dacă suntem sau nu de acord".

În prima secțiune (Statele satelite) sunt estimate consecințele modificărilor produse la nivelul conducerilor de partid și de stat *asupra relațiilor dintre noii lideri din Polonia și Ungaria și Kremlin,* ca și asupra derulărilor din celelalte țări.

În Polonia, Hrușciov, venit intempestiv și incognito pe 19 octombrie, a fost obligat să-l recunoască cu „nu prea mult entuziasm" ca prim-secretar al C.C. al P.M.U.P. pe Wladislaw Gomulka. La Washington se aprecia că acesta va instaura „un nou regim comunist, mult mai independent față de Moscova". Prețul plătit pentru menținerea la putere era păstrarea alianței cu U.R.S.S., inclusiv staționarea în continuare a trupelor sovietice pe teritoriul polonez. Prin această prismă este extrem de interesant de subliniat că succesul mișcării reformatoare poloneze s-a datorat găsirii echilibrului delicat între nevoia de independență politică și progres economic și pretențiile Moscovei de a menține

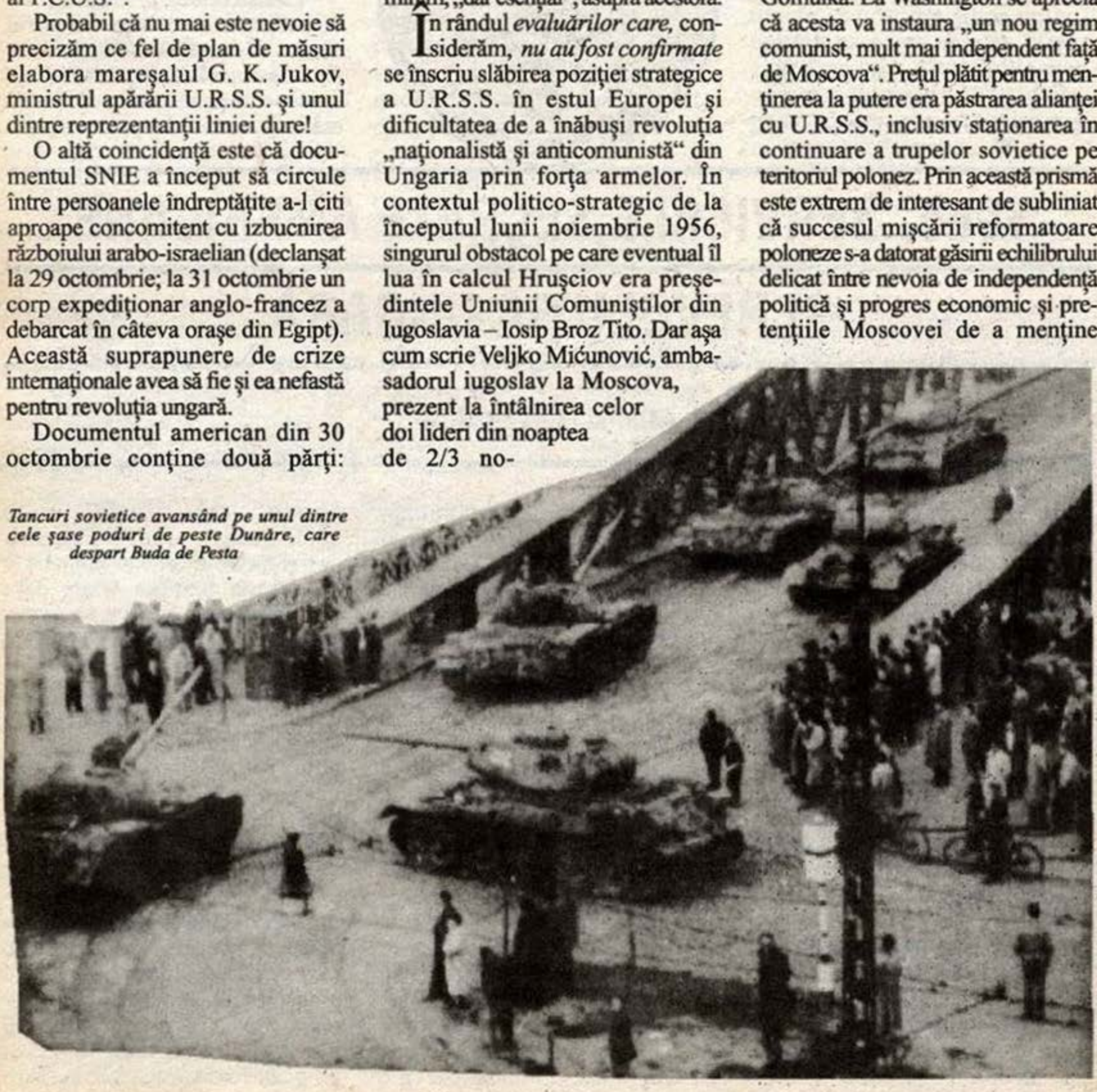

Tancuri sovietice avansând pe unul dintre cele șase poduri de peste Dunăre, care despart Buda de Pesta

sistemul comunist şi a asigura securitatea strategică a spaţiului ei.

În Ungaria, la data la care SNIE 12-2-56 a fost elaborată, nu se lansase din partea lui Imre Nagy programul maximal – retragerea diviziilor sovietice, ieşirea din Pactul de la Varşovia şi neutralitatea ţării, dar sursele de informaţii avertizează Washingtonul asupra acestei probabilităţi (program împărtăşit, de mai mult timp, de alte forţe din interiorul revoluţiei ungare). Responsabilii serviciilor speciale americane apreciau că, spre deosebire de cazul polonez, „pare puţin probabil că vreunul din guvernele ungare va fi capabil să realizeze vreun compromis între cerinţele securităţii sovietice şi naţionalismul ungar".

O evoluţie determinată de aripa cea mai radicală (ceea ce avea să se şi întâmple) va pune Moscova în faţa alternativei: fie acceptarea unui stat ungar independent, necomunist, fie o intervenţie în forţă, pentru a-l păstra în interiorul sistemului.

Lărgind aria investigaţiei şi depărtându-se de „epicentrele seismelor", documentul punea la dispoziţia laboratoarelor decizionale informaţii despre reacţiile din alte state socialiste, unde „manifestări naţionaliste au apărut în primăvară" (Cehoslovacia) sau „s-au făcut unele schimbări de personal, mai conciliant, în aparatul poliţienesc" (România). Pentru politica americană faţă de blocul sovietic, esenţial era însă că „guvernele acestor ţări satelite nu au sfidat influenţa sovietică, singurele manifestări fiind unele neînţelegeri destul de acute la nivelul partidelor pe plan local" (disputa modestă dintre Gheorghiu-Dej – Miron Constantinescu – Iosif Chişinevski să fi reverberat până la Washington?!).

Destinat elaborării politicii americane pe termen scurt şi mediu, documentul din 30 octombrie evaluează *efectele mişcărilor reformatoare din cele două state asupra establishment-ului sovietic* şi acţiunile acestuia pentru diminuarea lor. Atenţi la modificările – fie şi numai de nuanţă – ale demersurilor interne şi externe sovietice, ce puteau avea efecte asupra situaţiei politico-strategice internaţionale, şefii serviciilor de informaţii americane considerau că încrederea opiniei publice sovietice în politica desfăşurată după moartea lui Stalin „a fost zdruncinată de necesitatea de a face concesii în Polonia şi mai ales de evenimentele din Ungaria".

Acest element, coroborat cu o victorie totală a curentului reformator în Ungaria, ar fi pus cu o deosebită acuitate problema schimbărilor „la nivelul conducerii [sovietice], dacă aparatul militar condus de Jukov insistă asupra ideii că securitatea sovietică este ameninţată de actuala orientare politică".

Or, înlocuirea echipei Hruşciov (care se afirmase, totuşi, ca susţinătoarea principiului coexistenţei paşnice) cu „durii" lui Jukov era unul din lucrurile cele mai rele ce se puteau întâmpla preşedintelui Eisenhower. Era un fapt de care Eisenhower, candidând la un nou mandat, trebuia să ţină cont. De altfel, în finalul documentului din 30 octombrie se precizează că acţiunea americană „nu presupune o intervenţie militară directă sau pregătiri evidente pentru o astfel de intervenţie". ■

(Va urma)

ARME DE FOC
(Biverb: 8, 9)

Gheorghe BRAŞOVEANU

TUN VECHI
(Monoverb: 6-9)

Gheorghe BRAŞOVEANU

Soluţia integramei *Căpitani şi dregători din vremea lui Ştefan-Vodă:* S – O – LUCA – TEOCTIST – NEAGU – AA – ODE – ORA – M – R – OM – ERA – DEAL – IVAN – TAUTU – CR – I – REGI – ET – I – A – PASA – OSU – IUL – M – TARAN – BOB – GANDIRE – L – II – MARIA – ZA – BIRTOC

Soluţia jocurilor: p. 57 – BIRUNI (BI–R/UN–I)
p. 93 – FARAON (FĂRĂ–O–N)

Paris: Rue de l'Exposition Nº 1

O adresă mereu mai căutată în capitala franceză. Este adresa Centrului Cultural Român care în ultimii ani şi-a făcut cunoscută identitatea prin numeroase şi diferite propuneri culturale şi artistice. Aş îndrăzni să spun că prin recenta întrunire internaţională la care am participat împreună cu domnul prof. Răzvan Theodorescu, membru corespondent al Academiei Române, s-a văzut cât de bine este el integrat în viaţa culturilor străine manifeste în Franţa. Răspunsul Centrelor Culturale şi Serviciilor Culturale a 12 ţări şi concursul Quai D'Orsayului şi al Consiliului Europei la iniţiativa românească este o confirmare a dialogului rodnic angajat de intelectualii din România cu acel univers spiritual ce se naşte în fiecare zi la Paris. După şase luni de la participarea alături de acad. Virgil Cândea, prof. dr. Viorica Moisuc, prof. dr. Ion Calafeteanu, Dorin Matei la Colocviul bilateral de istorie româno-francez, mi se par demne de notabilitate alte trei colocvii internaţionale organizate de Centrul Cultural Român: cele dedicate lui Tristan Tzara şi lui Lucian Blaga cu o largă reprezentativitate europeană şi americană şi cel bilateral de chimia membranelor, domeniu de vârf al cercetării şi tehnologiei contemporane. Nu ar fi drept ca dintr-un evantai de zeci de manifestări să nu reţinem măcar încă opt: o săptămână de filme româneşti cuprinzând o adevărată retrospectivă centenară la cinematograful „Latina"; „Învăţământul românesc în Franţa, probleme metodologice", cu participarea aproape a tuturor lectorilor de limba română care predau în diverse oraşe ale Franţei precum şi a d-lor Alvaro Rocchetti, vice-preşedinte al Universităţii Sorbonne Nouvelle, şi Constantin Floricel, directorul Editurii Didactice şi Pedagogice; prezenţa şi expunerea domnului Horia Bădescu, director adjunct, la realizarea simpozionului „Franţa şi naşterea României moderne", organizat de Institutul de Studii Germanice de la Universitatea din Strasbourg şi Consulatul României; conferinţa domnului Alexandru Danielopol, vice-preşedinte al Comisiei de istorie a aeroclubului francez la aniversarea a 90 de ani de la primul zbor independent din lume efectuat la 18 martie 1906 de Traian Vuia; realizarea la Teatrul „Espace Saint Sabin" a spectacolului „Salve Regina" de Virgil Tănase, alături de Teatrul Mundi din Bucureşti şi de Compania franceză „Tada"; conferinţa domnului Caius Traian Dragomir, ambasadorul României, privind „Continuitatea şi discontinuitatea politicii externe româneşti după ultimul război mondial"; turneul Teatrului Naţional din Bucureşti cu piesele „Profesionistul" de Dusan Kovacevici şi „De Crăciun după Revoluţie" de Virgil Tănase, spectacole desfăşurate la Teatrul „Le Lucernaire"; expoziţia Tudor Bănuş.

Conferinţe, colocvii, spectacole, concerte, expoziţii – zi după zi, cultura română străluceşte în Rue de l'Exposition din arondismentul şapte al Parisului.

Cristian POPIŞTEANU

Modelul spiritual european

Colocviul de la Paris a fost, cu siguranţă, una dintre cele mai profitabile confruntări intelectuale la care am participat în ultimul timp pe o temă care este, nu doar la noi în ţară, la ordinea zilei: integrarea culturală europeană. Numai faptul că în capitala culturală a Europei, distinşi reprezentanţi desemnaţi de institute de cultură străine din capitala Franţei, veniţi din orizonturi spirituale atât de diferite – din Croaţia şi Spania, din Suedia şi Portugalia, din Ungaria şi Belgia, din Franţa şi România – au dezbătut, cu opinii diferite şi chiar divergente, viitorul continentului lor reprezintă o împrejurare semnificativă şi extrem de pozitivă.

„Europa unde suflă spiritul" şi „Turnul Babel" al limbilor exprimând o mentalitate, „adevărul plural" şi „etnicismul" – faţă de care, conceptual, mi-am exprimat deschis rezervele –, umanismul laic, transculturalul şi transreligiosul, globalizarea economică şi fragmentarea culturală, raportul confesiunilor şi al religiilor coexistente în Europa anului 2000 cu politicul şi ideologicul, nu în ultimul rând specificitatea culturală a diverselor spaţii continentale au constituit subiecte de meditaţie şi de confruntare, au prilejuit incursiuni rodnice în istoria de ieri, de astăzi şi de mâine a teritoriului celui mai concentrat întru spiritualitatea modernă care este, de la Atlantic la Urali, „Europa nostra".

Având a medita pe marginea paradigmei sud-est europene am voit să punctez concluzia următoare: între spaţiul mediteraneano-atlantic şi cel euroasiatic, între „homo atlanticus" şi „homo sovieticus", între supranaţionalismele acceptate sau impuse ce ne pot aminti de unele construcţii imperiale de odinioară – de la Turcocraţie la Austrocraţie –, Sud-Estul european participă prin valori, obiceiuri şi aspiraţii ce constituie un model cultural posibil, la viaţa spirituală a spaţiului ortodox şi islamic – care merge până în Caucaz şi în arealul pontic – sau la cea a spaţiului catolic şi protestant al Europei dunărene, părţi ale marii Europe.

O mare Europă care trebuie să rămână un nume geografic acoperind mai multe realităţi cultural-istorice – precum cel al Asiei, precum cel al Americilor –, fără a pretinde vreodată să devină o entitate spirituală unică, creatoare a unui model european unic.

Prof. univ. dr. Răzvan THEODORESCU,
membru corespondent al Academiei Române,
Secretar general al Asociaţiei Internaţionale
de Studii Sud-Est Europene

• Țarul propune, Dumnezeu dispune • Ce datorează o româncă patriei sale • Portretele țarilor în conacul de la Rozînov • Voluntarii – o nouă formulă • Prințul Carol – marea ducesă Olga sau insurmontabila indiferență • Răzbunare peste timp

Români și ruși

POLITICĂ ȘI ÎNCUSCRIRI

Sub aparența unei „asistențe tehnice“, cum am spune noi azi, țarul și consilierii săi au inițiat un complex de măsuri prin care tânăra oștire românească a fost puternic împănată cu cadre de comandă și intructori ruși. Politica de infiltrare în structurile instituționale românești și-a găsit o bună acoperire în numeroasele căsătorii mixte realizate în toată această perioadă (1828-1848).

Revoluția de la 1848 a prilejuit o primă verificare practică a eficienței infiltrărilor realizate prin politica căsătoriilor mixte. În privința corpului de comandă al oștirii, rezultatele au fost, dacă nu cele așteptate, măcar satisfăcătoare: expectativa unora dintre comandanți, în alte cazuri, mai puține, chiar manifestări dușmănoase față de puterea revoluționară, au creat destule probleme guvernului revoluționar, acesta aflându-se în imposibilitate de a conta pe aportul căpeteniilor oștirii.

Comisia de căsătorii

În primii ani post-revoluționari (1849-1851) autoritățile ruse au continuat eforturile pentru aservirea oștirii celor două Principate, utilizând aceeași tehnică de plasare în fruntea ei a unor ofițeri ruși împământeniți prin căsătorii cu fiice de boieri bogați și influenți, care să le asigure noilor intruși și o platformă social-politică corespunzătoare. Încă din 1849, asistăm la o avalanșă a căsătoriilor de ofițeri ruși cu tinere fete de boieri, dar de data aceasta căsătoriile sunt asociate și cu înregimentarea în armata rusă a unui număr de fii de boieri români cu simpatii pentru Rusia, sau care erau deja înrudiți cu familii rusești. Aceste fenomene au fost încurajate de către noi domni, mai fățiș de Barbu Știrbei, în Țara Românească, mai discret de Grigore IV Al. Ghica, în Moldova.

Ne putem da seama la ce nivel se ajunsese, din moment ce avem informații că la București, în chiar anul 1849, s-a organizat o reprezentație teatrală în limba franceză, cu care prilej s-a jucat vodevilul semnificativ intitulat *Un mariage en Valachie ou l'oncle patriote* (Un mariaj în Țara Românească sau unchiul patriot), în care ofițerul rus Armosov, autorul textului, ironiza necruțător pe bătrânii ofițeri ruși însurați cu tinere boieroaice române, „sacrificându-se“ pe altarul patriei...

Forțând nota, rușii au pus la cale chiar o instituție specializată pentru perfectarea căsătoriilor mixte. Consulul general al Franței la București (1849-1854), Pierre Eugène Poujade (1813-1885), însurat și el, de altfel, cu o româncă – Maria, fiica marelui ban Costache Ghica (1804-1867), poreclit „beizadea Tingirică“ (fiul lui Grigore IV Dimitrie Ghica și al Sultanei Costescu-Comăneanu) – relata într-o scrisoare din 12 aprilie 1850, trimisă la Paris ministrului de externe francez Jean Ernest Ducos, viconte La Hitte, că „aceeași corespondență a *Gazetei din Augsburg* [datată din Odessa – *n.n.*]... afirmă că o Comisie alcătuită din generalii Kneaz Bagration, Komar și consilierul de stat actual von Kotzebue, a fost constituită pentru a însura pe ofițerii ruși cu tinere românce, posedând cel puțin 2 000 de galbeni (ducați) în bunuri zestrale. Nu am auzit niciodată vorbindu-se aici [la București – *n.n.*] despre această comisie, dar au avut loc mai multe căsătorii între ofițeri ruși și fete românce. Într-un singur regiment, 18 ofițeri au contractat legături de căsătorie aici și mai mulți au obținut autorizația să-și prelungească șederea în Țara Românească, chiar în momentul în care corpul lor [de armată – *n.n.*] părăsea principatul. Fără nici o îndoială, aceste căsătorii sunt bine privite aici“.

PAUL CERNOVODEANU

Încurajând căsătoriile mixte, domnitorul Gh. Ştirbei n-a ezitat s-o mărite pe fiica sa, Ecaterina, cu un ofiţer rus...

În p. 73: *Elena Ghica, cunoscută mai ales sub pseudonimul său literar Dora d'Istria*

Nu ştim în ce măsură a funcţionat eficient această comisie şi până când. Din componenţa ei nu putem identifica cu certitudine decât pe Karl Evstatievici von Kotzebue, consilier de stat al cancelariei comandantului trupelor de ocupaţie, generalul Aleksandr Nikolaevici Lüders în schimb deţinem destule informaţii despre căsătoriile realizate în acei ani.

Fiice şi rude domneşti

Ne vom rezuma numai la înalta protipendadă, semnalând mai întâi căsătoria fiicei domnitorului Barbu Ştirbei şi a Elisabetei Cantacuzino-Paşcanu, domniţa Ecaterina, cu ofiţerul rus de origine daneză baron *Justin Hübsch von Grosstahl*, viitor general şi guvernator la Baku. Domniţa Ecaterina fusese căsătorită mai întâi cu Costache Vilara, decedat în 1849. La 19 aprilie 1851 s-a măritat cu ofiţerul rus J. Hübsch Grosstahl, naşi fiind marele logofăt Ioan Bibescu şi doamna ţării, Elisabeta Ştirbei. Din această căsătorie de scurtă durată (doi ani), Ecaterina murind în 1853, nu au rezultat urmaşi.

Menţionăm apoi o altă căsătorie din familia domnitoare şi anume, pe aceea a Elenei Ghica (1828-1888), cunoscută îndeosebi sub pseudonimul ei literar Dora d'Istria, fiica marelui ban Mihalache Ghica şi a Ecaterinei Faca, nepoată de frate a domnitorilor Grigore IV Dimitrie şi Alexandru D. Ghica. Tânăra Elena Ghica s-a căsătorit cu generalul kneaz *Aleksandr Kolţov-Masalski*, nunta fiind celebrată în 1849 la Iaşi, cu mare fast, Ghiculeştii munteni fiind refugiaţi atunci la curtea lui Grigore IV Alexandru din Moldova. De tânără fată, Elena Ghica a avut înclinaţii spre artă – muzică, desen şi poezie –, la 15 ani traducând *Iliada* direct din originalul grec în limba germană. Până la căsătoria sa, în 1849, a călătorit în Italia şi Germania şi a strălucit în saloanele verişoarei sale Cleopatra Trubeţkoi.

După nuntă, Kneaghina Elena a locuit cu soţul ei la St. Petersburg, unde a şi redactat câteva piese literare, apărute mai târziu, în 1885-1866, în *Zagranicinîi vestnik* (Vestitorul de peste graniţă). În 1855 a părăsit Rusia, stabilindu-se mai întâi în Elveţia, apoi, în 1860, a trecut în Italia, mai întâi la Torino şi Genova, pentru ca în 1870 să se stabilească definitiv la Florenţa. Şi-a înscris numele printre marii călători ai Europei sec. XIX, culegând impresii turistice şi date ştiinţifice, militând pentru egalitatea popoarelor şi a sexelor. A lăsat o valoroasă lucrare cu caracter istoric despre strămoşii ei, intitulată *Gli Albanesi in Rumenia. Storia dei principi Ghika nei secoli XVII, XVIII, XIX,* tipărită la Florenţa în 1873. Bunurile sale din Ţara Românească, pe care a revăzut-o în mai multe rânduri, după 1860, le-a lăsat, după moartea ei în 1888, prin testament, neavând urmaşi direcţi, Eforiei Spitalelor Civile din Bucureşti.

O a treia căsătorie româno-rusă din această perioadă s-a înregistrat din nou în familia Bălăceanu. Sora mai tânără a Mariei baroneasă de Rückmann, născută Bălăceanu, este vorba despre Zoe sau Zinca, fiica cunoscutului rusofil marele vornic Constantin Bălăceanu şi a Mariei Văcărescu, s-a măritat în 1851 cu locotenentul rus *Aleksandr Bremser* (ajuns mai târziu general). Această căsătorie a stârnit reacţii diferite. Zoe Golescu, care era ca o mătuşă pentru tânăra mireasă, a scris fruntaşului paşoptist exilat, Ştefan Golescu: „Am să-ţi dau o veste care va mâhni mult pe Ion Bălăceanu [fratele Zoei Bălăceanu-Bremser]. Zoe se mărită cu un rus! Nu a forţat-o nimeni. Îl iubeşte: se vede că a uitat ce datorează ca româncă patriei sale..."

Şi tot ca ecou al acestei căsătorii, tocmai pentru a sublinia diversitatea de opinii ce domnea în sânul aceleiaşi familii, să amintim şi o altă întâmplare din acei ani. Ecaterina sau Tinca Bălăceanu, sora mai tânără a Zoei devenită prin căsătorie Bremser, a rămas în amintirea familiei pentru modul în care îşi apăra sentimentele sale patriotice. În 1849, cu prilejul unei sindrofii organizată în casa Bălăcenilor de

pe Podul Şerban Vodă, generalul Lüders s-a lăudat spunând: „Ilustrul meu stăpân [ţarul – *n.n.*] va obţine ca în curând aceste ţări [Principatele române – *n.n.*] să rămână Rusiei". În timp ce o parte din invitaţi, rusofili, au aplaudat, tânăra femeie, roşie de mânie, l-a apostrofat pe înfumuratul general: „Generale, uitaţi că ţarul propune şi Dumnezeu dispune?" La care, dându-şi seama de gafa comisă, Lüders s-a scuzat ruşinat: „Da, doamnă, este adevărat, uitasem şi vă cer iertare".

În 1857, însă, o altă soră a Zoei, Frosa, s-a măritat şi ea cu un rus, *Waldemar de Gravais,* de origine franceză, stabilit la Odessa şi ajuns mai târziu preşedinte al departamentului civil al Curţii de Casaţie din Harkov, unde se stabilise împreună cu soţia sa.

Amintim şi o altă odraslă din protipendadă, Zoe, fiica cluceruIui Costache Slătineanu şi a Elenei Deşliu, căsătorită în august 1850 cu căpitanul rus *Florian Zaleski.* O altă Zoe, fiica căminarului Gheorghe Drugănescu şi a Mariei Bellu, după ce fusese căsătorită în două rânduri – cu Costantin N. Filipescu şi Miltiade Aristarhi, bei de Samos – s-a măritat pentru a treia oară cu generalul de cazaci *Grekov,* care s-a înapoiat în Rusia în 1860.

Ţarii la Roznov

Să facem acum un scurt popas în Moldova. Aici a continuat să se manifeste aceeaşi rezervă faţă de ruşi. Consulul francez Poujade scria într-un raport din 31 mai 1850 că „la Iaşi ruşii abia sunt primiţi în societate. Nici un ofiţer rus n-a putut să se însoare în Moldova şi chiar pe vremea când era acolo generalul Moller, guvernul n-a acceptat niciodată amestecul ruşilor în afaceri". Tot consulul Poujade arăta că generalii ruşi Hasford şi Dannenberg au fost foarte rău primiţi la Iaşi, turcii fiind preferaţi în mod politicos ruşilor, deoarece în sufletele multora dintre moldoveni se păstrase încă vie amintirea răpirii Basarabiei.

Desigur, nu toată boierimea moldoveană manifesta aceleaşi sentimente faţă de ruşi. De pildă, Smaranda (1843-1917), fiica banului Teodor Atanasiu din Galaţi s-a măritat cu generalul *Gardeev,* nepot de soră al generalului Lüders. Să reţinem amănuntul că Smaranda a fost o talentată pianistă şi, mai târziu, a publicat, la Leipzig, München şi Hamburg, valoroase caiete cu piese muzicale româneşti şi ruseşti intitulate *Muzică de salon pentru piano solo.*

Existau şi numeroşi reprezentanţi ai familiilor înrudite cu ruşi. Printre aceştia s-a numărat şi colonelul Gheorghe Rosetti-Roznovanu (1834-1904) care până în 1857 a făcut parte din armata rusă, iar la moşia sa de la Roznov (jud. Neamţ) a ctitorit o biserică în stil rusesc. Despre acest colonel, Radu Rosetti scria în amintirile sale: „Este probabil că venise cu simţurile foarte rusofile încă de acasă, la care, prin situaţia de ofiţer într-unul din regimentele cele mai aristocratice din gardă, graţie relaţiilor sale în înalta societate rusească... avea acces. Fiind prezentat autocratului şi acesta condescendând să-l întrebe de unde este, tânărul ofiţer nu a stat măcar un moment la îndoială pentru a-i răspunde: «Din gubernia Moldovei, Maiestatea Voastră». Iar omul de stat Ionel [I.I.C.] Brătianu, vizitând în tinereţe conacul Rosetteştilor de la Roznov, mărturisea: «Rusia e aici la ea acasă. Împăraţii îşi au portretele pe pereţi, iar Skobelev statuia pe masă. *Le journal de St. Petersbourg* stă pe birou»".

Să mai spunem doar că Mihail Dmitrievici Skobelev fusese generalul rus, din 1877-1878, participant la luptele de la Lovccea, Plevna şi din pasul Şipca.

Războiul ruso-turc din 1853-1854, devenit războiul Crimeei (1854-1856), prin intervenţia Angliei, Piemontului şi a Franţei de partea Imperiului otoman, a prilejuit ultima ocupaţie militară a Principatelor dunărene, în timpul căreia strategia matrimonială pare să nu mai fi constituit componenta principală a politicii anexioniste a ţarului. Curând după declanşarea războiului şi ocuparea Principatelor, Rusia a fost nevoită curând să treacă în defensivă, iar apoi în 1854, să părăsească ţările române, sub presiunea militară a aliaţilor turco-franco-anglo-piemontezi şi cea diplomatică a cabinetului din Viena.

Dacă în acest scurt interval (1853-1854) nu au existat căsătorii mixte a apărut, în schimb, un alt fenomen, la fel de semnificativ: înrolările unor români în trupele ruse. Aşa a fost cazul lui

Armatele ruse aliate la Bucureşti în 1877

Gheorghe (Dadu) Filipescu (1818-1889) sau a lui *Gheorghe (Iorgu) Sturdza,* amândoi adjutanți ai comandantului forțelor ruse, cneazul Mihail Dmitrievici Gorceakov, primul căpătând chiar o spadă de onoare, iar celălalt slujind mai târziu ca maior de husari la Pavlograd, în 1857. Un căpitan, *Iorgu Bălăceanu* (1831-1875), voluntar și el, s-a distins în luptele de la Sevastopol, iar o unitate întreagă de voluntari români a fost încadrată sub comanda lui Panaiot Moruzi (1816-1859), fiul lui Constantin mare dragoman, decapitat de turci la Constantinopol în 1821, și al Ralucăi Mavrocordat.

S-au întâlnit, s-au revăzut, dar nu s-au plăcut

După războiul Crimeei,politica matrimonială româno-rusă deliberată a luat sfârșit. Sigur, și în anii următori s-au încheiat căsătorii între români și ruși, dar ele nu mai aveau conotațiile politice pe care le-au cunoscut în prima jumătate a secolului XIX.

Abia la începutul secolului nostru asistăm la o nouă încercare de a resuscita o căsătorie dinastică între familiile domnitoare din România și Rusia, Hohenzollerni și Romanovi. În aprilie 1914 principele moștenitor al României Ferdinand, însoțit de prințesa Maria de Saxa-Coburg-Gotha (ce-i avea bunici după tată pe faimoasa regină Victoria a Angliei, iar după mamă pe țarul Alexandru II), împreună cu tânărul lor fiu Carol au fost primiți cu deosebite onoruri la curtea imperială rusă de la Țarskoie Selo, lângă St. Petersburg. Între țarina Alix (Alexandra), născută prințesă de Hessa-Darmstadt, soția lui Nicolae II, și prințesa Maria au avut loc conversații privind proiectul unei căsătorii a prințului Carol cu marea ducesă Olga, fiica cea mare a țarului. Tinerii s-au întâlnit dar nu și-au arătat nici o simpatie unul față de celălalt. Ei s-au revăzut în iunie același an, 1914, la Constanța, înaintea izbucnirii primului război mondial, cu prilejul vizitei făcute de familia țarului familiei regelui Carol I al României. Întrevederea celor doi suverani de la Constanța nu a tratat deloc acest subiect și nici țarina cu principesa moștenitoare nu l-au mai abordat, având în vedere, probabil, absoluta răceală dintre marea ducesă Olga și principele Carol.

Și, totuși, Romanovii s-au înrudit cu o familie având rădăcini pur românești. Într-un anumit fel, a fost o răzbunare peste timp împotriva trufiei celor dintâi. Astfel, sora mai vârstnică a țarului Nicolae II, marea ducesă Olga Alexandrovna (1882-1952), despărțită de primul ei soț, cneazul Piotr Oldenburg, s-a căsătorit cu colonelul *Nikolai Kulikovski* (1881-1958), scoborâtor direct din căpitanul Procopie Caraiman, unul dintre boierii pribegi ce l-au însoțit pe Dimitrie Cantemir în exilul din Rusia, amintit de cronicarul Neculce. Procopie Caraiman a devenit polcovnic în regimentul de la Harkov și, primind pământuri în regiunea Kulikovo, și-a adăugat și numele de Kulikovski. Cu timpul, numele de Caraiman, cu rezonanță prea românească, s-a pierdut, rămânând numai cel din urmă, cu aspect mai rusesc. Olga Alexandrovna și soțul ei au fugit din Rusia în timpul revoluției bolșevice și s-au refugiat mai târziu în Canada, împreună cu copiii lor Tihon și Guri, familia perpetuându-se în emigrație până azi. Un destin straniu pentru o familie dezrădăcinată din Moldova la începutul sec. XVIII, refugiată în Rusia timp de două secole, spre a-și găsi, în sfârșit, adăpost în Lumea Nouă.

Și cu acest episod insolit punem capăt îndelungatului nostru excurs pornit cu primele alianțe matrimoniale între Mușatini și familia Rurikizilor din veacul XV și încheiat cu neizbutita încercare de înrudire a Hohenzollernilor cu Romanovii. De-a lungul istoriei, relațiile matrimoniale româno-ruse au implicat prea ades politica acolo unde nu trebuiau să domnească decât sentimentele. Este și motivul pentru care puține din aceste numeroase căsătorii au fost într-adevăr reușite pe plan uman. Eros nu s-a împăcat niciodată prea bine cu Marte... ■

Departe de a fi un caz special, un fenomen neobișnuit, căsătoriile mixte româno-ruse au constituit realități detectabile documentar încă din secolul XV. Ele s-au integrat în ansamblul contactelor și legăturilor pe care românii le-au stabilit atât între ei, respectiv între cele trei țări române, cât și cu celelalte popoare, în primul rând cu cele vecine. Rusia fiind și ea vecina noastră nemijlocită timp de două secole (Magazin istoric, **nr. 1/1992).**

Un asemenea demers publicistic a obligat la investigarea multor sfere ale existenței umane – economică, politică, socială, militară, culturală etc. – pe durata a peste patru secole de istorie, dintr-o perspectivă mai puțin practicată în istoriografia noastră, dar care a îngăduit autorului să aducă în prim-planul atenției numeroase aspecte inedite extrem de utile în elaborarea viitoarelor studii monografice. Încă un exemplu convingător că, atunci când cercetarea istorică este descătușată de prejudecăți și rămâne preocupată numai de dorința de a reconstitui cât mai exact imaginea vremurilor trecute, ea devine o armă a adevărului. Adică exact ceea ce trebuie să fie.

M. ȘT.

SIS
– vedere din interior –

MACLEAN

BURGESS

CAIRNCROSS

BLUNT

PHILBY

• Când cauți unde nu trebuie • U.R.S.S., bastionul păcii e! • Cum ajungi să îți trădezi țara • „Don Quijoții revoluției mondiale“ • Știi când bagi degetul în angrenaj, nu și când îl scoți • Nume din Cărțile junglei **• Un incendiu care nu poate justifica totul**

Kim Philby, Guy Burgess, Donald Maclean, Anthony Blunt, John Cairncross (sau rețeaua de la Cambridge), Mihai Pacepa ori Aldrich Ames, colonelul Penkovski recrutat de britanici, iată câteva nume arhicunoscute de „cârtițe“. Respectiv agenți infiltrați în serviciile secrete ale inamicului, unde pot sta liniștiți, în așteptare, mai multă sau mai puțină vreme, până când sunt activați și transmit informații dintre cele mai sensibile. Sunt denumiți „cârtițe“ pentru că – asemenea animalului omonim – trebuie să își desfășoare activitatea cât mai în „subteran“, cât mai ascuns, cu măsuri de precauție cât mai precise. Și asta deoarece măsurile de protecție în interiorul unui serviciu secret sunt dintre cele mai riguroase. Sau așa se crede a fi.

O „cârtiță“ este foarte greu de detectat, deși efectele ei sunt resimțite cu mulți ani înainte de a începe să fie detectată, apoi localizată și prinsă. Dar cum să îl suspectezi de trădare în favoarea inamicului tocmai pe cel care răspunde de securitatea și protecția contrainformatică a acțiunilor informative îndreptate contra adversarului sau care are un rol important în această ultrasecretă ierarhie. A fost cazul lui Kim Philby, la englezi, și al lui Aldrich Ames, la americani. Să ne oprim puțin asupra celui din urmă, pentru că ne ajută să înțelegem mai bine sindromul „cârtiței“ (unul dintre cele mai importante romane ale autorului devenit un clasic al literaturii beletristice de spionaj, John Le Carré, are chiar acest titlu în traducerea românească).

„Anglia nu trebuie vreodată să devină servilă față de Rusia, căci atunci ea se va prăbuși din poziția sa înaltă și va deveni o putere de rang secund!“

Regina Victoria (1833-1901)

SINDROMUL „CÂRTIȚEI“

Pentru protejarea și infiltrarea cât mai la vârf a „cârtiței“, serviciul care o dirijează este dispus la orice. Potrivit unei analize publicate de revista Newsweek, **în numărul din 7 martie 1994, analiștii americani au început să privească cu alți ochi**

două episoade anterioare prinderii lui Ames. În 1985, Vitali Iurcenko, ofițerul KGB care răspundea de operațiunile desfășurate în America de Nord, a „trădat". În cursul convorbirilor pe care le-a avut cu cei de la CIA – între aceștia s-a numărat, în mod firesc, și șeful contra-informațiilor din Divizia U.R.S.S., Europa de Est a CIA, Ames –, Iurcenko a dirijat suspiciunile americanilor către Edward Lee Howard. Respectivul făcuse parte din Divizia menționată mai sus. În 1983, înainte de a pleca la post la Moscova, a căzut la un test cu detectorul de minciuni și a fost concediat. Faptul că Iurcenko nu l-a demascat pe Ames, că în scurt timp s-a „răzgândit" și a revenit la Moscova, iar Howard a scăpat de plasa întinsă de FBI și a ajuns și el la Moscova (singurul trădător din CIA care a reușit, până acum, performanța) sunt indicii că totul a fost un „joc" pus la cale de sovietici, mari maeștri în domeniu, pentru a îndepărta suspiciunile de la Ames.

Informațiile pe care le furnizează o „cârtiță" sunt valoroase, adesea vitale. Tocmai de aceea și mai importante sunt efectele pe care le produce descoperirea ei. Harababura produsă în serviciile secrete românești de trădarea lui Pacepa a avut consecințe de lungă durată. Au fost pulverizate rețele întregi. S-a creat o stare de suspiciune care a paralizat practic activitatea de informații externe. Cine poate garanta că nu au fost și alte „cârtițe", din moment ce Pacepa a putut înșela, atâția ani, organele de contrainformații, ajungând până la funcția de locțiitor al șefului Departamentului de informații externe și consilier al șefului statului?

La americani, descoperirea lui Ames a declanșat, pe lângă aspre reproșuri la adresa serviciilor de informații, și o vânătoare de „cârtițe" ce a reamintit multora de anii '50-60, când James Jesus Angleton, cel care răspundea de contrainformații în cadrul CIA, se închisese în biroul său, în care nu pătrundea niciodată lumina, și citea toată ziua dosarele angajaților, încercând să afle cine lucra pentru sovietici. Operațiunile de evaluare a daunelor provocate de Ames au cuprins, printre altele, și discuții cu toți fumătorii din CIA. Ames era un fumător înrăit și se încerca astfel să se afle ce ar fi putut el obține din discuțiile purtate într-o pauză de fumat cu colegii săi. Evaluările trebuiesc încheiate într-un anumit moment. Efectul psihologic nu va putea fi șters prea curând. Faptul că a fost posibil o dată deschide mereu înfricoșătoarea perspectivă că se poate oricând, oricâte măsuri de precauție s-ar lua. Plus teama de „puii cârtiței". Efectul psihologic paralizant este cel puțin egal cu informațiile furnizate de Ames.

Cât despre sindromul „cârtiței" pe care britanicii l-au cunoscut – primii în anii postbelici – stau mărturie cărțile amintitului John Le Carré, câteva din ele accesibile acum și cititorului român. Rețeaua de la Cambridge a constituit prima infiltrare postbelică de enorm succes – cel puțin din ceea ce știm până acum – realizată de sovietici. Așa cum vom vedea, sovieticii penetraseră, prin membrii respectivei rețele, atât Serviciul de informații și contrainformații externe, cât și pe cel de contrainformații (MI 5). S-a scris mult despre cei cinci membri cunoscuți ai rețelei. În jurul ultimului identificat s-a purtat chiar o polemică. Deși Oleg Gordievski, ajuns rezidentul KGB la Londra, care a trădat încă din 1974 pentru SIS, l-a identificat pe John Cairncross drept al cincilea membru, fapt confirmat de curând și de ultimul său ofițer de caz, Iuri Ivanovici Modin, presa rusă a continuat să lanseze ținte false. Ceea ce nu exclude existența și a altor membri, încă necunoscuți britanicilor sau ale căror nume nu au fost făcute publice.

Faptele sunt, în general, cunoscute și cititorilor români. Profitând mai ales de două excelente lucrări, care nu au intrat încă în circuitul științific de la noi – una este cea deja menționată, semnată de Anthony Cave Brown, „C". The Secret Life of Sir Stewart Graham Menzies. Spymaster to Winston Churchill („C". Viața secretă a lui Sir Stewart Graham Menzies. Maestru într-ale spionajului pentru Winston Churchill), cealaltă este realizată de Iuri Ivanovici Modin, în colaborare cu Jean-Charles Deniau și Agnieszka Ziarek, poartă titlul Mes Camarades de Cambridge (Tovarășii mei de la Cambridge) și a apărut în Editura Robert Laffont, la Paris, în 1994 – vom încerca să prezentăm câteva aspecte mai puțin știute din viața celor cinci spioni și din relația lor cu serviciile secrete.

Viermele roșu și mărul britanic

În 1931, criza economică mondială lovea şi Marea Britanie. Ea a amplificat sentimentele de deziluzie şi insatisfacţie pe care mulţi britanici – mai ales cei din elita intelectuală – le încercau după primul război mondial. Instituţiile imperiului erau privite ca anacronice, incapabile să mai facă faţă noilor condiţii. Nu era decât reflectarea pe planul mentalului a gravei crize ce cuprinsese Imperiul britanic, căruia cel de al doilea război mondial avea să îi aducă sfârşitul. Şi, aşa cum se întâmplă de obicei, privirile multora s-au îndreptat, în căutarea soluţiilor, în direcţia în care nu trebuia. „Dintr-odată, marxismul pune stăpânire pe Cambridge în toamna lui 1933. Nu pot preciza data – scria în 1978 Anthony Blunt –, pentru că eu eram în concediu. Când am revenit în ianuarie, majoritatea tinerilor mei prieteni deveniseră marxişti şi se alăturau Partidului; iar Cambridge se transformase literalmente peste noapte". Un fenomen similar avea să se petreacă în Franţa anilor '50 şi '60, pe fondul crizei regimului republican.

Tot Anthony Blunt explica: „La mijlocul anilor '30, pentru mine şi pentru mulţi din generaţia mea, Partidul Comunist şi Rusia reprezentau unica fortăreaţă sigură împotriva fascismului, din moment ce democraţiile occidentale adoptau o poziţie şovăielnică şi înclinată spre compromis faţă de Germania".

Între calităţile serviciilor sovietice de informaţii se numără şi atenta şi realista observare a fenomenelor care se petrec în tabăra adversarului. Iată de ce ele nu puteau scăpa un asemenea prilej. La Paris, în 1933, a luat naştere Comitetul Mondial pentru Ajutorarea Victimelor Fascismului German, condus de Willi Münzenberg. Acesta crease încă din anii '20 „Cluburile inocenţilor", destinate organizării intelectualilor, sub controlul Moscovei. Între cei care au lucrat pentru C.M.A.V.F.G. s-a numărat şi scriitorul şi istoricul Arthur Koestler[1], cel care avea ulterior să îşi renege idealul de tinereţe.

Apostolii Moscovei vor să salveze Imperiul

În Marea Britanie, atenţia sovieticilor s-a îndreptat mai ales asupra unui grup restrâns şi exclusivist format în cadrul Universităţii de la Cambridge,

[1] Autor american de origine ungară. S-a născut la 5 septembrie 1905. După absolvirea Universităţii din Viena, a fost corespondent pentru un trust de presă german. La începutul anilor '30 se alătură mişcării comuniste. În timpul războiului civil din Spania a fost corespondent pentru *News Chronicle*. Prins de franchişti, a fost condamnat la moarte şi salvat prin intervenţia prietenilor săi din Marea Britanie. În 1938, deziluzionat de evoluţia mişcării comuniste, s-a îndepărtat de idealurile din tinereţe. La începutul războiului a fost închis în Franţa într-un lagăr de concentrare din care a reuşit să scape din nou graţie prietenilor săi englezi. S-a refugiat în Marea Britanie, apoi în S.U.A. Este autorul unei teorii care a stârnit multe discuţii: potrivit lui, evreii din Europa de Est ar fi de fapt hazari trecuţi la religia iudaică şi care, sub presiunea migratorilor, s-au aşezat în răsăritul Europei.

„DESPRE TRĂDĂTORI NU SE VORBEŞTE AŞA"...

Iată cel mai recent punct de vedere sovietic-rus (cum era de aşteptat elogios) despre Sir Anthony Blunt şi cercul de la Cambridge. Aparţine lui Viktor Ivanovici Popov, ambasador extraordinar şi plenipotenţiar, doctor în ştiinţe istorice, profesor, având peste 40 de ani în diplomaţie, iar între anii 1980 şi 1986 fiind ambasador al U.R.S.S. în Marea Britanie.

Popov este şi un publicist talentat. În 1993 a apărut cartea sa Viaţa în Palatul Buckingham. Elisabeta II şi familia regală, **foarte bine primită, iar recent el a publicat o nouă carte,** Consilierul reginei – superagent al Kremlinului, **dedicată unuia dintre cei mai misterioşi membri ai grupului de la Cambridge: Sir Anthony Blunt.**

Redăm câteva extrase dintr-un interviu acordat de autor pe tema noii sale lucrări.

Blunt a fost o personalitate total neobişnuită. Niciodată istoria mondială a serviciilor secrete nu a cunoscut agenţi ca Blunt, agenţi sclipitori atât în activitatea de spionaj, cât şi în cea ştiinţifică, dar şi remarcabili sub aspectul calităţilor umane.

Spionii nu numai că păstrează secrete, dar şi ascund faptul că deţin secrete. Evident că documentele serviciilor secrete engleze despre activitatea lui Blunt nu se publică. Exact cum nu publică aceste documente nici serviciile secrete ruseşti. Ce se poate spune atunci despre un agent, fără a deţine aceste documente? Eu mi-am propus să obţin acces la unele materiale, aşa încât să pot efectua cu adevărat o cercetare ştiinţifică interesantă, şi nu un text literar. Desigur, m-au ajutat şi literatura engleză – protocolul dezbaterii „cazului Blunt" în Parlamentul britanic, în 1979, conferinţa de presă ţinută chiar de Blunt, în sfârşit, memoriile unor oameni ce au părăsit de mult serviciile secrete şi şi-au permis să publice câte ceva în Australia şi S.U.A. Am avut informaţii şi de la spionajul american: întrucât nu erau afectate interesele Americii, ci ale Angliei, americanii au transmis cercetătorilor britanici o serie de materiale privind grupul de la Cambridge.

care se autointitulase Apostolii. Membrii săi se considerau – şi de aceeaşi părere erau şi sovieticii – stăpânii viitorului britanic. Sub influenţa agenţilor clandestini ai Moscovei, în minţile lor s-a cuibărit tot mai puternic ideea că erau deţinătorii soluţiilor pentru ieşirea Imperiului din impas. În mod subtil, li s-a mai inoculat şi ideea că trebuiau să considere ţinte de distrus, în timp, personalităţile establishment-ului, personaje precum Stewart G. Menzies, de exemplu.

Aproape toţi trădătorii pro-sovietici din anii '40 şi '50 au trecut prin grupul Apostolilor. A fost cel mai mare succes repurtat de serviciile sovietice în anii '30 în Anglia, care au intuit corect perspectivele membrilor congregaţiei de la Cambridge. Agenţii sovietici i-au controlat fizic şi mental şi rămâne un mister faptul că Guy Liddell – şeful contraspionajului britanic din acea vreme –, care prefera compania homosexualilor, deşi s-a spus că el însuşi nu era dintre ei, a acordat atât de puţină atenţie Apostolilor.

Cauza imediată care i-a aruncat pe Apostoli în braţele comunismului a fost maniera de guvernare a premierului J. Ramsay MacDonald. Urmărind să prevină un colaps al Imperiului, acesta a căutat un împrumut la băncile din Paris şi New York. Nu l-a putut obţine decât cu condiţia echilibrării bugetului, prin sporirea masivă a impozitelor şi reducerea cheltuielilor. Guvernul laburist avea de ales între salvarea ţării şi acuzaţia de trădător al intereselor clasei muncitoare sau protejarea intereselor celor care votaseră pentru partidul laburist şi colapsul financiar. A ales prima soluţie. Deşi Stewart G. Menzies şi-a văzut redus salariul la jumătate, a rămas acelaşi credincios servitor al Imperiului. O cu totul altă atmosferă domnise la Eton în vremea în care îşi făcuse el studiile, atât de diferită de mentalitatea Apostolilor.

Şi totuşi, ca să ajungi să îţi trădezi ţara este nevoie de raţiuni mult mai puternice decât cele amintite. Şi mai ales este nevoie de o pârghie psihologică. În privinţa lui Kim Philby şi a lui John Cairncross, lucrurile par a fi mai clare. Primul a evoluat către marxism în aceeaşi perioadă în care tatăl său trecea la islamism. Potrivit lui Iuri Modin, el a fost profund marcat de experienţa trăită la Viena în 1934, când a asistat la luptele de stradă şi masacrele petrecute atunci când muncitorii din capitala Austriei s-au confruntat cu detaşamentele naziste şi ale poliţiei *(Magazin istoric,* nr. 7-9/1976). Tot Modin consideră – ca o impresie personală – că evoluţia lui Philby spre comunism s-a produs ca o reacţie contra simpatiilor tatălui său pentru nazism şi fascism.

La Cairncross – pe care l-a cunoscut cel mai bine – Modin depista un puternic handicap social, datorat originii sale modeste, pe care îl resimţea chiar şi în faţa colegilor săi din reţeaua celor cinci. La universitate, a trebuit să muncească de două ori mai mult. Rectorul l-a propus pentru o bursă la Sorbona şi a fost nevoit să se bată cu colegii săi aristocraţi, care au încercat să i-o sufle utilizând relaţiile lor. A

Dar cele mai importante sunt arhivele de la Lubianka. Ce a făcut, de fapt, Blunt? Ce importanţă a avut activitatea lui pentru ţara noastră? Iată că, de mai bine de un an, am obţinut treptat-treptat materiale de la Serviciul nostru de informaţii externe.

Blunt şi tovarăşii săi au avut o activitate atât de intensă, încât au trimis mii de telegrame cifrate şi micropelicule într-un asemenea volum, încât acum sunt greu de prelucrat. Dar, până la urmă, am primit o parte dintre documente şi cred că în procent de 90 la sută ele corespund realităţii. Cartea este consacrată celor 50 de ani de la victorie, pentru că Sir Anthony şi ceilalţi membri ai grupului au jucat un rol important în obţinerea victoriei noastre comune.

Sir Anthony a fost un patriot al ţării sale. De la începutul războiului el a intrat voluntar în armată. Iar când trupele engleze au fost evacuate din Europa peste Canalul Mânecii, Blunt a reuşit, cu riscuri enorme, să-şi îmbarce subunitatea pe una dintre ultimele nave care, printre altele, era încărcată cu exploziv.

Mai târziu a început să lucreze în MI-5, contraspionajul britanic. Dar ce a făcut el concret pentru noi... În carte am relatat totul amănunţit, dar acum mă voi opri doar la un singur episod.

Englezii au creat maşina de decriptat „Ultra", cu ajutorul căreia au descifrat toate interceptările mesajelor radio ale germanilor. Informaţiile primite nu se comunicau practic comandamentului sovietic. Churchill a obiectat categoric împotriva transmiterii de date secrete către serviciile noastre speciale. În 1943, de pildă, Wehrmachtul se pregătea de o bătălie hotărâtoare în raioanele Kursk şi Oriol. Blunt a ştiut cu mult înaintea ofensivei germane să obţină şi să transmită Moscovei *toate* materialele privitoare la planurile generalilor fascişti. Între altele au fost transmise date despre dispunerea şi misiunile unor subunităţi germane, nu numai ale marilor unităţi. Mai mult, Blunt a comunicat Moscovei cum îşi imaginau nemţii dispunerea forţelor armatei sovietice şi planurile comandamentului sovietic!

Ceea ce nu este numai o informaţie completă. Asemenea date despre inamic, înaintea unei bătălii hotărâtoare, nu a mai avut nici un general, în întreaga istorie a războaielor. Fostul „tutore" al lui Blunt mi-a spus că informaţiile transmise de „Yan" (unul dintre pseudonimele

resimţit foarte puternic acel moment, vorbindu-i adesea lui Modin despre el. Şi, mai apoi, în cursul carierei sale, Cairncross a resimţit dispreţul colegilor de origine aristocrată, ajungând în final să urască etablishment-ul ţării sale. Nu este lipsit de semnificaţie că a ales, în a doua parte a vieţii, să trăiască şi să moară în Franţa.

Şi în cazul lui Donald Maclean se poate ca experienţa din şcoală – Gresham's School – să îl fi marcat. Un alt absolvent, poetul W.H. Auden, spunea: „cel mai puternic motiv de a lupta împotriva fascismului este acela că în şcoală am cunoscut statul fascist". Dar în mod sigur, cel care l-a adus pe calea comunismului şi apoi a trădării a fost Guy Burgess, primul lui amant şi mentor spiritual. La fel s-a întâmplat şi cu Anthony Blunt, care, deşi a cochetat, în specialitatea sa, istoria artei, cu ideile marxiste, era departe de a fi un marxist. De altfel, Maclean şi Blunt au activat iniţial doar sub motivaţia luptei antifasciste.

Impenetrabila aură de mister

Există la Blunt şi ceva pervers, greu de explicat fie şi prin atracţia deosebită pe care a resimţit-o pentru Burgess. Aşa cum remarca şi Modin, era evident că el înţelesese, chiar înainte de a i se fi spus clar, cine erau adevăraţii săi stăpâni. Dar nu se sinchisea prea tare de ideea de a fi agent. Tot Modin povesteşte cum în 1949, în preajma războiului din Coreea, a primit sarcina să îi îndoctrineze pe membrii reţelei pentru a nu suferi un şoc în momentul declanşării ostilităţilor. A avut o discuţie cu Blunt, căruia i-a expus principiile de pace care guvernau politica U.R.S.S., mârşăvia politicii occidentale şi aşa mai departe. Blunt l-a ascultat la început calm, apoi s-a interesat dacă mai are ceva de adăugat şi a vrut să ştie ce legătură avea discuţia respectivă cu treaba pe care o făceau ei. Apoi, foarte pe scurt, i-a demonstrat caracterul imperialist al politicii externe duse de U.R.S.S. Probabil că nici banii nu au fost motivul pentru care Blunt a acceptat colaborarea cu sovieticii. Iniţial, şi el – ca şi ceilalţi membri ai reţelei – a refuzat orice sumă. Ulterior, a acceptat 200 lire sterline, fără să dea vreo explicaţie gestului. Modin spune că a fost singura dată; Gordievski afirmă că a primit asemenea sume de bani cu regularitate, de 2-3 ori pe an. Este adevărat, Blunt a fost primul care s-a retras din activitate, acceptând doar sporadic să mai îndeplinească rolul de curier pentru ceilalţi membri ai reţelei. Modin se întreba – fără să poată oferi un răspuns – dacă Blunt a regretat vreodată asocierea cu sovieticii.

Mai greu de descifrat sunt resorturile intime care l-au determinat să colaboreze pe Guy Burgess. Rămân certe doar simpatiile lui comuniste, spiritul de aventură şi, poate, ceea ce considera tot Modin, ideea lui că acţiona în avangarda revoluţiei mondiale.

De altfel, fostul lor ofiţer de legătură din 1947 şi până la dis-

---

agentului) în al doilea şi al treilea an de război au făcut poate din el cel mai important agent al nostru. Activitatea lui a avut şi alte aspecte? După rapoartele lui Blunt, ruşii au putut distruge la sol aproape 100 avioane germane.

Sau, un alt episod: Lubianka a fost înştiinţată că englezii au o sursă supersecretă de informaţii despre U.R.S.S. Prin activitatea sa Blunt a stabilit că această sursă este un colaborator cu rang înalt din aparatul lui A. Mikoian. Evident că serviciile sursei s-au întrerupt la acest punct...

A fost sau nu trădător A. Blunt? A fost un patriot britanic. A făcut neobişnuit de multe pentru ţara sa. A fost un remarcabil om de ştiinţă, numirea lui în postul de consilier al reginei pe probleme de artă fiind determinată înainte de toate de lucrările sale ştiinţifice, şi nu de legăturile sale de rudenie cu Elisabeta II. Sir Anthony Blunt este întemeietorul şi directorul celui mai prestigios institut de artă din Anglia, Courtauld. El este creatorul unei întregi şcoli de critici de artă şi autor a numeroase cărţi. În Anglia, S.U.A., Canada aceste cărţi se reeditează în prezent şi chiar la noi, în biblioteca de literatură străină, am găsit câteva dintre ele.

În anii războiului, Sir Anthony a îndeplinit o misiune foarte periculoasă, de demascare a spionilor germani din Marea Britanie. În 1944, el a întreprins o operaţie temerară de sustragere de la americani a unor documente compromiţătoare pentru familia regală şi deci pentru Anglia. Oare asta se numeşte trădare? Doar nu este vorba despre o muncă plătită. Blunt a început să colaboreze cu serviciile speciale sovietice în anii '30, când el considera politica guvernului ţării sale nocivă, periculoasă şi păgubitoare pentru Anglia şi pentru lumea întreagă. Îi numim oare trădători pe participanţii la atentatul asupra lui Hitler? Desigur că nu. De ce ar fi atunci Blunt trădător, el, care a făcut atât pentru Marea Britanie în anii războiului, ca soldat, contraspion, iar după război ca om de ştiinţă?

După moartea sa, în 1983, ziarele britanice nu l-au scos din „trădător" şi „ticălos". Atunci în mass media au curs şuvoi scrisori de la elevii şi colegii lui, în care aceştia spuneau că pentru Anglia Blunt a fost înainte de toate un savant sclipitor şi un om minunat, a cărui amintire va dăinui încă multă vreme.

trugerea rețelei îi compara cu niște „Don Quijoți ai revoluției mondiale". Astăzi, la șase ani de la prăbușirea regimurilor comuniste din Europa, putem spune că este cea mai corectă evaluare care li se putea aplica.

Burgess își abandonează mașina din cauză pactului Ribbentrop-Molotov

Modin face, de altfel, o adevărată echilibristică în încercarea de a-i justifica pe cei cinci. „Dacă nici anumiți responsabili din KGB nu le percepeau corect motivațiile, cu atât mai puțin nu reușeau englezii. Ei nu înțelegeau cum niște aristocrați au putut renunța la bogăție, la ambiții, la dragoste, alegând riscul și pericolele, hrănind iluzia că lucrau în numele unei mari idei... Ei nu reușesc să înțeleagă că într-o epocă de trădări și inconstanță, ei [cei cinci] au putut rămâne fideli idealului lor. Le este cu atât mai greu să admită asemenea fapte cu cât acei oameni erau reprezentanți tipici ai clasei și țării lor... În primul rând, eu le admir patriotismul. Toți, dar mai ales Burgess, dovedeau o dragoste profundă și pasionată pentru Anglia... Eu sunt, fără a mă lăuda, cel mai bun cunoscător al materialului pe care l-au dat sovieticilor și îmi permit să afirm, cântărindu-mi cuvintele, că nu au avut vreodată sentimentul că prejudiciau interesele țării lor, Anglia... La Cambridge, fără să-și dea seama cu adevărat, și-au vârât degetul într-un angrenaj. Au aderat la mișcarea comunistă și nu le-a trecut nici o clipă prin minte că trădau Anglia... Ei dădeau tot ce găseau, poate chiar făceau un pic prea mult. Dar niciodată, absolut niciodată, nu au dat secrete gândindu-se că puteau fi utilizate contra țării lor". Firească pledoaria lui Modin, nu numai pentru că în timp între el și agenții pe care îi conducea s-au putut crea relații sufletești, dar și pentru că, din punctul lui de vedere, trădarea în favoarea U.R.S.S. trebuia justificată și încurajată. Pentru că este greu de înțeles cum s-ar putea împăca frumoasele idealuri antifasciste cu șocul resimțit de cei cinci în momentul semnării pactului Ribbentrop-Molotov și mai ales cu faptul că au continuat să lucreze pentru Moscova. După cum povestește Modin, Burgess, care ținea la mașina sa mai mult ca la orice pe lume, a fost atât de tulburat încât a lăsat-o într-un parking din Calais, grăbindu-se să se reîntoarcă în Anglia.

Dar și mai greu de conciliat sunt idealurile antifasciste cu informațiile pe care le-au furnizat Blunt și Maclean despre guvernul polonez în exil și care au servit Moscovei pentru a-și impune dominația asupra Poloniei.

Fără să își dea seama, Modin își distruge singur demonstrația. Iată ce spune, la pagina 40, despre Philby: „...Kim a ales odată pentru totdeauna drumul său – lupta contrafascismului – și a rămas fidel acestei cauze până la

---

Presa rusească de specialitate nu a omis să-i facă un succint portret nici lui John Cairncross, în momentul morții sale, survenită în toamna anului trecut. Cititorul va sesiza, desigur, în relatarea rusească, o serie de inadvertențe sau chiar opinii diferite despre un moment sau altul din viața acestui agent. Am socotit potrivit – și mai ales înțelept – să publicăm și acest punct de vedere al Moscovei privind un spion care a slujit-o ani în șir cu devotament.

John Cairncross s-a născut în 1913 într-o familie scoțiană modestă. După absolvirea liceului, a intrat la Universitatea scoțiană din Glasgow, apoi la Trinity College, de la Universitatea Cambridge. A studiat limbile germană și franceză.

În timpul studiilor sale la Cambridge, s-a înscris în Partidul comunist englez, unde l-a cunoscut pe Anthony Blunt, care a devenit mentorul universitar al lui Cairncross.

Serviciile secrete sovietice au aflat despre vederile comuniste ale lui J. Cairncross și, la mijlocul anilor '30, l-au atras să colaboreze cu ele prin renumitul agent Arnold Deutsch, care a recrutat și alți membri ai așa-numitului „cvintet de la Cambridge". La recomandarea lui Arnold Deutsch, în 1936, Cairncross s-a retras din rândurile Partidului comunist britanic și, în locul activității științifice, a optat pentru munca în cadrul Ministerului englez al afacerilor externe. Și-a susținut cu brio examenele și a început să lucreze în secția germană a Foreign Office-ului.

În 1938, la recomandarea serviciilor secrete sovietice, care dețineau poziții puternice prin agenți ai lor infiltrați în Ministerul de externe al Marii Britanii, el a trecut la Ministerul de finanțe. În noua sa calitate, a furnizat informații importante privind politica Marii Britanii și legăturile ei economico-comerciale cu țările europene și S.U.A. În 1942, J. Cairncross a fost transferat la serviciul britanic de decriptare de la Bletchley Park, pentru descifrarea rapoartelor trimise de hitleriști prin mașina de codificat „Enigma". Aceste operații ale serviciilor britanice au purtat, în timpul războiului, denumirea convențională de planul „Ultra". Ca bun cunoscător de

moartea sa. La sfârşitul vieţii, îmi amintesc că a fost întrebat: «Kim, dacă mori, vrei să fii înmormântat, asemenea lui Burgess şi Maclean, în Anglia?». El a răspuns: «Nu, înmormântaţi-mă în Rusia!».“ La pagina 313, Modin scrie: „Spion al secolului sau nu, Philby a rămas întotdeauna un misterios personaj de neînţeles pentru mine... Cu toată admiraţia mea, în ciuda a tot ce ştiu despre enorma activitate pe care a realizat-o pentru noi, nu am reuşit vreodată să mă simt cu adevărat apropiat de Kim Philby. Continui să cred că el nu s-a dezvăluit niciodată nimănui aşa cum era cu adevărat. Nici englezii, nici femeile cu care a trăit, nici chiar noi nu am reuşit să pătrundem aura de mister care înconjura acest om. Această formidabilă istorie de spionaj a fost opera vieţii sale, ea l-a subjugat până la moarte, dar am impresia că, în fond, Philby şi-a bătut joc de toată lumea şi de noi în primul rând“.

Actorii intră în scenă

Harold Adrian Russel Philby s-a născut la 1 ianuarie 1912, la Ambala, în India. Tatăl lui – un personaj cu o viaţă la fel de agitată ca şi fiul – l-a comparat cu eroul lui Kipling, Kim, din *Cărţile junglei,* considerându-l la fel de încăpăţânat. Să notăm, ca o curiozitate, faptul că bunica lui Kim, May Philby, a locuit într-o casă situată la câteva uşi de casa londoneză a familiei Menzies. Kim a absolvit studiile universitare în 1933, cu o diplomă în ştiinţe economice. Profesorul său, Maurice Dobb, l-a îndrumat către Münzenberg, la Paris. De acolo, a mers la Viena, unde a cunoscut-o, căsătorindu-se în februarie 1934 cu ea, pe Litzi Kohlmann, activistă a Cominternului. Potrivit lui Gordievski, la Viena, Philby ar fi fost recrutat, fixându-i-se obiectivul de a penetra serviciile secrete britanice. Modin consideră că, indiscutabil, NKVD s-a interesat încă de atunci de el, dar recrutarea lui s-a produs abia când a revenit la Londra. Cert este că Philby a fost primul care a intrat în serviciul Moscovei. Ulterior, el l-a atras pe Burgess. Încercările lui Philby de a pătrunde în serviciul diplomatic au eşuat din cauza simpatiilor procomuniste mult prea evidente.

Aşa cum povestea şi Sudoplatov *(Magazin istoric,* nr. 11/1994), adjunctul şefului informaţiilor externe din NKVD, Moscova a cerut în acei ani tuturor agenţilor săi ilegali să se dezică în public de ideile comuniste. Philby a devenit, peste noapte, un admirator al extremei drepte, făcând chiar şi o vizită în Germania. Graţie relaţiilor tatălui său, a obţinut un post de corespondent de presă la *The Times,* calitate în care a urmărit de aproape războiul civil din Spania. Se pare că ofiţerul NKVD care îl controla şi îndruma cu destulă abilitate (pentru că în acel moment nu atât informaţiile concrete pe care le dădea

---

germană, J. Cairncross a fost numit redactor al materialelor interceptate.

Vreme de aproape trei ani, el a transmis, săptămână de săptămână, unui colaborator al rezidenturii londoneze a serviciilor secrete sovietice materiale de la serviciul britanic de descriptare. Se mândrea, îndeosebi, cu faptul că indicativele unităţilor de aviaţie germane, furnizate de el Moscovei, au ajutat comandamentul sovietic să nimicească în ajunul bătăliei de la Kursk o parte însemnată a aparatelor de zbor inamice, aflate încă pe aerodromuri.

În 1944, J. Cairncross a fost mutat la Londra, la Cartierul general al SIS, unde a coordonat activitatea serviciilor secrete britanice din Iugoslavia. Informaţia primită de la el a deconspirat planurile şi intenţiile Angliei şi S.U.A. în această ţară.

După încheierea războiului, a revenit la Ministerul de finanţe şi, până în 1952, a furnizat prin A. Blunt documente secrete despre situaţia economică a Marii Britanii şi politica sa economică externă.

În 1952, în urma demascării şi fugii a doi membri ai „cvintetului de la Cambridge“, Burgess şi Maclean, Cairncross a fost pus sub urmărirea serviciilor secrete britanice, întrucât avusese contacte personale cu aceştia. La interogatorii, a negat categoric apartenenţa sa la o agentură sovietică, recunoscând totuşi că uneori i-a remis lui Burgess documente secrete, fără a şti însă că era spion sovietic. În acelaşi an, a fost obligat, din cauza situaţiei create, să se retragă din activitate. A lucrat ca profesor de liceu în Canada, apoi la una dintre reprezentanţele O.N.U. la Roma. Ultimii ani ai vieţii şi i-a petrecut în sudul Franţei, în Provence.

În 1981 Margaret Thatcher, primul ministru britanic, răspunzând unor interpelări în Parlament, a recunoscut în mod public că John Cairncross a fost spion sovietic. Tot ea a mai adăugat că el s-a întors, împreună cu tânara sa soţie, în Marea Britanie, s-a stabilit în vestul Angliei şi a început să-şi scrie memoriile.

John Cairncross a murit în octombrie 1995, în vârstă de 82 de ani. ■

Florentina DOLGHIN

Philby contau, cât mai ales croirea drumului dorit) nu putea să prevadă chiar totul. Philby a întâlnit o anume doamnă Flora Solomon. Rusoaică dè origine, apropiată a fostului prim-ministru Kerenski, a fost creatoarea faimosului magazin englezesc Marks and Spencers. Philby i s-a confesat, în 1938, că îndeplinea „o foarte periculoasă sarcină pentru pace, lucrând pentru Comintern". El a cerut doamnei Solomon să i se alăture, ceea ce aceasta a refuzat. Doamna Solomon era a şasea persoană care afla, înainte ca Philby să pătrundă în serviciile secrete engleze, că el era un activist comunist clandestin sau un spion al Cominternului. Anthony Cave Brown se arăta mirat că nici una dintre aceste persoane nu a simţit nevoia să informeze autorităţile. Iuri Modin, încercând parcă să îşi scuze colegii din contrainformaţiile britanice, arată că imediat după izbucnirea războiului, un bombardament al aviaţiei germane a distrus închisoarea Wormwood Scrubs, în care toate serviciile de securitate, spionaj şi contraspionaj britanice îşi depuseseră documentele. În orice caz, menţiunea pusă pe dosarul său atunci când a intrat la SIS – „nimic de semnalat contra" – avea să îi coste scump pe britanici.

În 1940, după evacuarea Franţei, Philby a încercat mai întâi să pătrundă la Bletchley, celebrul centru de decodare şi descifrare a mesajelor cifrate. Fără succes. Unul dintre şefii acestuia, Birch, îl cunoscuse la Cambridge şi îi ştia simpatiile de stânga. Cu ajutorul lui Burgess, care intrase deja încă din 1938 în SIS, Philby a ajuns şi el la Secţia D. L-a ajutat mult şeful contrainformaţiilor din SIS, adjunctul lui Menzies, colonelul Vivian, care îl cunoştea pe tatăl său. Deşi şi acesta îi ştia simpatiile din trecut, a notat în dosarul său că le abandonase. Philby i-a devenit subordonat lui Burgess, apoi a făcut parte o vreme din SOE, atunci când Secţia D a fost înghiţită de noul serviciu. După atacarea U.R.S.S., în 1941, Philby a reuşit să se transfere la SIS, în subsecţia iberică a Secţiunii V (contrainformaţii). Era plasat pe o orbită sigură şi ascendentă.

Guy Burgess s-a născut în 1910 (potrivit lui Modin) sau 1911 (Anthony Cave Brown). Era un student strălucitor mai curând decât strălucit, pentru că activitatea politică nu prea îi mai lăsa timp de studiu. I-a avut ca profesori – a urmat istoria – pe celebrii George Macauly Trevelyan şi Steven Runciman. La terminarea studiilor – grăbite, ne spune Modin, la cererea NKVD-ului – Burgess a devenit consilier financiar al mamei unui prieten de la Cambridge, Victor Rotschild, el însuşi considerat membru al grupului de la Cambridge de către unii autori. În 1935 era asistentul unui tânăr deputat conservator, MacNamara, homosexual şi el. Prin intermediul lui l-a cunoscut pe secretarul de cabinet al ministrului francez al apărării, Edouard Daladier, Edouard Pfeiffer. Homosexual, agent al Biroului doi francez – dar şi al SIS – Pfeiffer a devenit o sursă de informaţii şi pentru NKVD, chiar dacă fără ştirea lui. În 1936, Burgess a intrat la BBC. I-a asigurat câteva emisuni lui David Footman, directorul adjunct al Departamentului informaţii politice din SIS, iar acesta i-a aranjat recrutarea la Secţia D. După înglobarea acesteia în SOE, Burgess a fost concediat, ca fiind „nepotrivit pentru orice fel de activitate confidenţială". La începutul lui 1941, se reîntorcea la BBC.

Anthony Blunt, cel mai vârstnic dintre membrii reţelei, era fiul unui pastor. Cum în acea vreme istoria artei nu se preda în universităţi, a făcut studii de filologie. Potrivit lui Modin, ştia să observe oamenii la fel de bine ca şi tablourile. La declanşarea războiului, s-a înrolat voluntar. A urmat cursurile de contraspionaj ale unei şcoli militare, apoi, cu ajutorul lui Burgess, a revenit la Londra. Avea să activeze în serviciul de contraspionaj (MI 5).

Celălalt recrut al lui Burgess a fost Donald Maclean. Tatăl său a fost jurist, dar fiul a făcut studii de filologie. În privinţa recrutării lui, Modin nu este prea sigur dacă a fost făcută de Burgess, Philby sau de James Klugmann, un coleg de şcoală. Maclean a fost primul care a reuşit să pătrundă în diplomaţie, intrând la Foreign Office în 1945. La izbucnirea războiului lucra la Ambasada britanică din Paris. Acolo s-a căsătorit cu Melinda Marling, o americancă. I-a mărturisit că era agent sovietic şi soţia a fost de acord să îl sprijine.

John Cairncross s-a născut în 1913. A fost semnalat ca un posibil recrut de către Anthony Blunt, care nu nutrea însă o prea mare simpatie pentru el. Se pare că a început să lucreze efectiv pentru sovietici din 1936. A reuşit să intre la Foreign Office fără să dea examen de admitere, după cum îşi amintea Modin. Dar s-a adaptat greu mediului aristocratic de acolo. La sugestia ofiţerului NKVD care îl avea în legătură, s-a transferat la Trezorerie. În septembrie 1940 devenea secretar particular al Lordului Hankey. Acesta a ocupat funcţii care îi permiteau accesul la documente dintre cele mai sensibile. Iar prin secretarul său particular, şi NKVD căpăta acces nestânjenit la ele.

În momentul izbucnirii celui de-al doilea război mondial, „cei cinci de la Cambridge" erau deja foarte bine plasaţi. În anii ce au urmat, abil dirijaţi din umbră de Moscova, ei aveau să pătrundă câteva dintre cele mai bine păzite secrete ale Imperiului britanic. Şi nu numai. Cert este că „C" era la curent cu multe din biografiile acestor tineri colaboratori, sau agenţi ai SIS veniţi de la Cambridge. ■

(Va urma)

Cristian POPIŞTEANU
Dorin MATEI

PRIMUL MUZEU DIN LUME DEDICAT ȘTIRILOR ACTUALITĂȚII

Între 24 și 27 martie 1996, am participat la Ierusalim la Congresul Institutului Internațional de Presă și la a 45-a sa Adunare Generală dedicată *Viitorului Orientului Mijlociu.*

Institutul Internațional de Presă reprezintă o rețea globală de editori și ziariști importanți de la cotidiene, reviste, posturi de radio și TV, agenții de presă din 85 de țări.

Congresul s-a prezentat ca o succesiune de „Conferințe de presă" la care au participat cele mai importante persoane de la fața locului.

Aș evoca doar două momente din timpul lucrărilor Congresului. Primul s-a petrecut duminică 24 martie, când de dimineață și până noaptea, toată ziua, am întreprins împreună cu alți participanți un tur al punctelor strategice de pe înălțimile Golan și am participat la discuții cu reprezentanți ai armatei și cu oameni politici locali, referitoare la perspectivele de soluționare a problemelor platoului Golan.

Al doilea moment pe care țin să-l evoc se referă la interesul cu care a fost primită comunicarea făcută, marți 26 martie, din partea Organizației Americane „Freedom Forum" referitoare la intenția de a materializa până în 1997 un ambițios proiect educațional, prin deschiderea singurului muzeu din lume dedicat în exclusivitate știrilor actualității – Newseum.

Proiectul va fi dedicat trecutului, prezentului și viitorului știrilor de actualitate.

Un element central al Parcului Libertății adiacent muzeului știrilor de actualitate și Cartierului General al lui „Freedom Forum World Center" îl va reprezenta Memorialul, onorând pe ziariștii care și-au dat viața făcându-și datoria.

Memorialul ziariștilor, înalt de 8 m și alcătuit din sticlă și oțel, va fi plasat pe punctul cel mai înalt al lui Freedom Park din Arlington (Virginia, S.U.A.), părând să privească peste monumentele din capitala federală Washington, prin Podul Memorial Arlington, care traversează fluviul Potomac, pentru a lega districtul Columbia cu statul Virginia.

Arlingtonul era până acum renumit pentru vizitatorii capitalei americane prin clădirea Pentagonului, care adăpostește Departamentul Apărării și care reprezintă cea mai mare clădire din lume destinată birourilor.

De asemenea, în aceeași localitate se află cel mai mare și cel mai cunoscut dintre cimitirele

din Statele Unite, Cimitirul Național din Arlington, unde se află, de altfel, și rămășițele pământești ale fostului președinte John F. Kennedy, ale fratelui său, senatorul Robert Kennedy, și ale fostei prime doamne a S.U.A., Jacqueline Kennedy.

Tot aici se află și Mormântul Soldatului Necunoscut și Amfiteatrul Memorial.

La scurtă distanță, spre nord, se află Casa care a devenit, printr-o lege a Congresului, Memorialul dedicat conducătorului armatei sudiste, Robert E. Lee.

Într-o listă inițială de 934 de nume care vor fi menționate pe Memorial și care începe cu anul 1813, întâlnim citate la anul 1989 și numele francezului Jean Louis Calderon și al belgianului Dani Huwe, căzuți în România în timpul Revoluției din decembrie 1989.

Președintele „Freedom Forum", Charles L. Overby, a declarat: „O misiune într-o zonă de război cum este Bosnia atrage întotdeauna riscul morții sau al rănirii grave. Dar alți ziariști sunt în pericol datorită încercărilor de a face lumină asupra guvernelor represive, grupurilor sinistre ce urmăresc obiective politice, cartelurilor drogurilor și crimei organizate. Este important pentru noi, care ne bucurăm de beneficiile unei prese libere, să atragem atenția asupra eforturilor acestor ziariști care sunt în stare să moară pentru această libertate".

Așadar, în 1997, vor avea loc două premiere absolute: deschiderea primului muzeu al știrilor de actualitate și a Memorialului ziariștilor – un mic gest de recunoaștere a sacrificiului ziariștilor care au fost uciși în timp ce-și făceau datoria.

Eugen PREDA

STEPHAN LUDWIG ROTH LA MÜNCHEN (22 IUNIE 1996)

Comemorării a 200 de ani de la nașterea marelui învățat sas *(Magazin istoric,* nr.4/1967) i-a fost dedicată, printre numeroase altele, și reuniunea de la München, în organizarea Comunității sașilor ardeleni din Germania, cu sprijinul mai multor instituții științifice și de cultură.

Sesiunea, având ca moderator pe prof. dr. Edgar Hösch, de la Universitatea din München, a programat șase comunicări ale căror teme au parcurs aspectele fundamentale ale bogatei opere a lui Roth: o privire de ansamblu asupra vieții și activității acestuia (dr. *Michael Kroner),* ideile sale privind cultura și educația (prof. dr. *Walter König),* cele teologico-bisericești *(Hermann Binder,* fost vicar episcopal), actualitatea concepției sale economice (prof. dr. *Bruno Knall),* St. L. Roth în cultura maghiară *(Andràs Balogh*, Universitatea din Budapesta), Roth și românii *(Camil Mureșanu).*

Desfășurată în impunătorul local al Arhivelor de Stat ale Bavariei, manifestarea a atras aproape o sută de participanți, veniți și din alte părți ale Germaniei, bucurându-se de un real interes din partea acestora.

Ea a prilejuit, pe de o parte, evocarea orizontului european al operei lui Roth, iar pe de altă parte rolul său deosebit de promotor al relațiilor de bună conviețuire și de egalitate în drepturi, într-un spirit modern, democratic, între naționalitățile din Transilvania. Un mare european, comemorat în inima Europei, care începe a-i descoperi dimensiunea spirituală.

Camil MUREȘANU

Un istoric, consul onorific al României în New England

Iată că pentru prima oară în istoria diplomației române avem un consulat onorific în S.U.A., la Boston, New England. Titularul său este de puțin timp Dr. Radu Florescu, **Profesor Emeritus la Boston College, colaborator permanent al revistei noastre, director al Societății de studii sud-est europene din America, distinsă personalitate a vieții științifice internaționale.**

IUBIRI CELEBRE

FILIP DE KÖNIGSMARK – SOFIA - DOROTHEA DE HANOVRA

Pe scena teatrului Haymarket, din Londra, actorii declamă replici nemuritoare din Macbeth. **Într-o lojă, exact în fața scenei, un spectator somnolează. Femeia de lângă el soarbe cuvintele tragediei.**

Ușa lojei se deschide ușor, fără zgomot. Un gentilom se apropie de spectator, care deschide ochii cu un aer ursuz. Gentilomul îi întinde un bilețel, pe care spectatorul își aruncă privirea, apoi izbucnește în râs:

– La dracu, târfa! strigă el, fără să-i pese că întregul parter se întoarce spre el.

În clipa aceea regele George I al Angliei a aflat despre moartea soției sale, Sofia-Dorothea. În seara aceea de noiembrie a anului 1726, George I mersese la teatru cu una dintre amantele sale, Hermengarde de Schulenburg, devenită nu de mult ducesă de Kendall.

Cu 12 ani în urmă George urcase pe tronul Angliei și cu 32 de ani se produsese tragedia, în urma căreia soția lui devenise femeia din mănăstire, plângându-și pentru totdeauna fericirea pierdută.

Totul începuse în 1689, când frumosul Filip de Königsmark apăruse la curtea electorului de Hanovra. Königsmark! Numai numele lui provoca bătăi de inimă tuturor femeilor frumoase din Europa. Familia îi era originară din Suedia. Toți ai lui se bătuseră peste tot pe unde li se oferise ocazia.

Admirabili pentru curajul lor, fără a se împiedica de considerații morale, alergând deopotrivă după câmpuri de luptă și după fuste, ei au lăsat în istorie o urmă adâncă. Mareșalul de Saxa, învingătorul din mai 1745 de la Fontenoy contra trupelor engleze, austriece și olandeze, a fost și el un Königsmark.

În 1694, existau două persoane care reprezentau cu demnitate acest nume prestigios: Aurora, o femeie foarte frumoasă, care trăia în Saxa, îndrăgită de suveran, August cel Puternic, și Filip, care îi urmărise pe turci până în Crimeea. Un bărbat magnific. Un soi de gigant, dar cu forme armonioase, un foarte bun dansator și un cavaler-model. Într-o vreme când peruca era obligatorie, el își purta părul natural, negru, în bucle căzându-i pe umăr.

„Nu mă puteți opri să vă iubesc“

Războiul reprezenta o motivație a existenței sale. Când s-a terminat cel contra turcilor, s-a dus la curtea de Saxa, la sora lui, Aurora. A petrecut acolo două sau trei luni, cheltuind cu bucurie mica avere pe care împăratul Austriei i-o remisese ca recompensă pentru priceperea sa de a mânui spada.

Apoi a început să-și caute o nouă ocupație. Sora lui s-a oferit să-l ajute din tot sufletul. Ea aflase că în Hanovra un colonel din garda specială a lui Ernest-August fusese ucis de curând în duel. Ce ocazie mai bună s-ar fi putut ivi pentru ambițiile fratelui ei? Așa că acesta și-a depus candidatura, care i-a fost acceptată. Dar în ce atmosferă s-a trezit brusc aruncat colonelul nostru... Curtea din Hanovra semăna cu o mlaștină din care exalau mirosuri pestilențiale. Or, o curte este aproape întotdeauna imaginea celui căruia îi aparține.

Electorul de Hanovra, Ernest-August, era un bătrân dezmățat, uzat de plăceri. Viața i se scursese între jocul de cărți și femei. Descotorosindu-se de orice principii morale, își imagina că toți cei care îi stăteau în preajmă îi semănau întru-totul. Îi disprețuia și totodată se temea de ei.

De câțiva ani buni, se așternuse pe băut. Îl încuraja o femeie: Clara Elisabeth, contesă de Platen. Frumoasă, senzuală, voluptoasă, era în plus și ambițioasă. Vândută de tânără electorului, de către tatăl ei, nu se opusese deloc târgului. A-l stăpâni pe Ernest-August însemna a stăpâni Hanovra, în viziunea ei.

Așa că, pentru a-și exercita puterea, își vânduse sufletul diavolului. Mai simplu spus, își vânduse corpul unui bătrân. Ceea ce nu o împiedicase defel ca, după ce își asigurase puterea absolută asupra spiritului molâu al lui Ernest-August, să-și facă de cap cu toți bărbații mai răsăriți de la Curte.

Numărul 2 al Hanovrei era prințul moștenitor, George-Louis. O copie palidă a tatălui său. Permanent în căutarea noului, o neglija total pe tânăra-i soție, Sofia-Dorothea.

De la sosirea sa la Hanovra, Filip de Königsmark pusese ochii exact pe aceasta din urmă. Era greu de visat la ceva mai încântător. Brunetă, cu o figură tristă și o privire spiritualizată, Sofia-Dorothea nu avea rivală la Curtea socrului ei. Îi plăceau poezia, muzica, picta cu mult gust, cânta cu o voce melodioasă.

Prima dată când i s-a adresat lui Filip, ea i-a amintit că se întâlniseră cu câțiva ani mai devreme. El avea 17 ani și era pajul ducelui de Zell. Iar ea era fiica acestui duce. Filip și-a amintit imediat. Dansase de mai multe ori cu ea, care nu era pe atunci decât o copilă.

Filip de Königsmark nu a întârziat să judece în sinea lui la modul cel mai aspru această curte infectă, în care colcăiau rivalitățile cele mai meschine, ambiții mărunte și conflicte jalnic de insignifiante. O ambianță prea puțin demnă pentru el, un soldat strălucitor, impetuos și mândru de viața sa. Era dintre acei bărbați – scrie un contemporan – născuți pentru a crea cutremure din dragoste.

Pe cine ar fi putut iubi el la Curtea din Hanovra?

Nu pare a fi avut vreo ezitare. Contesa de Platen, când l-a văzut pentru prima oară, a rămas înmărmurită de admirație. Și nu i-a ascuns acest sentiment. În ce îl privea, i s-a părut picant să-i ia, la modul direct, propria amantă electorului pe care îl slujea.

A debutat atunci o legătură tumultoasă. Contesa de Platen se comporta pasional, ceea ce nu-i displăcea deloc lui Filip. Dar pentru el, clipele petrecute la Curte nu reprezentau decât o escală. El era prin excelență un om al războiului. Nu era făcut pentru intrigi de Curte. De ce ar fi refuzat-o pe această femeie. În fond, îi oferea plăceri de care își putea aminti oricând cu încântare.

Săptămânile treceau și pasiunea contesei de Platen era tot mai fierbinte. Filip însă aducea mult calm în această relație. Atracția pentru noutate făcea loc, încet-încet, unui sentiment pe care nu-l mai cunoscuse: obișnuința.

Or, Filip de Königsmark nu era, în dragoste, un bărbat al obișnuinței. Filip de Königsmark avea oroare de sațietate.

Curtea din Hanovra nu ducea lipsă de femei. Cum Dumnezeu nu o văzuse până acum – așa cum se cuvenea – pe Sofia-Dorothea? Doar nu mai era o fetiță...

Din clipa în care lui Königsmark i s-a revelat această evidență, Sofia-Dorothea era pierdută. În dragoste ca și la război, Königsmark nu concepea să părăsească un câmp de luptă decât în postură de învingător.

În aceeași seară, el a deschis ostilitățile: adică a scris o epistolă pasională Sofiei-Dorothea. Ea, din clipa când îl văzuse, visa la momentul când avea să fie cuprinsă de brațele lui.

Desigur, urmărindu-i disponibilitățile pentru contesa de Platen, Sofia-Dorothea se simțise frustrată. Totul îi displăcea Sofiei la Curtea din Hanovra. Sufletul ei era însetat de ideal. Un cuvânt aproape necunoscut în acel mediu. Sofia citea poezie. Or, cine mai iubea versurile la Curtea din Hanovra?

După banchete şi recepţii la Curte, după câteva păhărele cu bere şi vin, Sofia intra în apartamentul ei şi plângea îndelung.

În viaţa ei întunecată, Filip de Königsmark reprezenta visul. În plus, mai era şi scrisoarea pe care o primise şi în care el îşi mărturisea iubirea. Pentru un moment o străfulgerase gândul de a-i răspunde. Şi de a i se oferi. Dar a urmat reflectarea. Într-o zi putea domni asupra acestui stat, poate chiar şi asupra altora. Electorii de Hanovra erau ambiţioşi: voiau să li se recunoască drepturile aupra Angliei.

Îşi lua ea libertatea să se ofere unui amant? Şi dacă ar fi apărut un copil? Ar fi putut îndrăzni să atenteze la puritatea dinastiei?

Cu siguranţă, gestul comporta mult prea mult curaj din partea ei. I-a răspuns deci negativ lui Filip, iar acesta şi-a exprimat amărăciunea, dar, într-o oarecare măsură, şi resemnarea. Apoi a revenit cu declaraţia sa de dragoste. A primit însă acelaşi răspuns. „În ciuda manierei în care m-aţi tratat, nu mă puteţi opri să vă iubesc“, i-a scris cavalerul-model.

Maladie din dragoste

Încet-încet, s-a închegat o corespondenţă între ei. Sofia găsea în ea o plăcere melancolică şi profundă.

Filip exprima la modul brutal tot ce simţea. Era totuşi soldat. Ceea ce transpărea în stil. I-a povestit, de pildă, Sofiei că marea sa pasiune pentru ea îl îmbolnăvise. „Am avut palpitaţii şi stări de ameţeală, încât a trebuit să-mi scurtez plimbarea şi să mă întorc acasă. Fără scrisoarea Dv. cred că aş fi murit“. Altă dată i-a scris că dragostea i-a provocat colici abdominale, din cauza cărora nu a putut mânca, deşi îi era foame. Şi, ca întotdeauna, o întreba când i-ar fi putut acorda un rendez-vous. Ceea ce a făcut-o pe Sofia să-i fie ruşine de lipsa ei de curaj. El i-a dat exemplul altor prinţese. Şi, slavă Domnului, avea de unde. Jura că se va sinucide, dacă ea ar continua să îl respingă. În

Georges-Louis, elector de Hanovra, înainte de a deveni regele George I al Angliei

În p. 87: *asasinarea lui Filip de Königsmark* (sus), *cel pentru care Sofia-Dorothea* (jos) *şi-a pierdut capul*

disperare de soluţii, Sofia-Dorothea a sfârşit prin a-l sfătui să se căsătorească. Ba chiar s-a oferit să-i găsească o soţie minunată. „Mă voi căsători, dacă îmi ordonaţi – i-a răspuns Filip –, dar cu o singură condiţie, să îmi juraţi, pe onoarea Dv., că îmi veţi păstra aceleaşi sentimente tandre pe care mi le arătaţi acum“.

Apoi a recurs la un şantaj tradiţional masculin: pleca într-o campanie războinică şi spera să nu se mai întoarcă. „Când o să ai milă de mine? Când voi reuşi să îţi înving răceala? Mă vei lipsi întotdeauna să gust cea mai mare bucurie a vieţii mele“, nu contenea el ofensiva.

Corespondenţa celor doi stă mărturie că, la acest punct, Sofia-Dorothea îl iubea cu adevărat pe Filip de Königsmark. Ea l-a implorat să nu plece. Despărţirea de el îi părea de nesuportat. „Dacă îmi ordonaţi să rămân, o fac cu bucurie, îi scria el. Dar consimţiţi să vă pot vedea, măcar pentru o jumătate de sfert de oră“.

Din orgoliul unei femei

Şi Sofia-Dorothea a consimţit. De data aceasta. A urmat o scrisoare înflăcărată de la Filip. Dar armata Hanovrei a trebuit să plece în campanie în Flandra şi, odată cu ea, Königsmark. El i-a jurat Sofiei să îi scrie în fiecare zi. Şi, într-adevăr, corespondenţa între cei doi amanţi a rămas un model de dragoste aprinsă.

A doua zi de la întoarcerea sa din campanie, Filip îi scria Sofiei: „Noaptea trecută, 9 noiembrie 1692, a făcut din mine bărbatul cel mai fericit şi cel mai satisfăcut din lume. Nu mă mai îndoiesc de dragostea Dv. pentru mine“.

Rar fericirea a fost mai efemeră. Numai câteva luni arsese Filip pentru prinţesă. Odată ce ea fusese cucerită, îşi pierduse misterul, deci cea mai importantă dintre atracţiile sale.

Legătura a continuat, dar cu un Filip blazat, obosit de reproşurile tinerei sale metrese. Un Filip care se uita deja după alte femei.

Culmea era că în acelaşi timp în care Sofia i-a devenit amantă, el a reînnoit relaţia cu contesa de Platen. Era picant să le ai simultan pe soacră şi pe noră.

Dar dincolo de asta, frecventa şi alte femei. Despre care prinţesa a aflat. Şi i-a reproşat

aceste aventuri. „Vă cer scuze, dar nu pot trăi fără puţină plăcere şi una dintre aceste femei vă seamănă atât de tare, încât nu mă pot opri să nu întârzii în compania ei“, i-a răspuns Filip.

Sofia-Dorothea nu avea decât un singur gând. Să-şi părăsească soţul, pe care îl disprețuia, şi această Curte de care avea oroare. Ar fi vrut ca Filip să o ducă undeva departe. Din păcate, acesta nu avea bani. Nu dispunea decât de solda de la Ernest-August. Cum ar fi asigurat el existența unei prințese obişnuite să trăiască în lux, în palate bogate? Corespondența lor stă mărturie faptului că cei doi plănuiau o fugă împreună, numai condițiile materiale ale lui Filip oprindu-i să o facă.

Proiectul a ajuns însă la urechile cui nu trebuia: contesa de Platen. Pe care Filip o anunțase de curând că ruptura lor era inevitabilă. Or, contesa nu era femeia care se lăsa umilită de soartă. Când a înțeles că nu mai avea nici o speranță, nimic nu i-a mai stat în cale. Suferea nu numai din dragoste, dar şi din amor propriu, ceea ce o femeie din aluatul ei, ambițioasă şi orgolioasă nu putea ierta.

A decis deci să se răzbune şi pe „vita“ care şi-a permis să i-l fure pe Filip, evident era vorba despre Sofia-Dorothea, şi pe Filip de Königsmark. Clara de Platen i-a cerut un ultim rendez-vous lui Filip. Uşor amuzat şi disprețuitor, el l-a acceptat. Dar ea l-a informat în grabă despre acest rendez-vous pe electorul Ernest-August. Puțin altfel. Adică schimbând personajele: Filip se întâlnea cu Sofia-Dorothea, şi nu cu contesa. Aşa că la ora potrivită, Clara von Platen a îmbrăcat o rochie a prințesei, s-a coafat la fel şi, având aceeaşi siluetă cu ea, a mers la întâlnirea cu Filip, petrecută sub privirea ascunsă a electorului, înştiințat de Clara. A doua zi, Ernest-August, într-o criză de mânie, a cerut divorțul „prostituatei“ de fiul ei, temându-se ca, într-o zi, coroana Hanovrei să nu ajungă pe capul unui bastard.

A venit momentul când Clara von Platen putea exploata situația tensionată. I-a promis electorului că îl va „elibera“ ea de Filip de Königsmark.

Chemare în fața tribunalului lui Dumnezeu

Niciodată Sofia nu îl iubise mai mult pe Filip. În ciuda tuturor aventurilor lui. „Aţi plecat de şase zile în misiune – îi scria ea – şi nu am primit un rând. Ce ruşine să iubesc atât şi să fiu atât de puţin iubită... Dar eu sunt născută pentru a iubi şi vă voi iubi cât voi trăi“. A fost ultima ei scrisoare către Filip. La întoarcerea lui, a căutat-o, ea parcă a uitat toate reproşurile şi au petrecut o noapte de vis.

A doua zi, 1 iulie 1694, Filip a găsit în apartamentul său un bilet, în care scria că Sofia îl aştepta din nou în seara aceea.

Era deja noapte când Filip a apărut în apartamentele prinţesei. A bătut la uşa Sofiei şi ea i-a deschis. Părea surprinsă. Nu îl invitase. Atunci el a scos biletul şi i l-a arătat. Şi-au dat seama amândoi că scrisul ei fusese imitat.

Sofia, înnebunită de frică, l-a implorat să fugă imediat. El a înălţat din umeri râzând. De ce s-ar fi temut? Nu avea sabia asupra lui? Şi dacă tot era cu ea, puteau rămâne împreună. Şi au rămas trei ore. După care, când a părăsit apartamentele prinţesei, la 30 de metri distanţă, a fost atacat de patru spadasini. Pe doi a reuşit să-i ucidă. Ceilalţi doi însă l-au ucis pe el.

Durerea Sofiei-Dorothea a fost imensă. Vroia să moară. Poate că ura Clarei von Platen a împiedicat-o să o facă. În faţa unei infamii atât de mari, Sofia s-a revoltat.

Oficial, s-a vehiculat o intrigă banală. Prinţul moştenitor sedusese o domnişoară de onoare de la Curte, cu complicitatea Eleonorei von Knesebeck, iar Sofia-Dorothea se văzuse obligată să ceară divorţul. Prinţul moştenitor, de altfel, recunoscuse totul. Divorţul a fost imediat pronunţat.

A doua zi Sofia-Dorothea a părăsit Hanovra într-o caleaşcă flancată de călăreţi. Trăsura s-a oprit în faţa celui mai trist castel al Germaniei, cel de la Halden. Acolo a murit la 32 de ani mai târziu.

George-Louis, devenit între timp elector de Hanovra, la moartea tatălui său, îşi văzuse realizate toate speranţele: în 1714 fusese chemat să urce pe tronul Angliei, sub numele de George I.

Se spune că şi-a petrecut seara în care a aflat despre moartea fostei sale soţii din cabaret în cabaret. Abia dimineaţă a ajuns la palat. Atunci un şambelan i-a întins un plic sigilat. Era o scrisoare de la Sofia-Dorothea adresată de ea de dincolo de moarte. Aflase adevărul. Ştia că George era complicele, cel puţin moral, al morţii lui Königsmark. Îi dădea întâlnire „peste un an, în faţa tribunalului lui Dumnezeu“.

Opt luni mai târziu murea şi George I, regele Angliei. ■

Florentina DOLGHIN

S-A DISCUTAT LA MONTRÉAL

18th International Congress of Historical Sciences
XVIIIe Congrès International des Sciences Historiques
du 27 août au 3 septembre 1995

În urmă cu un an de zile, la 27 august 1995, la Montréal, în Canada, începeau lucrările celui de-al XVIII-lea Congres internațional de științe istorice. Am căutat, începând cu primul număr din acest an, să înfățișăm cititorilor revistei noastre atât câteva dintre ideile cele mai interesante discutate la Montréal, cât și tendințele care se conturează în cercetarea istorică din diferite țări și pe plan mondial. Am făcut-o ca o nouă premieră a revistei noastre în istoriografie, întrucât niciodată un Congres mondial de istorie nu a fost prezentat *in extenso* în mass media. Am făcut-o cu convingerea necesității ca, în condiții de libertate de expresie, publicul și istoricii, profesorii de istorie, elevii și studenții să fie la curent cu ceea ce se întâmplă în mișcarea de idei istorice actuală. Din 1970, *Magazin istoric* a fost singura revistă de istorie de la noi care a acordat un spațiu din ce în ce mai amplu congreselor mondiale de istorie.

Ne încheiem incursiunea noastră cu o temă (a XVI-a) consacrată *Băncii și influenței asupra capitalismului comercial și industrial în Europa, în America și în Asia (secolele XIII–XX)*. Comunicările prezentate au urmărit evoluția sistemului bancar ca parte integrantă a expansiunii capitalismului. Trebuie să mărturisim că am avut surpriza – fiind mai puțin familiarizați cu istoria acestui domeniu –, să aflăm că rolul băncilor centrale în procesul de industrializare din Marea Britanie a fost secundar. Rolul de sprijinire a industriei în dezvoltare a revenit, în secolul XVIII și începutul lui XIX, mai ales băncilor locale. Centrul financiar puternic din Londra s-a implicat mai puțin în acest proces. Situația a fost similară și în Franța și Germania, cu particularități locale. Potrivit lui Alice Teichova (Universitatea Cambridge, Marea Britanie) și Fritz Weber (Universitatea din Viena, Austria), abia în monarhia habsburgică s-a realizat în forma cea mai pură simbioza între sistemul bancar și industrie. Deoarece nu existau limite legale în privința deținerii de acțiuni, băncile și-au asigurat creditele achiziționând acțiuni, de preferință, în cele mai mari și mai sigure întreprinderi. Astfel și-au întărit supravegherea asupra companiilor-client, au inițiat sau mediat fuzionări, încurajând cartelizarea. În preajma primului război mondial, principalele opt bănci din Viena își asiguraseră poziții strategice în cele mai multe dintre ramurile industriale și influența lor se întindea în toate teritoriile imperiului. După dezmembrarea monarhiei austro-ungare însă, nu au mai reușit să își mențină dominanța financiară în Europa Centrală și Sudică.

O altă problemă abordată a fost cea a raporturilor istorice dintre bănci și autoritatea statală. Așa cum a ilustrat cu exemplul Spaniei, Gabriel Tortella (Universitatea Alcala-Henares), barierele puse de stat și subordonarea intereselor bancherilor față de cele ale coroanei au avut efecte dezastruoase pentru sistemul bancar.

Autoritatea a putut juca și un rol pozitiv în dezvoltarea băncilor. A fost cazul celor din Țările de Jos, din Hamburg și din Stockholm. Un caz aparte îl constituie Bank of England, proprietatea elitei negustorești din City-ul londonez, dar care s-a dezvoltat sub protecția statului, acesta devenind în final dependent financiar de bancă. Până la urmă, statul a forțat Bank of England să se implice în provinciile imperiului, unde se muta revoluția industrială, ceea ce, consideră Philip Cottrell și Huw Brown (Universitatea Leicester, Marea Britanie), a deschis drumul pentru transformarea lui Bank of London într-o bancă națională centrală.

Tot prin intervenția statului s-au pus bazele așa-numitului sistem bancar mixt sau universal. Este o ironie a istoriei – apreciau Alice Teichova, Ginette Kurgan van Hentenryk (Universitatea Liberă din Bruxelles, Belgia) și Dieter Ziegler (Universitatea Bielefeld, Germania), autorii raportului prezentat în deschiderea Temei XVI – faptul că o revoltă națională din Țările de Jos a redus cea mai avansată comunitate bancară a secolului XVI, iar în secolul XIX a fost responsabilă pentru crearea primei bănci moderne de investiții. Fondată încă din 1820, Société Générale s-a dezvoltat după 1830, când, în urma revoltei belgienilor contra olandezilor și a creării statului belgian, banca a furnizat noului guvern mijloacele pentru stabilizarea economiei.

Eurocentrismul s-a manifestat și în domeniul studierii fenomenelor bancare, după cum remarcau și autorii raportului. Au fost ignorate fenomenele specifice ce au avut loc în diverse alte zone ale lumii decât Europa. La Montréal s-a încercat completarea acestui gol prin prezentarea unor comunicări privind

Asia, America Latină şi de Nord. Am reţinut mai ales analiza făcută de Shyzuya Nishimura (Universitatea Hosei, Tokio) raporturilor dintre băncile străine şi cele autohtone în China. Potrivit cercetătorului japonez, a existat o adevărată diviziune a muncii între activitatea desfăşurată de băncile internaţionale şi cele chineze. Primele s-au specializat în operaţiuni internaţionale şi servicii pentru europenii şi japonezii stabiliţi în China, în vreme ce activităţile financiare ale autohtonilor s-au desfăşurat prin propriile bănci. Un rol protecţionist au jucat limba şi tehnicile tradiţionale. Concluzia pune sub semnul întrebării importanţa influenţei exercitate de penetrarea europeană şi japoneză asupra economiei tradiţionale chineze. Ca o părere personală, credem că abordarea eurocentristă se menţine încă şi în încercările de analiză a fenomenelor locale extra-europene, fie şi prin păstrarea mentalităţii europene, prin căutarea unor similitudini şi prin surpriza manifestată atunci când ele nu există.

În procesul de secole al dezvoltării sistemului bancar, s-au conturat două tendinţe: cea anglo-saxonă, a sistemului financiar orientat spre piaţă, caracterizat printr-o diviziune a funcţiilor, şi cel central-european, sistemul financiar orientat spre bancă, ce îndeplineşte un rol universal. S-a încercat la Montréal o corelaţie între unul sau altul dintre sisteme şi eşecurile şi problemele cu care se confruntă astăzi economia unor ţări. Concluzia a fost că cercetările trebuie continuate pentru a se putea ajunge la rezultate mai clare.

Şi am mai înţeles ceva la Montréal. Cu atât mai important cu cât revista noastră se ocupă din 1993, împreună cu Banca Naţională şi Asociaţia Română a Băncilor, de simpozionul ştiinţific *„Istoria civilizaţiei bancare româneşti". Istoria bancară este istoria unei lupte permanente de adaptare la cerinţele în continuă evoluţie a societăţii, de permanentă inovare. Un bancher care nu are idei este un bancher falit.* Şi mai este istoria bancară şi povestea unei permanente lupte pentru *încredere,* factor esenţial în funcţionarea sistemului bancar. Există în Occident, în spatele acestui factor, câteva sute de ani de evoluţie. Lipsa unei asemenea evoluţii la noi o resimţim încă din plin.

Nu am dori să încheiem prezentarea principalelor idei şi subiecte ale Congresului de la Montréal fără să reamintim numeroasele întâlniri ale istoricilor din România cu românii din Canada, a căror comunitate numără zeci şi zeci de mii de oameni originari de pe meleagurile noastre. Fără nici o îndoială, de mare cinste s-au bucurat istoricii noştri, întâlnindu-se cu domnul profesor Nicolae Mateescu-Matte, membru de onoare al Academiei Române, doctor honoris causa al Universităţii craiovene (vezi *Magazin istoric,* nr. 8/1995), părintele dreptului internaţional cosmic, şi cu doamna Mateescu-Matte, distinsă specialistă în domeniile dreptului internaţional public şi al păcii şi o consecventă apărătoare a drepturilor omului. Atât întâlnirile noastre cu profesorul Mateescu-Matte, care nu a pierdut ocazia să se refere la *Magazin istoric* pe care o consideră o revistă de real interes pentru cunoaşterea istoriei, cât şi recepţia oferită de ministrul învăţământului, domnul profesor Liviu Maior, ne-au confirmat câte mai sunt de făcut pentru ca istoriografia românească să satisfacă setea pe care oamenii de ştiinţă şi cercetătorii o manifestă pentru trecutul şi prezentul nostru. Nu putem să nu evocăm calda ospitalitate şi sincerul interes pentru adevăr istoric întâlnit la numeroşii noştri noi-vechi prieteni: inginerul Nicolae Călinoiu şi soţia sa, doamna doctor Elsa Călinoiu (nepoata celebrei Ima Sumak, cântăreaţa peruană, privighetoarea Anzilor, ce a încântat publicul românesc în urmă cu 30 de ani), inginerul Grigore Eliescu şi doamna inginer Cornelia Eliescu, binecunoscutul actor Septimiu Sever, inginerul informatician Irina Zamfir şi soţul ei, inginerul electronist Dan Zamfir, domnişoara Ileana Nicolaescu (care a şi asistat la şedinţa Asociaţiei internaţionale de studii sud-est europene), iar la Toronto doamna şi domnul Margareta şi Adrian Gheron eminent specialist în programe de computer. Ziarul românesc din Montréal a acordat mare atenţie prezenţei istoricilor români la Montréal, iar corespondentul său, domnul Silviu Nemţeanu,a realizat şi o anchetă la care am răspuns şi noi. Postul de radio CFMB 1410 a consacrat, de asemenea, o întreagă emisiune de 30 de minute revistei *Magazin istoric* şi contribuţiilor româneşti la Congres. Paleta cunoştinţelor noastre nu ar fi completă dacă nu am aminti eforturile Consulatului român din Montréal (mai avem un Consulat, la Toronto) şi ale consulului general, domnul Romulus Bena, pentru a facilita istoricilor români şederea în oraşul canadian. În continuitatea Congreselor mondiale de istorie se poate spune că Montréalul a confirmat deschiderea istoriografiei autohtone spre înnoire şi modernitate. Următoarea verigă a acestui lanţ va fi Oslo, congres cu care va lua sfârşit şi mileniul doi. Cercetătorii români vor avea, sperăm, un cuvânt ştiinţifie important acolo, după cum şi prezenţa lor, care, repetăm la Montréal, la 12 000 kilometri, a fost puternică, va fi mult mai numeroasă. ■

Cristian POPIŞTEANU,
Dorin MATEI

MĂNĂSTIRI SUCEVENE

?		ASCENSOR		?		PROGRAM PE ORE		CAT
ELOCVENTĂ		ÎN CASĂ!		EROUL CORIDELOR		PLINI DE ENERGIE		
ACOPERIT DE BITUM								
ÎN LEGE!								
		MAMA LUI MIHAI VITEAZUL						
		?						
OSCAR HAN			BĂUTURĂ DE JAMAICA				ÎN ASIA!	
RIVAL LA CONCURS								
				REVERIE				?
				?				
ÎN TIMP!			SASE ROMAN			ÎN NIȘĂ!		
?						SALUT ROMAN		
							SOȚIA MEȘTERULUI MANOLE	
NUMĂR (abr.)			VIN LIMPEDE					
ÎN FAȚA CĂPITANULUI!			?					
		ÎN ROPOTE!			MORFEU AUTOHTON			
		PATRONUL BISERICII			STAT ÎN ASIA			
	POPOR MONGOLIC					ÎN LAVĂ!		
	ÎN ACEST LOC					PERIOADĂ ISTORICĂ		
							PERIOADĂ ISTORICĂ	
SUB ETAJE								
TRUBADUR								
CAPITALA PERULUI								
				VAS				

Dicționar: EMUL

Gheorghe BRAȘOVEANU

DIALOG CU CITITORII

CETĂȚILE DACICE INVESTIGATE ÎNTR-UN SEMINAR NATO

Dl. ANDREI VARTIC, președintele Fundației Culturale „Basarabia“, din Chișinău, **ne trimite raportul prezentat în cadrul seminarului „NATO Advanced Research Workshop“ (Chișinău, 22-24 mai 1996) intitulat** Urban Problems across two Milenia **(Probleme urbane de-a lungul a două milenii).**

Raportul – pentru care mulțumim – prezintă rezultatele investigațiilor autorului privind construcțiile dacice din munții Orăștiei, tehnologiile metalurgice și materialele de construcții folosite de daci.

COLOCVIU INTERNAȚIONAL

Între 3 și 6 septembrie a.c. se va desfășura la București și Sibiu al III-lea Colocviu internațional de istorie militară, organizat de Comisia Română de Istorie Militară și de Institutul de Istorie și Teorie Militară.

Tema colocviului: Anul 1916 în desfășurarea primei conflagrații mondiale. Intrarea României în război – consecințe politico-militare.

MONUMENT PALEOCREȘTIN

În legătură cu articolul Mărturii creștine în Dacia Romană, **din nr. 4/1996, în care este prezentat un monument funerar descoprit la Turda (antica Potaissa), cu simbolistică paleocreștină, cuviosia sa, preot CONSTANTIN C. COJOCARU, din** satul Lunca, com. Vânători-Neamț, jud. Neamț, **ne scrie că a studiat și d-sa acest monument, prezentându-l în studiul** Monumente paleocreștine la Potaissa **(Turda), publicat în revista** Mitropolia Ardealului, **an XXIV, 1979, nr. 7-9, pp. 589-598.**

Felicitări și mulțumiri pentru precizare.

ARCUL DE TRIUMF

Dl. căpitan rangul I (r) ing. VALERIU AVRAMESCU, din Constanța, **ne trimite alăturata fotografie – executată în 1933 de tatăl d-sale – care reprezintă Arcul de Triumf din București, în perioada refacerii sale (vezi și** Magazin istoric, **nr. 3/1993).**

SALUTĂM DOSARELE ISTORIEI!

După ce vreme de aproape trei decenii, Magazin istoric **a purtat singur făclia unei publicații științifice de istorie, adresată marelui public – deși în ultimii ani toate cotidienele și săptămânalele au înscris subiectele trecutului în suplimentele sau secțiunile lor speciale (de exemplu** Curierul național magazin, Cotidianul, Privirea) **– iată că acum apare o nouă revistă lunară cu profil asemănător. Să le dorim nou-veniților noștri colegi, mult succes pe teritoriile atât de vaste ale Muzei Clio.**

ISTORIE LOCALĂ

Domnul GEORGE GEORGESCU, din com. Șuici, jud. Argeș, **statornic colaborator al revistei noastre și pasionat cercetător al istoriei locale, ne trimite alte câteva contribuții, cum ar fi:** semnalarea publicării, în 1914, de către N.I. Apostolescu, a **Cântării României** sub numele lui N. Bălcescu, cu argumente în favoarea atribuirii paternității textului acestuia și nu lui Al. Russo; câteva considerații asupra semnificației cuvântului **Crăciun;** identificarea localității **Saac** cu vechiul **Urlați;** câteva însemnări ale pictorului D. Norocea, cel care între 1914 și 1921 a descoperit și restaurat pictura-frescă a Bisericii Domnești din Curtea de Argeș și care susține că „biserica era în reparație la facerea grafitului“, respectiva inscripții cu anul morții lui Basarab I, 1352 (Magazin istoric, **nr. 1/1978).**

FELICITĂRI COLEGIALE

Știți câte societăți de asigurare, câte agenții de voiaj, gări, companii aeriene, dar și câte berării, cafenele, cinematografe, teatre etc. există în București?

Toate acestea și multe, multe alte sute de informații le puteți cunoaște din Ghidul Serviciilor 1996, **o publicație modernă și elegantă, cu o grafică de excepție, apărută sub conducerea directorului** Anunțului Telefonic, **dl. Radu I. Popescu.**

Îi adresăm vechiului nostru coleg. Radu I. Popescu, mult succes, în continuare, cu ocazia celor șase ani de când editează excelenta publicație Anunțul Telefonic.

LA IAȘI – DESPRE NAPOLEON

CRISTINA CARP, din Iași, **ne scrie că are „aproape 17 ani“, este cititoare a revistei noastre și este elevă a Școlii Normale „Vasile Lupu“.**

După ce exprimă aprecieri la adresa Magazinului istoric **(pentru care îi mulțumim) ne destăinuie gândurile sale de viitor:** Intenționez să fiu profesoară de istorie, **fiind atrasă în mod special de istoria culturii și trecutul Franței și Angliei.**

În biblioteca bunicii sale a găsit un număr mai vechi al revistei noastre, 10/1969, cu un grupaj de articole referitoare la Napoleon I, a cărui biografie a captivat-o în întregime. Aș dori – **continuă Cristina** – când voi fi mai mare și voi fi studiat foarte mult, să scriu și eu o carte privind viața acestei personalități istorice.

Îți dorim succes în realizarea tuturor aspirațiilor.

CĂRȚI AROMÂNE

Scriitorul HRISTU CÂNDROVEANU, laureatul premiului „George Murnu“ (oferit de familia Monica și Dimitrie Sturdza) în cadrul celei de-a treia ediții a premiilor Fundației Culturale Magazin Istoric, pentru cartea sa Aromânii ieri și azi **(Editura Scrisul Românesc, Craiova), ne trimite câteva dintre volumele tipărite de Editura Fundației Culturale Aromâne „Dimârdarea Părintească“, din București: Nida Boga,** Voshopolea; **Nida Boga,** La stani; **George Vrana,** Avigl'itorlu di zboară; **Sirma Guci,** Caftă-mi; **Atanasie**

DIALOG CU CITITORII

Nasta, Armâname, armâname...; **Florin Cândroveanu,** Arhipelaguri de sunete.

Aceste cărți au fost tipărite cu sprijinul Departamentului Informații Publice al Guvernului României, Băncii Naționale a României și a Băncii Române de Comerț Exterior – BANCOREX.

MĂRTURIE ORTODOXĂ

Primim un nou număr al publicației Mărturie ortodoxă, **respectiv nr. 10/1995, din cel de-al XIV-lea an al apariției acestei reviste a comunității ortodoxe române din Olanda.**

În paginile ei și două studii istorice: Mărturii despre numărul monahilor români de la Sfântul Munte Athos în primele două decenii ale sec. XX, **de pr. dr. Ioan Dură, și** Calvarul sârbilor și al Bisericii ortodoxe sârbe în timpul celui de-al doilea război mondial, **de Mark S. Markovic.**

MAREA NOASTRĂ

Dl. ȘERBAN GHEORGHIU, din Constanța, **vechi colaborator și statornic cititor al revistei noastre, ne trimite un nou număr, 17, octombrie-decembrie 1995, al publicației** Marea noastră, **„revistă pentru propaganda, orientarea și apărarea intereselor pe apă", fondată la 8 martie 1928 de Jean Bart și editată, în prezent, de Liga Navală Română.**

În cuprinsul ei, și articole pe teme din istoria marinei românești: Flotila Principatelor Unite, Amintiri de pe torpilorul „Zborul", Tragedia motonavei „Transilvania", Monumentul marinarilor români, Eroi ai marinei române în cel de-al doilea război mondial, **semnate de lt. cdor (r) Niculae Koslinski, cpt. cdor (r) Gheorghe Soare, Șerban Gheorghiu, Maria Filipescu.**

Colegiul de redacție al seriei actuale a revistei este alcătuit din: comandor (r) Constantin I. Popa – redactor șef, cpt. cdor (r) Doru Ionescu – secretar de redacție, of. I Pavel Lupu-Babei – secretar de redacție adjunct, comandor (r) Nicolae Marcu, comandor (r) Ion Borcilă, Șerban Gheorghiu, inginer Ilarion Bârbu – redactori.

EXEMPLARE RECUPERATE DE LA POȘTĂ

Cititorii noștri NICOLAE DIACONU, din Corabia, jud. Olt, **ION COROBANĂ și CONSTANTIN N. SAVIN, din** com. Jariștea, jud. Vrancea, **ne-au scris că nu au primit unele numere din** Magazin istoric, **la care erau abonați.**

Ne-am adresat Direcțiilor de poștă ale județelor respective care, cu promptitudine, au rezolvat aceste neplăcute situații, abonații noștri intrând în posesia exemplarelor de revistă cuvenite.

Mulțumim și noi Direcției județene de poștă Olt (director ec. GH. MANOLE, șef serviciu ec. V. BĂRĂGAN) și Direcției județene de poștă Vrancea (director ec. D. MINTOIU, șef serviciu ec. C. GHEORGHIU) pentru sprijinul acordat.

DONAȚIE
MAGAZIN ISTORIC

Dl. NAE BURCUȘ, din Găiești, jud. Dâmbovița, **ne scrie că a donat Școlii elementare nr. 3 din localitate un număr de 264 exemplare** Magazin istoric **din anii 1967-1995, pentru a ajuta la îmbogățirea cunoștințelor generațiilor de elevi.**

Felicitări pentru frumosul gest!

DEZBATERE

Grupul Interdisciplinar de Reflecție (GIR) din București, în colaborare cu Fundația „Andrei Rădulescu și a Marilor Juriști Români", de sub președinția acad. EUGEN SIMION, vicepreședinte al Academiei Române, a organizat în București, la 11 iunie 1996, în colaborare cu Comitetul Național Român pentru U.I.A., dezbaterea cu tema: Statutul profesiunilor liberale. Necesitatea reglementărilor legale.

Au prezentat comunicări d-nii IORDAN GRUIA, vicepreședinte al Uniunii Internaționale a Avocaților, pentru România, și MIHAI TĂNĂSESCU, președintele Comitetului Național Român – U.I.A.

PRECIZARE

Evident, după cum mulți dintre dv. ați observat deja, în nr. 7/1996, p. 22, la rubrica Cărți sosite la redacție, **se va citi:** Revue des deux mondes, **iulie-august 1995, în loc de 1955. De asemenea secretarul de redacție își cere scuze pentru că la p. 15 au fost inversate explicațiile celor două portrete. Sus este Gheorghe Brătianu, jos – Ion Mihalache.**

CERERI ȘI OFERTE

ALEXANDRU-IOAN BURLACU, Brașov, aleea Petuniei, nr. 4, bl. 24, ap. 58, **solicită: nr. 2/1993.**

CRISTIAN CUCOȘ, Galați, str. Textiliștilor, nr. 2, bl. B1, ap. 36, Micro 19, **oferă colecția completă.**

GHEORGHE OPRIȘESCU, București, calea Dorobanți, nr. 91, bl. 12 B, ap. 86, **oferă colecția completă.**

FLORIN VIRGIL CHIȚU, București, strada Sublocotenent Popa, nr. 2, bl. 13 B, ap. 22, **solicită colecția completă.**

GHEORGHE NICOLAU, București, str. Pravăț, nr. 10, bl. PG, ap. 51, **oferă colecția completă.**

IMPORTANT!

Începând cu data de 1 iulie 1996, redacția Magazin istoric **funcționează în** strada Valter Mărăcineanu, nr. 1-3 **(intrarea lângă Cișmigiu vizavi de magazinul „Adam") sau prin intrarea din** str. Dr. Marcovici, nr. 2, etaj III, camerele 281, 283, 285 și 287 (la ambele intrări există ascensoare). **Apelurile telefonice se primesc la nr. 615.09.91.**

CONTENTS (Romanian History) **Al. Papiu-Ilarian** Historical Thesaurus • **D. Berindei** August, 1916. At Sigmaringen, debating about Romania's Fate • **R. Sfințescu, N. Mărăcineanu, M. Milin** Romania in WWI • **Al. Duțu, F. Dobre** The Tragedy of Generals: Aurel Aldea • **C. Păunescu, M. Ștefan** Unknown Pages from the History of National Bank (XIII) • **I. Lăcustă** In Bucharest, 50 Years Ago • **G. Penelea-Filitti** N. Suțu (1798–1871), The Economist • **Al. Davila** Recollections from the Royal Court (II) • **T. Pokivailova, C. Popișteanu** Soviet Documents about L. Pătrășcanu • **E. Hazard** The Cold War began in Romania (IV) • **P. Cernovodeanu** Romanians and Russians: Politics and Kinship (VI)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **Al. Papiu-Ilarian** Trésor historique • **D. Berindei** Août 1916. À Sigmaringen on débate le sort de la Roumanie • **R. Sfințescu, N. Mărăcineanu, M. Milin** La Roumanie pendant la Première Guerre Mondiale • **Al. Duțu, F. Dobre** Le drame des généraux: Aurel Aldea • **C. Păunescu, M. Ștefan** Pages inconnues de l'histoire de la Banque Nationale (XIII) • **I. Lăcustă** À Bucarest il y a 50 ans • **G. Penelea-Filitti** L'économiste N. Suțu (1798–1871) • **Al. Davila** Souvenir de la Cour royale (II) • **T. Pokivailova, C. Popișteanu** L. Pătrășcanu dans les documents soviétiques • **E. Hazard** La guerre froide a commencé en Roumanie (IV) • **P. Cernovodeanu** Roumains et Russes: politique et parentés (VI)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **Ал. Папиу-Илариан** Историческое сокровище • **Д. Беринде**й Август 1916 г. В Сигмарингене обсуждается судьба Румынии • **Р. Сфинцеску, Н. Мэрэчинину, М. Милин** Румыния во время первой мировой войны • **Ал. Дуцу, Ф. Добре** Драма генералов: Аурел Алдя • **К. Паунеску, М. Штефан** Неизвестные страницы истории Национального Банка (XIII) • **И. Лэкуста** В Бухаресте, 50 лет назад • **Дж. Пенеля-Филитти** Экономист Н. Суцу (1798-1871) • **Ал. Давила** Воспоминания из королевского дворца (II) • **Г. Покивайлова, К. Попиштяну** Л. Пэтрэшкану в советских документах • **Е. Хазард** Холодная война началась в Румынии (IV) • **П. Черноводанну** Румыны и русские: политика и родства (VI)

INHALT (Rumänische Geschichte) **Al. Papiu-Ilarian** Historisches Schatz • **D. Berindei** August 1916. Die Zukunft Rumäniens wird in Sigmaringen etdscheidet • **R. Sfințescu, N. Mărăcineanu, M. Milin** Rumänien in ersten Weltkrieg • **Al. Duțu, F. Dobre** Drama der Generäle: Aurel Aldea • **C. Păunescu, M. Ștefan** Aus der unbekannte Geschichte der National Bank (XIII) • **I. Lăcustă** In Bukarest vor 50 Jahren • **G. Penelea-Filitti** Der Wirtschaftswissenschaftler N. Suțu (1798–1871) • **Al. Davila** Erinnerungen aus dem Königlichen Hof (II) • **T. Pokivailova, C. Popișteanu** L. Pătrășcanu in sowjetische Urkunden • **E. Hazard** Der kalte Krieg hat in Rumänien begonnen (IV) • **P. Cernovodeanu** Rumänen und Russen: Politik und Verwandtschaften (VI)

SUMARIO (Historia rumana) **Al. Papiu-Ilarian** Tesoro histórico • **D. Berindei** Agosto de 1916. En Sigmaringen se debate la suerte de Rumanía • **R. Sfințescu, N. Mărăcineanu, M. Milin** Rumania en la Primera Guerra Mundial • **Al. Duțu, F. Dobre** El drama de los generales: Aurel Aldea • **C. Păunescu, M. Ștefan** Páginas desconocidas de la historia del Banco Nacional (XIII) • **I. Lăcustă** En Bucarest hace 50 años • **G. Penelea-Filitti** El economista N. Suțu (1798–1871) • **Al. Davila** Recuerdos de la Corte (II) • **T. Pokivailova, C. Popișteanu** L. Pătrășcanu en documentos soviéticos • **E. Hazard** La guerra fría ha empezado en Rumanía (IV) • **P. Cernovodeanu** Rumanos y russos: politica y parentamientos (VI)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate; difuzare redacție, Constantin Mușat, telefon: 615.09.91.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX 0040-1-222.64.07 sau 222.64.39
telex: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,
Sector 1, București, România
Abonamentul pe un an – 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. – Imprimeria „Coresi" – București

Comandă de stat
ISSN 0541-88IX

Lei 1 200

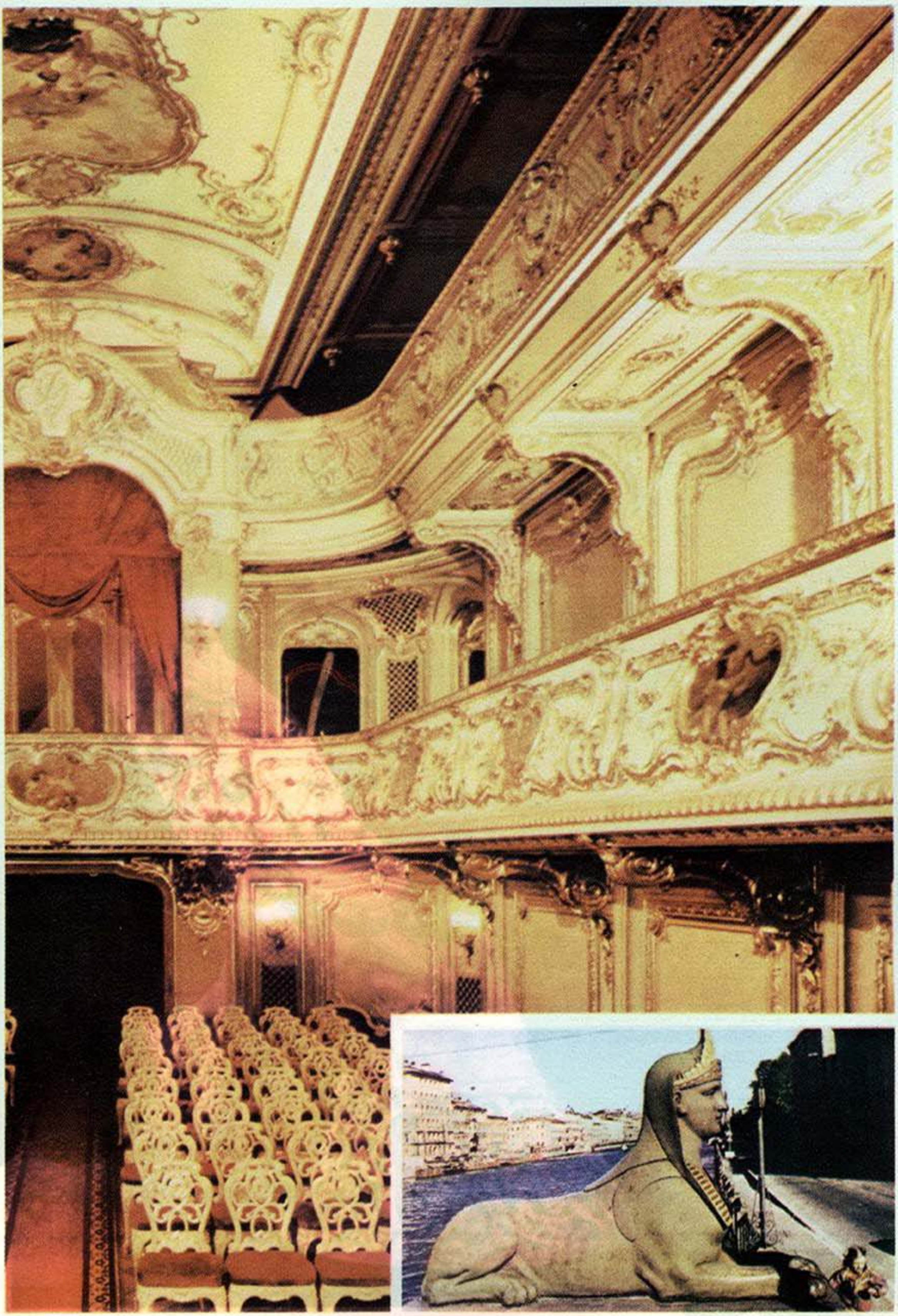

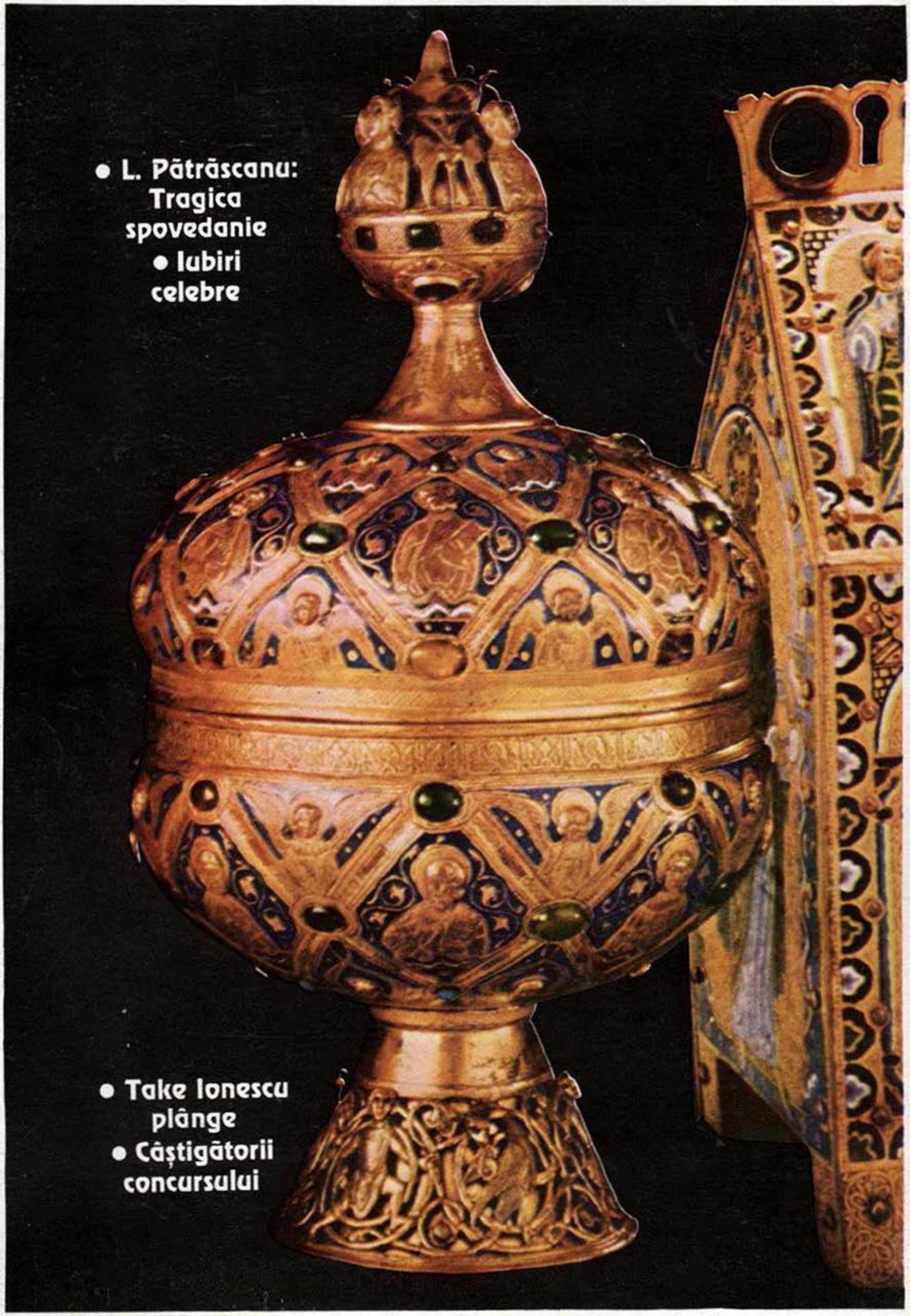
• L. Pătrăscanu: Tragica spovedanie
• Iubiri celebre
• Take Ionescu plânge
• Câștigătorii concursului